

CONSENSUS

Studenckie Zeszyty Naukowe

RADA PROGRAMOWA

Prof. Nick Baron (University of Nottingham)
Dr Wolfgang Bruegel (Albert-Ludwigs-Universitaet Freiburg)
Prof. dr hab. Henryk Chalupczak (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Prof. dr hab. Iwona Hofman (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Dr Kateryna Ivaschenko (Narodowa Akademia Nauk Ukrainy)
Dr Aparajita Jervis (Goa University)
Prof. David Jervis (Millikin University)
Prof. dr hab. Teresa Łoś-Nowak (Uniwersytet Wrocławski)
Prof. dr hab. Marek Pietraś (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Dr hab., prof. UMCS Wojciech Ziętara (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

REDAKCJA

Lic. Kamil Syta – redaktor naczelny
Lic. Olgierd Dobrowolski
Lic. Arkadiusz Plewik
Mgr Patrycja Winiarczyk

RECENZENCI NUMERU

Dr hab. Tomasz Browarek, Dr Agata Fijuth-Dudek
Dr Grzegorz Gil, Dr Ewelina Górka
Dr Eleonora Kirwiel, Dr hab. Katarzyna Kuć-Czajkowska
Dr Justyna Maguś, Dr Wojciech Maguś
Dr hab. Katarzyna Marzęda-Młynarska
Dr Monika Sidor, Prof. dr hab. Wojciech Sokół
Dr Elżbieta Szulc-Walecka, Dr Adrian Szumowski
Dr Justyna Wasil, Dr Michał Wallner

STAŁY SKŁAD OPIEKI NAUKOWEJ

Opiekun czasopisma
Dr Monika Sidor

STAŁI RECENZENCI TEMATYCZNI

Dr Justyna Maguś
Dr Adrian Szumowski
Dr Michał Wallner

WYDAWCA

Wydział Politologii i Dziennikarstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wydanie papierowe

PROJEKT OKŁADKI

Zofia Jedynak

OPRACOWANIE GRAFICZNE

Hanna Fijotek

ISSN 1644-3179

Druk i oprawa

Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”
20-075 Lublin, ul. Ogrodowa 12; tel. 81 442 19 19, faks 81 442 19 16;
e-mail: drukarnia@gaudium.pl; www.gaudium.pl

Nakład: 50 egz.

WYDZIAŁ POLITOLOGII I DZIENNIKARSTWA
UNIwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

CONSENSUS

Studenckie Zeszyty Naukowe

23/2022

UMCS

UNIwersytet
Marii Curie-Skłodowskiej

Lublin 2022

ARTYKUŁY

Anna Litwińczuk

Zarządzanie kryzysowe na poziomie lokalnym we współczesnej Polsce –
na przykładzie Zamościa..... 7

Arkadiusz Plewik

Transformacje partii postkomunistycznych i ich wpływ na system polityczny
Rzeczypospolitej Polskiej 33

Tomasz Jagielski

Proces selekcji kandydatów partii politycznych w wyborach Prezydenta RP –
motywacje, dylematy, strategie 49

Przemysław Mączka

Sekurytyzacja migracji w Polsce w latach 2015-2019..... 65

Mateusz Błaszczak

Perspektywy umożliwienia cudzoziemcom podjęcia służby w Siłach
Zbrojnych RP 87

Julia Kaproń

Dezinformacja w dobie pandemii COVID-19 103

Ewelina Makoś

Zarządzanie bezpieczeństwem informacji i zachowanie bezpieczeństwa
w systemach informatycznych..... 135

Aleksy Wierzchoń

Działania marketingowe na przykładzie platformy internetowej YouTube..... 153

Gabriel Chruściel

Strategie marketingowe wybranych marek modowych 173

Zuzanna Barczyk

Ochrona środowiska w stosunkach Japonii z Unią Europejską – współpraca
i rywalizacja..... 195

Sakshi John

Cybercrime in the 21st century 211

Artur Ryszkiewicz

Fenomen przywództwa Napoleona Bonaparte – zarys problematyki 239

SPRAWOZDANIA

Marcin Szemraj

Sprawozdanie z XXIV Tygodnia Samorządności zorganizowanego
przez Naukowe Studenckie Koło Samorządowców w dniach
9-13 maja 2022 roku 257

ARTICLES

Anna Litwińczuk

Crisis management at the local level in contemporary Poland – on the example of Zamość..... 7

Arkadiusz Plewik

Transformations of post-communist parties and their impact on the political system of the Republic of Poland 33

Tomasz Jagielski

The selection process of political parties' candidates in the election of the President of the Republic of Poland – motivations, dilemmas, strategies..... 49

Przemysław Mączka

Securitization of migration in Poland in 2015-2019 65

Mateusz Błaszczak

Prospects of enabling foreigners to take up the service in the Polish Armed Forces 87

Julia Kaproń

Disinformation in the pandemic COVID-19 era..... 103

Ewelina Makoś

Information security management and maintaining security in information systems..... 135

Aleksy Wierchoń

Marketing activities on the example of the YouTube online platform..... 153

Gabriel Chruściel

Marketing strategies of selected fashion brands..... 173

Zuzanna Barczyk

Environmental protection in Japan – EU relations – cooperation and contest..... 195

Sakshi John

Cybercrime in the 21st century 211

Artur Ryszkiewicz

The phenomenon of Napoleon Bonaparte's leadership – an outline of issue..... 239

REPORTS

Marcin Szemraj

Report on the 24th Week of Local Government organized by the Local Government Student Research Group on May 9-13, 2022..... 257

Anna Litwińczuk
Bezpieczeństwo narodowe
Akademia Zamojska
a-litwinczuk@o2.pl

ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE LOKALNYM WE WSPÓŁCZESNEJ POLSCE – NA PRZYKŁADZIE ZAMOŚCIA

*Crisis management at the local level in contemporary Poland –
on the example of Zamość*

Streszczenie

Współcześnie wyraźnie zauważalny jest wzrost zainteresowania problematyką bezpieczeństwa, jego zagrożeń a także zarządzania kryzysowego. Jest to konsekwencja rangi tych zagadnień tak w wymiarze praktycznym jak i badawczym. To zjawisko widoczne jest także we współczesnej Polsce, przed którą, wobec wielu turbulencji stoi zadanie weryfikacji, aktualizacji i redefinicji strategii bezpieczeństwa narodowego, w tym także zarządzania kryzysowego, jako ich bardzo istotnego fragmentu. Istotą niniejszych rozważań jest autorska refleksja nad specyfiką zarządzania kryzysowego we współczesnej Polsce na przykładzie miasta Zamość.

W badaniach przyjęto trzy założenia: pierwsze, że miasto Zamość posiada spójny system zarządzania kryzysowego; drugie, że system ten uwzględnia właściwą dla tego miasta specyfikę i determinanty; trzecie, że system ten sprawdza się w działaniu, szczególnie w kontekście przedsięwzięć realizowanych w okresie pandemii Covid-19, ataku militarnego Federacji Rosyjskiej na Ukrainę oraz związanego z tym masowego uchodźstwa do Polski.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zarządzanie kryzysowe, uchodźstwo, pandemia, konflikty zbrojne, miasto Zamość

Summary

Nowadays, the growing interest in the issues of security, its danger and crisis management is clearly noticeable. It is a consequence of the importance of these issues both in the practical and research dimension. This phenomenon is also visible in contemporary Poland, which, in the face of many turbulences, is faced with the task of verifying, updating and redefining national security strategies, including crisis management, as a very important part of it. The essence of these considerations is the author's reflection on the specificity of crisis management in contemporary Poland, based on the example of the city of Zamość.

Three assumptions were adopted in the research: the first, that the city of Zamość had a coherent crisis management system; second, that this system takes appropriate specificity and determinants of the city; third, that this system works well, especially in the context of projects carried out during the Covid-19 pandemic, the military attack of the Russian Federation on Ukraine and the related mass exile to Poland.

Keywords: security, crisis management, refugees, pandemics, armed conflicts, the city of Zamość

Wstęp

Skala, charakter i nieprzewidywalność współczesnych zagrożeń i kryzysów stwarza nowe wyzwania dla bezpieczeństwa tak w wymiarze globalnym, narodowym jak i lokalnym. Dotyczy to także zarządzania kryzysowego. Jako że wielu zagrożeń nie można uniknąć, mogą pojawić się wszędzie i w każdym momencie, stąd tak ważne jest wykreowanie odpowiednich mechanizmów i posiadanie struktur nakierowanych na ich neutralizację. Ważne przy tym jest i to, że zadania realizowane w zakresie zarządzania kryzysowego wymagają koordynacji wielu niezależnych podmiotów, konsolidacji procedur działania i wykorzystywanych technologii. Często w tym zakresie nie jest możliwe wypracowanie uniwersalnych planów działania, gdyż każda sytuacja kryzysowa jest odmienna, zróżnicowana i złożona. Konieczne jest więc tworzenie wariantów,

planów działania oraz umiejętność radzenia sobie w trudnych, nieprzewidywalnych sytuacjach¹.

Współcześnie powszechne jest, że za prowadzenie działań w zakresie zarządzania kryzysowego odpowiadają organy administracji publicznej na wszystkich szczeblach organizacji państwa. W praktyce najczęściej odpowiedzialność za działania w tym zakresie cedowana jest na organy samorządu lokalnego. Te bowiem znajdują się najbliżej obywateli, mają bezpośrednią możliwość oceny zagrożeń, są w stanie podjąć niezwłoczną reakcję w przypadku ich wystąpienia².

W artykule jako cel podjęto próbę wskazania zasadniczych trendów w definiowaniu zarządzania kryzysowego, artykulacji jego istoty, uwarunkowań i instrumentów.

Na potrzeby artykułu, na jego początek, przywołano pojęcie i istotę zarządzania kryzysowego. Rozważania skoncentrowano jednak na jego funkcjonowaniu w mieście Zamość, z uwzględnieniem istniejących tu służb, inspekcji i straży. Odniesiono się też do szeregu podejmowanych tu działań mających na celu uzyskanie możliwie wysokiego poziomu gotowości do skutecznej realizacji zadań związanych z likwidacją potencjalnych i faktycznych zagrożeń, a także przestrzegania procedur formalno – prawnych. Ocenie poddano również system monitorowania, ostrzegania i ochrony ludności.

W badaniach studium przypadku (case study) analizie poddano najważniejsze w ostatnich latach działania tego podmiotu samorządu terytorialnego w obliczu występujących sytuacji kryzysowych związanych z pandemią Covid-19, atakiem militarnym Federacji Rosyjskiej na Ukrainę oraz z masowym uchodźstwem do Polski, w tym szczególnie do Zamościa. W rozważaniach wykorzystano takie metody badawcze jak: instytucjonalno – prawna, analizy systemowej oraz porównawcza. Skorzystano przy tym z szerokiej bazy źródłowej, przede wszystkim o charakterze pierwotnym. Podstawowe znaczenie miały akty prawne regulujące kwestie zarządzania kryzysowego oraz dokumentacja wytworzona przez organy systemu zarządzania kryzysowego w mieście Zamość. W szerokim zakresie skorzystano także ze stron internetowych badanych podmiotów oraz literatury przedmiotu.

¹ K. Sienkiewicz-Małyjurek, F. R. Krynojewski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*, wyd. II, Warszawa 2010, s. 9-10.

² K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Skuteczne zarządzanie kryzysowe*, Warszawa 2015, s. 10.

Pojęcie i istota zarządzania kryzysowego

Zarządzanie kryzysowe jest elementem zarządzania publicznego, usługą społeczną realizowaną przez samorządy na rzecz wspólnoty lokalnej. Jego początków upatruje się w obronie cywilnej, a obecnie odnosi się ono do zapewnienia kompleksowych działań mających na celu sprostanie wszelkim zagrożeniom bezpieczeństwa wewnętrznego.

Współcześnie zarządzanie kryzysowe jest integralną częścią bezpieczeństwa narodowego. Spełnia zasadniczą rolę w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych, wiążących się z ryzykiem, napięciem i groźnych dla bezpieczeństwa. Polega na przeciwdziałaniu zagrożeniom, przygotowaniu się na wypadek ich wystąpienia oraz utrzymaniu lub przywróceniu stanu stabilizacji. Jest działaniem celowym, realizowanym przez organy władzy na wszystkich szczeblach organizacji państwa, angażującym wyspecjalizowane organizacje, inspekcje, straże a także społeczeństwo.

Istnieje wiele kategoryzacji zarządzania kryzysowego, przy czym większość jego ujęć jest porównywalna z definicją przyjętą w Polsce w *Ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*. Przyjęto w niej, że „Zarządzanie kryzysowe to działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej”. Dotyczy tak pożarów i klęsk żywiołowych jak i szerokiego zakresu poważnych zagrożeń, które mogą paraliżować życie społeczeństwa (np. pandemie, awarie infrastruktury technicznej, ataki terrorystyczne). Jego istotą jest formułowanie celów działania, planowanie, pozyskiwanie i organizowanie zasobów (ludzkich i rzeczowych), dowodzenie oraz kontroli³.

Z zagrożeniami o różnorodnym charakterze nierozzerwalnie związane jest pojęcie „kryzys”. Termin ten można odnieść do rozmaitych obszarów oraz sfer życia społecznego, zróżnicowanych wymiarów bezpieczeństwa i różnych podmiotów. Kryzys bywa ujmowany w wąskim znaczeniu jako charakterystyczny punkt zwrotny w danym ciągu zdarzeń. Kryzysom

³ Art. 2 *Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym*, Dz. U. 2021, poz. 159.

towarzyszy dynamiczna zmiana sytuacji w otoczeniu lub we wnętrzu analizowanego podmiotu, która skutkuje zakłóceniami w relacjach między tym podmiotem a jego otoczeniem. Kryzysem nazywana jest także sytuacja, która wpływa negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, a także ich mienia oraz środowiska. Ponadto wywołuje ona duże ograniczenia w funkcjonowaniu organów administracji publicznej, co wynika z nieadekwatności posiadanych sił oraz środków.

Niekiedy pojęcie „kryzys” stosowane jest zamiennie ze sformułowaniem „sytuacja kryzysowa”. Ta druga kategoria jest często określana jako zespół okoliczności, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, które inicjują oraz kontynuują w analizowanym systemie proces zmian, co skutkuje zachwianiem równowagi w początkowym etapie, a następnie jej przywróceniem w wyniku przyjętych środków regulacji, rozumianych jako nadzwyczajne działanie. Można ją odnosić także do sytuacji, która powoduje zagrożenie, a w konsekwencji zerwanie bądź znaczne naruszenie więzi społecznych, jednocześnie zakłócając funkcjonowanie instytucji publicznych. Mianem sytuacji kryzysowej określić można np. wystąpienie katastrofy naturalnej skutkującej destabilizacją systemu bezpieczeństwa publicznego, wymuszającej podjęcie przez odpowiednie organy administracji kroków niezbędnych do ograniczenia skutków takiego ograniczenia, zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom terenów objętych jej wystąpieniem oraz przywrócenia stanu sprzed zaistnienia danego negatywnego zjawiska⁴.

Celem zarządzania kryzysowego jest minimalizacja potencjalnych zagrożeń oraz sprawne i skuteczne przeprowadzenie działań w przypadku ich wystąpienia. Sprawność i skuteczność zależy w dużym stopniu od umiejętności, kompetencji i wiedzy zarówno osób kierujących działaniami, jak i jednostek biorących udział w akcjach ratowniczych. Sprawność oznacza zdolność do osiągnięcia zaplanowanych celów, a skuteczność – stopień ich osiągnięcia. Zarządzanie kryzysowe ma zapewnić również racjonalność w podejmowaniu działań i gospodarowaniu zasobami, czyli umożliwić taki ich dobór, który zapewni maksymalizację efektów⁵.

⁴ D. P. Mikołajczyk, *Sprawność terytorialnego systemu zarządzania kryzysowego*, Łódź 2019, s. 73-77.

⁵ W. Fehler, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 5.

Zarządzanie kryzysowe na szczeblu lokalnym

Jedną z najbardziej pożądaných i chronionych przez jednostki, jak i podmioty zbiorowe wartości jest bezpieczeństwo. Jest to więc zasadniczy cel ludzkiego działania. Bezpieczeństwo stanowi zarówno oczekiwany stan, jak i trwający proces. Jego poziom i perspektywa utrzymania podlegają stałym przeobrażeniom, poddając się występującym zmianom uwarunkowań⁶. Bezpieczeństwo jest zatem jedną z najważniejszych potrzeb, której zaspokojenie pozawala na określenie warunków funkcjonowania i rozwoju państwa. Zapewnienie bezpieczeństwa to fundamentalne zadanie podmiotu, którego ono dotyczy. Zagrożenie natomiast pozostaje w ścisłym związku z bezpieczeństwem. Istota bezpieczeństwa i zagrożenia utożsamia się z pojęciami kryzysu i sytuacji kryzysowej (dopełnieniem tych pojęć są: „ryzyko” oraz „niepewność”). Każde z tych zjawisk można rozpatrywać na dwa sposoby. Po pierwsze – są one niezależne od siebie, po drugie – nigdy nie występują samodzielnie. Chodzi tu zwłaszcza o sytuacje, które można wpisać w szeroko rozumiane zarządzanie kryzysowe⁷.

Dbłość o bezpieczeństwo obywateli jest procesem permanentnym, opartym na zapobieganiu zagrożeniom. Zagwarantowanie jednostce, a szerzej społeczeństwu, bezpieczeństwa należy do zadań państwa, które zostało na skutek decentralizacji przekazane także organom jednostek samorządu terytorialnego. Bezpieczeństwo lokalne odnosi się bowiem do społeczności jako zbiorowości zamieszkującej „wyodrębnione stosunkowo niewielkie terytorium, w której występują silne więzi wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb”⁸.

Pożądanym instrumentem kreowania bezpiecznej przestrzeni społeczności lokalnej są akty planowania, które powinny stanowić skuteczne narzędzie wspierające realizację zadań administracji rządowej i samorządowej na rzecz porządku⁹. Zakres działalności poszczególnych szczebli samorządu jest zróżnicowany, niemniej jednak zmierzają one do zapobiegania zagrożeniom kryzysowym oraz minimalizowania ich skutków dla życia i zdrowia obywateli,

⁶ Tamże.

⁷ G. Pietrek, *System zarządzania kryzysowego. Diagnoza i kierunki doskonalenia*, Warszawa 2018, s. 77.

⁸ M. Rozwadowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, *Kultura bezpieczeństwa*, Kraków 2014, s. 362.

⁹ A. Ziółkowska, *Akty planowania w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, Katowice 2015, s. 530.

ich mienia oraz dorobku narodowego w przypadku wystąpienia sytuacji niebezpiecznych¹⁰.

Gmina (miasto) stanowi w polskim systemie samorządowym jednostkę podstawową, która znajduje się najbliżej obywatela i organizuje wokół niego i na jego rzecz otaczającą go elementarną przestrzeń publiczną¹¹.

Sposób funkcjonowania samorządu gminy zdefiniowany został w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym¹². Do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, które nie są zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów¹³.

Jednym z zadań własnych gminy jest zaspokojenie potrzeb mieszkańców w zakresie m.in. porządku publicznego oraz bezpieczeństwa obywateli, a także ochrony przeciwpowodziowej i przeciwpożarowej. W gestii wójta (burmistrza, prezydenta miasta) leży podejmowanie decyzji o uruchomieniu działań w zakresie reagowania kryzysowego na terenie właściwej miejscowo gminy¹⁴. On też koordynuje zarządzanie sytuacją kryzysową w zakresie określonym przez wojewodę¹⁵. Ustawodawca wskazał pakiet zagadnień stawianych przed gminami jako ich zadania własne.

Jednostki samorządu terytorialnego realizują liczne zadania dotyczące przeciwdziałania skutkom sytuacji nadzwyczajnych, związanych z występowaniem różnych zagrożeń. W tym celu dokonują one wszechstronnej ich identyfikacji, tworzą opracowania i procedury, określające nie tylko rodzaje zagrożeń, ale także oceniające ich przestrzenny i czasowy zakres, aspekty i skalę oddziaływania oraz potencjalne środki zwalczania i zapobiegania ich skutkom. Identyfikacja nie jest działaniem jednorazowym, gdyż ewentualne pojawienie się nowych zagrożeń i zmiany parametrów zagrożeń już zidentyfikowanych sprawiają, że konieczne jest uaktualnianie¹⁶. Z prowadzeniem działań prewencyjnych wiąże się zaangażowanie różnych zasobów, podejmowanie działań mających na celu ograniczanie skutków potencjalnych zagrożeń,

¹⁰ J. Falecki, *Wybrane problemy „bezpieczeństwa” – poziom lokalny. Kultura bezpieczeństwa*, Kraków 2013, s. 99.

¹¹ S. J. Rysz, *Zarządzanie kryzysowe zintegrowane*, Warszawa 2020, s. 127.

¹² Ustawa z dn. 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 2020, poz. 713.

¹³ S. J. Rysz, *Zarządzanie...*, s. 127.

¹⁴ D. P. Mikołajczyk, *Sprawność terytorialnego...*, s. 107.

¹⁵ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, Dz. U. 2020, poz. 961.

¹⁶ Art. 26 Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. 2021, poz. 159.

określanie wpływu czynników, weryfikacja spójności danych, pozyskiwanie brakujących informacji. Umożliwia to dostosowanie procedur do specyfiki danej jednostki samorządu terytorialnego¹⁷.

Skuteczne zarządzanie kryzysowe wymaga umiejętnego wykorzystania zasobów ludzkich, procedur i posiadanych technologii, w celu integracji i weryfikacji informacji niezbędnych do prowadzenia sprawnych działań. Obejmują one zapobieganie sytuacjom kryzysowym, kontrola potencjalnych zagrożeń, planowanie działań, reagowanie, ochrona infrastruktury krytycznej, odtwarzanie infrastruktury lub przywracanie jej pierwotnego charakteru. Skuteczne zarządzanie kryzysowe wymaga podejmowania decyzji na danym poziomie zarządzania przez organ właściwy i jego zwierzchnictwa nad pozostałymi jednostkami administracyjnymi. Niezbędne jest więc tworzenie sformalizowanych procedur działań i zaangażowanie wszystkich podmiotów państwowych w działania antykryzysowe¹⁸.

Prezydent miasta zadania w zakresie zarządzania kryzysowego wykonuje przy pomocy komórki organizacyjnej – urzędu miasta, a jego organem pomocniczym jest Miejski Zespół Zarządzania Kryzysowego. Zespół ten powoływany jest przez prezydenta, który określa jego skład, organizację, siedzibę, czy tryb pracy. Kieruje on pracami Zespołu a powoływane w jego skład osoby rekrutowane są m.in. spośród pracowników urzędu, jednostek pomocniczych, organizacyjnych, pracowników służb, inspekcji i straży¹⁹.

System zarządzania kryzysowego w Zamościu w obliczu pandemii COVID-19

Na początku 2020 roku wybuchła globalna pandemia koronawirusa – COVID-19. Prezydent Miasta Zamość wraz ze sztabem kryzysowym, inspekcjami, służbami i strażami stanął w obliczu niezwykle groźnej sytuacji kryzysowej. Zagrożenie epidemiczne, będące dotychczas zagrożeniem potencjalnym, którego możliwość wystąpienia na obszarze miasta oceniana była

¹⁷ M. Dytczak, G. Ginda, A. Grot, *Procedura rozdziału środków finansowych na zadania prewencyjne związane z zagrożeniami w gminie*, Warszawa 2009, s. 376-367.

¹⁸ K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Podstawowe aspekty zarządzania kryzysowego*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2009, nr 48, s. 45-54.

¹⁹ J. Piwowarski, *System zarządzania kryzysowego w Polsce. Wybrane aspekty*, Kraków-Katowice 2018, s. 235.

w dokumentach planistycznych jako niska i niezwykle trudna do opanowania, stało się faktem. Z uwagi na dynamicznie rozwijającą się sytuację pandemiczną i postępującą liczbę zakażeń wirusem SARS-COV-2, działania musiały zostać podjęte niezwłocznie.

Na szczeblu rządowym wydane zostały liczne akty prawne, wprowadzono ograniczenia, podjęte zostały w całej Polsce niezbędne działania mające na celu walkę z pandemią przede wszystkim poprzez próby ograniczenia rozprzestrzeniania się wirusa. Analogicznie na wszystkich szczeblach władzy samorządowej, organy wykonawcze podjęły działania w zakresie zarządzania kryzysowego w celu zapewnienia bezpieczeństwa²⁰.

W obliczu narastającego zagrożenia rozprzestrzeniania się COVID-19 Prezydent Zamościa Andrzej Wnuk rozpoczął działania w zakresie zarządzania kryzysowego przy ścisłej współpracy z Wydziałem Spraw Obywatelskich i Zarządzania Kryzysowego stanowiącym wewnętrzną komórkę organizacyjną Urzędu Miasta Zamość oraz aparatem pomocniczym. Działania te opierały się na lokalnych aktach prawnych w postaci Zarządzeń Prezydenta Miasta.

I tak w marcu 2020 roku Prezydent Miasta wydał Zarządzenie w sprawie szczególnych zasad funkcjonowania Urzędu Miasta Zamość i jednostek organizacyjnych w czasie stanu epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. Zgodnie z nim dyrektorzy wydziałów Urzędu Miasta zobowiązani zostali do wdrożenia pracy zdalnej, tzn. poza miejscem jej stałego wykonywania. W zakresie kwarantannowania korespondencji wpływającej do Urzędu Miasta przyjęto, że przesyłki przychodzące przyjmowane będą poprzez złożenie ich w urnie w Biurze Obsługi Interesanta. W sprawach wymagających osobistego stawiennictwa interesanta w Urzędzie sposób załatwienia sprawy ustalano tak, aby zminimalizować ryzyko rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2²¹.

W następnym miesiącu weszło w życie Zarządzenie Prezydenta w sprawie trybu postępowania przy udzielaniu obniżki stawki czynszu najmu lokali użytkowych stanowiących własność Miasta Zamość. Na mocy Zarządzenia Zakład Gospodarki Lokalowej miał prawo zastosować okresową zniżkę

²⁰ Miejski Plan Zarządzania Kryzysowego, s. 51, <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=139&p1=szczegoly&p2=1038>, dostęp: 07.04.2022.

²¹ Zarządzenie nr 75/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 23 marca 2020 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/775.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

czynszu w przypadku trudnej sytuacji finansowej najemców lokalu użytkowanego, wywołanej epidemią²².

W maju 2020 roku Prezydent Zarządzeniem w sprawie zawieszenia dokonywania czynności w zakresie systemu pieczy zastępczej oraz ocen sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej i ocen rodzin zastępczych zawiesił do dnia odwołania stanu zagrożenia epidemicznego dokonywanie ocen sytuacji w formie spotkań zespołów, w kontakcie bezpośrednim. W sprawach niecierpiących zwłoki, związanych w szczególności z koniecznością uregulowania sytuacji prawnej dziecka, ocena mogła być dokonywana w sposób zapewniający bezpieczeństwo wszystkich osób w niej uczestniczących, z wykorzystaniem metod komunikowania się na odległość, tj. telefonu, videorozmowy, wideokonferencji czy też oświadczeń/ opinii przesłanych drogą elektroniczną²³.

W związku z czasowym ustabilizowaniem się sytuacji pandemicznej Prezydent Zarządzeniami z maja 2020 roku zmienił postanowienia wcześniej wydanych aktów w zakresie szczególnych zasad funkcjonowania Urzędu Miasta Zamość i jednostek organizacyjnych Miasta Zamość²⁴. Przywrócono wtedy godziny pracy Urzędu Miasta Zamość z zachowaniem obowiązku wdrożenia pracy zdalnej²⁵. W sierpniu 2020 roku Prezydent Miasta uchylił Zarządzenie w sprawie obniżek stawek czynszu dla najemców lokali użytkowych²⁶.

W obliczu kolejnej fali pandemii i wzrastającej liczby zakażeń, w październiku 2020 roku ponownie weszło w życie Zarządzenie Prezydenta w sprawie ograniczeń w bezpośredniej obsłudze interesantów w Urzędzie Miasta Zamość. Obligowało ono konieczność telefonicznego umówienia przez interesanta terminu i godziny wizyty w Urzędzie Miasta

²² Zarządzenie nr 81/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 6 kwietnia 2020 r., https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//CCF_000011.pdf, dostęp: 07.04.2022.

²³ Zarządzenie nr 97/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 12 maja 2020 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//797.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

²⁴ Zarządzenie nr 102/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 25 maja 2020 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//5102.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

²⁵ Zarządzenie nr 103/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 26 maja 2020 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//6103.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

²⁶ Zarządzenie nr 198/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 21 sierpnia 2020 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//5198.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

Zamość²⁷. Jednocześnie Prezydent przywrócił obowiązek wykonywania pracy w systemie zdalnym²⁸.

Dynamiczny wzrost zakażeń wirusem COVID-19 oraz stale rosnąca liczba zachorowań skutkowałą wydaniem kolejnego Zarządzenia, na mocy którego przywrócone zostały procedury dotyczące trybu postępowania przy udzielaniu obniżki stawki czynszu najmu lokali użytkowych stanowiących własność Miasta Zamość na czas trwania stanu epidemii wywołanego koronawirusem²⁹.

W mieście Zamość w okresie pandemii prowadzono inne, specjalne działania związane z ochroną przed koronawirusem. Konsekwentnie przekazywano komunikaty np. o zasadach korzystania lub zakazu korzystania z placów zabaw, boisk, siłowni zewnętrznych i innych obiektów sportowo – rekreacyjnych. Zamknięcie części obiektów było niemożliwe, ponieważ nie były ogrodzone, ale pisemne komunikaty były umieszczane przy każdym placu zabaw, siłowni czy boisku w mieście. Straż Miejska sprawdzała, czy zakazy były przestrzegane. Wiadomości, wraz z prośbami o pomoc w informowaniu mieszkańców, były przekazywane do miejskich radnych, zarządów osiedli, spółdzielni mieszkaniowych.

W Parku Miejskim i przy bulwarach nad rzeką Łabuńką stale rozpowszechniano apele do mieszkańców o odpowiedzialne zachowania i przestrzeganie obowiązujących zasad. Straż Miejska i Policja, wspierane przez miejski monitoring, patrolowały te tereny i reagowały na każde wezwanie dotyczące łamania zakazu grupowania się.

Działania Policji i Straży Miejskiej koncentrowały się głównie na patrolowaniu terenu miasta i sprawdzaniu, czy mieszkańcy stosują się do zakazów – tu z pomocą przychodził również miejski monitoring. Straż Miejska i Policja przez głośniki radiowozów przypominały o obostrzeniach, a w przypadku zauważenia skupisk ludzi, przez megafon wzywały do rozejścia się³⁰.

²⁷ Zarządzenie nr 243/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 8 października 2020 r., https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Zarządzenie_nr_243_2020_Prezydenta_Miasta_Zamosc.pdf, dostęp: 08.04.2022.

²⁸ Zarządzenie nr 248/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 9 października 2020 r., https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Zarządzenie_nr_248_2020_Prezydenta_Miasta_Zamosc.pdf, dostęp: 08.04.2022.

²⁹ Zarządzenie nr 262/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 12 listopada 2020 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/CCF20201116.pdf>, dostęp: 08.04.2022.

³⁰ <http://zamosc.pl>, dostęp: 08.04.2022.

Zamojski Miejski Zakład Komunikacji, w trosce o bezpieczeństwo pasażerów i pracowników, wprowadził dezynfekcję pojazdów dwa razy dziennie. Odkazane były uchwyty, kasowniki i poręcze. Autobusy były również ozonowane. Na trasy wyjeżdżały tylko te autobusy, które miały wydzieloną kabinę kierowcy. Pojazdy, które nie miały zabudowanej kabiny, zostały wycofane z użytkowania.

Od 16 kwietnia 2020 roku wprowadzono obowiązek zasłaniania ust i nosa poprzez noszenie maseczki, szalika czy chustki. Obowiązek dotyczył wszystkich, którzy znajdowali się np. na ulicach, w urzędach, sklepach. Zasłanianie nosa i ust nie zwalniało również z konieczności zachowania odpowiedniego dystansu – minimum 2 metry.

Miasto Zamość zakupiło cztery maseczkomaty, w których sprzedawane były maseczki ochronne, rękawiczki i żele do dezynfekcji rąk. Wszystkie te akcesoria sprzedawane w maseczkomatach pochodziły od lokalnych producentów i od firm polskich. Miasto chciało w ten sposób wesprzeć zamojskich przedsiębiorców i przemysł krajowy. Urządzenia zostały ustawione na terenie centrum przesiadkowego (hub komunikacyjny) przy ul. Peowiaków 78, ul. Hetmana Jana Zamoyskiego 6 (na przeciwko SP nr 4), przy przychodni na ul. Kilińskiego i na ul. Nowy Rynek³¹.

Na Rynku Solnym w Zamościu utworzony został Mobilny Punkt Szczepień który funkcjonował codziennie od poniedziałku do niedzieli. Szczepienia przeciwko COVID-19 realizowane były szczepionką jednodawkową Johnson & Johnson³². Jednocześnie w ramach zadania zleconego przez Wojewodę Lubelskiego realizowano dowóz do punktu szczepień osób, które nie mogły samodzielnie dotrzeć na szczepienie. Transport przeznaczony był dla osób niepełnosprawnych, osób mających obiektywne i niemożliwe do przezwyciężenia we własnym zakresie trudności w samodzielnym dotarciu do najbliższego miejsca zamieszkania punktu szczepień³³.

W obliczu kolejnych etapów pandemii Prezydent Miasta wraz ze sztabem kryzysowym, zgodnie z działaniami podejmowanymi na szczeblu centralnym, dalej monitorują i prowadzą dalsze działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom miasta Zamość.

³¹ <http://zamosc.pl>, dostęp: 09.04.2022.

³² <https://roztocze.net>, dostęp: 09.04.2022.

³³ <https://www.gov.pl/web/szczepimysie>, dostęp: 09.04.2022.

Zarządzanie kryzysowe w Zamościu w obliczu rosyjskiej agresji zbrojnej na Ukrainę.

W nocy z 23 na 24 lutego 2022 roku wojska rosyjskie zaatakowały terytorium Ukrainy. Pierwsze dni konfliktu nie przyniosły im spektakularnych sukcesów, za to w ogromnym stopniu zjednoczyły Ukraińców w oporze przeciw najeźdźcy, a opinię publiczną większości państw świata, rządy i organizacje międzynarodowe w proteście przeciw inwazji. Wdrożone zostały wobec Rosji znaczące sankcje gospodarcze, a do Ukrainy popłynęła pomoc, w tym także w sprzęcie wojskowym³⁴.

W pierwszym tygodniu ataku zbrojnego rozpoczęła się masowa migracja uchodźców z terytorium Ukrainy. Agresja spowodowała kryzys humanitarny oraz najszybszą i największą migrację uchodźców w Europie od dziesiątków lat. Skala i tempo migracji stało się dużym wyzwaniem, przede wszystkim dla państw sąsiadujących z Ukrainą, mających niewielkie doświadczenie w przyjmowaniu uchodźców i nieprzygotowanych do tego systemowo³⁵. Dotyczyło to także Polski.

Wszystkie osoby uciekające z Ukrainy przed konfliktem zbrojnym od początku są wpuszczane do Polski. Schronienia udziela się każdej osobie, której życie jest zagrożone, bez względu na jej narodowość. Są one rejestrowane przez Straż Graniczną a wobec tych, w stosunku do których pojawiały się wątpliwości, np. nie posiadały dokumentów, funkcjonariusze stosowali odpowiednie procedury sprawdzające. Żadna osoba, która otrzymała schronienie w Polsce nie została odesłana do państwa ogarniętego wojną.

W województwach lubelskim i podkarpackim uruchomione zostały punkty recepcyjne dla uchodźców z Ukrainy. Uchodźcy mieli zagwarantowany bezpłatny transport z polsko-ukraińskich przejść granicznych do punktów recepcyjnych na terenie województwa lubelskiego oraz do miejsc stałego zakwaterowania. Szczegółowe informacje można było uzyskać w punktach informacyjnych na przejściach granicznych, dworcach kolejowych w Lublinie i Chełmie, na dworcu autobusowym w Lublinie, a także we wszystkich punktach recepcyjnych.

³⁴ <https://businessinsider.com.pl>, dostęp: 10.04.2022.

³⁵ <https://www.pism.pl>, dostęp: 10.04.2022.

We współpracy z przewoźnikami kolejowymi, wojewoda lubelski uruchomił i koordynował dodatkowe, pozarozkładowe pociągi specjalne oraz wspólnie z Państwową Strażą Pożarną przejazdy autobusowe, którymi uchodźcy z Ukrainy mogli udać się w dalszą podróż po Polsce.

Samorządy przygraniczne znalazły się na pierwszej linii pomocy i to właśnie na nie w głównej mierze spadły zadania związane z zarządzaniem kryzysowym w związku z pomocą dla uchodźców. W proces ten zaangażowany był cały samorząd, który poza wykonywaniem wszystkich dotychczasowych usług dla mieszkańców, wspierał służby wojewody w obsłudze punktów recepcyjnych. Ponadto przejął on też proces nadawania numeru PESEL obywatelom Ukrainy³⁶.

W województwie Lubelskim uruchomione zostały punkty recepcyjne w miejscowościach:

- Dorohusk: Pałac Suchodolskich Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki,
- Dołhobyczów: Przygraniczne Centrum Kultury i Rekreacji,
- Horodło: Zespół Szkół w Horodle,
- Lubycza Królewska: Szkoła Podstawowa w Lubyczy Królewskiej (zaplecze hali sportowej)
- Chełm: Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Chełmie,
- Hrubieszów: Hrubieszowski Ośrodek Sportu i Rekreacji
- Tomaszów Lubelski: OSiR „Tomasovia”,
- Zamość: Zespół Szkół Ponadpodstawowych nr 3.

W Zamościu, mieście oddalonym o godzinę jazdy od przejścia granicznego w Hrebennem, powstało wiele miejsc noclegowych, punkty pierwszej pomocy i miejsca oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym. Gdy tylko na Ukrainie wybuchła wojna, w zamojskim ratuszu zebrał się sztab kryzysowy. Władze miasta doskonale zdawały sobie sprawę z tego, że uchodźcy będą uciekali do Polski i że duża ich część zatrzyma się, przynajmniej na chwilę, właśnie tu. Sprawnie rozpoczęto organizowanie miejsc noclegowych, transportów, poszukiwanie wolontariuszy, zbiórki najpotrzebniejszych rzeczy³⁷. Całą akcją zarządzania kryzysowego kierował Prezydent Miasta Zamość wraz z dyrektorem Wydziału Spraw Obywatelskich i Zarządzania Kryzysowego. Za punkt recepcyjny odpowiedzialny był sekretarz Urzędu Miasta Zamość, natomiast za transport dyrektor Wydziału Organizacyjno-Administracyjnego.

³⁶ <https://www.lublin.uw.gov.pl>, dostęp: 11.04.2022.

³⁷ <https://lublin.wyborcza.pl/lublin>, dostęp: 11.04.2022.

Zorganizowane zostały punkty przyjęć, noclegownie i wsparcie materialne. Wolontariusze zbierali artykuły spożywcze, odzież i środki higieniczne. Część wsparcia trafiała transportem do potrzebujących na przejścia graniczne. Urząd Miasta w Zamościu rozpoczął również inne formy akcji pomocowej dla osób z Ukrainy: uruchomiono adres e-mail i specjalne całodobowe telefony dla wszystkich, którzy zechcieliby pomóc imigrantom z terenów objętych wojną. Teren zamojskich zakładów zbożowych stał się główny magazynem środków pomocowych, działając całodobowo³⁸.

Już w dniu ataku Rosji na Ukrainę w Zamościu powstał tzw. punkt odpoczynku dla uciekających przed wojną Ukraińców. Mieścił się w budynku krytej pływalni. Jadący zza wschodniej granicy uciekinierzy mogli się tam zatrzymać, odpocząć, zjeść (posiłki przygotowywało zamojskie Centrum Integracji Społecznej), wziąć prysznic. Uchodźcy, którzy chcieli się zatrzymać na dłużej, byli kierowani do specjalnie przygotowanych miejsc w placówkach oświatowych i jednostkach miasta Zamość³⁹. Zarządzeniem z dnia 2.03.2022 r. Prezydent Miasta Zamość wprowadził obowiązek wykonywania pracy dwuzmianowej w Punkcie recepcyjnym utworzonym na polecenie Wojewody Lubelskiego⁴⁰.

Miasto, z pomocą prywatnych sponsorów, zorganizowało przy Zespole Szkół Ponadpodstawowych nr 3 (tzw. „Elektryk”) nowy punkt recepcyjny. Został on umieszczony w hali namiotowej ustawionej przed Zespołem Szkół Ponadpodstawowych nr 3 w Zamościu. Jako że do punktu zgłaszało się coraz więcej uchodźców z Ukrainy, dlatego powiększona została poczekalnia i wydzielony został większy punkt recepcyjny. Tym samym, w wyniku współdziałania Miasta i Dyrekcji Szkoły, zwiększyła się liczba miejsc w noclegowni w ZSP nr 3, utworzono jadalnię, pokój dla zwierząt, pokój dla matek karmiących i magazyn. Uruchomiono tam ponad 500 miejsc noclegowych. To do tego punktu trafiali w pierwszej kolejności pociągami albo autobusami uchodźcy z granicy⁴¹.

W punkcie recepcyjnym uchodźcy otrzymali możliwość skorzystania z ciepłych posiłków i napojów, a także otrzymywali informacje na temat pobytu w Polsce, tymczasowego zakwaterowania, dostępu do bezpłatnej opieki

³⁸ <http://zamosc.pl>, dostęp: 11.04.2022.

³⁹ <https://roztocze.net/pl>, dostęp: 11.04.2022.

⁴⁰ Zarządzenie nr 56/2022 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 2.03.2022 r. w sprawie wykonywania pracy dwuzmianowej w Punkcie recepcyjnym utworzonym na polecenie Wojewody Lubelskiego. <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl>, dostęp: 12.04.2022.

⁴¹ <http://zamosc.pl>, dostęp: 12.04.2022.

medycznej, pomocy psychologicznej i prawnej, mogli korzystać z bezpłatnego WIFI oraz otrzymywali bezpłatne karty SIM.

Działania wspierające uchodźców prowadzone były przy wsparciu wolontariuszy i organizacji pozarządowych oraz we współpracy ze służbami mundurowymi. Pomocą służyli tłumacze języka ukraińskiego, przy czym w większości byli to ukraińscy rezydenci na terenie województwa lubelskiego, którzy ofiarowali bezinteresowną pomoc humanitarną⁴².

Jednocześnie w mieście powstało centrum koordynacyjne – serwis www.zamoscpomaga.pl miał za zadanie uporządkować system pomocy uchodźcom. Jego schemat oparty został na dwóch opcjach: POTRZEBUJĘ POMOCY, CHCĘ POMÓC. Uchodźcy z Ukrainy mogą tu uzyskać informacje na temat możliwości podjęcia legalnej pracy w Polsce, wolnych miejscach pracy itp. porad. Jednostką odpowiedzialną jest Powiatowy Urząd Pracy w Zamościu. Informacje przygotowane zostały w czterech językach: polskim, ukraińskim, rosyjskim i angielskim. Miasto Zamość, w ramach serwisu, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców, otworzyło m.in. specjalny rachunek bankowy o nazwie „POMOC DLA UKRAINY”, umożliwiający wpłaty na pomoc uchodźcom. Pieniądze, które wpływają na to konto są przeznaczane na pomoc humanitarną i rzeczową dla obywateli Ukrainy, zarówno tych, którzy przebywają na terenie miasta jak i tych, którzy zostali na terenach objętych działaniami wojennymi⁴³.

Obywatele Ukrainy, którzy uciekli przed wojną do Polski, mogą składać wnioski o nadanie numeru PESEL w Urzędzie Miasta Zamość w Wydziale Spraw Obywatelskich i Zarządzania Kryzysowego. Osoby w trudnej sytuacji materialnej mogą wykonać bezpłatną fotografię w wyznaczonym zakładzie fotograficznym na terenie Starego Miasta. Jednocześnie osoby fizyczne, prowadzące gospodarstwo domowe, które zapewniły zakwaterowanie i wyżywienie obywatelom Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w związku z działaniami wojennymi, mogą ubiegać się o świadczenie pieniężne z tego tytułu.

Dużym wyzwaniem dla miasta Zamość, jak dla wszystkich samorządów w Polsce, stała się konieczność zapewnienia dzieciom uchodźców możliwości wypełnienia obowiązku szkolnego. W przypadku Zamościa baza lokalowa okazała się wystarczająca do przyjęcia ponad 1000 uczniów. Tu trzeba dodać, że

⁴² https://www.lublin.uw.gov.pl/punkty_recepcyjne, dostęp: 12.04.2022.

⁴³ <https://zamoscpomaga.pl>, dostęp: 14.04.2022.

dzieci z Ukrainy w wieku obowiązku szkolnego i obowiązku nauki są przyjmowane do szkół publicznych oraz obejmowane opieką, a także nauczaniem, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Przyjęcie do szkoły jest możliwe w ciągu całego roku szkolnego. Cudzoziemcy, którzy nie posługują się językiem polskim w stopniu umożliwiającym korzystanie z nauki w szkole, mogą: uczestniczyć w dodatkowych zajęciach z języka polskiego, realizować naukę w formie oddziału przygotowawczego, korzystać z pomocy osoby władającej językiem kraju pochodzenia zatrudnionej w charakterze pomocy nauczyciela, korzystać z dodatkowych zajęć wyrównawczych w zakresie przedmiotów nauczania organizowanych przez organ prowadzący szkołę. Decyzję o przyznaniu danej formy wsparcia podejmuje dyrektor szkoły w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Uczniowie mogą być objęci pomocą psychologiczno-pedagogiczną w związku z doświadczeniem migracyjnym. Pomoc polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych i czynników środowiskowych wpływających na funkcjonowanie ucznia⁴⁴.

Nie ulega wątpliwości, że Miasto Zamość, wykorzystując różne rozwiązania organizacyjne, aktywnie i skutecznie wspiera uchodźców z Ukrainy. To wsparcie ma wymiar systemowy, ma umocowanie prawne i instytucjonalne, jest elastyczne, właściwie i szybko reaguje na zmieniające się okoliczności i potrzeby. I w tym przypadku okazało się, że samorząd terytorialny we współczesnej Polsce jest sprawnym elementem systemu zarządzania kryzysowego⁴⁵.

System monitorowania, ostrzegania i ochrony ludności w Zamościu

Organizacja systemu monitorowania zagrożeń we współczesnej Polsce realizowana jest na podstawie ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym⁴⁶. Właściwym organem administracji publicznej w zakresie uruchomienia procedury informowania, ostrzegania lub alarmowania jest:

- prezydent miasta – w przypadku zagrożeń nie przekraczających obszaru miasta,

⁴⁴ <http://zamosc.pl>, dostęp: 14.04.2022.

⁴⁵ <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl>, dostęp: 14.04.2022.

⁴⁶ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. 2021, poz. 159.

- starosta – w przypadku zagrożeń obejmujących obszar więcej niż jednej gminy,
- wojewoda – w przypadku zagrożeń obejmujących obszar więcej niż jednego powiatu,
- Szef Obrony Cywilnej Kraju – w przypadku zagrożeń obejmujących obszar więcej niż jednego województwa⁴⁷.

Na podstawie posiadanych informacji Prezydent Miasta wszczyna procedurę ostrzegania w sposób obligatoryjny. W sytuacjach wymagających alarmowania i ostrzegania uruchamiana jest procedura ostrzegania i alarmowania ludności, którą określa Prezydent Miasta jako podmiot wiodący.

System monitorowania zagrożeń oraz ostrzegania i alarmowania w Zamościu funkcjonuje w oparciu o Zarządzenie Prezydenta Miasta Zamość w sprawie zasad przygotowania i zapewnienia działania systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania mieście Zamość⁴⁸.

Informowanie ludności Zamościa o zagrożeniach prowadzona jest za pomocą następujących środków:

- instrukcji postępowania w razie zaistnienia zagrożenia, opracowywanych i dystrybuowanych przez organy administracji publicznej,
- instrukcji postępowania w razie zaistnienia zagrożenia w formie elektronicznej, dostępnych publicznie za pośrednictwem ogólnie dostępnych łącz internetowych, udostępnianych na stronach organów administracji publicznej,
- instrukcji, poradników, ulotek, plakatów i innych publikatorów informujących o zagrożeniach, sposobach zapobiegania i postępowania w razie ich wystąpienia, opracowywanych przez organy administracji publicznej, organy służb, inspekcji, straży oraz inne podmioty realizujące zadania w zakresie ochrony ludności,
- komunikatów informujących o zagrożeniach, sposobach zapobiegania i postępowania w razie ich wystąpienia, podawanych w środkach masowego przekazu.

⁴⁷ Miejski Plan Zarządzania Kryzysowego, s. 111, <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=139&p1=szczegoly&p2=1038>, dostęp: 14.04.2022.

⁴⁸ Zarządzenie nr 96/2011 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 1 czerwca 2011 r., <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=139&p1=szczegoly&p2=1038>, dostęp: 14.04.2022.

Ostrzeganie i alarmowanie mieszkańców Zamościa o zagrożeniach prowadzona jest także poprzez:

- dźwiękowe sygnały alarmowe,
- komunikaty ostrzegawcze i alarmowe nadawane za pośrednictwem lokalnych środków masowego przekazu, ze szczególnym uwzględnieniem rozgłośni radiowych i telewizyjnych oraz portali internetowych,
- komunikaty przekazywane za pośrednictwem stałych urządzeń nagłaśniających, zwłaszcza w zakładach pracy oraz obiektach użyteczności publicznej,
- komunikaty przekazywane za pośrednictwem ruchomych urządzeń nagłaśniających, ze szczególnym uwzględnieniem pojazdów służb, inspekcji i straży,
- komunikaty przekazywane z wykorzystaniem nowoczesnych systemów teleinformatycznych (w radiofonii, w telewizji – telegazeta, w telefonii cyfrowej (komórkowej i stacjonarnej)).⁴⁹

W związku z wybuchem pandemii Covid-19 oraz odnotowaną serią zachorowań w Zamościu sporządzone zostały szczegółowe zasady postępowania z osobami podejrzanymi o zakażenie oraz umieszczone na stronie internetowej Głównego Inspektoratu Sanitarnego w Warszawie. Informacje na temat koronawirusa oraz sposobów ograniczenia ryzyka zakażenia można było znaleźć również na stronach Ministerstwa Zdrowia oraz Wojewódzkiej Stacji Sanitarно-Epidemiologicznej w Lublinie⁵⁰. Informacje dla mieszkańców miasta Zamość, odnośnie pandemii Covid-19, udostępniane były przez Prezydenta na oficjalnej stronie miasta, w prasie, mediach społecznościowych. Jednocześnie Narodowy Fundusz Zdrowia uruchomił całodobową infolinię o postępowaniu w sytuacji podejrzenia zakażenia koronawirusem. Całodobowy dyżur telefoniczny pełniła Powiatowa Stacja Sanitarно-Epidemiologiczna Zamościu.

Komunikaty dla mieszkańców Zamościa, mające na celu zminimalizowanie ryzyka zarażenia zalecały m.in.: częste mycie rąk; stosowanie odpowiednich zasad ochrony podczas kaszlu i kichania; unikanie dotykania oczu, nosa i ust; zasięgnięcie pomocy medycznej w przypadku wystąpienia gorączki, kaszlu, trudności w oddychaniu; w przypadku zaobserwowania symptomów choroby,

⁴⁹ Miejski Plan Zarządzania Kryzysowego, s. 110, <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=139&p1=szczegoly&p2=1038>, dostęp: 15.04.2022.

⁵⁰ <https://gis.gov.pl/kategoria/aktualnosci/>, dostęp: 15.04.2022.

po powrocie z obszaru ryzyka, szybkie skontaktowanie się ze stacją sanitarno-epidemiologiczną lub zgłoszenie się do szpitala zakaźnego⁵¹.

Rosyjska agresja na Ukrainę spowodowała konieczność podjęcia przez Prezydenta miasta Zamość. kolejnych przedsięwzięć mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom. Na szczeblu rządowym podjęte zostały wtedy decyzje o wprowadzeniu stopni alarmowych na obszarze województwa lubelskiego oraz podkarpackiego. Miejski Zespół Zarządzania Kryzysowego w Zamościu wydał komunikat o wprowadzeniu stopni alarmowych BRAVO oraz CHARLIE. W ich ramach, w przypadku powstania zagrożenia, nakazano informowanie o takich inspekcje, służby, straże, a w szczególności Miejskie Centrum Zarządzania Kryzysowego, które funkcjonowało całodobowo⁵².

Na wypadek wystąpienia realnego zagrożenia bezpieczeństwa w mieście uruchomiono 17 obiektów ochronnych dla 1659 osób, w tym: podpiwniczenia obiektów zakładowych – 5, podpiwniczenia obiektów prywatnych dla pozostałej ludności-12⁵³. Lista istniejących budowli ochronnych i ukryć doraźnych w Mieście Zamość obejmowała następujące obiekty:

1. ul.Kościuszki 9 (schron), powierzchnia: 108,22 mkw., możliwość ukrycia 62 osób, własność: Poczta Polska;
2. ul. Reja 13 (schron),powierzchnia: 31,07 mkw., możliwość ukrycia 44 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
3. ul. Szczepiezska 102 (schron),powierzchnia: 180,35 mkw., możliwość ukrycia 260 osób, własność: Zespół Szkół Ponadpodstawowych nr 5;
4. ul. Reja 13a (schron),powierzchnia: 31,07 mkw., możliwość ukrycia 44 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
5. ul. Szczepiezska 43 (schron),powierzchnia: 66 mkw., możliwość ukrycia 94 osób, własność: Bursa Międzyszkolna nr 2;
6. ul. Dąbrowskiego 3 (schron),powierzchnia: 31,04 mkw., możliwość ukrycia 44 osób; własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
7. ul. Poniatowskiego 6 (schron),powierzchnia: 46,66 mkw., możliwość ukrycia 65 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
8. ul. Poniatowskiego 8 (schron),powierzchnia: 46,66 mkw., możliwość ukrycia 65 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;

⁵¹ <https://lublin.uw.gov.pl>, dostęp:15.04.2022.

⁵² <https://obywatelski.pl>, dostęp:15.04.2022.

⁵³ <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl>, dostęp:15.04.2022.

9. ul. Bema 4 (schron),powierzchnia: 31,04 mkw., możliwość ukrycia 44 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
10. ul. Bema 6 (schron),powierzchnia: 51,09 mkw., możliwość ukrycia 73 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
11. ul. Koźmiana 1 (schron),powierzchnia: 58,99 mkw., możliwość ukrycia 84 osób, własność: PGE Dystrybucja;
12. ul. Orzeszkowej 43 (schron),powierzchnia: 143,45 mkw., możliwość ukrycia 205 osób, własność: Zespół Szkół nr 3;
13. ul. Orla 5 (schron),powierzchnia 213,3 mkw. Możliwość ukrycia 305 osób. Własność Szkoła Podstawowa nr 6
14. ul. Piłsudskiego 63 (schron)Powierzchnia: 38,42 mkw., możliwość ukrycia 55 osób, własność: Wspólnota Mieszkaniowa;
15. ul. Jasna 1 (schron), powierzchnia: 31,07 mkw., możliwość ukrycia 44 osób, własność: Zakład Gospodarki Lokalowej;
16. ul. Pocztowa 3 (schron), powierzchnia: 34,32 mkw., możliwość ukrycia 50 osób, własność: Telekomunikacja Polska;
17. ul. Partyzantów 11 (schron), powierzchnia: 68 mkw., możliwość ukrycia 80 osób, własność: Telekomunikacja Polska⁵⁴.

Jak się okazało, dotychczas żadne z tych miejsc nie musiało być wykorzystane.

Podsumowanie

Badania przypadku Zamościa potwierdziły, że oparcie zarządzania kryzysowego i zapewnienie bezpieczeństwa o konkretny, stworzony do tego celu system organów jest rozwiązaniem odpowiednim i skutecznym. Nie ulega bowiem wątpliwości, że samorząd lokalny znajduje się najbliżej obywateli, ma bezpośrednią możliwość oceny zagrożeń oraz jest w stanie podjąć bezzwłoczną reakcję w przypadku ich wystąpienia.

Przedstawiona w artykule problematyka zarządzania kryzysowego na poziomie lokalnym, oparta o analizę współczesnych działań samorządu terytorialnego w Zamościu, nie wyczerpuje w całości zagadnienia, głównie z uwagi na fakt, iż istniejących sytuacji kryzysowych nie da się zamknąć w określone

⁵⁴ <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl>, dostęp: 15.04.2022.

formy oraz ramy czasowe. Dodać też należy, iż pandemia COVID-19 trwa i sytuacja w Ukrainie nie jest kryzysem, który został zażegnany na dobre. Nasuwa się tu oczywista uwaga, iż wybuch pandemii i wojny był sytuacją nową, stawiającą ogromne wyzwanie przed organem odpowiedzialnym za zarządzanie kryzysowe – Prezydentem Miasta Zamość. Uzyskane doświadczenia są stale poddawane analizie a wynikające z nich wnioski są ważną podstawą do usprawnienia zasad reagowania i postępowania w mieście.

Przeprowadzone badania potwierdziły też, że skuteczność zarządzania kryzysowego, nie tylko na poziomie lokalnym, zależy od skali i komplementarności działań wyprzedzających. Zdecydowanie łatwiej jest bowiem zapobiegać zagrożeniom niż je zwalczać oraz neutralizować. Dużo wcześniej należy więc podejmować właściwe działania, np. w przypadku wojny w Ukrainie opracowana i przyjęta została Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny⁵⁵. Nie ulega też wątpliwości, że koniecznym jest stałe doskonalenie procedur zarządzania, zdobywanie wiedzy, podnoszenie kwalifikacji, wymiana informacji oraz współpraca.

Bibliografia

Akty prawne i dokumenty:

Miejski Plan Zarządzania Kryzysowego, Zamość 2011, <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=139&p1=szczegoly&p2=1038>, dostęp: 07.04.2022.

Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. 2022, poz. 655.

Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej, , Dz. U. 2020, poz. 961

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. 2021, poz.159.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 2020, poz. 713.

Zarządzenie Nr 56/2022 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 2.03.2022 r. w sprawie wykonywania pracy dwuzmianowej w Punkcie recepcyjnym utworzonym na polecenie Wojewody Lubelskiego. <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=90&p1=szczegoly&p2=1732192>, dostęp 12.04.2022.

Zarządzenie Nr 75/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 23 marca 2020 r. w sprawie szczególnych zasad funkcjonowania Urzędu Miasta Zamość i jednostek organizacyjnych Miasta Zamość w czasie stanu epidemii w związku z zakażeniami

⁵⁵ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. 2022, poz. 655.

wirusem SARS-CoV-2. <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//775.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

Zarządzenie nr 81/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 6 kwietnia 2020 r. w sprawie trybu postępowania przy udzielaniu obniżki stawki czynszu najmu lokali użytkowych stanowiących własność Miasta Zamość na czas trwania stanu epidemii, https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//CCF_000011.pdf, dostęp: 07.04.2022.

Zarządzenie nr 97/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 12 maja 2020 r. w sprawie zawieszenia dokonywania określonych w dziale III w rozdziale 4 ustawy z dnia 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej ocen sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej oraz ocen rodzin zastępczych, <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//797.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

Zarządzenie nr 102/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 25 maja 2020 r. w sprawie zmiany zarządzenia nr 75/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 23.03.2020 r. w sprawie szczególnych zasad funkcjonowania Urzędu Miasta Zamość i jednostek organizacyjnych Miasta Zamość w czasie stanu epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//5102.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

Zarządzenie nr 103/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 26 maja 2020 r. w sprawie szczególnych zasad funkcjonowania Urzędu Miasta Zamość i jednostek organizacyjnych Miasta Zamość w czasie stanu epidemii w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2/ <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//6103.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

Zarządzenie nr 198/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 21 sierpnia 2020 r. w sprawie uchylecia Zarządzenia Nr 81/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 6.04.2020 r. w sprawie trybu postępowania przy udzielaniu obniżki stawki czynszu najmu lokali użytkowych stanowiących własność Miasta Zamość na czas trwania stanu epidemii wywołanego koronawirusem, <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki//5198.pdf>, dostęp: 07.04.2022.

Zarządzenie nr 243/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 8 października 2020 r. w sprawie ograniczeń w bezpośredniej obsłudze interesantów w Urzędzie Miasta Zamość w związku z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Zarzadzenie_nr_243_2020_Prezdynta_Miasta_Zamosc.pdf, dostęp: 08.04.2022.

Zarządzenie nr 248/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 9 października 2020 r. w sprawie wprowadzenia pracy zdalnej w Urzędzie Miasta Zamość w związku

z zakażeniami wirusem SARS-CoV-2. https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Zarzadzenie_nr_248_2020_Prezydenta_Miasta_Zamosc.pdf, dostęp: 08.04.2022.

Zarządzenie nr 262/2020 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 12 listopada 2020 r. w sprawie trybu postępowania przy udzielaniu obniżki stawki czynszu najmu lokali użytkowych stanowiących własność Miasta Zamość na czas trwania stanu epidemii. <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/CCF20201116.pdf>, dostęp: 08.04.2022.

Zarządzenie nr 96/2021 Prezydenta Miasta Zamość z dnia 1 czerwca 2021 r. w sprawie zmiany Zarządzenia nr 72/2021 z dnia 1.04.2021 r. w sprawie polecenia pracownikom Urzędu Miasta Zamość wykonywania pracy zdalnej. <https://umzamosc.bip.lubelskie.pl/index.php?id=139&p1=szczegoly&p2=108>, dostęp: 14.04.2022.

Literatura:

Dytczak M., Ginda G., Grot A., *Procedura rozdziału środków finansowych na zadania prewencyjne związane z zagrożeniami w gminie*, Warszawa 2009.

Falecki J., *Wybrane problemy „bezpieczeństwa” – poziom lokalny. Kultura bezpieczeństwa*, Kraków 2013.

Fehler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.

Mikołajczyk D. P., *Sprawność terytorialnego systemu zarządzania kryzysowego*, Łódź 2019.

Pietrek G., *System zarządzania kryzysowego. Diagnoza i kierunki doskonalenia*, Warszawa 2018.

Piowarski J., *System zarządzania kryzysowego w Polsce. Wybrane aspekty*, Kraków-Katowice 2018.

Rozwadowski M., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, Kultura bezpieczeństwa, Kraków 2014.

Rysz S. J., *Zarządzanie kryzysowe zintegrowane*, Warszawa 2020.

Sienkiewicz K. – Małyjurek, Krynojewski F. R., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej*. Wydanie II, Warszawa 2010.

Sienkiewicz – Małyjurek K., *Podstawowe aspekty zarządzania kryzysowego*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2009, nr 48, s. 45-54.

Ziółkowska A., *Akty planowania w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, Katowice 2015.

Netografia:

<http://zamosc.pl>, dostęp: 11.04.2022.

<https://obywatelski.pl>, dostęp: 15.04.2022.

<https://businessinsider.com.pl>, dostęp: 10.04.2022.

<https://gis.gov.pl/kategoria/aktualnosci/>, dostęp: 15.04.2022.

<https://lublin.uw.gov.pl>, dostęp: 15.04.2022.

<https://lublin.wyborcza.pl/lublin>, dostęp: 11.04.2022.

<https://roztocze.net>, dostęp: 09.04.2022.

<https://umzamosc.bip.lubelskie.pl>, dostęp: 14.04.2022.

<https://www.gov.pl/web/szczepimysie>, dostęp: 09.04.2022.

<https://www.lublin.uw.gov.pl>, dostęp: 11.04.2022.

https://www.lublin.uw.gov.pl/punkty_recepcyjne, dostęp: 12.04.2022.

<https://www.pism.pl>, dostęp: 10.04.2022.

<https://zamoscpomaga.pl>, dostęp: 14.04.2022.

Arkadiusz Plewik

Politologia, Administracja publiczna
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
arkadiusz.plewik@o2.pl

TRANSFORMACJE PARTII POSTKOMUNISTYCZNYCH I ICH WPŁYW NA SYSTEM POLITYCZNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

*Transformations of post-communist parties and their impact
on the political system of the Republic of Poland*

Streszczenie

Środowiska polityczne stanowiące system polityczny PRL, mimo przemian ustrojowo-politycznych, w dalszym ciągu, lecz pod inną nazwą, statutem i programem stanowią istotną część systemu politycznego III RP. Problematykę transformacji politycznej okresu lat 90. w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce należy rozszerzyć do przemian jakie zachodziły w strukturach partii komunistycznych, z których uformowały się formacje socjaldemokratyczne, nazywane również postkomunistycznymi. Środowiska mimo stygmatyzacji politycznej stosowanej w ramach kampanii negatywnej, nie utraciły wpływu na proces rządzenia. W Polsce do tego typu ugrupowań należy zaklasyfikować Sojusz Lewicy Demokratycznej oraz Polskie Stronnictwo Ludowe.

Słowa kluczowe: postkomunizm, transformacja polityczna, III RP, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Polskie Stronnictwo Ludowe

Summary

Political circles constituting the political system of the People's Republic of Poland, despite the political and political changes, still, but under a different name, statute and program, constitute an important part of the political system of the Third Polish Republic. The issue of political transformation of the 90s in Central and Eastern Europe, including Poland, should be extended to the changes that took place in the structures of communist parties, from which social democratic formations, also called post-communist ones, were formed. Despite the political stigmatisation used as part of the negative campaign, the circles have not lost their influence on the governance process. In Poland, the Democratic Left Alliance and the Polish People's Party should be classified as such groups.

Key words: post-communism, political transformation, Third Republic of Poland, Democratic Left Alliance, Polish People's Party

Wstęp

Charakterystycznym zjawiskiem okresu transformacji ustrojowej w Europie Środkowo-Wschodniej okazała się być transformacja polityczna partii dominujących w systemie politycznym państwa niedemokratycznego w partie socjaldemokratyczne funkcjonujące w obrębie systemu demokratycznego. W Polsce był to Sojusz Lewicy Demokratycznej, na Węgrzech Węgierska Partia Socjalistyczna, a na Czechosłowacji – Partia Komunistyczna. Wszystkie te środowiska stanęły przed wyzwaniem dopasowania się do nowych reguł gry politycznej. Co więcej, w Polsce i na Węgrzech mimo powszechnej stygmatyzacji w 1993 roku oraz w 1994 roku zaobserwowaliśmy zjawisko głosowania na te partie polityczne, które ostatecznie zdobyły wówczas największą liczbę mandatów. Analizując współczesną historię polityczną Polski trzeba zauważyć, że w narracji politycznej mianem środowisk postkomunistycznych definiuje się aktorów politycznych, którzy doprowadzili do tzw. „demontażu systemu”¹.

¹ A. Dudek, *Reglamentowana Rewolucja*, Kraków 2004.

doprowadzając do obrad Okrągłego Stołu², będącego główną osią podziałów socjopolitycznych w III RP. Celem artykułu było wskazanie na zjawisko i modele przekształceń partii funkcjonujących w PRL. Poza tym, została podjęta próba zbadania genezy postkomunizmu w wymiarze politycznym w III RP oraz wpływu tego zjawiska na narrację polityczną. Pytania badawcze zostały określone w następujący sposób:

- Jakie były przyczyny i uwarunkowania powstania zjawiska postkomunizmu politycznego w Polsce?
- W jaki sposób postkomunizm kształtował narrację polityczną?
- Jakie ugrupowania polityczne należy określać mianem postkomunistycznych?
- Jak przebiegała transformacja polityczna partii niedemokratycznych w partie demokratyczne?
- Jaki wpływ na system polityczny III RP posiadali aktorzy polityczni PRL?
- Czy w dalszym ciągu postkomunizm pojawia się w narracji politycznej?

Geneza zjawiska postkomunizmu w wymiarze politycznym

Jednym z istotniejszych elementów dyskursu politycznego w III RP jest zjawisko postkomunizmu. Etymologia postkomunizmu sięga okresu transformacji ustrojowej w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, w tym również w Polsce i dotyczy pejoratywnie rzecz ujmując spuścizny po komunizmie czy pozostałościach tego ustroju. Za genezę zjawiska postkomunizmu w Polsce należy traktować wprowadzenie polityki grubej kreski³ przez rząd premiera Tadeusza Mazowieckiego. W samym nazewnictwie położony jest nacisk na odcięcie się od wydarzeń PRL w celu budowania nowego, demokratycznego ustroju w Polsce. Oznacza to, że w owo budowanie włączone zostały właśnie środowiska postkomunistyczne. Ten termin sprowadzał się do kwestii zakończenia komunizmu oraz braku wykluczenia działaczy PZPR i partii satelickich z przestrzeni publicznej, a także zapewnienia im możliwości rywalizacji wyborczej. W ten sposób do

² Wcześniej nieformalnych rozmów w Magdalence. Więcej o obradach Okrągłego Stołu. Zob. A. Dudek, *Historia Polityczna Polski 1989-2012*, Kraków 2013.

³ Stwierdzenie pojawiające się wobec polityki T. Mazowieckiego. Zob. A. Lipiński, *Mitologizacja czy dyskursywna reprezentacja? Magdalenka, Okrągły Stół i „gruba kreska” jako kategorie dyskursu prawicy*, [w:] *Mity, symbole i rytuały we współczesnej polityce*, red. B. Szklarski, Warszawa 2008, s. 277-290.

tej kwestii podchodziło wielu prawicowych aktorów politycznych, m.in. Kornel Morawiecki, Janusz Korwin-Mikke czy Antoni Macierewicz. Ten ostatni w 1992 roku podjął próbę odejścia od polityki „grubej kreski” poprzez wykonanie uchwały lustracyjnej. Podczas wystąpienia z okazji inauguracyjnego posiedzenia Sejmu IX kadencji, polityk stwierdził: „To smutne dziedzictwo wciąż nie zostało w pełni przekreślone i odrzucone. I chociaż w poprzedniej kadencji Sejmu przeprowadzono fundamentalne, niesłuchanie istotne zmiany w sprawach społecznych, gospodarczych i historycznych, odpowiedzialność za ostateczne uporanie się z ciemną spuścizną komunizmu spada na nas, panie posłanki i panowie posłowie. Bo dzisiaj świadomość ograniczeń związanych z dziedzictwem – tamtym dziedzictwem – jest dużo głębsza niż wcześniej”⁴.

Postkomunizm, to określenie stosowane wobec aktorów politycznych i innych podmiotów politycznych, stanowiących główny filar systemu politycznego państwa niedemokratycznego jakim była Polska Rzeczpospolita Ludowa. W wyniku transformacji ustrojowej oraz relatywizacji własnych poglądów, zaczęli stanowić część systemu politycznego państwa demokratycznego – III Rzeczpospolitej. Korzystając z wielu dostępnych definicji systemu politycznego, można wywnioskować że systemem politycznym nazywamy ogólną strukturę, w obrębie której funkcjonują procesy, zachowania i decyzje polityczne. Według polskiego politologa Jerzego Kowalskiego, system polityczny definiuje się w następujący sposób: „aparatus państwowy, partie polityczne oraz organizacje i grupy społeczne formalne i nieformalne, uczestniczące w działaniach politycznych w obrębie danego państwa oraz ogół zasad i norm prawnych regulujących ich wzajemne stosunki”⁵. System polityczny państwa kształtują zasady i wartości polityczne, które świadczą o tym czy mamy do czynienia z systemem niedemokratycznym bądź demokratycznym.

Postkomunizm w narracji politycznej

W pewnym sensie postkomunizm stał się filarem stygmatyzacji politycznej stosowanej w III RP w narracji wielu polityków i stronnictw. Głównie

⁴ A. Macierewicz, Przemówienie Marszałka Seniora, Sprawozdanie stenograficzne z 1. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 12 listopada 2019 r., s. 8.

⁵ M. Podolak, M. Żmigrodzki, *System Polityczny i jego klasyfikacje*, [w:] *Współczesne systemy polityczne*, Warszawa 2007, red. M. Żmigrodzki, B. Dziemidok-Olszewska, s. 11.

z powodu wskazania na powiązania oponentów politycznych z komunizmem oraz w celu dyskredytacji przed opinią publiczną. Dotyczyło to nie tylko środowiska, stanowiące część systemu politycznego PRL takie jak Socjaldemokracja RP, a następnie Sojusz Lewicy Demokratycznej, który przejął wszelkie struktury wraz z majątkiem po Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej czy Polskie Stronnictwo Ludowe powstałe w wyniku przekształcenia Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Narracja o „postkomunistach” nie przyniosła wymiernych skutków ponieważ wyżej wymienione ugrupowania stworzyły koalicję rządową w 1993 roku, co było zdeterminowane kryzysem gospodarczym, a dokładniej rzecz ujmując niemożnością uporania się z nim przez kolejne gabinety w latach 1991-1993.

Według polskiego filologa Macieja Czerwińskiego, który zajmuje się m.in. analizą dyskursów: „żyjemy w czasach, które są następstwem komunizmu, komunizm wciąż trwa w nas samych, wśród nas są ludzie, którzy ten system tworzyli”⁶. Autor, przede wszystkim wskazał na dwa elementy charakteryzujące postkomunizm. Po pierwsze, zjawisko ma miejsce w systemie powstałym po komunizmie, a po drugie i najważniejsze, obecny system polityczny tworzą aktorzy polityczni, identyfikujący się w okresie istnienia systemu niedemokratycznego jako przedstawiciele władzy ludowej.

Politycy biorący udział w obradach Okrągłego Stołu oraz w nieformalnych spotkaniach w Magdalence, godząc się na współudział środowisk wywodzących się z koalicji PZPR-SD-ZSL w transformacji politycznej, stali się dla opozycji antyustrojowej, a także polskiej prawicy uosobieniem postkomunizmu. De facto, wskutek polityki ustępstw zaaprobowali inkluzję tych stronnictw do partycypowania w obrębie systemu politycznego III RP.

„Przeciwnicy takiego rozwiązania, – uznając, że wprowadzane zmiany, w swojej istocie kosmetyczne i powierzchniowe, umożliwiają komunistycznym elitom kontynuację swojego uczestnictwa w życiu publicznym w sposób uprzywilejowany – etykietowali zwolenników pierwszego polskiego premiera mianem „białej nomenklatury”, „zdrajców”, „postkomunistów”⁷.

Odnosząc się do literatury politologicznej, taki stan rzeczy potwierdzają tezy profesor Krystyny Trembickiej, według której dla polityków, dla których

⁶ M. Czerwiński, *Postkomunizm jako syndrom słowa, figury, sensy. Chorwacja i Polska*, [w:] *Kultury słowiańskie, między postkomunizmem a postmodernizmem*, red. M. Dąbrowska, Kraków 2009, s. 169.

⁷ M. Czerwiński, *Postkomunizm jako...*, s. 170.

wydarzenia 1989 roku nie okazały się przełomem, system zmienił się na postkomunistyczny. Wszystko za sprawą tego, że konstruktywna opozycja, legalizując gospodarcze i polityczne interesy starej elity, przeniknęła do establishmentu, a dawni prominenci partyjni pozostali w polityce lub na niezwykle korzystnych warunkach odeszli na emerytury czy w świat biznesu⁸.

Partie postkomunistyczne w Polsce

Okres transformacji politycznej na przełomie lat 80. i 90. odnosi się nie tylko do przemian w obrębie struktur państwowych, ale również w stosunku do reform w partiach dominujących w systemie niedemokratycznym. System polityczny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej określa się mianem monopartyjnego. Oprócz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, która wiodła prym w państwie, legalnie istniały takie ugrupowania jak: Stronnictwo Demokratyczne i Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, lecz jak już wcześniej wspomniałem miały one charakter satelicki, czyli były ściśle powiązane z partią matką – PZPR. U progu przemian politycznych w Polsce, ugrupowania te stanęły przed wyzwaniem, dopasowaniem do nowych reguł gry politycznej. Mimo swoich oczywistych komunistycznych rodowodów i powiązań takie frakcje polityczne reformując swoje poglądy na socjaldemokratyczne, nie tylko brały udział w wyborach, ale i zdobywały władzę. Mianem partii postkomunistycznych należy określić przede wszystkim Sojusz Lewicy Demokratycznej oraz Polskie Stronnictwo Ludowe. To partie o wysokiej relewancji politycznej w III RP, biorąc pod uwagę częstotliwość z jaką wchodziły w skład gabinetu Rady Ministrów.

Transformacje polityczne partii komunistycznych

Współczesny nurt socjaldemokratyczny powstał w większości z grupy reformatorów PZPR, tzw. skrzydła PZPR⁹. Determinowało to budowę najsilniejszego

⁸ K. Trembicka, *Ocena Okrągłego Stołu w III Rzeczypospolitej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2015, nr 14, s. 93.

⁹ J. Kornaś, *Miejsce Socjaldemokracji RP w systemie politycznym Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1990-1999*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2007, nr 749, s. 41.

socjaldemokratycznego podmiotu politycznego w Polsce, jakim bez wątpienia należy definiować SLD, a wcześniej jeszcze Socjaldemokrację RP. Potrzeba stworzenia zupełnie nowego ugrupowania politycznego została zasygnalizowana w ogólnopolskim sondażu „w sprawie nazwy nowej partii”, w którym blisko $\frac{3}{4}$ ankietowanych opowiedziało się za przekształceniem PZPR w partię z nowym statutem i programem¹⁰. Młodzi działacze dostrzegli szansę na dostosowanie się do ustroju demokratycznego, tworząc formację o profilu socjaldemokratycznym. Na tym gruncie można stwierdzić, że procesy transformacji w latach 90. dotyczyły nie tylko ustroju polityczno-gospodarczego, ale również partii komunistycznych w socjaldemokratyczne. W rezultacie rozpadu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej powstała Socjaldemokracja RP. Do głównych przyczyn rozpadu PZPR należały:

- porażka w wyborach kontraktowych;
- kryzys wywołany wyborami kontraktowymi;
- zjawisko masowego opuszczania partii;
- utrata zainteresowania działalnością partii;
- spadek wpłat składek członkowskich;
- wzrost aktywności skrzydła reformatorskiego;
- szansa na utworzenie socjaldemokratycznej lewicy w Polsce;

W nurcie reformistycznym kluczową rolę odegrali aktorzy polityczni wywodzący się z grupy „administracyjnej i dziennikarskiej”¹¹, ponieważ stali się współautorami doprowadzenia do obrad Okrągłego Stołu. Pewien paradoks można dostrzec na przykładzie Adama Michnika i Jacka Kuronia. Podczas spotkań w Magdalence reprezentowali stronę opozycyjną, jednak przecież działalność społeczno-polityczną rozpoczynali w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Stanowili nurt działaczy zawiedzionych ideami stalinizmu, proponujących pewnego rodzaju „oczyszczenie” socjalizmu ze stalinizmu¹².

Socjaldemokracja RP powstała wskutek decyzji podjętych na XI zjeździe PZPR. Charakter nowego ugrupowania określił Mieczysław Rakowski: „Główną siłą frontu lewicy, głównym jej przesłaniem musi być nowoczesna, zwrócona twarzą w przyszłość partia lewicy. Taką partią może być ta, którą powołały

¹⁰ *Sondaż w sprawie nazwy nowej partii*, „Trybuna Ludu” 1990, nr 7.

¹¹ Klasyfikacja zaproponowana przez Jerzego Wiatra. Zob. J. Wiatr, *Socjaldemokracja wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 2000, s. 61-62.

¹² J. Wiatr, *Co nam zostało z tych lat. Szkice i polemiki*, Toruń 1995, s. 32.

do życia.¹³ Cały majątek Zjednoczonej Partii Robotniczej został przekazany Socjaldemokracji, co zbudowało trwałe podstawy dla funkcjonowania tej partii. Stało się również jednym z argumentów, że obecny Sojusz Lewicy Demokratycznej to podmiot postkomunistyczny¹⁴.

Relevancja polityczna SLD i PSL

W momencie, gdy de iure PZPR zakończył funkcjonowanie, wykryzowały się elity i twórcy współczesnej lewicy, a przede wszystkim autorzy największych sukcesów wyborczych tegoż nurtu w Polsce. Aleksander Kwaśniewski, prezydent RP w latach 1995-2005, wybierany na dwie kadencje, objął funkcję przewodniczącego Rady Naczelnej. Ponadto, odegrał kluczową rolę podczas rozmów w Magdalence, kiedy przerwał impas w rozmowach, proponując przeprowadzenie wolnych wyborów do Senatu. Sekretarzem generalnym partii został Leszek Miller, który w latach 2001-2004 sprawował urząd premiera RP i jako szef SLD doprowadził tą partię do uzyskania ponad 40% poparcia w wyborach w 2001 roku, po których lewica znów objęła rządy w państwie. Warto też zauważyć, iż formacje postkomunistyczne stały się architektami systemu politycznego III RP. Ustawa Zasadnicza została uchwalona w okresie rządów SLD-PSL, a podpisana została przez Kwaśniewskiego. O relevancji Sojuszu Lewicy Demokratycznej niech świadczy fakt, iż dwukrotnie osiągał najwyższe poparcie w wyborach parlamentarnych, a na przestrzeni niemal 30 lat tylko raz nie zdołał przekroczyć klauzuli zaporowej.

Tabela 1. Wyniki w wyborach parlamentarnych Sojuszu Lewicy Demokratycznej bądź koalicji z udziałem tej formacji.

rok wyborów	nazwa komitetu	wynik procentowy	liczba mandatów
1991	SLD	11,99%	60
1993*	SLD	20,41%	171
1997	SLD	27,13%	164

¹³ M. Rakowski, *Ostatni Zjazd PZPR*, [w:] *Polska pod rządami PZPR*, red. M.F. Rakowski, Warszawa 2000, s. 459.

¹⁴ W związku z tym, że przejął składniki majątkowe po PZPR.

2001*	SLD-UP	41,04%	216
2005	SLD	11,31%	55
2007	Lewica i Demokraci	13,15%	53
2011	SLD	8,24%	27
2015	Zjednoczona Lewica	7,55%	0
2019	SLD	12,56%	49

*chodzi o lata, w których SLD tworzyło/współtworzyło rząd: 1993-1997, 2001-2005

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych wyników wyborów parlamentarnych opublikowanych przez Państwową Komisję Wyborczą, <https://wybory.gov.pl/index/?language=pl&tab=wybory&accessibility=off>, dostęp: 13.09.2022.

Sojusz skupiał wokół siebie inne mniejsze formacje lewicowe, które jednoczyły się przed wyborami, tworząc jedną listę wyborczą. Socjaldemokraci uzyskiwali legitymację do rządzenia wskutek kryzysów społeczno-politycznych w państwie. Najpierw po niestabilnych rządach w latach 1991-1993, gdy opozycja stosowała wobec tego ugrupowania zabiegi dyskredytacyjne, powołując się na komunistyczny rodowód tej formacji. Następnie po reformach przeprowadzonych przez koalicję Akcji Wyborczej Solidarność i Unii Wolności, które przyczyniły się do spadku poparcia dla partii rządzących. Prezesami Rady Ministrów reprezentującymi SLD i posiadającymi powiązania z PZPR byli: Włodzimierz Cimoszewicz, Józef Oleksy, Leszek Miller i Marek Belka.

Innym postkomunistycznym ugrupowaniem jest Polskie Stronnictwo Ludowe. Geneza powstania ruchu ludowego sięga jeszcze czasów zaborów, jednak PSL podobnie do Socjaldemokracji, przekształciło swoje struktury z frakcji legalnie funkcjonującej w PRL, czyli Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Jak słusznie zauważył polski politolog, profesor Waldemar Paruch, ZSL-u nie możemy traktować w kategoriach partii politycznej, bowiem nie był suwerenny w trzech wymiarach: ideowo-programowym, podmiotowo-legitymizacyjnym i organizacyjno-kratologicznym¹⁵. Dlatego, badając okres PRL należy definiować ZSL jako partię satelicką.

¹⁵ W. Paruch, *Politycy Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego*, „Dzieje Najnowsze” 2000, nr 32/4, s. 39.

Koalicje rządowe z udziałem Polskiego Stronnictwa Ludowego:

1993-1997 – SLD – PSL

2001-2005 – SLDUP – PSL¹⁶

2007-2015 – PO – PSL

Na podstawie literatury przedmiotu oraz obserwacji wydarzeń politycznych, a zwłaszcza gier koalicyjnych można przyporządkować PSL do rodzaju partii piwotalnej (obrotowej)¹⁷. Ludowcy stanowili koalicję z socjaldemokracją (SLD) oraz ugrupowaniem liberalnym (PO)¹⁸.

Postkomunizm w narracji przeciwników Okrągłego Stołu

Obrady Okrągłego Stołu zdeterminowały powstanie negacji narracji o tzw. „białej legendzie”, zakładającej m.in. bezkrwawe rozwiązanie, co było nawiązaniem do wariantu rumuńskiego¹⁹. Konfederacja Polski Niepodległej, Ruch Narodowy czy Konfederacja Wolność i Niepodległość wprost odcinają się od ładu ustanowionego w Magdalence, naciskając na kwestię „zerwania z porządkiem okrągłostołowym”²⁰. W dodatku, elektorat tych partii identyfikuje się z teorią spisku Okrągłego Stołu, który można zdefiniować jako układ o wzajemnej nietykalności pomiędzy elitami postkomunistycznymi a konstruktywną opozycją. Warto jednak zauważyć, że teorie spiskowe były wielokrotnie demontowane, jak choćby przez byłego prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego. Polityk przyznał, że „nie doszło tam do spisku”, w wyniku którego komuniści „zamienili władzę na własność”. Zdaniem Lecha Kaczyńskiego teoria o układzie była jednym z mitów III RP²¹.

Mit zdrady jest również obecny przy okazji dyskusji na temat rozmów w Magdalence. Do mediów przeniknęły zdjęcia robione specjalnie na polecenie gen. Kiszczaka. Akcentowany na nich był fakt spożywania alkoholu, a także

¹⁶ Polskie Stronnictwo Ludowe opuściło koalicję w 2004 roku.

¹⁷ D. Rémy, *The Pivotal Party: Definition and Measurement*, „European Journal of Political Research” 1975, s. 293.

¹⁸ Co ciekawe, w 2019 roku do wyborów przystąpiło w ramach mariażu z rdzenną partią antysystemową.

¹⁹ K. Trembicka, *Ocena Okrągłego Stołu...*, s. 90-92.

²⁰ Konwencja wyborcza Konfederacji, <https://wydarzenia/konwencja-wyborcza-konfederacji/>, dostęp: 13.09.2022.

²¹ Tamże, s. 95.

przyjacielskie gesty między stronami. Obecność alkoholu na stołach stała się pewnego rodzaju symbolem zdrady, a słowa Adama Michnika: „Ja piję za taki rząd, w którym Pan (Czesław Kiszczak – przyp. autora) będzie ministrem spraw wewnętrznych, a Lech premierem (Lech Wałęsa)”²² determinowały powstanie tzw. „mitu zdrady w Magdalence”²³. Analizując retorykę opozycji antyustrojowej a także obecnie istniejących środowisk antyestablishmentowych o charakterze prawicowym można wysnuć wniosek, że relację nawiązane w Magdalence opóźniły proces dekomunizacji. Często podawany jest przykład odwołania rządu Jana Olszewskiego, który w dyskursie politycznym przyjął nazwę „nocnej zmiany”²⁴. Świadczą o tym słowa Olszewskiego: „Dawni współpracownicy komunistycznej policji politycznej mogą być zagrożeniem dla bezpieczeństwa wolnej Polski. Naród powinien wiedzieć, że nieprzypadkowo właśnie w chwili, kiedy możemy oderwać się ostatecznie od komunistycznych powiązań, stawia się nagły wniosek o odwołanie rządu”²⁵.

Według środowisk antyestablishmentowych łagodna postawa sygnatariuszy Okrągłego Stołu rozpoczęła nieskrępowane przenikanie elit komunistycznych w system polityczny III RP. Już sam fakt, że PZPR i jej partiom satelickim zagwarantowano 65% mandatów w Sejmie znacząco przyczynił się do tego zjawiska. Przede wszystkim „Solidarność” nie wykorzystała potencjału po wygranych wyborach w 1989 roku. Komitet Obywatelski „Solidarność” uzyskał 160 mandatów w Sejmie ze 161 przeznaczonych dla kandydatów bezpartyjnych. Poza tym, „Solidarność” uzyskała aż 99 ze 100 mandatów w Senacie. W efekcie doszło do stworzenia organu całkowicie demokratycznego, będącego bastionem politycznym opozycji. Jak wskazuje polska politolog Krystyna Trembicka, otworzyła się wówczas szansa na przeprowadzenie procesu lustracji, dekomunizacji czy przyspieszenia wolnych wyborów. To powinien być koniec kontraktu okrągłostołowego²⁶.

²² IPNtvPL, *Taśmy z Magdalenki*, nagrania z rozmów władz państwowych PRL z przedstawicielami NSZZ „Solidarność”, odbywające się w willi przy ul. Zawrat oraz w ośrodku konferencyjnym MSW w Magdalence, <https://www.youtube.com/watch?v=pqmiV-2gOLkA>, dostęp: 13.09.2022.

²³ Tamże, s. 93.

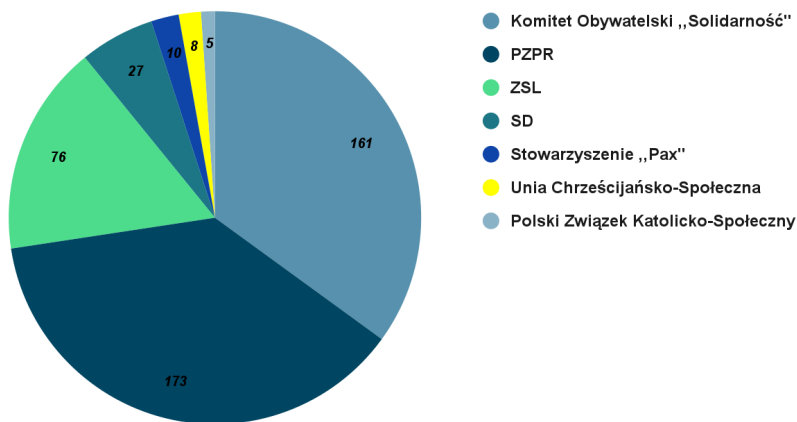
²⁴ J. Kurski, *Nocna Zmiana*, <https://youyu.be/TIM6TAhAHTU>, dostęp: 13.09.2022.

²⁵ Nocą z 4 na 5 czerwca premier Jan Olszewski w kanałach Telewizji Publicznej przedstawił odwołanie rządu jako zmowę agentów SB/UB.

²⁶ Tamże.

Wykres 1. Podział mandatów w Sejmie PRL X kadencji.

Podział mandatów w Sejmie PRL X kadencji

***Źródło:** Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 8 czerwca 1989 r. o wynikach głosowania i wynikach wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przeprowadzonych dnia 4 czerwca 1989 r., M.P. z 1989 r. nr 21, poz. 149.*

Posiadana liczba mandatów przez koalicję PZPR-ZSL-SD w zasadzie gwarantowała wpływ na większość strategicznych decyzji takich jak wybór prezydenta czy odrzucenie weta Senatu.

Kolejnym ustępstwem strony solidarnościowej była aprobata dla pomysłu stworzenia urzędu prezydenta o silnej pozycji wybieranego przez Sejm, którym ostatecznie został Wojciech Jaruzelski i to przy wsparciu Komitetu Obywatelskiego. Postać, która utożsamiana była z traumą stanu wojennego stała się powodem do tworzenia zjawiska postkomunizmu w przestrzeni publicznej.

Sama idea rozmów z komunistami także była negowana. Głównie przez Solidarność Walczącą. Niech o tym świadczy fakt wypowiedź przywódcy tej formacji, Kornela Morawieckiego: „Ale czy mamy wierzyć, że gdyby nie rozmowy, to komunizm by się nie rozpadł? To już było przesądzone. A gdybyśmy poszli inną drogą, mogliśmy stworzyć coś ciekawego, co byłoby dobrym przykładem dla innych. Wybraliśmy jednak taki rodzaj transformacji, który nam,

owszem, zaszkodził, pozbawił potencjału, wielu skrzywdził, ale innym nasz przykład zaszkodził dużo bardziej”²⁷.

Kontrowersje wywoływały nawet najmniejsze gesty, mogące świadczyć o zawartym układzie, jak np. pogrzeb z ceremoniałem państwowym Wojciecha Jaruzelskiego czy nazwanie byłego prezydenta PRL „człowiekiem honoru” przez Adama Michnika.

Renesans postkomunizmu w dyskursie politycznym

Zjawisko postkomunizmu przybrało w ostatnich latach zupełnie nową formę. W trakcie kampanii wyborczej do wyborów europejskich w narracji politycznej w Polsce pojawił się wątek postkomunizmu. Wrogość polityczni określali w ten sposób koalicję wyborczą Platformy Obywatelskiej, Polskiego Stronnictwa Ludowego, Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Nowoczesnej i partii Zielonych. Na listach wyborczych komitetu koalicyjnego znaleźli się politycy z przeszłością polityczną w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej: Leszek Miller czy Marek Belka. Obaj politycy byli kluczowymi aktorami politycznymi w III RP, pełniąc funkcję Prezesa Rady Ministrów. Wyżej wymienionym udało się uzyskać deputację w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku. Nie bez powodu, określenie postkomunizm znów stało się powszechne w narracji politycznej w Polsce. Działacze Prawa i Sprawiedliwości, prowadząc kampanię negatywną wobec Koalicji Europejskiej często powoływali się na komunistyczny rodowód wybranych kandydatów. Jako przykład należy podać wypowiedź posła Marcina Horały z wywiadu dla „Rzeczpospolitej”, w którym określił Koalicję Europejską mianem „grupy rekonstrukcyjnej PZPR 1989”²⁸. Zauważalny jest fakt, iż postkomunizm wyznaczał kierunki rywalizacji politycznej w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2019 roku.

²⁷ J. Karnowski, M. Karnowski, Rozmowa z Kornelem Morawieckim, działaczem opozycji antykomunistycznej, założycielem i przewodniczącym „Solidarności Walczącej”, „W sieci” 2014, s. 24.

²⁸ J. Mikulski, „Horała: Grupa rekonstrukcyjna „PZPR 1989” teraz nazywa się Koalicją Europejską”, <https://www.rp.pl/polityka/art1418891-horala-grupa-rekonstrukcyjna-pzpr-1989-teraz-nazywa-siekoalicja-europejska>, dostęp: 1.09.2022.

Podsumowanie

Konkludując, Obrady Okrągłego Stołu, będące schyłkiem ustroju komunistycznego implikowały cały szereg wydarzeń, począwszy od rozmów w Magdalence, skończywszy na wyborach czerwcowych. Na gruncie tych wydarzeń ukształtowało się zjawisko postkomunizmu. Aktorzy polityczni z elit komunistycznych uzyskali aprobatę na udział w sprawowaniu władzy, co więcej skutecznie zaadaptowali się w warunkach demokracji przedstawicielskiej, uzyskując legitymację w wyborach powszechnych, zwłaszcza w latach 1993-1997 i 2001-2005, gdy zdobywały największą liczbę mandatów czy w latach 1995-2005, kiedy Aleksander Kwaśniewski pełnił urząd prezydenta RP. Należy podkreślić dużą rolę byłych członków PZPR oraz ZSL w implikowaniu zmian ustrojowych w systemie politycznym III RP oraz ich wpływ na proces rządzenia po 1989 roku. Komunistyczny rodowód wielu aktorów politycznych stał się niejako narzędziem kampanii negatywnej stosowanej wobec środowiska politycznego Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Należy także stwierdzić, że spory wynikające z oceny konferencji Okrągłego Stołu znacząco przyczyniły się do ukształtowania postkomunizmu w polskim dyskursie politycznym.

Bibliografia

Akty prawne i dokumenty:

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 8 czerwca 1989 r. o wynikach głosowania i wynikach wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przeprowadzonych dnia 4 czerwca 1989 r., M.P. z 1989 r. nr 21, poz. 149.

Macierewicz A., Przemówienie Marszałka Seniora, Sprawozdanie stenograficzne z 1. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 12 listopada 2019 r.

Literatura:

Dudek A., *Reglamentowana Rewolucja*, Kraków 2004.

Dudek A., *Historia Polityczna Polski 1989-2012*, Kraków 2013.

Czerwiński M., *Postkomunizm jako syndrom słowa, figury, sensy. Chorwacja i Polska*, [w:] *Kultury słowiańskie, między postkomunizmem a postmodernizmem*, red. M. Dąbrowska, Kraków 2009.

- Karnowski J., Karnowski M., Rozmowa z Kornelem Morawieckim, działaczem opozycji antykomunistycznej, założycielem i przewodniczącym „Solidarności Walczącej”, „W sieci” 2014.
- Kornaś J., *Miejsce Socjaldemokracji RP w systemie politycznym Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1990 – 1999*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2007, nr 749, s. 41-55.
- Lipiński A., *Mitologizacja czy dyskursywna reprezentacja? Magdalena, Okrągły Stół i „gruba kreska” jako kategorie dyskursu prawicy*, [w:] *Mity, symbole i rytuały we współczesnej polityce*, red. B. Szklarski, Warszawa 2008.
- Paruch W., *Politycy Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego*, „Dzieje Najnowsze” 2000, nr 32/4, s. 39-58.
- Podolak M., Żmigrodzki M., *System polityczny i jego klasyfikacje*, [w:] *Współczesne systemy polityczne*, red. M. Żmigrodzki, B. Dziemidok-Olszewska, Warszawa 2007.
- Rakowski M., *Ostatni Zjazd PZPR*, [w:] *Polska pod rządami PZPR*, red. M.F. Rakowski, Warszawa 2000.
- Rémy D., *The Pivotal Party: Definition and Measurement*, „European Journal of Political Research” 1975, s 293-301.
- Sondaż w sprawie nazwy nowej partii*, „Trybuna Ludu” 1990, nr 7.
- Trembicka K., *Ocena Okrągłego Stołu w III Rzeczypospolitej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2015, nr 14, s. 86-98.
- Wiatr J., *Co nam zostało z tych lat. Szkice i polemiki*, Toruń 1995.
- Wiatr J., *Socjaldemokracja wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa 2000.

Netografia:

- IPNtvPL, *Taśmy z Magdaleny*, nagrania z rozmów władz państwowych PRL z przedstawicielami NSZZ „Solidarność”, odbywające się w willi przy ul. Zawrat oraz w ośrodku konferencyjnym MSW w Magdalence, <https://www.youtube.com/watch?v=pqmiV2gOLkA>, dostęp: 13.09.2022. Konwencja wyborcza Konfederacji, <https://wydarzenia/konwencja-wyborcza-konfederacji/>.
- Kurski J., *Nocna Zmiana*, <https://youyu.be/TIM6TAhAHTU>, dostęp: 13.09.2022.
- Mikulski J., *Horala: Grupa rekonstrukcyjna „PZPR 1989” teraz nazywa się Koalicją Europejską*, <https://www.rp.pl/polityka/art1418891-horala-grupa-rekonstrukcyjna-pzpr-1989-teraz-nazywa-siekoalicja-europejska>, dostęp: 13.09.2022.
- Wyniki wyborów parlamentarnych opublikowanych przez Państwową Komisję Wyborczą, <https://wybory.gov.pl/index/?language=pl&tab=wybory&accessibility=off>, dostęp: 13.09.2022.

Tomasz Jagielski
Politologia
Uniwersytet Opolski
tomekjagielski97@wp.pl

PROCES SELEKCJI KANDYDATÓW PARTII POLITYCZNYCH W WYBORACH PREZYDENTA RP – MOTYWACJE, DYLEMATY, STRATEGIE

*The selection process of political parties'
candidates in the election of the President of the Republic
of Poland – motivations, dilemmas, strategies*

Streszczenie

Wybory prezydenckie pomimo dużego stopnia spersonalizowania, stanowią ważną przestrzeń rywalizacji międzypartyjnej. Doświadczenia polskich elekcji prezydenckich pokazują, że są one zdominowane przez kandydatów partyjnych. Podstawowym celem niniejszego artykułu, jest ukazanie procesu selekcji kandydatów partii politycznych na urząd Prezydenta RP, jako jednego z kontekstów wyborów prezydenckich w Polsce. Istotnym punktem rozważań jest odniesienie wskazanego procesu do aktywności przywódców partyjnych w tym zakresie, a dokładnie zauważalnej tendencji do rezygnacji z kandydowania. Trend ten wiąże się z wykorzystywaniem przez partie polityczne tzw. surogatów, czyli kandydatów zastępczych. Poruszona została również kwestia motywacji zaangażowania partii politycznych w rywalizację o stanowisko głowy państwa.

Słowa kluczowe: wybory prezydenckie, partie polityczne, liderzy partyjni, kandydaci zastępczy, selekcja, strategia wyborcza, Prezydent RP

Summary

Presidential elections, despite a high degree of personalization, are an important space for inter-party rivalry. The experience of Polish presidential elections shows that they are dominated by party candidates. The main goal of this article is to present the process of selecting political party candidates for the office of the President of the Republic of Poland as one of the contexts of presidential elections in Poland. An important point of consideration is to relate the indicated process to the activity of party leaders in this area, and more specifically, the noticeable tendency to resign from candidacy. This trend is connected with the use of the so-called surrogates, i.e. substitute candidates by political parties. The question of motivation of participation of political parties and their candidates in the competition for the position of head of state was also raised.

Keywords: presidential election, political parties, party leaders, surrogate candidates, selection, electoral strategy, President of the Republic of Poland

Wstęp

Proces kreacji i selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP jest jedną z najważniejszych sfer działania partii politycznych. Wydawałoby się, że wyznaczenie odpowiedniego kandydata do startu w wyborach prezydenckich, jest w przypadku ugrupowań politycznych jedynie formalnością. W rzeczywistości proces ten jest jednak dużo bardziej złożony, bowiem uwzględnia wiele dyalematów strategicznych partii. Są one związane zarówno z motywacjami wystawiania kandydatów w elekcjach prezydenckich, jak i aktywnością liderów partyjnych w obrębie działalności związanej z kandydowaniem.

W artykule zostanie przedstawiony proces selekcji kandydatów partii politycznych, uwzględniający dwa aspekty: państwowy i wewnątrzpartyjny. Ze względu na cel niniejszej pracy, szczególną uwagę zwrócono na drugi ze wskazanych aspektów. Należy podkreślić to, że udział partii politycznych w wyborach prezydenckich w Polsce nie wynika wyłącznie z chęci obsadzenia stanowiska głowy państwa. Wiążą się z tym również inne motywacje, choćby takie jak mobilizacja własnych struktur. Zaprezentowany zostanie również udział przywódców partii, a konkretnie przyczyny ich rezygnacji z kandydowania

w wyborach prezydenckich. W tym kontekście można wskazać również na wykorzystywanie przez partie polityczne kandydatów z drugiego rzędu, czyli tzw. surogatów. Autor w swojej analizie spróbuje zatem przedstawić proces selekcji kandydatów partyjnych na urząd Prezydenta RP, przez pryzmat jego cech, motywacji zaangażowania partii politycznych, a także tendencji do rezygnacji liderów ugrupowań z wyścigu o fotel prezydencki.

Niniejsza praca swoim zasięgiem nie obejmuje wyborów prezydenckich 1990 r. Brak ich uwzględnienia wynika głównie z niedostatecznie rozwiniętego wówczas systemu partyjnego jak i również niewykrystalizowanego zaangażowania partii politycznych w elekcję prezydencką. Z punktu widzenia poruszanej problematyki, drugi ze wskazanych powodów szczególnie skłonił autora do ograniczenia analizy do wyborów prezydenckich od 1995 r.

Proces selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP

Jedną z podstawowych aktywności partii politycznych jest proces selekcji kandydatów, stanowiący kluczowy element w zrozumieniu mechanizmów polityki. Kreacja a następnie wybór kandydata, kształtuje zewnętrzny wizerunek partii, lecz także wiąże się z funkcjonowaniem demokracji wewnątrzpartyjnej. Dlatego też decyzja o wyborze danej osoby na kandydata w wyborach prezydenckich, powinna uwzględniać oczekiwania członków ugrupowania politycznego, a także wyborców. Końcowy sukces wyborczy kandydata w dużym stopniu zależy od tych dwóch czynników¹.

Analizując proces selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP należy wskazać na jego dwa główne aspekty: przedwyborczy (wewnątrzpartyjny) oraz wyborczy (państwowy). Biorąc pod uwagę partie polityczne, pierwszy z nich jest związany z kreacją kandydata przez mechanizmy wewnętrzne partii. Natomiast drugi odnosi się do spełnienia formalnych kryteriów określonych przez organy państwowe². Na podkreślenie zasługuje również fakt, iż sam wybór

¹ M. Hartliński, *Prerogatywy i aktywność przywódców partii politycznych w procesie selekcji kandydatów w wyborach Prezydenta RP w latach 1990–2015*, „Studia Politologiczne” 2016, nr 42, s. 61.

² Tamże, s. 61.

kandydatów przez partie polityczne wynika z ich funkcji wyborczych, takich jak: formułowanie programu i selekcja kandydatów na stanowiska wybieralne³.

Z punktu widzenia tematyki niniejszej analizy, ważniejsza jest selekcja wewnątrzpartyjna. Należy jednak wskazać na jej cel, którym jest wybór kandydata do udziału w elekcji powszechnej. Istotne zatem jest wprowadzenie dotyczące państwowych kryteriów, wyznaczających warunki startu w wyborach prezydenckich.

Aspekt państwowy (wyborczy)

Formalne wymogi, a także procedura zgłaszania kandydatów są uregulowane przez Ustawę z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks Wyborczy. Pierwszy etap wiąże się z założeniem komitetu wyborczego wyborców. Aby utworzyć taki komitet wymagana jest pisemna zgoda kandydata na kandydowanie w wyborach prezydenckich oraz założenie jego komitetu (art. 297)⁴. Jak zostało określone w rozdziale drugim Kodeksu Wyborczego, główne zadania komitetu to zgłoszenie kandydata i prowadzenie jego kampanii wyborczej. Na 45 dni przed wyborami, zgłoszenia kandydata dokonuje pełnomocnik wyborczy. Zgłoszenie to powinno zawierać takie dane kandydata jak: imię i nazwisko, wiek, miejsce zamieszkania oraz przynależność partyjna. W przypadku komitetu wymagane są takie dane jak: nazwa komitetu wyborczego, imię, nazwisko i adres do korespondencji pełnomocnika wyborczego, a także pełnomocnika finansowego (art. 303)⁵. Ważnym elementem zgłoszenia jest wymóg zebrania 100 000 podpisów obywateli popierających zgłoszenie kandydata. Państwowa Komisja Wyborcza po pozytywnej weryfikacji zgłoszenia, rejestruje kandydata. Ostateczna lista kandydatów zostaje przedstawiona do wiadomości publicznej najpóźniej 20 dni przed głosowaniem (art. 305)⁶.

Opisane wymogi formalne stanowią pewnego rodzaju barierę, dzięki której następuje redukcja liczby kandydatów biorących udział w wyborach prezydenckich. Kandydaci, którzy nie są w stanie wypełnić kryteriów wyznaczonych

³ W. Wojtasik, *Funkcje partii politycznych w Polsce po 1989 r.*, [w:] *Polski system partyjny*, red. M. Migalski, W. Wojtasik, M. Mazur, Warszawa 2006, s. 82.

⁴ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz. U. 2011 nr 21, poz. 112.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

przez organy państwowe, zazwyczaj wycofują swoją kandydaturę. Różnicę w liczbie zarejestrowanych kandydatów a tych startujących w wyborach ukazuje tabela nr 1.

Tabela 1. Liczba kandydatów w wyborach prezydenckich w latach 1995-2020.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Liczba kandydatów startujących w wyborach	13	12	12	10	11	11
Liczba zarejestrowanych kandydatów	17	13	16	10	11	11
Liczba zarejestrowanych komitetów	17	21	26	17	23	23

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Danych Państwowej Komisji Wyborczej, <https://pkw.gov.pl/>, dostęp: 01.04.2022.

Dane przedstawione w powyższej tabeli 1 pokazują, że tylko w wyborach 1995 r., wszystkim komitetom udało się zebrać wymagane 100 tys. podpisów. W pozostałych elekcjach od 8 do 12 kandydatów nie było w stanie spełnić tego warunku. Można również wskazać na spadek liczby kandydatów, którzy zebrali wymagane podpisy. Jedynie w trzech przypadkach (2010, 2015, 2020) wszyscy zarejestrowani kandydaci finalnie wystartowali w wyborach.

W wyborach prezydenckich 1995 r., nie wystartowało czterech kandydatów, którzy z powodu niskich notowań w sondażach oraz ograniczonej możliwości powiększania swojego obozu, zdecydowali się wycofać na dzień przed głosowaniem. Byli to: Lech Kaczyński, Marek Markiewicz, Bogdan Pawłowski, a także Leszek Moczulski⁷. Ostatni z nich zgłosił swoją kandydaturę po to, aby później zrezygnować na rzecz silniejszego kandydata. Strategia ta miała na celu wzmocnienie jego ugrupowania (Konfederacji Polski Niepodległej) poprzez pokazanie potencjału koalicyjnego⁸.

⁷ A. Stępińska, *Marketingowe strategie wyborcze. Wybory prezydenckie w Polsce (1990-2000)*, Poznań 2004, s. 174.

⁸ L. Moczulski podobną motywację swojej kandydatury przedstawiał już w wyborach 1990 r. Zob. J. Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania społeczeństwa polskiego 1989-1995*, Warszawa 1997, s. 81; P. Bazylik, P. Wysocki, *Stać nas na porażkę. Rzecz o szta-*

W 2000 r., zrezygnował jeden kandydat – Jan Olszewski⁹, natomiast w wyborach prezydenckich 2005 r., czterech kandydatów (Daniel Podrzycki, Zbigniew Religa, Maciej Giertych, Włodzimierz Cimoszewicz) finalnie nie wystartowało¹⁰. Szczególnego rozgłosu w tamtym okresie zyskała rezygnacja W. Cimoszewicza. Kandydat z ramienia Sojuszu Lewicy Demokratycznej zrezygnował z udziału w wyborach z powodu afery wywołanej przez jego asystentkę Annę Jarucką. Przedstawiła ona pismo w którym polityk SLD miał udzielić zgody na ukrywanie w oświadczeniu majątkowym akcji PKN Orlen. Opisywana pseudoafery nie wpłynęła w znaczącym stopniu na wizerunek W. Cimoszewicza, jednak ten podjął decyzję o wycofaniu się ze startu w wyborach prezydenckich. Oficjalnie argumentował ją dobrem swoich bliskich. W opinii wielu środowisk, posunięcie kandydata SLD było kompletnie niezrozumiałe, natomiast wśród wyborców zaczął być postrzegany jako polityk bez motywacji do walki¹¹.

Rezygnacja W. Cimoszewicza z pewnością przysłużyła się drugiemu kandydatowi lewicy, czyli Markowi Borowskiemu. Pomimo dużej rezerwy okazywanej mu przez byłego kandydata, to właśnie na niego część wyborców SLD przekierowało swoje głosy. Na przejęciu elektoratu zyskał również Donald Tusk, który stracił wówczas jednego z głównych rywali. Potwierdza to gwałtowny wzrost poparcia dla kandydata PO, jaki nastąpił we wrześniu tuż po rezygnacji W. Cimoszewicza (wzrost do 44%)¹².

Można uznać, że państwowa część procesu selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP opiera się na redukcji tych osób, które nie są w stanie spełnić wymogów formalno-organizacyjnych. Tacy kandydaci najczęściej wycofują się ze startu w wyborach, udzielając poparcia silniejszemu kandydatowi (o podobnym programie lub poglądach). Należy podkreślić, że takie działania prowadzą do uformowania się pewnej zbliżonej liczby kandydatur w wyborach

bie wyborczym Leszka Moczulskiego, [w:] *Bitwa o Belweder*, red. M. Grabowska, I. Krze-
miński, Kraków 1991, s. 48.

⁹ A. Stępińska, *Marketingowe...*, s. 185.

¹⁰ P. Śleszyński, *Wybory prezydenckie 2005*, [w:] *Atlas Wyborczy Polski*, red. M. Kowalski,
P. Śleszyński, Warszawa 2018, s. 143.

¹¹ M. Giryn, *Kampanie prezydenckie w latach 2005 i 2010 w życiu politycznym Polski*, To-
ruń 2016, s. 122-123.

¹² *Wybory prezydenckie: pewność głosowania, preferencje niezdecydowanych i przewi-
dywania co do wyniku wyborów*, Komunikat z badań nr 158, CBOS, Warszawa 2005,
s. 2-3.

prezydenckich w Polsce¹³. Od 1995 r., liczba kandydatów startujących w wyborach prezydenckich mieści się w przedziale 11-13 osób, jak wskazano w tabeli 1.

Aspekt przedwyborczy (wewnątrzpartyjny)

Biorąc pod uwagę wewnątrzpartyjną selekcję kandydatów na stanowisko głowy państwa, należy poddać analizie uprawnienia formalne poszczególnych partii w tym zakresie. Wskazując na główne siły partyjne od 2011 r., można zauważyć różnice w podejściu do kwestii wyboru kandydatów.

Tabela 2. Organy partii uprawnione do nominowania kandydata.

	SLD	PSL	PiS	PO
Przewodniczący/ Prezes			Wysuwa do akceptacji Komitetu Politycznego kandydata na urząd Prezydenta RP	brak
Rada Krajowa	Postanawia o przeprowadzeniu referendum ogólnopartyjnego dotyczącego wyboru kandydata na urząd Prezydenta RP			brak
Rada Polityczna			Wybór kandydata na urząd Prezydenta RP	brak

¹³ M. Hartliński, *Prerogatywy...*, s. 64.

Krajowa Rada Polityczna				brak
Konwencja Krajowa	Ma możliwość udzielenia poparcia kandydaci na urząd Prezydenta RP			brak
Krajowa Konwencja Wyborcza PSL	Zatwierdza kandydata na urząd Prezydenta RP			

Źródło: M. Hartliński, Prerogatywy i aktywność przywódców partii politycznych w procesie selekcji kandydatów w wyborach Prezydenta RP w latach 1990–2015, „Studia Politologiczne” 2016, nr 42, s. 61.

SLD charakteryzuje się brakiem sprecyzowanego procesu selekcji kandydata na urząd Prezydenta RP. Kompetencje związane z tą kwestią zostały rozdzielone pomiędzy Radę Krajową a Konwencję Krajową. Jednak ze względu na ogólność zapisów, nie można wskazać który z organów jednoznacznie rozstrzyga kwestię wyboru kandydata. Zapisy dotyczące Rady Krajowej można uznać za zapisy pośrednie, ponieważ organ ten wydaje jedynie decyzje o przeprowadzeniu referendum¹⁴. Natomiast w statucie Nowej Lewicy uprawnienia Konwencji Krajowej co do udzielania poparcia, zostały włączone w kompetencje Rady Krajowej¹⁵.

Prawo i Sprawiedliwość to jedyne ugrupowanie w którym przywódca partii posiada formalną możliwość nominowania kandydata. W statucie tej partii istnieje zapis o udzieleniu mu prerogatywy do przedłożenia do akceptacji Komitetowi Politycznemu, kandydata w wyborach prezydenckich. Jednak na podkreślenie zasługuje fakt, iż decyzję o wyborze kandydata podejmuje Rada Polityczna. Można zatem uznać, że w przypadku PiS proces selekcji opiera się na wskazaniu przez prezesa PiS, a następnie dokonaniu ostatecznego wyboru przez Radę Polityczną¹⁶.

¹⁴ Statut Sojuszu Lewicy Demokratycznej z dnia 16 lutego 2019 r., s. 7-8, <https://lewica.org.pl/partia/statut>, dostęp: 07.04.2022.

¹⁵ Statut Nowej Lewicy z dnia 20 grudnia 2019 r., s. 9, <https://lewica.org.pl/partia/statut>, dostęp: 07.04.2022.

¹⁶ Statut Prawa i Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 2021 r., s. 10-15, <https://pis.org.pl/dokumenty>, dostęp: 07.04.2022.

Na tle analizowanych ugrupowań, statut Polskiego Stronnictwa Ludowego wprost wskazuje na organ wyłaniający kandydata na urząd Prezydenta RP. Zgodnie z zapisami, to Krajowa Konwencja Wyborcza PSL zatwierdza na wniosek Naczelnego Komitetu Wykonawczego kandydata partii w wyborach prezydenckich¹⁷. Przeciwnym przypadkiem jest Platforma Obywatelska, której statut nie określa sposobu selekcji kandydata na stanowisko Prezydenta. Oczywiście istnieją zapisy dotyczące selekcji kandydatów w wyborach samorządowych, a także parlamentarzystów, jednak nie ma wzmianki o kandydacie w wyborach prezydenckich¹⁸. Biorąc pod uwagę rolę jaką odgrywa to ugrupowanie na polskiej scenie politycznej, trudny do zrozumienia jest brak jakichkolwiek uregulowań w tej kwestii.

Jednym z wymiarów wewnątrzpartyjnego procesu selekcji kandydatów na urząd Prezydenta RP są prawyборы. Instytucja ta została zapożyczona ze Stanów Zjednoczonych Ameryki. Samo pojęcie bierze nazwę od angielskiego słowa „*primary election*”, oznaczającego wybory przedwstępne¹⁹. Polskie prawyборы, w przeciwieństwie do amerykańskich, nie stanowią formalnej części kampanii wyborczej. Są raczej instrumentem umożliwiającym badanie popularności kandydatów partii politycznych w wyborach prezydenckich. Można zatem uznać, że nie są one pewnego rodzaju mechanizmem wewnątrzpartyjnym, którego celem jest znalezienie najlepszego kandydata. Polskie prawyборы często określa się mianem zabawy przedwyborczej, która ma na celu wypromować wcześniej ustalonego przez partię kandydata²⁰.

Przykładem wskazanego działania mogą być prawyборы przeprowadzone przez Platformę Obywatelską w 2010 roku. Krótco po ich rozpoczęciu zyskały one miano spektaklu, natomiast rywalizacja pomiędzy Radosławem Sikorskim a Bronisławem Komorowskim stała się elementem politycznego show²¹. Należy podkreślić, że poza próbą wypromowania swojego kandydata, celem

¹⁷ Statut Polskiego Stronnictwa Ludowego z dnia 17 stycznia 2017 r., s. 20, <http://psl.bip.org.pl/index/index/id/102>, dostęp: 07.04.22.

¹⁸ Statut Platformy Obywatelskiej z dnia 18 września 2018 r., <https://platforma.org/dokumenty/statut-po>, dostęp: 07.04.2022.

¹⁹ M. Mazur, *Marketing polityczny. Studium porównawcze prezydenckich kampanii wyborczych w USA i Polsce*, Warszawa 2000, s. 147.

²⁰ A. Adamczyk, *Instytucja prawyborów w Polsce. Prawyборы parlamentarne (1993–2007)*, „Przegląd Politologiczny” 2010, nr 1, s. 85.

²¹ W. Maguś, *Prezydenckie prawyборы w Platformie Obywatelskiej jako przykład politycznego show*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2012, nr 2, s. 223–235.

było również narzucenie odpowiedniej agendy medialnej celem zastąpienia niewygodnego tematu (np. afery hazardowej)²².

Można wskazać na wysoką skuteczność przedsięwzięcia przeprowadzonego przez Platformę Obywatelską. Ugrupowanie to poprzez profesjonalizację przekazu dotarło do wyborców ponad mediami. Media stały się wówczas tylko pasem transmisyjnym, potrzebnym do przekazywania treści w całości stworzonych przez partię. Przykładem takiego działania była debata Komorowski – Sikorski²³.

Niewątpliwie opisywane prawyborzy prezydenckie spełniły swoje funkcje. Przede wszystkim zwróciły uwagę mediów, ale co najważniejsze wypromowały kandydata PO. Dla wyborców tej partii, przed prawyborami Donald Tusk był głównym kandydatem na urząd Prezydenta RP. Jednak po jego rezygnacji, a także w wyniku sprawnie przeprowadzonych wyborów przedwstępnych, B. Komorowski stał się najlepszym kandydatem. Szczególny sukces prawyborów w PO podkreśla fakt, iż B. Komorowski stał się głównym kandydatem do objęcia urzędu Prezydenta, pomimo trudnej pozycji wyjściowej²⁴.

Liderzy partii politycznych w wyborach prezydenckich

Analizując kreację i selekcję kandydatów partii politycznych w wyborach prezydenckich, należy zwrócić szczególną uwagę na aktywność liderów partyjnych w tym zakresie. Rola przywódców w kształtowaniu pozycji ugrupowania, a także prowadzenia kampanii parlamentarnych jest nie do przecenienia²⁵. Jednak w przypadku wyborów prezydenckich, można wskazać na trend do rezygnacji z kandydowania.

²² W. Maguś, *Prawyborzy w Platformie Obywatelskiej w mediach. Analiza porównawcza programów informacyjnych TVP1 i TVN*, [w:] *Agenda setting w teorii i praktyce politycznej*, red. E. Nowak, Lublin 2013, s. 141-142.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże, s. 142.

²⁵ I. Podobas, *Public relations jako narzędzie kreowania wizerunku partii politycznych*, Warszawa 2011, s. 92-93.

Tabela 3. Udział liderów partii politycznych w wyborach prezydenckich w Polsce.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
PO	-	-	Tak	Nie	Nie	Nie
PiS	-	-	Nie	Tak	Nie	Nie
PSL	Tak	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak
SLD	Nie	Nie	Nie	Tak	Nie	Nie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Danych Państwowej Komisji Wyborczej, <https://pkw.gov.pl/>, dostęp: 08.04.2022.

Na podstawie powyższych danych można uznać, że przywódcy partycji rzadko ubiegają się o stanowisko Prezydenta. Wyjątek stanowią kandydaci Polskiego Stronnictwa Ludowego. Na sześć elekcji prezydenckich, aż w czterech z nich kandydatem był lider tego ugrupowania. Patrząc na elekcje prezydenckie przez pryzmat roli przywódców partyjnych, reprezentatywne wydają się być wybory 2010 r. Zwyciężył w nich jednak kandydat niebędący liderem swojego ugrupowania. Przeciwnieństwem są wybory prezydenckie z 2015 r., kiedy to żaden z kandydatów nie był liderem partii.

Przyczyny wskazanej tendencji mogą być różne. Należy podkreślić, że w czasach spersonalizowanej polityki, lider generuje sporą część poparcia dla swojego ugrupowania. Dlatego też jego udział w wyborach prezydenckich (w których zwycięzca może być tylko jeden) stanowi duże ryzyko. Ewentualny, słaby wynik osiągnięty w wyborach mógłby przyczynić się do utraty przywództwa w partii²⁶. Potwierdza to przykład Mariana Krzaklewskiego z 2000 r., którego trzeci wynik w I turze wyborów został uznany za porażkę, a sam Krzaklewski stracił swoją pozycję w partii²⁷.

Zdaniem Krzysztofa Kowalczyka taką motywacją kierował się D. Tusk, wówczas gdy w 2010 r., zdecydował się nie kandydować w wyborach prezydenckich. Autor ten wskazuje na trzy główne powody tej rezygnacji: chęć

²⁶ M. Piosek, *Wybory prezydenckie w Polsce. Partyjni liderzy w odwrocie?*, [w:] *Wybory prezydenckie 2015. Analiza wizerunkowa*, red. A. Robak, W. Wojtasik, Jaworzno 2016, s. 11.

²⁷ A. K. Piasecki, *Wybory i referenda w Polsce 1989-2000: skrypt i materiały źródłowe*, Zielona Góra 2001, s. 160.

utrzymania władzy w państwie, lęk przed porażką wyborczą, a także obawa przed utratą pozycji w partii²⁸.

Brak wystarczającego potencjału lidera do kandydowania może być kolejną przyczyną absencji przywódców partyjnych w wyścigu o fotel prezydencki. Tego typu liderem jest Jarosław Kaczyński, który skupia wokół siebie twardy elektorat swojej partii, co jest związane z postrzeganiem jego osoby jako silnego przywódcy partyjnego²⁹. Jednak biorąc pod uwagę szersze grono odbiorców, prezes PiS nie jest postrzegany w pozytywny sposób. Agnieszka Turska-Kawa analizując wybory prezydenckie z 2010 r., pisze, że „J. Kaczyński przez długi czas znajdował się w czołówce tych, którzy budzili wśród badanych najwięcej negatywnych emocji”³⁰.

Kolejnym czynnikiem powodującym rezygnację liderów partyjnych z kandydowania na urząd Prezydenta RP, może być perspektywa dalszej kariery politycznej po zakończeniu prezydentury. Doświadczenia w tym zakresie pokazują, że byli Prezydenci zazwyczaj nie odgrywali znaczącej roli na polskiej scenie politycznej. Kolejne starty w wyborach dla Lecha Wałęsy kończyły się porażką, natomiast Aleksander Kwaśniewski był mocno marginalizowany przez SLD, pomimo wyraźnej chęci wspierania i patronowania swojej macierzystej partii³¹.

Coraz częściej stosowanym rozwiązaniem przez partie polityczne, jest wystawianie w wyborach prezydenckich kandydatów surogatów. Osoby te nie są zaliczane do pierwszych garniturów swojego ugrupowania³². Jednak przy odpowiednim wsparciu partii, a także braku burzliwej kariery politycznej, są w stanie osiągać dobre rezultaty w wyborach. Przykładem wykorzystania strategii kandydatur drugoplanowych mogą być wybory prezydenckie 2015 roku³³.

²⁸ K. Kowalczyk, *Uwarunkowania, strategia i taktyka kampanii Bronisława Komorowskiego w wyborach prezydenckich 2010 roku w Polsce*, „Studia Politologiczne” 2011, nr 19, s. 207.

²⁹ Ł. Tomczak, *Wyborcy wobec sposobu wyboru i zakresu władzy liderów polskich partii politycznych*, „Political Preferences. Preferencje polityczne” 2013, nr 6, s. 67-68.

³⁰ A. Turska-Kawa, *Kampania Jarosława Kaczyńskiego w wyborach prezydenckich 2010 roku*, [w:] *Wybory prezydenckie 2010*, red. J. Okrzesik, W. Wojtasik, Katowice 2011, s. 292.

³¹ W. Wojtasik, *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice 2012, s. 216.

³² M. Kolczyński, „Substitute candidate” in *Polish Campaign Practice*, „Political Preferences” 2015, nr 11, s. 11-34.

³³ W. Peszyński, *Polish Presidential Election 2015 in the Light of First and Second order Election Conception*, „Political Preferences” 2016, nr 13, s. 59-61.

Zwyciężył w nich Andrzej Duda, polityk który przed wyborami nie wpisywał się w mainstream polityczny.

Kwestią dyskusyjną jest kapitał poparcia kandydata z drugiego rzędu po wyborach, nawet gdy nie uda mu się zwyciężyć. Najlepsza sytuacja to taka, w której kandydat wielokrotnie poparcie dla swojego ugrupowania. Natomiast najgorszy scenariusz zakłada, że kandydat otrzyma poparcie które umożliwi mu stworzenie konkurencyjnego podmiotu politycznego. Odnosząc się do doświadczeń polskich elekcji prezydenckich, można wskazać na przykłady w których dobry wynik poszczególnych kandydatów stał się podstawą do kreowania partii politycznej.

Przykładem takiego rozwoju sytuacji, może być wynik wyborczy J. Olszewskiego, który skłonił go do zbudowania zupełnie nowego podmiotu politycznego. W wyborach 1995 r., otrzymał on w I turze 6,86% głosów, wyprzedzając takich kandydatów jak: W. Pawlak czy T. Zieliński. Zamiar stworzenia partii na bazie uzyskanego poparcia powiódł się, powstał Ruch Odbudowy Polski³⁴.

Podobnie było w przypadku Andrzeja Olechowskiego, który dał impuls do powstania Platformy Obywatelskiej. Pomimo tego, że nie zwyciężył w wyborach 2000 r., uzyskał poparcie 17,3 procent wyborców. Rok po sukcesie A. Olechowskiego, PO zajęła drugie miejsce w wyborach parlamentarnych. Przypadek ten pokazuje w jaki sposób można wykorzystać potencjał otrzymanego poparcia. Z punktu widzenia partii politycznych, najlepszym rozwiązaniem jest zatem wystawianie kandydatów nie przedstawiających potencjału do ewentualnej sukcesji³⁵.

Na podstawie powyższych rozważań można wysunąć stwierdzenie, iż bezpieczniejszą strategią dla partii politycznych, byłoby niewystawianie kandydatów w wyborach prezydenckich. Jednak dylemat ten został rozwiązany już w 2000 roku. Unia Wolności zrezygnowała wówczas z wystawienia kandydata w wyborach Prezydenta RP. Decyzja ta negatywnie wpłynęła na odbiór tego ugrupowania, a w połączeniu z kryzysem koalicji AWS-UW doprowadziła do marginalizacji, a w konsekwencji eliminacji UW z polskiej sceny politycznej³⁶.

³⁴ R. Podgórzńska, *Ruch Odbudowy Polski*, [w:] *Polskie partie i ugrupowania parlamentarne*, red. K. Kowalczyk, J. Sielski, Toruń 2005, s. 308.

³⁵ M. Piosek, *Wybory prezydenckie...*, s. 15.

³⁶ D. Skrzypiński, *Proces mianowania kandydatów w wyborach prezydenckich jako mechanizm rozstrzygania dylematów strategicznych*, „Studia politologiczne” 2011, nr 19, s. 47-48.

Należy również wskazać na fakt, iż wybory prezydenckie są dla partii politycznych dobrą okazją do mobilizacji struktur partyjnych i elektoratu, wzmacniania pozycji przetargowej, popularyzowania programu wyborczego. Można to również odnieść do sytuacji podwójnych wyborów tj. prezydenckich i parlamentarnych w tym samym roku. Wówczas kandydat danego ugrupowania staje się twarzą przedwstępnej kampanii parlamentarnej. Przykładem takiej sytuacji mogą być wybory 2015 roku. Rywalizacja o urząd głowy państwa była wtedy uznawana jako preludium do wyborów parlamentarnych, odbywających się pół roku później³⁷. Można wskazać, że dla wielu mniejszych ugrupowań wybory prezydenckie są szansą na manifestację swojego istnienia. Dla ugrupowań relewantnych (czyli najbardziej znaczących na scenie politycznej), są natomiast możliwością zdobycia stanowiska Prezydenta, które ze względu na posiadane kompetencje jest szczególnie istotne³⁸.

Podsumowanie

Konkludując, należy wskazać, że proces selekcji kandydatów partii politycznych w wyborach prezydenckich w Polsce, charakteryzuje się dużą złożonością. Na szczególną uwagę zasługują motywacje partii politycznych, które nie są uwarunkowane wyłącznie na zwycięstwo swojego kandydata. Można uznać, że elekcje prezydenckie stają się pewnego rodzaju aktywnością ugrupowań, utrzymującą je w bieżącej rywalizacji na scenie politycznej.

Z powyższych rozważań wynika również, iż pełnienie urzędu Prezydenta RP nie jest priorytetem dla aktywnych politycznie liderów partii. Ze względu na popularność jak i również korzyści wynikające z udziału w wyborach prezydenckich, przywódcy partyjni nie decydują się na całkowitą rezygnację z tej rywalizacji. Są jednak politykami, którzy nieraz muszą usunąć się w cień, by nie szkodzić swojemu kandydatowi lub przeciwnie korzystają ze zwiększonego zainteresowania w celu promocji swojego ugrupowania.

³⁷ J. Dzwonczyk, *Wybory 2015 – dwie kampanie i dwa populizmy*, [w:] *Oblicza kampanii wyborczych 2015*, red. M. Kułakowska, P. Borowiec, P. Ścigaj, Kraków 2016, s. 325.

³⁸ Tamże, s. 47-48.

Bibliografia

Akty prawne i dokumenty:

- Statut Nowej Lewicy z dnia 20 grudnia 2019 r., <https://lewica.org.pl/partia/statut>, dostęp: 07.04.2022.
- Statut Sojuszu Lewicy Demokratycznej z dnia 16 lutego 2019 r., <https://lewica.org.pl/partia/statut>, dostęp: 07.04.2022.
- Statut Platformy Obywatelskiej z dnia 18 września 2018 r., <https://platforma.org/dokumenty/statut-po>, dostęp: 07.04.2022.
- Statut Polskiego Stronnictwa Ludowego z dnia 17 stycznia 2017 r., <http://psl.bip.org.pl/index/index/id/102>, dostęp: 07.04.22.
- Statut Prawa i Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 2021 r., <https://pis.org.pl/dokumenty>, dostęp: 07.04.2022.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz. U. 2011 nr 21, poz. 112.

Literatura:

- Adamczyk A., *Instytucja prawyborów w Polsce. Prawyборы parlamentarne* (1993–2007), „Przegląd Politologiczny” 2010, nr 1, s. 85–102.
- Bazyłko P., Wysocki P., *Stać nas na porażkę. Rzecz o sztabie wyborczym Leszka Moczulskiego*, [w:] Bitwa o Belweder, red. M. Grabowska, I. Krzemiński, Kraków 1991.
- Dzwończyk J., *Wybory 2015 – dwie kampanie i dwa populizmy*, [w:] Oblicza kampanii wyborczych 2015, red. M. Kułakowska, P. Borowiec, P. Ścigaj, Kraków 2016.
- Giryn M., *Kampanie prezydenckie w latach 2005 i 2010 w życiu politycznym Polski*, Toruń 2016.
- Hartliński M., *Prerogatywy i aktywność przywódców partii politycznych w procesie selekcji kandydatów w wyborach Prezydenta RP w latach 1990–2015*, „Studia Politologiczne” 2016, nr 42, s. 56–72.
- Kolczyński M., „Substitute candidate” in Polish Campaign Practice, „Political Preferences” 2015, nr 11.
- Kowalczyk K., *Uwarunkowania, strategia i taktyka kampanii Bronisława Komorowskiego w wyborach prezydenckich 2010 roku w Polsce*, „Studia Politologiczne” 2011, nr 19, s. 199–223.
- Maguś W., *Prawyборы w Platformie Obywatelskiej w mediach. Analiza porównawcza programów informacyjnych TVP1 i TVN*, [w:] Agenda setting w teorii i praktyce politycznej, red. E. Nowak, Lublin 2013.

- Maguś W., *Prezydenckie prawyборы w Platformie Obywatelskiej jako przykład politycznego show*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2012, nr 2.
- Mazur M., *Marketing polityczny. Studium porównawcze prezydenckich kampanii wyborczych w USA i Polsce*, Warszawa 2000.
- Peszyński W., *Polish Presidential Election 2015 in the Light of First and Second order Election Conception*, „Political Preferences” 2016, nr 13, s. 56-72.
- Piasecki A. K., *Wybory i referenda w Polsce 1989-2000: skrypt i materiały źródłowe*, Zielona Góra 2001.
- Piosek M., *Wybory prezydenckie w Polsce. Partyjni liderzy w odwrocie?*, [w:] *Wybory prezydenckie 2015. Analiza wizerunkowa*, red. A. Robak, W. Wojtasik, Jaworzno 2016.
- Podgórzńska R., *Ruch Odbudowy Polski*, [w:] *Polskie partie i ugrupowania parlamentarne*, red. K. Kowalczyk, J. Sielski, Toruń 2005.
- Podobas I., *Public relations jako narzędzie kreowania wizerunku partii politycznych*, Warszawa 2011.
- Raciborski J., *Polskie wybory. Zachowania społeczeństwa polskiego 1989-1995*, Warszawa 1997.
- Skrzypiński D., *Proces mianowania kandydatów w wyborach prezydenckich jako mechanizm rozstrzygania dylematów strategicznych*, „Studia politologiczne” 2011, nr 19, s. 44-62.
- Stępińska A., *Marketingowe strategie wyborcze. Wybory prezydenckie w Polsce (1990-2000)*, Poznań 2004.
- Śleszyński P., *Wybory prezydenckie 2005*, [w:] *Atlas Wyborczy Polski*, red. M. Kowalski, P. Śleszyński, Warszawa 2018.
- Tomczak Ł., *Wyborcy wobec sposobu wyboru i zakresu władzy liderów polskich partii politycznych*, „Political Preferences. Preferencje polityczne” 2013, nr 6, s. 61-74.
- Turska – Kawa A., *Kampania Jarosława Kaczyńskiego w wyborach prezydenckich 2010 roku*, [w:] *Wybory prezydenckie 2010*, red. J. Okrzesik, W. Wojtasik, Katowice 2011.
- Wojtasik W., *Funkcje partii politycznych w Polsce po 1989 r.*, [w:] *Polski system partyjny*, red. M. Migalski, W. Wojtasik, M. Mazur, Warszawa 2006.
- Wojtasik W., *Funkcje wyborów w III Rzeczypospolitej. Teoria i praktyka*, Katowice 2012.
- Wybory prezydenckie: pewność głosowania, preferencje niezdecydowanych i przewidywania co do wyniku wyborów*, Komunikat z badań nr 158, CBOS, Warszawa 2005.

Netografia:

Dane Państwowej Komisji Wyborczej, <https://pkw.gov.pl/>, dostęp: 08.04.2022.

Przemysław Mączka

Bezpieczeństwo narodowe

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

przemyslawmaczka6@gmail.com

SEKURYTYZACJA MIGRACJI W POLSCE W LATACH 2015-2019

Securitization of migration in Poland in 2015-2019

Streszczenie

Migracje w świecie niestabilności, stają się trwałą tendencją życia. W warunkach zmienionego ośrodka władzy politycznej i niespotykanej dotąd presji migracyjnej do Europy, po 2015 roku doszło do zmiany postrzegania migracji, nie jako problemów społecznych i gospodarczych, ale jako problemu bezpieczeństwa narodowego dokonując jego sekurytyzacji. W pracy dokonano analizy procesu sekurytyzacji do Polski w latach 2015-2019 z uwzględnieniem podmiotów, stosowanej argumentacji oraz reakcji społecznej poprzez zastosowanie założeń teorii sekurytyzacji.

Słowa kluczowe: migracja, sekurytyzacja, uchodźcy, relokacja, kryzys migracyjny, Polska, Unia Europejska (UE)

Summary

Global migrations in a world of uncertainty are becoming permanent tendency of life. In new circumstances, where political powers were transformed and migration dynamics were on a highest level ever across Europe, a new paradigm shift was created in 2015, in which migration became a major national

security issue in a process of securitization, rather than as a single economic and social problem. This work presents the analysis of the securitization process to Poland in 2015-2019 including the literature review of the subject, critical argumentation between both sides and reaction by applying assumptions regarding securitization theory.

Keywords: migration, securitization, refugees, relocation, migration crisis, Poland, European Union

Wstęp

Bezpieczeństwo zgodnie z piramidą potrzeb Abrahama Masłowa jest jedną z najważniejszych potrzeb człowieka. Z kolei według Tomasza Hobessa, to potrzeba bezpieczeństwa stała się impulsem do zawiązania umowy społecznej i stworzenia państwa, które dało kres wojnie wszystkich przeciwko wszystkim i powszechnie obecnej anarchii. Współcześnie jednak odchodzi się od państwo-centrycznego podejścia do bezpieczeństwa, po zakończeniu zimnej wojny ewoluował jego zakres w ujęciu przedmiotowym, podmiotowym i przestrzennym, rozszerzeniu uległ także zakres wartości chronionych oraz zakres sposobów pojmowania bezpieczeństwa. Współcześnie, w wyjątkowo złożonej i szybko zmieniającej się rzeczywistości społecznej, bezpieczeństwo staje się dynamicznym, podlegającym złożoności i zmianie procesem.

Obecnie zmieniło się również postrzeganie procesów migracyjnych, które w świecie niestabilności oraz pojawiających się licznych mechanizmów wypychania i przyciągania stają się trwałą tendencją życia społecznego. Kryzys migracyjny w Europie, którego apogeum przypadło na rok 2015, oraz przyjęty przez państwa członkowskie Unii Europejskiej mechanizm relokacji stał się dla antyliberalnych elit zagrożeniem dla suwerenności państw i tożsamości społeczeństw je tworzących.

Postawić należy tezę, że w Polsce w latach 2015-2019, w warunkach zmienionego ośrodka władzy politycznej reprezentującego narodowe wartości oraz niespotykanej wcześniej presji migracyjnej, nastąpiła zmiana postrzegania migracji, nie jako problemów społecznych i gospodarczych, ale jako problemu bezpieczeństwa narodowego dokonując jego sekurytyzacji. Analiza tego procesu, z uwzględnieniem podmiotów sekurytyzujących, stosowanej argumentacji

oraz reakcji społecznych, poprzez zastosowanie założeń teorii sekurytyzacji, stanie się celem poznawczym niniejszej pracy. W pracy zostanie podjęta próba odpowiedzi na pytanie co obejmuje akt sekurytyzacji zachodzący w sektorze społecznym, oraz jak jego poszczególne elementy zostały wykorzystane do sekurytyzacji migracji w Polsce? Do zbadania istoty problemu wykorzystano analizę teorii dotyczącej zjawiska sekurytyzacji, analizę stanu literatury i badań, analizę dokumentów oraz danych statystycznych.

Istota sekurytyzacji

Cechą charakterystyczną pozimnowojennego paradygmatu bezpieczeństwa jest rozciąganie rozważań dotyczących bezpieczeństwa na coraz nowsze sfery rzeczywistości. W te założenia wpisuje się tzw. szkoła kopenhaska, odrzucająca postulat o zagrożeniach związanych jedynie z sektorem militarnym, wyróżniając obok niego także sektor bezpieczeństwa politycznego, społeczno-kulturowego, ekonomiczne i ekologicznego¹. W kontekście niniejszej pracy, szczególną rolę należy zwrócić na społeczny wymiar bezpieczeństwa, który w globalizującym się świecie odgrywa coraz większą rolę, a niekiedy może być traktowany jako główna tendencja ewolucji bezpieczeństwa po okresie zimnej wojny, związana z odchodzeniem od bezpieczeństwa terytorium, w kierunku bezpieczeństwa tożsamości². Ole Weaver stawia trafną tezę, że sekurytyzacja zachodząca w sektorze społecznym, z jednej strony może legitymizować podnoszenie radykalnych argumentów za definiowaniem migrantów i uchodźców jako zagrożenie bezpieczeństwa, a z drugiej zaś przedstawiać integrację europejską jako zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego³. W Polsce w latach 2015-2019 oba zjawiska zaszły jednocześnie i równolegle do siebie.

Założenie o braku zamkniętego katalogu ściśle określonych z góry spraw pojmowanych jako kwestie bezpieczeństwa dotyczy również teorii sekurytyzacji, której pierwotne ramy określił Ole Weaver w latach 90 XX wieku. Zgodnie

¹ M. Pietraś, *Pojmowanie bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Polska w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. M. Pietraś, K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2016, s. 23.

² Tamże, s. 27.

³ O. Weaver, *Securitization and desecuritization*, [w:] *On Security*, red. R.D. Lipschutz, Columbia University Press 1995, s. 15.

z założeniami wspomnianego badacza, teoria sekurytyzacji zakłada tworzenie rzeczywistości przy wykorzystaniu aktu mowy (speech act), który przesuwając daną kwestię ze strefy debaty politycznej do strefy nadzwyczajnej polityki, włączając ją jednocześnie do debaty nad bezpieczeństwem⁴. Wskazanie stanu zagrożenia nie zależy więc od obiektywnych czynników, ale od wewnętrznej percepcji zagrożeń danego podmiotu w celu osiągnięcia określonych korzyści lub w imię wyznawanych zasad czy wartości⁵. Oznacza to, że podmiot sekurytyzujący wskazuje subiektywnie co jest zagrożeniem, nie bez znaczenia jest reakcja – powielenie tej obawy przez odbiorcę powoduje, że zagrożenie staje się obiektywne.

Przedstawienie danej kwestii jako zagrożenia przy wykorzystaniu aktu mowy jest niewystarczające aby można było mówić o zaistnieniu mechanizmu sekurytyzacji, konieczna jest zgoda „publiczności”, której brak przekreśla szanse na włączenie danej kwestii do sfery bezpieczeństwa⁶. Pełny akt sekurytyzacji obejmuje więc nie tylko wskazanie egzystencjalnego zagrożenia przez podmiot cieszący się wystarczającym autorytetem do wysuwania takich tez, ale również akceptację odbiorców. W literaturze brakuje jednak powszechnej zgody do tego, w czym owa akceptacja się przejawia, reakcja może mieć charakter stopniowalny, od pełnej zgody, przez bierność, po całkowity sprzeciw i opozycję⁷.

Rozbudowaną, ale w pełni oddającą istotę sekurytyzacji definicję tworzy Thierry Balzacq, dla którego jest ona „wyartykułowanym zbiorem praktyk, w ramach których artefakty heurystyczne (metafory, narzędzia polityczne, zbiory obrazów, analogie, stereotypy, emocje itp.) są mobilizowane w określonym kontekście przez aktora sekurytyzującego chcącego nakłonić odbiorców do stworzenia spójnej sieci implikacji (odczuć, wrażeń, myśli i instytucji) na temat słabych punktów obiektów referencyjnego, która będzie zgodna z planowanymi wyborami i działaniami aktora sekurytyzującego, poprzez wytworzenie atmosfery niespotykanego zagrożenia, którym zapobiec mogą jedynie natychmiast podjęte szczególne środki”⁸. Francuski badacz zwraca uwagę

⁴ J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe współczesne koncepcje*, Warszawa 2012, s. 189.

⁵ Ł. Fijałkowski, J. Jarząbek, *Dylematy bezpieczeństwa militarnego państw azjatyckich*, Warszawa 2018, s. 13.

⁶ T. Balzacq i inni, *Securitization and revisited: theory and cases*, „International Relations” 2015, nr 30(4), s. 494.

⁷ Ł. Fijałkowski, J. Jarząbek..., s. 19.

⁸ Tamże, s. 20.

w tej definicji na kilka rzeczy. Po pierwsze teoria sekurytyzacji nie ogranicza się tylko do aktu mowy, zestaw narzędzi sekurytyzacji jest znacznie szerszy i obejmuje wszelkie środki komunikacji, także te pozawerbalne. Po drugie cel sekurytyzacji, czyli osiągnięcie określonych i planowanych przez aktora sekurytyzującego działań i postaw. Natomiast środkiem służącym realizacji tych celów jest stworzenie wspomnianej „spójnej sieci implikacji” odnośnie określonego zjawiska, przy jednoczesnym wytworzeniu niespotykanej dotąd atmosfery strachu, czemu z kolei przeciwdziałać mogą jedynie specjalne polityki podjęte przez aktora sekurytyzującego.

Analizując teorie sekurytyzacji należy wspomnieć o koncepcjach leżących u jej podstaw – akcie mowy Johna L. Austina, znaczenia tekstu Jacquesa Derridy, państwa jako podmiotu dążącego do przetrwania Kennetha Waltza oraz rozważań Carla Schmitta⁹. W kontekście niniejszej pracy, zwłaszcza poglądy niemieckiego teoretyka prawa okażą się istotne. Zwracał on uwagę, że to co charakteryzuje polityczność to myślenie w kategoriach „My” kontra „Oni”, postrzegał politykę jako tworzenie takich relacji między jednostkami lub grupami, aby można było je przedstawić za pomocą modelu przyjaciel – wróg¹⁰. W wyniku istnienia takich relacji, życie polityczne staje się polem konfliktów, a każda z jej stron oprócz realizacji swoich interesów w najradzykalniejszej fazie tego konfliktu zmierza do zablokowania i pokonania swoich oponentów politycznych. Istnienie wroga jednocześnie powoduje istnienie zagrożenia, jeżeli zagraża ono bezpieczeństwu państwa należy przedsięwziąć wszystkie możliwe kroki w celu jego eliminacji – bez znaczenia jest fakt czy zagrożenie ma charakter obiektywny czy subiektywny, ktoś jest wrogiem ponieważ elity to deklarują. W podobnym tonie wypowiada się Francis Fukuyama w kontekście polityki tożsamości, który dostrzega, że jednoczenie jednych ma na cel wykluczać drugich, tym samym wykluczenie jednych jednoczy drugich – wprowadzenie dodatkowego elementu w postaci zagrożenia bezpieczeństwa radykalizuje i przyspiesza te postawy¹¹.

To co łączy rozważania Carla Schmitta z teorią sekurytyzacji to również przekonanie o istnieniu stanu wyjątkowego (idea wyjątku). Niemiec formułuje tezę, że elity polityczne dzięki przekonaniu społeczeństwa o historycznym momencie w jakim się znajdują i związanym z tym zagrożeniem, są w stanie

⁹ J. Czaputowicz..., s. 190.

¹⁰ *Historia myśli ustrojowej i społecznej*, red. M. Jaskólski, Warszawa 2009, s. 272.

¹¹ F. Fukuyama, *Tożsamość*, Poznań 2020, s. 196.

uzyskać od niego wolność za zapewnienie fałszywego bezpieczeństwa¹². Powielenie obawy oraz wspólna percepcja zagrożeń uzasadnia zastosowanie nadzwyczajnych środków i polityk w celu likwidacji niebezpieczeństwa, dla Niemca jest to ograniczenie wolności jednostek i swobód obywatelskich w imię bezpieczeństwa, w systemach demokratycznych będzie to zabieg mający na celu przede wszystkim potęgowanie poparcia politycznego¹³.

Z powyższego wynika, że teorie sekurytyzacji to nie tylko teoretyczna koncepcja na polu badań bezpieczeństwa, ale także narzędzie służące bieżącej praktyce politycznej związanej z zapewnianiem bezpieczeństwa. Wiąże się to z niepokojącym sekurytyzowaniem coraz to nowych zjawisk i procesów przez różnego rodzaju opcje polityczne – zwłaszcza te odwołujące się do narodowej i populistycznej retoryki. Dostrzega to Wojciech Sadurski, który zauważa, że populiści sukces zawdzięczają umiejętnemu przeplataniu przekonań i obaw części swoich wyborców oraz łączenia ich w atrakcyjną dla siebie narrację. Tym, co jest szczególnie podatne na wpływ populistów jest obecność postaw ksenofobicznych w społeczeństwie, brak poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego, rozczarowanie globalizacją i umiędzynarodowieniem przy jednoczesnym wzroście postaw nacjonalistycznych, odrzucenie „poprawności politycznej”, tolerancji multikulturowej lub religijnej, czy zmęczenie i rozczarowanie dotychczasowymi elitami politycznymi¹⁴. W Polsce w analizowanym okresie czasu, wszystkie te elementy zostały płynnie i harmonijnie powiązane z procesami migracji z Bliskiego Wschodu i osobą migranta/uchodźcy, ubierając je w „strój” bezpieczeństwa narodowego, odnosząc się przy tym bezpośrednio do ludu.

Ośrodek władzy politycznej wobec sekurytyzacji migracji

Postać groźnego bliskowschodniego migranta, islamskiego radykała – jako obcego, zagrażającego narodowej wspólnotcie okazała się w latach 2015-2019 roku kluczowym elementem nacjonalistycznej mobilizacji. Język antyimigrancki, jako akt mowy w koncepcji Ole Weavera wszedł na stałe do repertuaru politycznego polskiej prawicy, kreując stan braku bezpieczeństwa w związku z napływem uchodźców do Europy i pośrednio do Polski poprzez mechanizm

¹² T. Snyder, *O Tyranii. Dwadzieścia lekcji z dwudziestego wieku*, Kraków 2017, s. 99.

¹³ Ł. Fijałkowski, J. Jarząbek..., s. 22-24.

¹⁴ W. Sadurski, *Polski kryzys konstytucyjny*, Łódź 2020, s. 260-261.

relokacji. Momentem powołującym nowe zagrożenie do życia stała się nadzwyczajna debata z 16 września 2015 roku w Sejmie, dotycząca przedstawiania informacji Prezesa Rady Ministrów w sprawie kryzysu migracyjnego w Europie i jego skutków dla Polski¹⁵ – przenosząc dyskusję ze „świata mediów” do „świata polityki”.

W toku debaty politycznej, na podstawie wypowiedzi posłów związanych głównie z ugrupowaniem Prawo i Sprawiedliwość, powstał następujący obraz migranta czy uchodźcy: agresywny, nie chcący się asymilować mężczyzna, migrujący nie z powodów humanitarnych tylko w celach ekonomicznych, bądź zradyzalizowany muzułmanin chcący dokonać zamachu terrorystycznego. Jarosław Kaczyński swoją tezę, że migracja z Bliskiego Wschodu godzi w bezpieczeństwo narodowe argumentował na kilka sposobów¹⁶. Przede wszystkim zwrócił uwagę, że odbywa się ona pod obce dyktando Unii Europejskiej co godzi w suwerenność Polski, wskazał przy tym brak legitymizacji rządu Polski do podejmowania takich decyzji, które mogą bezpośrednio godzić w bezpieczeństwo państwa, przestrzeń publiczną i sferę wolności. Podniesiono również kwestię różnic religijnych i kulturowych, w opinii lidera PiS niekontrolowana migracja prowadzi do narzucania wymogów i wrażliwości przestrzeni publicznej przez migrantów, stanowi zagrożenie dla polskich tradycji politycznych i religijnych oraz wpływa na codzienne życie społeczne a zwłaszcza na pozycje kobiet w społeczeństwie. Zwrócić uwagę należy również na podniesioną zasadę „*ordo caritatis*” (porządek miłosierdzia), która stawia pierwszym miejscu rodzinę, dalej naród a na samym końcu szeroko rozumianych innych¹⁷. Pomoc „innym”, „obcym” nie może konfliktować się z pomocą podmiotom będącym wyżej w hierarchii. Powyższe powoduje że migracja nie jest wyzwaniem, a wielopłaszczyznowym zagrożeniem.

Inni posłowie w swoich tezach szli jeszcze dalej. Patryk Jaki uważał, że wśród uchodźców są przedstawiciele Państwa Islamskiego jednocześnie twierdząc, że służby Polski nie byłyby w stanie ich skutecznie identyfikować – wskazywał tutaj przykład Stanów Zjednoczonych czy Izraela, gdzie tamtejsze służby nie potrafią odróżnić terrorysty od uchodźcy¹⁸. W tej samej wypowiedzi, póź-

¹⁵ Sprawozdanie Stenograficzne z 100. Posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 września 2015 r. https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter7.nsf/0/A8CA0F4060DE3B1C-C1257EC200722812/%24File/100_a_ksiazka.pdf, dostęp: 06.03.2022.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

niejszy sekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości przestrzega przed pomocą uchodźcom z Bliskiego Wschodu i mechanizmem relokacji, nazywa to uległością wobec islamskiego nazizmu i kopaniem sobie grobu przez Europę. W podobnym tonie wypowiada się Przemysław Wipler (reprezentujący partię KORWiN), napływ uchodźców do Europy nazywa inwazją, bieżącą sytuację na Węgrzech z kolei widzi jako bitwę – służb granicznych Węgier z barbarzyńcami migrującymi do Europy.

Analizując wypowiedzi lidera ówczesnej największej partii opozycyjnej w Polsce jak i innych polityków, dostrzega się podsycanie nastrojów ksenofobicznych i antyimigranckich o rasistowskim charakterze, w społeczeństwie homogenicznym pod względem etnicznym i religijnym¹⁹. Politycy nie dokonują rozróżnień pojęć „migrant” i „uchodźca”, jednocześnie utożsamiają zagrożenie terrorystyczne z migracją i religią islamu. „Tworzenie i wzmacnianie rasowych, etnicznych, narodowych, religijnych, kulturowych czy innych granic między „Nami” a „Nimi” ułatwia polityczne eksploatowanie obawy przed „Innością” oraz podtrzymanie poczucia własnej wartości”²⁰ – zaznacza Wojciech Sadurski.

Postawa polityków Zjednoczonej Prawicy silnie zradycalizowała się wraz z nasileniem występowania zagrożeń o charakterze terrorystycznym lub kryminalnym²¹. Mimo że w 2016 roku zamachy terrorystyczne organizowane przez fundamentalistów islamskich stanowiły 9% ogólnej liczby zamachów w Europie (w 2015 roku było to 8%, w 2014 roku zaledwie 1%)²², stały się one argumentem zaostrażającym antyimigrancki ton. Bartosz Rumieńczyk trafnie zauważa, że każde tego typu zdarzenie w Europie stało się okazją do przypominania, że rząd broni Polaków, kolejne naciski Unii na zachowanie solidarności europejskiej to szantaż brukselskich elit, a cały problem zostaje sprowadzony do winy Niemiec, porażki multi-kulti i polityki „Herzlich Willkommen”²³. Bezpieczeństwo Polek i Polaków, zwłaszcza w kontekście kryzysu migracyjnego w Europie, staje się priorytetem rządu Beaty Szydło – zaznacza to na wstępie

¹⁹ W. Sadurski..., s. 265.

²⁰ Tamże.

²¹ T. Gajewski, *Chodzi o ludzi. Masowa migracja jako wyzwanie dla mechanizmów zarządzania kryzysowego UE*, [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018, s. 50.

²² A. Wojtaszek, *Współczesne ruchy antyimigracyjne w Europie wobec wzrostu imigracji z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań...*, s. 177.

²³ <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/polityka-pis-wobec-imigrantow/e1xnpq0>, dostęp: 06.03.2022.

swojego *expose*, tym samym przekaz elit jest jasny, mówiąc o migracji mówimy o bezpieczeństwie²⁴.

Powyższa polityka znajduje odzwierciedlenie w uchwale sejmowej z dnia 1 kwietnia 2016 roku w sprawie polityki imigracyjnej Polski²⁵. We wspomnianej uchwale Sejm negatywnie ocenił decyzje Rady Europejskiej dot. mechanizmu relokacji 120 tys. uchodźców sprzeciwiając się próbom ustanawiania stałych mechanizmów alokacji uchodźców czy imigrantów oraz skrytykował poprzedni rząd za jego stanowisko odnośnie tego rozwiązania, jednocześnie zwrócono uwagę na rosnące napięcie społeczne związane z nadmierną migracją z Bliskiego Wschodu. Rząd Beaty Szydło odrzucił więc wcześniejsze zobowiązania dotyczące przyjęcia uchodźców w ramach mechanizmu relokacji, jak stwierdził TSUE w 2020 roku, okazało się to złamaniem prawa Unii Europejskiej przez Polskę.

Intensywne łączenie kwestii migracji z Bliskiego Wschodu z bezpieczeństwem oraz akcentowanie momentu historycznego w jakim znajduje się Polska i Europa jest szczególnie widoczne podczas kluczowych wydarzeń politycznych. W toku dyskusji dotyczącej wniosku o wyrażenie wotum nieufności wobec ministra obrony narodowej, Beata Szydło zwróciła uwagę, że obecny kryzys migracyjny jest największym kryzysem bezpieczeństwa Unii Europejskiej, padły także słowa o utopijnej wizji otwarcia granic dla niekontrolowanej migracji przez opozycyjne elity polityczne oraz o rosnącym zagrożeniu terrorystycznym jako rezultacie migracji²⁶. Dodatkowo, premier Polski pyta o kierunek zmian Europy, a migrację z Bliskiego Wschodu nazywa zamachem na Europę, kulturę i tradycję – słowa te odbiły się szerokim echem, stając się dla innych populistyczno-narodowych ugrupowań w państwach Unii Europejskiej symbolem i kierunkiem oporu przeciwko Wspólnocie jako takiej i migracji.

Narracja łącząca bezpieczeństwo z migracją stała się również sprawą centralną podczas najważniejszych wydarzeń dla partii politycznych czyli wyborów.

²⁴ *Expose premier Beaty Szydło*, <https://www.gov.pl/web/premier/stenogram-expos-premier-beaty-szydlo>, dostęp: 06.03.2022.

²⁵ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 kwietnia 2016 r. w sprawie polityki imigracyjnej Polski*, http://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/18_u.htm, dostęp: 06.03.2022.

²⁶ *Sprawozdanie stenograficzne z 42. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 24 maja 2017 r.*, https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/0C3F56E69A6B4382C125812A007EF5E6/%24File/42_a_ksiazka_bis.pdf#%5B%7B%22num%22%3A90%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22FitR%22%7D%2C-493%2C-23%2C1089%2C864%5D, dostęp: 06.02.2022.

Szef kampanii wyborczej PiS Tomasz Poręba stwierdził, że stawką wyborów samorządowych w 2018 roku jest bezpieczeństwo oraz związane z tym zagrożenia wynikające z migracji²⁷. Wpisuje się w to zaprezentowany spot wyborczy tej partii poświęcony migracji – motywem przewodnim krótkiego filmiku jest wizja Polski w 2020 roku pod rządami sił opozycji wobec rządu PiS, które zdecydowały się przyjmować migrantów²⁸. Tym wyobrażeniem są powstające muźulmańskie enklawy, akty agresji, napady na tle seksualnym i strach przed wyjściem na zewnątrz po zmroku – szeroko rozumiany brak bezpieczeństwa, które może zapewnić jedynie Zjednoczona Prawica.

Media publiczne wobec procesu sekurytyzacji migracji

Współczesne problemy społeczne są skutecznie wykorzystywane i zawłaszczane przez elity polityczne. Agnieszka Demczuk zauważa, że dzieje się to obok równoległe zachodzących procesów mediatyzacji polityki i polityzacji mediów²⁹. Obecnie to media kształtują i wyznaczają kierunki procesów komunikacji politycznej oraz dyskursu politycznego, jak również w istotny sposób wpływają na społeczeństwo jako uczestnika komunikacji politycznej³⁰. Łukasz Łotocki zauważa kilka możliwości takiego oddziaływania na postrzeganie migracji i kryzysu migracyjnego w Europie³¹. Autor wyróżnia bezpośrednie techniki kształtowania wiedzy i opinii na temat migrantów i uchodźców, wizerunku migrantów, polityki wobec migrantów czy kryzysu uchodźczego, oraz pośrednie techniki, do których zalicza emisje określonych filmów, zapraszanie określonych gości do programów publicystycznych lub programów typu talk-show oraz emisję przekazów dotyczących poszczególnych państw, ich

²⁷ <https://www.tvp.info/39508561/nowy-spot-wyborczy-pis-porusza-problem-nielegalnych-uchodzcow-i-bezpieczenstwa-polakow>, dostęp: 06.03.2022.

²⁸ Spot wyborczy PiS, https://twitter.com/pisorgpl/status/1052530980190334977?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1052530980190334977%7Ctwgr%5Ehb_1_8%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.tvp.info%2F39508561%2Fnowy-spot-wyborczy-pis-porusza-problem-nielegalnych-uchodzcow-i-bezpieczenstwa-polakow, dostęp: 06.02.2022.

²⁹ A. Demczuk, *Wybrane aspekty mowy nienawiści wobec uchodźców we współczesnej Polsce*, [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań ...*, s. 401.

³⁰ W. Sokół, M. Żmigrodzki, *Encyklopedia politologii*, t. 1, Lublin 2016, s. 376.

³¹ Ł. Łotocki, *Kryzys imigracyjny w Europie w polskim dyskursie publicznym w latach 2015-2018*, Warszawa 2019, s. 75.

kultury, konfliktów społecznych i postaw dotyczących migracji. Media koncentrują się na ukazywaniu epizodycznych, często wyjętych z kontekstu wydarzeń, wyolbrzymiając przedstawiane fakty, jednocześnie koncentrując się na scenach łamania prawa czy powszechnie uznawanych zwyczajów – ukazywanie w taki sposób wydarzeń związanych z kryzysem migracyjnym stanowi największy potencjał medialny.

W Polsce w latach 2015-2019 roku, publiczna radiofonia i telewizja prześlą realizować misję publiczną, którą zgodnie z ustawą jest oferowanie społeczeństwu zróżnicowanych programów i innych usług w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki i edukacji, cechujących się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością³². Media publiczne stały się wyrazicielem woli elit politycznych i narzędziem kreującym wrogię, ksenofobiczne i nacjonalistyczne postawy wobec migrantów podkreślając podział w kategorii „My” i „Obcy”. Temat migracji i kryzysu uchodźczego stał się przewodnim tematem w mediach publicznych, zwłaszcza po wygraniu wyborów w 2015 roku przez PiS i wyraźnym przekształceniu profilu kanałów publicznych ze stosunkowo niezależnych, w media z wyraźnie populistyczną narracją i jednostronnym przekazem³³.

Analizując publikacje na portalu TVP info można zaobserwować jakościową zmianę dotyczącą radykalizacji udostępnianych materiałów, o coraz wyraźniej antyimigranckim i antyrelokacyjnym charakterze. W publikowanych treściach dominował jednostronny przekaz, ukazujący wyłącznie negatywne konsekwencje i aspekty przyjęcia uchodźców i migrantów, koncentrowano się na zagrożeniach związanych ze zjawiskiem migracji, a wizerunek migrantów budowano na podstawie poszczególnych, patologicznych zdarzeń w innych państwach Unii Europejskiej, zwłaszcza w Niemczech. Przykładowe tytuły publikacji:

- Uchodźcy w Niemczech werbowani przez islamistów. „Wiemy o 340 przypadkach”³⁴
- Niemieckie służby obserwują 410 potencjalnych terrorystów wśród uchodźców³⁵

³² Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz. U. 1993 nr 7, poz. 34.

³³ H. Batorowska, R. Klepka, O. Wasiuta, *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*, Kraków 2019, s. 347-348.

³⁴ <https://www.tvp.info/26554082/islamisci-werbuja-uchodzcow-w-niemczech>, dostęp: 06.03.2022.

³⁵ <https://www.tvp.info/26284754/terrorysci-wsrod-uchodzcow>, dostęp: 06.03.2022.

- Niemcy w szoku po atakach na kobiety. „Rozpoczął się zwrot w polityce wobec imigrantów”³⁶
- Niemcy: bicie, groźby i napastowanie w obozach dla uchodźców³⁷

Z czasem w przekazie portalu TVPinfo zaczęło również pojawiać się słowo „bezpieczeństwo” stając się nierozdzieloną częścią treści publikacji i jej tytułu. Jednocześnie w prezentowanych materiałach próbowano łączyć stanowisko Platformy Obywatelskiej przychylne procesom migracji i mechanizmowi relokacji ze stanowiskiem Unii Europejskiej oraz przeciwstawne temu stanowisku ugrupowania Jarosława Kaczyńskiego. W celu podkreślenia słuszności prezentowanych stanowisk, podpierano je wynikami badań sondażowych, które miały odzwierciedlać rzeczywiste lęki i obawy Polaków. Przykładowe tytuły:
- Polacy wolą wyjść z UE, niż przyjąć islamskich uchodźców. Najnowszy sondaż IBRiS³⁸
- Bochenek: Europa jest naszym domem, a ten musi być bezpieczny³⁹
- „Przede wszystkim bezpieczeństwo publiczne”. Polska odpowiada ws. uchodźców⁴⁰
- „Koalicja PO-PSL swoimi decyzjami doprowadziłaby do takich zdarzeń jak w Paryżu”⁴¹
- Jerzy Grunwald: politycy poprzez politykę migracyjną szykują społeczeństwu drugi Holocaust⁴²

Szczególną rolę w sekurytyzacji migracji do Polski w latach 2015-2019 przez media publiczne odegrały również Wiadomości prezentowane na TVP1. Piotr Osęka na podstawie jednego z materiałów poświęconych migracji zauważa, że uchodźców pokazywano jako groźne zwierzęta, hordami ciągnące ku Europie,

³⁶ <https://www.tvp.info/23521126/ataki-na-kobiety-w-niemczech>, dostęp: 06.03.2022.

³⁷ <https://www.tvp.info/27380181/bicie-grozby-napastowanie-smutna-rzeczywistosc-niemieckich-obozow-dla-uchodzcow>, dostęp: 06.03.2022.

³⁸ <https://www.tvp.info/33102359/polacy-wola-wyjsc-z-ue-niz-przyjac-islamskich-uchodzcow-najnowszy-sondaz-ibris>, dostęp: 06.03.2022.

³⁹ <https://www.tvp.info/24567918/rzecznik-rzadu-o-imigrantach-bezpieczenstwie-i-teroryzmie>, dostęp: 06.03.2022.

⁴⁰ <https://www.tvp.info/33222442/polska-odpowiedziala-ke-w-sprawie-uchodzcow-podkresla-aspekt-bezpieczenstwa>, dostęp: 06.03.2022.

⁴¹ <https://www.tvp.info/35448152/koalicja-po-psl-swoimi-decyzjami-doprowadzilaby-do-takich-zdarzen-jak-w-paryzu>, dostęp: 06.03.2022.

⁴² <https://www.tvp.info/33775705/jerzy-grunwald-nieodpowiedzialna-polityka-migracyjna-prowadzi-do-tragedii>, dostęp: 06.03.2022.

ośmielone zdradziecką postawą polityków PO⁴³. Nie miały w tym udział, odegrały tzw. paski informacyjne, które po emisji stają się tytułem tych samych materiałów publikowanych na oficjalnej stronie internetowej nadawcy. Rada Języka Polskiego w przedstawionym Sejmowi „Sprawozdaniu o stanie ochrony języka polskiego za lata 2016-2017” na podstawie analizy 306 pasków we wspomnianym okresie zauważa, że większość z nich (około 70%) zostało skonstruowane tak, aby wpływać na opinię odbiorcy komunikatu, a nie aby dostarczyć mu obiektywnej informacji o danym zdarzeniu⁴⁴.

Niektóre zabiegi stosowane przez media publiczne wyszczególnione w sprawozdaniu RJP znalazły również zastosowanie w kreacji opinii odbiorców na temat migracji i kryzysu uchodźczego. Telewizja Polska w zdecydowanej większości koncentruje się na przedstawianiu działań partii opozycyjnych oraz organów i polityków Unii Europejskiej i ich przychylnego stanowiska migrantom niż koalicji rządzącej, często przy tym redukując nazwę określonego podmiotu politycznego do określenia potocznego⁴⁵. Wykorzystywana jest również konstrukcja paska oparta na strukturze pytań, przywoływanie fragmentów wypowiedzi osób, którym poświęcony jest materiał (zwłaszcza cudzysłowie i ironiczne), oraz porównania deprecjonujące. Treść materiałów z kolei cechuje się wykorzystywaniem takich zabiegów językowych jak etykietowanie, stygmatyzacja, stereotypizacja czy korzystne dla nadawcy operacje na znaczeniu słów.

W opinii RJP język przestał być postrzegany jako dobre społeczne, stał się instrumentem w walce politycznej służącej jednemu z podmiotów politycznych w celu kreacji własnej wizji świata i narzucania jej obywatelom⁴⁶. Określona wizja świata i Polski narzucana przez media publiczne to zgodnie z jednym z pasków informacyjnych, Polska wolna od migrantów i uchodźców, czyli ideologii wielopłaszczyznowo godzącej w bezpieczeństwo⁴⁷. Inne przykładowe paski informacyjne poświęcone migracji i kryzysowi migracyjnemu:

– *Kto chce w Polsce uchodźców?*⁴⁸,

⁴³ <https://www.newsweek.pl/opinie/skandaliczny-material-o-uchodzcach-w-wiadomosciach-tvp/b6q2mjz>, dostęp: 06.03.2022.

⁴⁴ K. Kłosińska, R. Zimny, P. Żukiewicz, Sprawozdanie ze stanu ochrony języka polskiego za lata 2016-2017 – Język informacji politycznej, <http://www.rjp.pan.pl>, dostęp: 06.03.2022.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ <https://wiadomosci.tvp.pl/47397212/ideologia-wazniejsza-od-bezpieczenstwa>, dostęp: 06.03.2022.

⁴⁸ <https://wiadomosci.tvp.pl/30947003/kto-chce-w-polsce-uchodzcow>, dostęp: 06.03.2022.

- *Platforma zaprasza uchodźców do miast*⁴⁹,
- „*Uchodźca*” *islamskim terrorystą*⁵⁰,
- *Przymus ważniejszy niż bezpieczeństwo*⁵¹.

Reakcje społeczne na sekurytyzację migracji

Ole Weaver podkreśla, że w teorii sekurytyzacji najciekawszy jest fakt, że może się ona nie udać⁵². Jak wspomniano wcześniej, przesądza o tym reakcja lub jej brak, może mieć ona różnoraki charakter, od stuprocentowej zgody, przez bierność, po całkowity sprzeciw⁵³. Odwołanie się do retoryki bezpieczeństwa w związku z migracją, spotkało się z akceptacją społeczeństwa w Polsce, niektóre grupy społeczne zostały szczególnie poddane procesom sekurytyzacji powielając dyskurs traktujący migrantów jako zagrożenie bezpieczeństwa narodowego. Efektem stał się wzrost nastrojów ksenofobicznych w Polsce, wzrost liczby wystąpień ulicznych o antyimigranckim i antyrelacyjnym charakterze, oraz wzrost poparcia dla partii politycznych sprzeciwiających się procesom migracji.

Mimo że Polska nie wzięła udziału w mechanizmie relokacji oraz nie została poddana bezpośrednio szczególnej presji migracyjnej, można zaobserwować rosnącą niechęć Polaków do przyjmowania uchodźców – zbadał to CBOS analizując okres od maja 2015 roku do września 2017⁵⁴. O ile w maju 2015 roku na pytanie „Czy Polska powinna przyjmować uchodźców z państw objętych konfliktami zbrojnymi?” przeciwnych było 21% respondentów, o tyle pod koniec 2017 roku takich głosów było już 63%. Na drugie pytanie dotyczące przyjmowania uchodźców z państw Unii Europejskiej w ramach mechanizmu relokacji, w analizowanym okresie liczba osób zdecydowanie przeciwnych wzrosła z 21% do 52%. W obu przypadkach krystalizowały się także poglądy

⁴⁹ <https://wiadomosci.tvp.pl/32945387/platforma-zaprasza-uchodzcow-do-miast>, dostęp: 06.03.2022.

⁵⁰ <https://wiadomosci.tvp.pl/34495024/uchodzca-islamskim-terrorysta>, dostęp: 06.03.2022.

⁵¹ <https://wiadomosci.tvp.pl/wyszukiwarka?query=relokacja>, dostęp: 06.03.2022.

⁵² O. Weaver, *Securitization...*, s. 11.

⁵³ Ł. Fijałkowski, J. Jarząbek..., s. 19.

⁵⁴ CBOS, *Stosunek do przyjmowania uchodźców*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_163_17.PDF, dostęp: 06.03.2022.

respondentów, liczba udzielających odpowiedzi „Trudno powiedzieć” spadła z 7% do 4% w przypadku pierwszego pytania, natomiast w przypadku drugiego pytania z 14% do 5%.

CBOS zbadał również stosunek wyborców określonych partii politycznych do przyjmowania uchodźców i mechanizmu relokacji oraz jak wpływają na to cechy demograficzno-społeczne. Z badań wynika, że największy sprzeciw wobec przyjmowania uchodźców deklarowali wyborcy PiS (76%) oraz Kukiz15 (77%). Odnośnie mechanizmu relokacji tę samą postawę deklarowało aż 90% wyborców PiS i 85% wyborców Kukiz15. CBOS zauważa również, że osoba przeciwna pomocy uchodźcom cechowała się zamieszkaniem na wsi, wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym, niskimi lub przeciętnymi dochodami, udziałami w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu lub 1-2 razy w miesiącu oraz prawicowymi poglądami⁵⁵. Nawet ewentualna strata pieniędzy z funduszy Unii Europejskiej nie wpłynęłaby na przeciwników migracji i ich negatywne stanowisko.

Antyimigrancka odezwa spotkała się z odpowiedzią także na ulicach Polski – odzwierciedla to nasiloną aktywność środowisk narodowych oraz kibicowskich dostrzegających wyjątkowość momentu w jakim znajduje się Europa i Polska oraz zagrożenie związane z migracją. Pod hasłem „Polska dla Polaków, Polacy dla Polski” przeszedł w 2015 roku Marsz Niepodległości, rok później takim hasłem było „Polska bastionem Europy”, a dominującym motywem przemarszu stała się konieczność obrony cywilizacji chrześcijańskiej przed najeźdźcą islamu. Powszechnie stały się na stadionach banery o treści „stop islamizacji”, poprzedzone jak w przypadku Poznania, uliczną manifestacją której celem było okazanie sprzeciwu wobec przyjmowania migrantów⁵⁶. Podczas innej demonstracji, tym razem zorganizowanej w Warszawie w lutym 2016 roku, której motto to „Tylko Polska narodowa” wznoszono takie hasła jak „Płacz Anglia, płacz Francja, tak się kończy tolerancja” czy „Każdy Arab niech pamięta, dla nas Polska to rzecz święta”⁵⁷.

Oprócz kwestii narodowych i rasistowskich, pojawiały się aspekty dotyczące bezpieczeństwa – jeden z manifestujących jako argumenty przeciwne

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ <https://kkslech.com/2015/09/18/cala-europa-pisze-o-bojkocie-kibicow-lecha/>, dostęp: 06.03.2022.

⁵⁷ <https://www.newsweek.pl/polska/demonstracja-przeciw-uchodzcom-i-imigrantom-w-warszawie/870xwwk>, dostęp: 06.03.2022.

przyjmowaniu migrantów wskazywał przykłady Francji, Niemiec, Szwecji czy Wielkiej Brytanii gdzie dochodzi do gwałtów i innych niebezpiecznych wypadków inspirowanych przez migrantów⁵⁸. Uczestnicy protestów zwracali także uwagę na negatywną rolę Angeli Merkel oraz instytucji Unii Europejskiej odnośnie obecnego kryzysu migracyjnego – w ich opinii przyjęcie przez Polskę uchodźców to wynik podległości rządu Polski wobec tych podmiotów⁵⁹. Argumenty manifestujących w wielu przypadkach pokrywały się z argumentami ośrodka władzy i mediów publicznych.

Reakcja sił opozycyjnych na sekurytyzację migracji

Zgodzić się należy z poglądem, że warunkach pogłębiającej się polaryzacji i usztywniania swojego stanowiska odnośnie migracji z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej obozu rządzącego, usztywniało się także stanowisko strony opozycyjnej – Platformy Obywatelskiej, która do wyborów parlamentarnych w 2015 roku tworzyła rząd Polski⁶⁰. Łukasz Łotocki w tej partii, dostrzegając głównych zwolenników udziału Polski w mechanizmie relokacji i wyróżnia siedem płaszczyzn na których koncentrowały się wypowiedzi polityków dotyczące wsparcia dla uchodźców⁶¹. W dużej mierze opinie polityków PO stanowiły odpowiedź na argumenty artykułowane przez PiS i media publiczne, trafnie ujął to Robin Alexander podczas kampanii wyborczej w Polsce w 2015 roku twierdząc, że „liberalny rząd Polski został zepchnięty na pozycję obronną pod zarzutem zdrady”⁶². Wspomniane ramy to:

1. Rama kryzysu humanitarnego;
2. Rama wspólnotowości i wzajemnej zależności państw UE (w tym konsekwencji członkostwa Polski w UE);
3. Rama podważania zasadności obaw związanych z falami migracyjnymi;
4. Rama patologicznych czynników kształtujących zachowania oponentów;

⁵⁸ <https://polskatimes.pl/warszawa-antyimigrancka-demonstracja-i-marsz-polacy-przeciwko-imigrantom-w-warszawie-zdjecia/ar/7837043>, dostęp: 06.03.2022.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ B. Pasamonik, „*Malowanie strasznego diabła*” – metamorfoza obrazu uchodźcy w Polsce, [w:] *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017, s. 41.

⁶¹ Ł. Łotocki..., s. 232.

⁶² R. Alexander, *Angela Merkel i kryzys migracyjny. Dzień po dniu*, Warszawa 2017, s. 112.

5. Rama racjonalności/ racjonalnej polityki (migracyjnej, międzynarodowej);
6. Rama przeszłości i doświadczeń historycznych Polski;
7. Rama negocjowania polityki otwartej na uchodźców oraz deklarowania dystansu do relokacji i przesiedleń;

Siły opozycyjne odmówiły retoryki traktującej kryzys migracyjny w kategoriach zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. Ówczesna sytuację postrzegali jako klęskę humanitarną, która wymaga działań państw Europy, w tym Polski jako aktywnego członka Unii Europejskiej, tym samym zwrócono uwagę na potrzebę solidarności międzyludzkiej i tolerancji, odrzucając przejawy ksenofobii, nacjonalizmu, populizmu czy instrumentalnego traktowania polityki. Nie poparto także postulat odnoszącego się do zagrożenia cywilizacji chrześcijańskiej przed „zalewem Islamu”, w to miejsce zaakcentowano potrzebę pomocy jako obowiązek chrześcijanina⁶³. Zwracano uwagę także na kwestie historyczne, akcentowano polską tradycję wielokulturowości oraz moralny obowiązek pomocy przez Polaków. W tym kontekście Ewa Kopacz użyła sformułowania „naród uchodźców” podkreślając liczne doświadczenia Polaków związane z ucieczką przed wojnami, torturami czy więzieniem⁶⁴.

Sekurytyzacja migracji w Polsce w latach 2015-2019 została także odrzucona przez polityków samorządowych niezwiązanych z ugrupowaniem PiS. Podczas wspólnego spotkania prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza z jego odpowiednikiem z Malmö, przekonywano o szansach i możliwościach jakie na rynku pracy stwarzają migranci, oraz o obowiązkach moralnych i obowiązku wykonywania zobowiązań Unii Europejskiej⁶⁵. Wyrazem solidarności i otwartości prezydentów większości dużych miast Polski, stała się Deklaracja prezydentów o współdziałaniu miast Unii Metropolii Polskich w dziedzinie migracji⁶⁶. W dokumencie deklarowano otwartość na migrantów oraz współpracę z rządem dotyczącą zarządzania bezpieczną migracją. Jednocześnie podkreślano, że gwarantem skutecznego przeciwdziałania

⁶³ Ł. Łotocki..., s. 233.

⁶⁴ Sprawozdanie Stenograficzne z 100. Posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 września 2015 r. https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter7.nsf/0/A8CA0F4060DE3B1C-C1257EC200722812/%24File/100_a_ksiazka.pdf, dostęp 06.03.2022.

⁶⁵ <https://dorzeczy.pl/obserwator-mediow/33733/gazeta-polska-prezydenci-z-po-zwiozad-polski-islamistow.html>, dostęp 06.03.2022.

⁶⁶ Deklaracja prezydentów z 30 czerwca 2017 r. o współdziałaniu miast Unii Metropolii Polskich w dziedzinie migracji.

gettoizacji, separacji, biedy i wykluczenia przyjętych uchodźców, jest współpraca pomiędzy organami władzy centralnej, samorządowej, służbami, kościołami, instytucjami kultury i biznesu oraz organizacjami pozarządowymi. Migracja w myśl prezydentów miast Polski nie jest zagrożeniem, jest czynnikiem rozwijającym innowacyjność i konkurencyjność.

Podsumowanie

Migracja nie jest ani szansą ani zagrożeniem, jest stałą cechą życia społecznego, zmienia się natomiast jej postrzeganie. Obecnie obawa przed migracją wchodzi na stałe w repertuar partii politycznych, koncentrujących swój elektorat wokół narodowej dumy i ksenofobii, a sama teoria sekurytyzacji staje się niebezpiecznym narzędziem służącym praktyce politycznej. W Polsce w latach 2015-2019 doszło do sekurytyzacji migracji – nie działo się to jednak w odosobnieniu, równolegle definiowano integrację Unii Europejskiej jako zagrożenie, obie kwestie zręcznie łączono, tworząc spójną narracją ogniskującą się wokół bezpieczeństwa narodowego. Wykorzystano do tego akt mowy powołujący nowe zagrożenie do życia, budowanie myślenia w kategoriach „My” kontra „Oni”, oraz przekonanie społeczeństwa o wyjątkowości i nadzwyczajności historycznego momentu w jakim znajduje się Polska i Europa. Aktorzy sekurytyzujący czyli ośrodek władzy politycznej oraz media publiczne migrację osób o różnicach rasowych, kulturowych, religijnych i obyczajowych podniosły do rangi zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, co spotkało się z reakcją społeczeństwa, jak i sił opozycyjnych.

Powyższe omówienie jednoznacznie potwierdza postawioną tezę i fakt niepokojącego sekurytyzowania nowych zjawisk – w tym wypadku migracji w Polsce, przez partie polityczne i ośrodki im przychylne. Zarysowana tendencja pozwala kreować nieprawdziwy, kłamliwy i wyolbrzymiony obraz procesów zachodzących w życiu społecznym, który opiera się na idei zagrożenia bezpieczeństwa. Rodzi to szczególne niebezpieczeństwo gdy wspomnianych działań dokonują ośrodki władzy oraz podmioty odgrywające tak ważną obecnie rolę jak media. Należy się spodziewać, że w globalizującym się świecie, występująca inwazja w lokalność będzie uruchamiała reakcję obronną, a kluczową potrzebą jednostki będzie stawiać się identyfikacja

z określoną grupą⁶⁷. Przy odpowiedniej woli politycznej, stwarzać to będzie korzystne warunki do sekurytyzacji migracji jak i rozciągania dyskursu bezpieczeństwa na coraz to nowsze płaszczyzny życia społecznego.

Bibliografia

Akty prawne i dokumenty:

Deklaracja prezydentów z 30 czerwca 2017 r. o współdziałaniu miast Unii Metropolii Polskich w dziedzinie migracji.

Sprawozdanie Stenograficzne z 100. Posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 września 2015 r. https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter7.nsf/0/A8CA0F4060DE3B1C-C1257EC200722812/%24File/100_a_ksiadzka.pdf, dostęp: 06.03.2022.

Sprawozdanie stenograficzne z 42. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 24 maja 2017 r., https://orka2.sejm.gov.pl/StenoInter8.nsf/0/0C3F56E-69A6B4382C125812A007EF5E6/%24File/42_a_ksiadzka_bis.pdf#%5B%7B%-22num%22%3A90%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22FitR%22%7D%2C-493%2C-23%2C1089%2C864%5D, dostęp: 06.03.2022.

Stenogram z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21.06.2002, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf/main/7306F3CA>, dostęp: 06.03.2022.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 kwietnia 2016 r. w sprawie polityki imigracyjnej Polski, http://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/18_u.htm, dostęp: 06.03.2022.

Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz.U. 1993 nr 7, poz. 34.

Literatura:

Alexander R., *Angela Merkel i kryzys migracyjny. Dzień po dniu*, Warszawa 2017.

Balzacq T. i inni, *Securitization and revisited: theory and cases*, „International Relations” 2015, nr 30(4).

Batorowska H., Klepka R., Wasiuta O., *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*, Kraków 2019.

Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe współczesne koncepcje*, Warszawa 2012.

⁶⁷ M. Pietraś, *Istota i ewolucja międzynarodowych stosunków politycznych*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2007, s. 39.

- Demczuk A., *Wybrane aspekty mowy nienawiści wobec uchodźców we współczesnej Polsce*, [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018.
- Fijałkowski Ł., Jarząbek J., *Dylematy bezpieczeństwa militarnego państw azjatyckich*, Warszawa 2018.
- Fukuyama F., *Tożsamość*, Poznań 2020.
- Gajewski T., *Chodzi o ludzi. Masowa migracja jako wyzwanie dla mechanizmów zarządzania kryzysowego UE*, [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018. *Historia myśli ustrojowej i społecznej*, red. M. Jaskólski, Warszawa 2009.
- Łotocki Ł., *Kryzys imigracyjny w Europie w polskim dyskursie publicznym w latach 2015-2018*, Warszawa 2019.
- Pasamonik B., „Malowanie strasznego diabła” – metamorfoza obrazu uchodźcy w Polsce, [w:] *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Warszawa 2017.
- Pietraś M., *Istota i ewolucja międzynarodowych stosunków politycznych*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2007.
- Pietraś M., *Pojmowane bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Polska w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. M. Pietraś, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2016.
- Sadurski S., *Polski kryzys konstytucyjny*, Łódź 2020.
- Snyder T., *O tyranii. Dwadzieścia lekcji z dwudziestego wieku*, Kraków 2017.
- Sokoł W., Żmigrodzki M., *Encyklopedia politologii*, t. 1, Lublin 2016.
- Weaver O., *Securitization and desecuritization*, [w:] *On Security*, red. R. D. Lipschutz, Columbia University Press 1995.
- Wojtaszek A., *Współczesne ruchy antyimigracyjne w Europie wobec wzrostu imigracji z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, [w:] *Polityka migracyjna w obliczu współczesnych wyzwań*, red. H. Chałupczak, M. Lesińska, E. Pogorzała, T. Browarek, Lublin 2018.

Netografia:

- CBOS, Stosunek do przyjmowania uchodźców, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_163_17.PDF, dostęp: 06.03.2022. Expose premier Beaty Szydło, <https://www.gov.pl/web/premier/stenogram-expos-premier-beaty-szydlo>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://dorzeczy.pl/obserwator-mediow/33733/gazeta-polska-prezydenci-z-pozwioza-do-polski-islamistow.html>, dostęp: 06.03.2022.

- <https://kkslech.com/2015/09/18/cala-europa-pisze-o-bojkocie-kibicow-lecha/>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://polskatimes.pl/warszawa-antyimigrancka-demonstracja-i-marsz-polacy-przeciwko-imigrantom-w-warszawie-zdjecia/ar/7837043>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/polityka-pis-wobec-imigrantow/e1xnpq0>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://wiadomosci.tvp.pl/47397212/ideologia-wazniejsza-od-bezpieczenstwa>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.newsweek.pl/opinie/skandaliczny-material-o-uchodzcach-w-wiadomosciach-tvp/b6q2mjjz>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.newsweek.pl/polska/demonstracja-przeciw-uchodzcem-i-imigrantom-w-warszawie/870xwwk>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/23521126/ataki-na-kobiety-w-niemczech>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/24567918/rzecznik-rzadu-o-imigrantach-bezpieczenstwie-i-terroryzmie>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/26284754/terrorysci-wsrod-uchodzcow>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/26554082/islamisci-werbuja-uchodzcow-w-niemczech>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/27380181/bicie-grozyby-napastowanie-smutna-rzeczywistosc-niemieckich-obozow-dla-uchodzcow>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/33102359/polacy-wola-wyjsc-z-ue-niz-przyjac-islamskich-uchodzcow-najnowszy-sondaz-ibris>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/33222442/polska-odpowiedziala-ke-w-sprawie-uchodzcow-podkreśla-aspekt-bezpieczenstwa>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/33775705/jerzy-grunwald-nieodpowiedzialna-polityka-migracyjna-prowadzi-do-tragedii>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/35448152/koalicja-po-psl-swoimi-decyzjami-doprowadzilaby-do-takich-zdarzen-jak-w-paryżu>, dostęp: 06.03.2022.
- <https://www.tvp.info/39508561/nowy-spot-wyborczy-pis-porusza-problem-nielegalnych-uchodzcow-i-bezpieczenstwa-polakow>, dostęp: 06.03.2022.
- Kłosińska K., Zimny R., Żukiewicz P., *Sprawozdanie ze stanu ochrony języka polskiego za lata 2016-2017 – Język informacji politycznej*: <http://www.rjp.pan.pl>, dostęp: 06.03.2022.
- Kto chce w Polsce uchodźców?*, <https://wiadomosci.tvp.pl/30947003/kto-chce-w-polsce-uchodzcow>, dostęp: 06.03.2022.

Platforma zaprasza uchodźców do miast, <https://wiadomosci.tvp.pl/32945387/platforma-zaprasza-uchodzcow-do-miast>, dostęp: 06.03.2022.

Przymus ważniejszy niż bezpieczeństwo <https://wiadomosci.tvp.pl/wyszukiwarka?query=relokacja>, dostęp: 06.03.2022.

Spot wyborczy PiS, https://twitter.com/pisorgpl/status/1052530980190334977?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1052530980190334977%7Ctwgr%5Ehb_1_8%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.tvp.info%2F39508561%2Fnowy-spot-wyborczy-pis-porusza-problem-nielegalnych-uchodzcow-i-bezpieczenstwa-polakow, dostęp: 06.03.2022.

„Uchodźca” islamskim terrorystą, <https://wiadomosci.tvp.pl/34495024/uchodzca-islamskim-terrorysta>, dostęp: 06.03.2022.

Mateusz Błaszczak

Stosunki międzynarodowe

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

mateusz.blaszczak@protonmail.com

PERSPEKTYWY UMOŻLIWIENIA CUDZOZIEMCOM PODJĘCIA SŁUŻBY W SIŁACH ZBROJNYCH RP

*Prospects of enabling foreigners to take up the service in
the Polish Armed Forces*

Streszczenie

Rozbudowa Sił Zbrojnych RP wiąże się z wieloma wyzwaniami. Do takich na pewno należy konieczność zapewnienia planowanej liczby nowych żołnierzy zawodowych. Demografia Polski już dziś znajduje się w poważnym kryzysie, a z roku na rok najpewniej problem ten będzie się jeszcze bardziej pogłębiać. Jednym z rozwiązań, które mogłoby nieco wpłynąć na zwiększenie liczebności polskiej armii, byłoby umożliwienie służby w Wojsku Polskim osobom nieposiadającym obywatelstwa polskiego. Jak dotąd w Siłach Zbrojnych RP mogą służyć jedynie obywatele polscy. Analizie poddano zatem perspektywy rozszerzenia spektrum adresatów oferty Wojskowych Centrów Rekrutacji w Polsce o cudzoziemców. Artykuł przedstawia również m.in. historię cudzoziemców służących niegdyś w wojsku Rzeczypospolitej, przyczyny rozbudowy Sił Zbrojnych RP (i jej początkową realizację), konieczność utworzenia wieloczynnikowego remedium na pogodzenie rozbudowy armii z sytuacją demograficzną państwa oraz możliwe grupy cudzoziemców-adresatów oferty Wojska Polskiego.

Słowa kluczowe: Wojsko Polskie, cudzoziemcy, żołnierze kontraktowi, wydatki na obronność, wyścig zbrojeń, autorament cudzoziemski, Armia Stanów Zjednoczonych

Summary

The expansion of the Polish Armed Forces is associated with many challenges. One of them is the need to ensure the planned number of new professional soldiers. The demographic situation in Poland is already in a serious crisis, and it will probably worsen even more every year. One of the solutions that could slightly increase the size of the Polish army would be to enable people who do not have Polish citizenship to serve in the Polish Army. So far, only Polish citizens can serve in the Polish Armed Forces. Therefore, I analyzed the prospects of extending the spectrum of addressees of the offer of the Military Recruitment Centers in Poland to include foreigners. The article also describes, among others the history of foreigners serving in the Polish army in the past, the reasons for the expansion of the Polish Armed Forces (and its initial implementation), the need to create a multi-factor remedy to reconcile the expansion of the army with the demographic situation of the country, or possible groups of foreigners who are addressees of the Polish Army's offer.

Key words: Polish Army, foreigners, contract soldiers, defense spending, arms race, foreign autorament, US Army

Wstęp

Silna, nowoczesna i liczna armia pomimo upływu stuleci wciąż stanowi o rozmiarze potęgi państwa. Przykład Izraela pokazuje, że nie trzeba być szczególnie wielkim i ludnym państwem, by stopień jego podmiotowości na arenie międzynarodowej był wysoki. Ten fakt zapewniają państwu Izrael właśnie przede wszystkim jego siły zbrojne. Ponad piętnastokrotnie większa i blisko czterokrotnie ludniejsza Polska, dzięki silniejszej armii może posiadać większą sprawczość na kontynencie europejskim. Lecz aby, utworzyć takie siły zbrojne przede wszystkim potrzeba wielu nowych, zmotywowanych żołnierzy. Poruszona w temacie poniższego artykułu propozycja umożliwienia służby w Wojsku Polskim obcokrajowcom, z wysokim stopniem prawdopodobieństwa pomogłaby w rozbudowie Sił Zbrojnych RP.

Przyczyny rozbudowy Sił Zbrojnych RP i jej początkowa realizacja

Zarówno w Polsce jak i wspomnianym we wstępie Izraelu, impulsem do budowy potęgi wojskowej są oczywiście zagrożenia zewnętrzne. To ze względu na rosnące widmo agresywnej, neoimperialnej polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej najbliższe lata mają przynieść bardzo znaczący rozrost Sił Zbrojnych RP. Jeszcze w 2018 r. rozpoczęło się formowanie czwartej dywizji w Wojsku Polskim – 18. Dywizji Zmechanizowanej im. gen. broni Tadeusza Buka ze sztabem w Siedlcach¹. Po kilku latach nieobecności wojsko w randze dywizji stopniowo powraca do wschodniej Polski, najbardziej narażonej na atak Federacji Rosyjskiej. W ramach realizacji postanowień Ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny², Wojsko Polskie ma docelowo liczyć ok. 250 tys. żołnierzy zawodowych i ok. 50 tys. żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej (co w porównaniu do stanu liczbowego z 2015 r. oznacza potrojenie liczby żołnierzy Wojska Polskiego)³. Minister Obrony Narodowej Mariusz Błaszczak w czerwcu 2022 r. zapowiedział utworzenie piątej i szóstej dywizji ogólnowojskowej, które mają zostać rozlokowane w sercu Polski, wzdłuż Wisły⁴. To, w połączeniu z zakupami bardzo wysokiej jakości wyposażenia, ma uczynić Siły Lądowe Wojska Polskiego najsilniejszymi wśród europejskich państw NATO⁵. Polska artyleria i wojska pancerno-zmechanizowane mają stanowić zaporę nie do pokonania. Jak bowiem twierdzi wiceminister obrony narodowej Marcin Ociepa (Stowarzyszenie OdNowa), w ciągu od 3 do 10 lat będzie występować duże ryzyko wojny z Rosją⁶.

¹ Ministerstwo Obrony Narodowej, *Nowa dywizja Wojska Polskiego*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/nowa-dywizja>, dostęp: 26.07.2022.

² Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. 2022, poz. 655.

³ Ministerstwo Obrony Narodowej, *Informacje o budżecie resortu Obrony Narodowej za lata 2010-2022*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/postawowe-informacje-o-budziecie>, dostęp: 26.07.2022.

⁴ S. Dąbkowska-Pożyczka, *Szef MON: sformujemy dwie nowe dywizje ogólnowojskowe wzdłuż Wisły w centralnej Polsce*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1247398%2Csze-mon-sformujemy-dwie-nowe-dywizje-ogolnowoj-skowe-wzdluz-wisly-w>, dostęp: 26.07.2022.

⁵ J. Czermiński Błaszczak: *Będziemy mieć najsilniejsze wojska lądowe w Europie, w ramach NAT*, „Rzeczpospolita” z 28.07.2022, <https://www.rp.pl/polityka/art36772481-blaszczak-bedziemy-miec-najsilniejsze-wojska-ladowe-w-europie-w-ramach-nato>, dostęp: 27.08.2022.

⁶ Wiceszef MON: *Jest poważne ryzyko wojny z Rosją, z którym będziemy się jeszcze mierzyć w okresie od 3 do 10 lat*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1418119%2Cwiceszef-mon-jest-powazne-ryzyko-wojny-z-rosja-z-ktorym-bedziemy-sie>, dostęp: 08.09.2022.

Co istotne, polskie społeczeństwo zdecydowanie popiera wzmocnienie zdolności obronnych państwa. Rozbudowa i modernizacja polskiej armii oczywiście będzie się wiązać z koniecznością zwiększenia nakładów na obronność, lecz większość Polaków zgodzi się z twierdzeniem Napoleona Bonaparte, że *Naród, który nie chce karmić własnej armii, będzie karmił cudzą*. W roku 2022 r. wydatkowanie na budżet obronny Polski powinno zamknąć się w kwocie ok. 58 mld zł. Dla porównania, w nadchodzącym 2023 r. będzie to aż 97,44 mld zł tj. 3% PKB⁷. Do tej kwoty należy dodać ok. 39,74 mld zł z Funduszu Wsparcia Sił Zbrojnych (ok. 1,2% PKB). Suma obu tych kwot wynosi ok. 137 mld zł⁸ (ok. 4,2% PKB – najwięcej wśród państw NATO). Kwota 137 mld zł to zatem ponad 22% całości planowanego budżetu państwa na rok 2023⁹. Mamy do czynienia ze skokowym wzrostem wydatkowania na obronność. To wszystko w myśl innej ważnej łacińskiej sentencji, często powtarzanej przez wysokiej rangą polityków polskiego rządu: *Si vis pacem, para bellum* (dosł. *Jeśli chcesz pokoju, gotuj się do wojny*). Jest wysoce prawdopodobne, że nawet przy ewentualnej zmianie ekipy rządzącej w nadchodzącym roku, plany wydatkowania na obronność w najbliższych latach nie zostaną radykalnie zmienione.

Chętnych do służby w Wojsku Polskim jest wielu. Szczególny wzrost liczby zainteresowanych służbą w Siłach Zbrojnych RP nastąpił po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 r. W mniej niż 2 tygodnie po rozpoczęciu się pełnoskalowej inwazji Rosji przeciw Ukrainie, Wojska Obrony Terytorialnej poinformowały o siedmiokrotnym wzroście liczby zainteresowanych wstąpieniem w szeregi jednej z brygad tej formacji¹⁰. Odnosząc się natomiast do zainteresowania podjęciem dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej (wprowadzonej w ramach Ustawy o obronie Ojczyzny), to na dzień

⁷ D. Kania, J. Borowski, *Szef MON: rekordowy budżet na Siły Zbrojne RP w 2023 roku*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1411234%2Csze-mon-rekordowy-budzet-na-sily-zbrojne-rp-w-2023-roku.html>, dostęp: 08.09.2022.

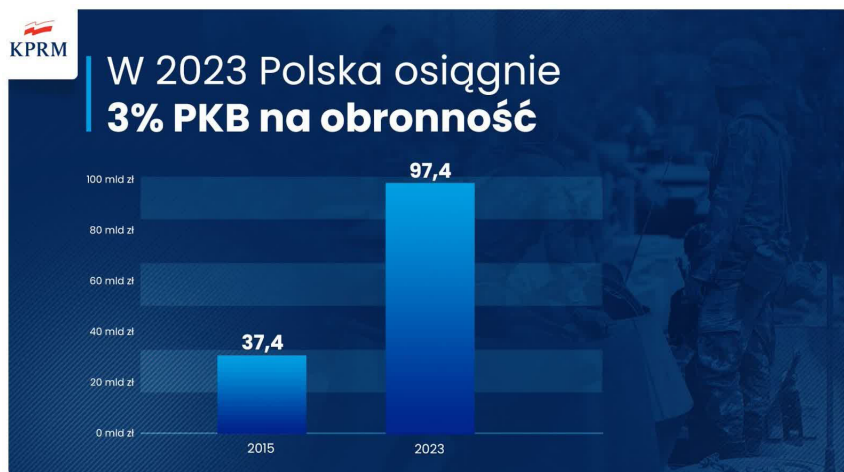
⁸ Ministerstwo Finansów, Projekt ustawy budżetowej na rok 2023 z dnia 30 sierpnia 2022 r. przekazany Radzie Dialogu Społecznego, <https://www.gov.pl/web/finanse/projekt-przekazany-do-rds4>, dostęp: 08.09.2022.

⁹ Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Projekt ustawy budżetowej na rok 2023* <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-budzetowej-na-rok-2023->, dostęp: 08.09.2022.

¹⁰ Wojsko Polskie, *Siedmiokrotny wzrost zainteresowania służbą w WOT*, <https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/siedmiokrotny-wzrost-zainteresowania-sluzba-w-wot/>, dostęp: 26.07.2022.

29 sierpnia 2022 r. do odbycia jej zgłosiło się ponad 13 tys. ochotników¹¹. Każdego polskiego patriotę cieszy fakt, że jest tak wielu młodych Polaków gotowych służyć i poświęcać się dla Ojczyzny, szczególnie w chwili próby, gdy rosyjski imperializm staje się coraz większym zagrożeniem dla państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Wykres 1. Wzrost wydatkowania na obronność w Polsce – porównanie 2015 i 2020 r.

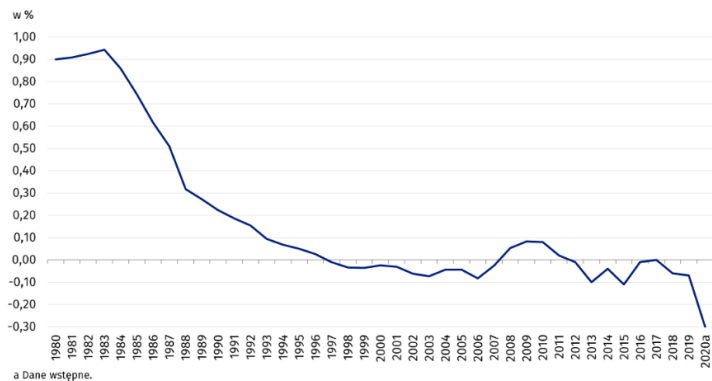
Źródło: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://twitter.com/premiership/status/1564936639486791680>, dostęp: 08.09.2022.

¹¹ R. Białkowski, Gabriela Bogaczyk, *Do dobrowolnej służby wojskowej zgłosiło się już ponad 13 tys. osób. Szef MON: odstraszamy agresora*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1409335%2Cdo-dobrowolnej-sluzby-wojskowej-zglosilo-sie-juz-ponad-13-tys-osob-szef>, dostęp: 29.08.2022.

Rozbudowa Sił Zbrojnych RP a problemy demograficzne Polski

Wykres 2. Liczba urodzeń i zgonów w Polsce wyrażona w tysiącach w latach 1990-2020.

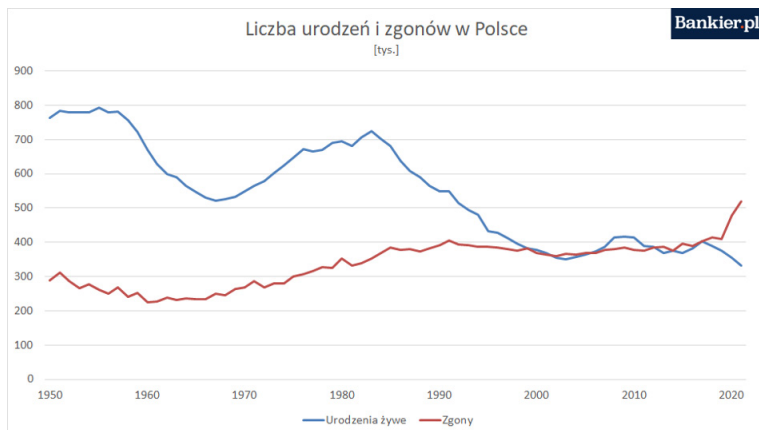
Przyrost/ubytok rzeczywisty ludności

stat.gov.pl 27

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl>, dostęp: 08.09.2022.

Wykres 3. Przyrost/ubytok rzeczywisty ludności w Polsce od 1950 r. do 2020 r.

Źródło: M. Kalwasiński, Liczba urodzeń w Polsce najniższa od II wojny światowej, a zgonów – najwyższa, „Bankier.pl” z 31.01.2022, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Liczba-urodzen-w-Polsce-najnizsza-od-II-wojny-swiatowej-a-zgonow-najwyzsza-8269028.html>, dostęp: 08.09.2022.

Sytuacja demograficzna Polski (częściowo ukazana na dwóch powyższych wykresach) działa na niekorzyść rozwoju liczebnego sił zbrojnych RP. Starzejące się polskie społeczeństwo i niski współczynnik dzietności rażąco utrudniają zbudowanie licznej zawodowej armii. Nawet gdyby w najbliższych latach doszło do zwiększenia się współczynnika dzietności to zmiany te z punktu widzenia możliwości pozyskania rekruta, byłyby widoczne dopiero dwie dekady później. Wobec tego w najbliższym czasie może się okazać, że pomimo znacznego zainteresowania służbą w Wojsku Polskim nie będziemy dysponować wystarczającą liczbą ochotników-rekrutów, by spełnić i utrzymać założony cel 300-tysięcznych sił zbrojnych. Młodych obywateli polskich będzie najprawdopodobniej zbyt mało, by zastąpić żołnierzy odchodzących na emeryturę przy jednoczesnym blisko dwukrotnym powiększeniu armii (względem liczby żołnierzy Wojska Polskiego z 2021 r.). Warto wspomnieć, że Wojska Lądowe już dziś nie są w stanie całkowicie wypełnić wszystkich dotychczas utworzonych jednostek wojskowych¹².

Remedium na pogodzenie problemów demograficznych Polski z jednoczesną rozbudową sił zbrojnych

W najbliższych latach jest szansa na pojawienie się rozwiązania nieznane ani w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ani III Rzeczypospolitej. Mowa tutaj o umożliwieniu podjęcia służby wojskowej osobom nieposiadającym polskiego obywatelstwa. Będąc zwolennikiem takiego rozwiązania, autor niniejszego artykułu skierował wniosek do Ministra Obrony Narodowej, by resort obrony rozważył wprowadzenie takiej możliwości w nieodległej przyszłości. W swoim wniosku autor podzielił się również swoimi szczegółowymi sugestiami dot.

¹² K. Trela, *Braki kadrowe w polskim wojsku. Brakuje pracowników oraz specjalistycznego sprzętu*. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,28637841,braki-kadrowe-w-polskim-wojsku-brakuje-pracownikow-oraz-specjalistycznego.html>, dostęp: 27.08.2022.

tematyki cudzoziemców w Wojsku Polskim. Autor uważa, że wcześniej wspomniana Ustawa o obronie Ojczyzny z marca 2022 r. powinna zostać w przyszłości rozszerzona o trzeci rodzaj służby wojskowej¹³ – służbę kontraktową dla cudzoziemców (lub „służbę wojskową autoramentu cudzoziemskiego”¹⁴). Odpowiedzi na pismo autora do Ministra Obrony Narodowej udzieliło Centralne Wojskowe Centrum Rekrutacji, bezpośrednio podległe resortowi obrony. W treści pisma CWCR podkreśliło, że obecnie nie są prowadzone żadne prace legislacyjne, które miałyby na celu umożliwienie cudzoziemcom służenia w Wojsku Polskim, lecz ze względu na uwarunkowania demograficzne i sytuację międzynarodową nie wyklucza się wprowadzenia takiego rozwiązania w nieodległej przyszłości. Wojsko ma zatem pełną świadomość, że wkrótce może nadejść moment, gdy ochotników-obywateli polskich może być po prostu za mało. O ile obecnie ilość miejsc do szkolenia jest ograniczona (np. w ramach zasadniczej służby wojskowej jest to możliwość przeszkolenia 15 tys. rekrutów rocznie) tak w najbliższych latach wraz z rozwijaniem możliwości szkoleniowych i stosunkowo mniejszą ilością chętnych do wstąpienia w szeregi armii będzie należało rozszerzyć spektrum adresatów oferty do służby w Wojsku Polskim o cudzoziemców. Jednocześnie, z pewnością służba kontraktowa cudzoziemców w polskiej armii nie wypełniłaby choćby połowy luk osobowych – choć nie oznacza to, że decyzja o jej wprowadzeniu byłaby błędem. Za najbardziej prawdopodobny scenariusz autor uważa wykorzystanie rozwiązania polegającego na jednoczesnym umożliwieniu cudzoziemcom służby w Wojsku Polskim i przywróceniu częściowo lub całkowicie obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej. Oprócz tego trzeba również uwzględnić wpływ innych czynników, takich jak konieczne zmiany systemowe czy zmiana mentalności Polaków dot. obronności państwa – należy zbudować taką kulturę skupioną wokół spraw wojskowości, jaka istnieje np. w Finlandii (Fińska Strategia Bezpieczeństwa). Obywatele muszą znać konkretny pomysł państwa, jak kolektyw ma działać w określonych sytuacjach kryzysowych, a fundamentalne zasady tego konceptu nie mogą zmieniać się wraz ze zmianą rządów. Przy spełnieniu powyższych warunków każdy patriota będzie

¹³ Art. 129 Ustawy o obronie Ojczyzny z marca 2022 r. brzmi: „Służba wojskowa dzieli się na: 1) czynną służbę wojskową; 2) służbę w rezerwie”.

¹⁴ Przyp. inf.: „Proponowana przeze mnie nazwa nowego typu służby wojskowej nawiązuje do podziału XVII-wiecznej armii Rzeczypospolitej, podzielonej na autorament cudzoziemski i narodowy, uzupełnianych przez „pospolite ruszenie”.

zmotywowany do wniesienia swojego udziału do maszyny obronnej państwa, dobrze znając w niej swoje miejsce.

Przy rozbudowie sił zbrojnych nie można postawić na niepewne czynniki jak np. stopniowy powrót Polaków z emigracji, wraz ze wzrostem jakości życia i stopniowym zacieraniu się drastycznych różnic pomiędzy poziomem życia na zachodzie Europy i w Polsce. Obywateli polskich rodzi się wielu, lecz niestety duża część z nich przychodzi na świat za granicą – przede wszystkim w Niemczech, Skandynawii, Beneluksie czy na Wyspach Brytyjskich. Nie można bowiem przewidzieć tego, czy poziom życia w Polsce stanie się w najbliższych latach bardziej atrakcyjny dla tych, którzy opuścili kraj „za chlebem”.

Dokument 1. Odpowiedź CWCR na wniosek do Ministra Obrony Narodowej ws. umożliwienia cudzoziemcom pełnienia służby wojskowej w Wojsku Polskim.

Dotyczy: umożliwienia cudzoziemcom pełnienia służby wojskowej w Wojsku Polskim

Szanowny Panie

Informuję, że zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 11 marca o obronie Ojczyzny obowiązki pełnienia służby wojskowej podlegają obywatelom polskim, poczynwszy od dnia, w którym kończą 18 lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą 60 lat życia, a posiadający stopień podoficerski lub oficerski - 63 lat życia.

Jednocześnie pragnę poinformować, że obecnie nie są prowadzone prace legislacyjne, które miałyby na celu zmianę cytowanej ustawy w kontekście umożliwienia cudzoziemcom pełnienia służby wojskowej w Wojsku Polskim.

Niemniej jednak, zważywszy na uwarunkowania demograficzne, jak i status np. cudzoziemców posiadających kartę stałego pobytu lub kartę Polaka czy też obywateli Ukrainy po zakończeniu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, nie jest wykluczone, że stosowne prace legislacyjne w omawianym obszarze zostaną podjęte w nieodległej przyszłości.

Z poważaniem

ZASTĘPCA
ZESPOŁU PRACOWNI
Centralnego Wojskowego Centrum Rekrutacji

Źródło: zasoby własne.

Żołnierze-cudzoziemcy służący w przeszłości w polskiej armii oraz kwestia potencjalnych adresatów oferty Sił Zbrojnych RP nieposiadających obywatelstwa polskiego

Cudzoziemcy służyli w polskiej armii nie tylko za czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów¹⁵ – w II Rzeczypospolitej¹⁶ byli to np. gruzińscy oficerowie kontraktowi czy oficerowie ukraińscy pracujący w tajnej komórce (Sztapie Wojskowo-Powstańczym Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej) przy sztabie ministra spraw wojskowych. Oczywiście odrębnym zagadnieniem była służba w Siłach Zbrojnych II RP pełniona przez Ukraińców, Białorusinów czy Żydów będących wówczas obywatelami polskimi. W II RP było bowiem wielu obywateli polskich, którzy nie byli narodowości polskiej. Natomiast obecnie jest bardzo niewiele obywateli polskich niebędących Polakami, a jednocześnie w Polsce żyje wiele cudzoziemców nieposiadających polskiego obywatelstwa. To właśnie Polska od 2013 r. wydaje najwięcej pozwoleń na pobyt wśród państw członkowskich UE¹⁷. Przebywający w RP cudzoziemcy są to w dużej mierze przedstawiciele narodów kulturowo i językowo bliskich Polsce. Dzięki zauważalnemu rozwojowi ekonomicznemu Polski w ostatnich trzech dekadach, Wojsko Polskie jest w stanie zaoferować względnie konkurencyjną stawkę żołdu dla części cudzoziemców – potencjalnych żołnierzy SZ RP.

Na jakich wstępnych warunkach cudzoziemcy mogliby podjąć służbę kontraktową w Wojsku Polskim? Zdaniem autora powinny być to osoby znające język polski w stopniu co najmniej komunikatywnym i posiadające kartę stałego pobytu lub „kartę Polaka”. W procesie rekrutacyjnym należałoby dogłębnie zweryfikować każdego cudzoziemca chętnego do służby w Wojsku Polskim, co oczywiście stwarzałoby pewne wyzwanie dla służb kontrwywiadowczych. Zasady służby wojskowej cudzoziemców w Wojsku Polskim mogłyby częściowo opierać się na rozwiązaniach, które występują w Armii Stanów Zjednoczonych, gdzie posiadanie obywatelstwa nie jest warunkiem *sine qua non* do podjęcia służby wojskowej.

¹⁵ T. M. Nowak, J. Wimmer, *Historia oręża polskiego 963-1795*, Warszawa 1981, s. 420-421.

¹⁶ Ustawa z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej, Dz. U. 1924, poz. 609.

¹⁷ A. Bartman, *Jak do pracy, to do Polski. Najwięcej imigrantów spoza UE wybiera nasz kraj*. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Eurostat-najwiecej-imigrantow-spoza-UE-wybiera-Polske-8203516.html>, dostęp: 20.08.2022.

Jacy cudzoziemcy mogliby potencjalnie podjąć się służby w Wojsku Polskim? Obecnie trudno jest wskazać konkretną grupę adresatów, lecz można pokusić się o pewne przypuszczenia. Od kilku do kilkuset km od wschodnich granic Polski, na terenach byłej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i II RP żyje wg. oficjalnych danych ok. 750 tys. Polaków najczęściej nieposiadających obywatelstwa polskiego oraz kilka milionów osób deklarujących polskie korzenie. Na terytorium Białorusi i Litwy istnieją obszary, na których Polacy stanowią nawet większość (np. w rejonie woronowskim w obwodzie grodzieńskim na Białorusi Polacy liczą ok. 80% ludności)¹⁸. Należy wspomnieć o bardzo dużej liczbie ukraińskich weteranów wojny z Rosją, z których mniejsza lub większa część na pewno zostanie zdemobilizowana. Istnieje prawdopodobieństwo, że część ze zdemobilizowanych żołnierzy może nie znaleźć pracy na Ukrainie po wojnie – mogliby zatem dostać ofertę służby w Wojsku Polskim. Potencjał drzemie również w Białorusinach z Pułku Kalinowskiego, którzy dzielnie walczą dziś na Ukrainie, odwołując się do wspólnej przeszłości narodów Europy Środkowo-Wschodniej w tym przede wszystkim do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po zakończeniu działań zbrojnych za naszą wschodnią granicą, w przypadku kontynuacji rządów Aleksandra Łukaszenki na Białorusi, weterani z Pułku Kalinowskiego nie będą mogli powrócić do swojej ojczyzny (gdzie grozi im długie więzienie lub kara śmierci), a na pewno będą potrzebowali „nowego zajęcia”. Ich doświadczenie w bojach w wojnie rosyjsko-ukraińskiej mogłoby wnieść w szeregi naszej Armii wiele dobrego, a ze względu na podobieństwo naszych języków, opanowanie przez nich polszczyzny nie powinno zająć im długiego czasu.

¹⁸ *Aspiracje i dylematy młodych Polaków na Białorusi*, red. A. Wysocki, Dąbrowka 2021, s. 14.

Infografika 1. Polacy zamieszkujący przedwojenne granice Rzeczypospolitej.

Polacy na dawnych Kresach dziś

Dane w proc.

© GAZETA WYBORCZA

ŹRÓDŁO: GUS, LIETUVOS STATISTIKOS DEPARTAMENTAS, BELSTAT, UKRSTAT

Źródło: Sz. Pifczyk, W. Świącicki, D. Uhlig, Skąd nad Grodnem polskie flagi, którymi straszy Łukaszenka?, „Gazeta Wyborcza” z 28 sierpnia 2020, <https://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,26248692,skad-polskie-flagi-nad-grodnem-ktorymi-straszy-lukaszenka.html>, dostęp: 08.09.2022.

Grafika 1. Logo Pułku Kalinowskiego¹⁹

Źródło: Oficjalna strona internetowa Pułku Kalinowskiego, <https://www.kalinouski.org/>, dostęp: 08.09.2022.

Podsumowanie

Temat potencjalnego umożliwienia cudzoziemcom służby w SZ RP nie jest znany opinii publicznej, ponieważ decydenci w III RP dotychczas nie zdecydowali się na przeprowadzenie żadnych prac legislacyjnych w tym kierunku. Natomiast wraz z gwałtownym rozrostem wojska przy jednoczesnych problemach demograficznych Polski i nieobecności obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej od 2009 r., na pytanie o zasadność wprowadzenia służby kontraktowej dla cudzoziemców będą coraz częściej odpowiadać specjaliści ds. wojskowości – część uzna to za pomysł kontrowersyjny i niebezpieczny, a część za bardzo potrzebny. Jednocześnie należy pamiętać, że zgodnie z polskimi przepisami powszechny obowiązek obrony RP spoczywa jedynie na obywatelach polskich²⁰ i ten fakt z pewnością się nie zmieni.

Podsumowując, autor uważa, że umożliwienie cudzoziemcom służby w Wojsku Polskim byłoby decyzją właściwą, owocną dla naszej armii. Oczywiście

¹⁹ Logo Pułku Kalinowskiego odwołuje również do wspólnej walki Polaków, Litwinów i Rusinów w powstaniu styczniowym wymierzonym przeciw Imperium Rosyjskiemu w latach 1863–64.

²⁰ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. 2022, poz. 655.

kwestią otwartą pozostają detale tego procesu (np. kto będzie mógł służyć i na jakich warunkach). To posunięcie nie rozwiąże wszelkich bolączek Wojska Polskiego natury demograficznej przy gwałtownej jego rozbudowie. Dlatego też, w powyższym artykule szeroko poruszono również te zagadnienia, które powinny równocześnie współistnieć przy dopuszczeniu obcokrajowców do służby w Siłach Zbrojnych RP po to, by zrealizować wszelkie zamierzenia, mające na celu zbudowanie skutecznego odstraszenia, a w przypadku agresji – zapory nie do pokonania.

Bibliografia

Akty normatywne i dokumenty:

Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. 2022, poz. 655.

Ustawa z dnia 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej, Dz. U. 1924, poz. 609.

Projekt ustawy budżetowej na rok 2023 przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 30 sierpnia 2022 r.

Odpowiedź Centralnego Wojskowego Centrum Rekrutacji z dnia 15 lipca 2022 r. na wniosek do Ministra Obrony Narodowej ws. umożliwienia cudzoziemcom pełnienia służby wojskowej w Wojsku Polskim.

Literatura:

Aspiracje i dylematy młodych Polaków na Białorusi, red. A. Wysocki Dąbrówka: Wydawnictwo Rys 2021 r.

Nowak T.M., Wimmer J., *Historia oręża polskiego 963-1795*, Warszawa 1981.

Netografia:

Bartman A., *Jak do pracy, to do Polski. Najwięcej imigrantów spoza UE wybiera nasz kraj*. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Eurostat-najwiecej-imigrantow-spoza-UE-wybiera-Polske-8203516.html>, dostęp: 20.08.2022.

Białkowski R., Bogaczyk G., *Do dobrowolnej służby wojskowej zgłosiło się już ponad 13 tys. osób. Szef MON: odstraszymy agresora* <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1409335%2Cdo-dobrowolnej-sluzby-wojskowej-zglosilo-sie-juz-ponad-13-tys-osob-szef>, dostęp: 29.08.2022.

- Czermiński J., Błaszczak: *Będziemy mieć najsilniejsze wojska lądowe w Europie, w ramach NATO*, „Rzeczpospolita” z 28.07.2022, <https://www.rp.pl/polityka/art36772481-blaszczak-bedziemy-miec-najsilniejsze-wojska-ladowe-w-europie-w-ramach-nato>, dostęp: 27.08.2022.
- Dąbkowska-Pożyczka S., *Szef MON: sformujemy dwie nowe dywizje ogólnowojskowe wzdłuż Wisły w centralnej Polsce*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1247398%2Cszeb-mon-sformujemy-dwie-nowe-dywizje-ogolnowojskowe-wzdluz-wisly-w>, dostęp: 26.07.2022.
- Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl>, dostęp: 08.09.2022.
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Projekt ustawy budżetowej na rok 2023* <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-budzetowej-na-rok-2023->, dostęp: 08.09.2022.
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://twitter.com/premierrrp/status/1564936639486791680>, dostęp: 08.09.2022.
- Kania D., Borowski J., *Szef MON: rekordowy budżet na Siły Zbrojne RP w 2023 roku*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1411234%2Cszeb-mon-rekordowy-budzet-na-sily-zbrojne-rp-w-2023-roku.html>, dostęp: 08.09.2022.
- Kalwasiński M., Liczba urodzeń w Polsce najniższa od II wojny światowej, a zgonów – najwyższa, „Bankier.pl” z 31.01.2022, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Liczba-uroden-w-Polsce-najnizsza-od-II-wojny-swiatowej-a-zgonow-najwyzsza-8269028.html>, dostęp: 08.09.2022.
- Ministerstwo Finansów, *Projekt ustawy budżetowej na rok 2023 z dnia 30 sierpnia 2022 r. przekazany Radzie Dialogu Społecznego*, <https://www.gov.pl/web/finanse/projekt-przekazany-do-rds4>, dostęp: 08.09.2022.
- Ministerstwo Obrony Narodowej: *Informacje o budżecie resortu Obrony Narodowej za lata 2010-2022*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/postawowe-informacje-o-budziecie>, dostęp: 26.07.2022.
- Ministerstwo Obrony Narodowej: *Nowa dywizja Wojska Polskiego*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/nova-dywizja>, dostęp: 26.07.2022.
- Oficjalna strona internetowa Pułku Kalinowskiego, <https://www.kalinouski.org/>, dostęp: 08.09.2022.
- Pifczyk Sz., Świącicki W., Uhlig D., *Skąd nad Grodnem polskie flagi, którymi straszy Łukaszenka?*, „Gazeta Wyborcza” z 28.08.2020, <https://biqdata.wyborcza.pl/biq-data/7,159116,26248692,skad-polskie-flagi-nad-grodnem-ktorymi-straszy-lukaszenka.html>, dostęp: 08.09.2022.
- Wiceszef MON: *Jest poważne ryzyko wojny z Rosją, z którym będziemy się jeszcze mierzyć w okresie od 3 do 10 lat*. <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1418119%2>

Cwiceszef-mon-jest-powazne-ryzyko-wojny-z-rosja-z-ktorym-bedziemy-sie, dostęp: 08.09.2022.

Wojsko Polskie, *Siedmiokrotny wzrost zainteresowania służbą w WOT*, <https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v-siedmiokrotny-wzrost-zainteresowania-sluzba-w-wot/>, dostęp: 26.07.2022.

Julia Kaproń

Dziennikarstwo i komunikacja społeczna
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
julia.kapron.pol@gmail.com

DEZINFORMACJA W DOBIE PANDEMII COVID-19

Disinformation in the pandemic COVID-19 era

Streszczenie

Wybuch pandemii COVID-19 w Chinach w 2019 roku, a następnie jego rozprzestrzenianie się na terenie całego globu było sytuacją, z którą większość współczesnych rządów nie miała nigdy do czynienia. Strach przed nieznanym potęgowała wszechobecna dezinformacja. Celem artykułu jest analiza wybranych tematów, będących egemplifikacją działań dezinformacyjnych prowadzonych w dobie kryzysu epidemicznego¹. Istotny element pracy stanowi pogłębiona analiza wybranych treści medialnych, sklasyfikowanych przez autorkę jako fałszywe wiadomości. W tekście omówiono również kwestię rzetelności dziennikarskiej oraz uchwycono zależność występującą między rodzajem medium, a jego ewentualną podatnością do rozprzestrzeniania propagandowych narracji.

Słowa kluczowe: dezinformacja, pandemia, COVID-19, fake news, infodemia, media

¹ Artykuł powstał na bazie obronionej pracy licencjackiej: *Dezinformacja w dobie pandemii COVID-19*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, 2022.

Summary

The outbreak of the COVID-19 pandemic in China in 2019 and its subsequent spread across the globe was a situation most modern governments had never faced. Fear of the unknown was compounded by pervasive disinformation. The aim of this article, which is based on the thesis, is to analyse selected themes that exemplify disinformation activities carried out during the epidemic crisis. An important element of the paper is an in-depth analysis of selected media content, classified by the author as fake news. The text also discusses the issue of journalistic integrity and captures the relationship occurring between the type of medium and its possible susceptibility to propaganda narratives.

Keywords: disinformation, pandemic, COVID-19, fake news, infodemia, media

Wstęp

„Istnieje wersja ciekawa, ale nieprawdziwa, a także wersja prawdziwa, ale nieciekawa” te słowa autorstwa Duncana J. Wattsa², amerykańskiego socjologa, mogą stanowić pewne odzwierciedlenie narracji tworzonych przez dezinformatorów we współczesnych mediach. Wniosek nasuwa się następujący: im bardziej dana opowieść jest podkoloryzowana lub absurdalnie przeinaczona, tym szybciej i skuteczniej przyjmie się w zbiorowej świadomości samych odbiorców. Wspomniany zabieg był wielokrotnie wykorzystywany w treściach publikowanych w mediach, zarówno tych tradycyjnych, jak i internetowych, których tematem przewodnim stanowiło hasło „koronawirus”.

Medialne doniesienia zostały zdominowane przez globalną pandemię, czego dowodem jest między innymi ranking opublikowany przez Google „Rok w wyszukiwarce: 2020”. Zarówno w kraju nad Wisłą, jak i w ogólnoświatowym zestawieniu wymieniony wcześniej termin „koronawirus” w postaci samodzielnej oraz z dodatkowymi zwrotami był najczęściej wpisywanym w przeglądarce hasłem. Zagadnieniami, które mu towarzyszyły w walce o podium, były frazy:

² A. Kucharski, *Prawa epidemii. Skąd się epidemie biorą i czemu wygasają*, Warszawa 2020, s. 162.

„koronawirus w Polsce”, „koronawirus mapa” (odpowiednio drugie oraz siódme miejsce w polskiej wersji rankingu). W globalnym zestawieniu pojawiło się również „koronawirus aktualizacje” oraz „koronawirus objawy”³.

Swoistą popularność wskazanej tematyki należy tłumaczyć naturalną dla człowieka potrzebą zrozumienia zmian zachodzących w otaczającym go świecie. Jednak tak żywe zainteresowanie daną kwestią przyspiesza proces celowego „zatuszowywania” rzeczywistości. Chwilę po tym, jak zaczęły spływać do nas wieści o rozprzestrzenianiu się nieznanej nam choroby, w sieci zaczęły być publikowane treści oparte na fałszywych diagnozach, wyznaniach pseudopacjentów czy porady autorstwa rzekomych ekspertów⁴.

Głównym celem niniejszego artykułu było ukazanie w sposób holistyczny złożoności zjawiska dezinformacji, na co przyczyniły się zarówno czynniki wewnętrzne, jak również te mające swoje podłoże w środowisku zewnętrznym. Starałam się dociec, które z permanentnych właściwości kłamliwych przekazów w zestawieniu z sytuacją pandemii zadecydowały o ewenemencie opisywanego fenomenu, który już na wstępie należy uznać za niekorzystny dla odbiorców. Pobocznym celem pracy było uchwycenie zależności występujących między formą działalności różnego rodzaju mediów, a ewentualną ich podatnością na oddziaływanie przez podmioty odpowiedzialne za propagandowe narzeczanie. Istotną częścią moich analiz były również rozważania nad rzetelnością dziennikarzy.

By zrealizować powyższe cele postawiłam następujące pytania badawcze:

1. W jaki sposób pandemia wpłynęła na dynamiczny rozwój procesu fałszowania rzeczywistości?
2. Jaką rolę spełniły media w kształtowaniu i rozpowszechnianiu nieprawdziwych doniesień?
3. Jakie są źródła fałszywych informacji dotyczących COVID-19?
4. Dlaczego pewne jednostki lub grupy społeczne decydują się na tworzenie i udostępnianie zmanipulowanych treści?
5. Jakie fałszywe informacje były obecne w opinii publicznej w czasie pandemii?

³ Google Trends, *Rok 2020 w wyszukiwarce*, <https://trends.google.pl/trends/yis/2020/PL/>, dostęp: 14.04.2022.

⁴ A. Żelazińska, *News jak wirus*, „Polityka” 2020, nr 10, s. 10.

Operacjonalizacja terminu fake news

W całej gamie dostępnych doniesień medialnych możemy wyróżnić te autentyczne oraz takie, które mijają się z prawdą. Chodzi tu bowiem o fake newsy, które redaktorzy słownika Collins Dictionary zdefiniowali jako „fałszywe, często sensacyjne wiadomości, rozpowszechniane jako obiektywny przekaz informacyjny”⁵. To właśnie oni w obliczu wzrostu popularności jego użycia podczas kampanii wyborczej Donalda Trumpa, uznali to pojęcie za słowo roku 2017.

Jednak sam termin będący neologizmem pochodzenia angielskiego jest trudny do uchwycenia w definicyjne ramy, ze względu na szeroki zakres przedmiotowy. Wynika to z faktu, iż taki rozpowszechniany komunikat nie jest ani w pełni prawdziwy, ani w pełni kłamliwy⁶. Opisując pojęcie „fake news” z punktu widzenia semantyki możemy stworzyć jego podstawowy zarys. Jest to rzeczownik złożony, na który składa się przymiotnik „fake” w wolnym tłumaczeniu rozumiany jako fałszywy, zakłamany bądź sztuczny oraz wyraz „news” odnoszący się do informacji przekazywanej za pomocą środków masowego przekazu. I to właśnie clue całego pojęcia tkwi w mediach.

Z tej rozpiętości definicyjnej możemy wyróżnić dwie kategorie definiujące to pojęcie. W wąskim ujęciu rozumiane jest jako fałszywa informacja możliwa do weryfikacji oraz do usunięcia. Zaś szerszym podejściu „fake newsy” są definiowane jako narzędzie dezinformacji.

Pochodzenie wirusa SARS-COV-2

Z biegiem czasu o koronawirusie SARS-CoV-2 wiemy coraz więcej. Jest to efekt zdobytej wiedzy, doświadczenia w leczeniu zakażonych pacjentów czy szeregu przeprowadzonych analiz i badań. Jednak na początkowym etapie był to temat szczególnie wrażliwy na występowanie dezinformacji. Jak wskazał dr hab. Tomasz Dzieciatkowski z Katedry Mikrobiologii Lekarskiej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, jednym z najpoważniejszych i zarazem najwcześniej występujących mitów były te odnoszące się do jego pochodzenia

⁵ Ł. Iwański, *Fake news i post-prawda. Krótka charakterystyka*, „Przegląd edukacyjny” 2018, nr 2, s. 1.

⁶ K. Bąkowicz, *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake newsa*, „Studia Medioznawcze” 2019, nr 3, s. 281.

i sposobów jego szerzenia się wśród ludzi⁷. Na wstępie warto zaznaczyć, że większość naukowców jest zdania, co potwierdzają przeprowadzone badania naukowe w ośrodkach na całym świecie, że wirus wyewoluował naturalnie bezpośrednio z nietoperzy na człowieka, albo też w tym procesie brało udział inne przez zwierzę pośrednie. Okazało się, że wspomniany wirus SARS jest podobny do patogenów, które zostały wyizolowane od wspomnianych ssaków czy do tych, które pojawiły się na początku XXI wieku w Hongkongu. Zdaniem specjalistów „analiza sekwencji materiału genetycznego wykazała, że nie ma żadnych śladów mutacji ani celowej mutagenезы”⁸. Pomimo zapewnień płynących już w trakcie tzw. pierwszej fali pandemii ze świata nauki odnośnie do pochodzenia wirusa, opinia publiczna zdawała się wciąż nie wierzyć w zebrane medyczne dowody. Rozpowszechnianiu fałszywych wiadomości sprzyjała postawa przyjęta przez chińskie władze, które nie poinformowały natychmiast świata o swoim odkryciu, a wszelkie dane w tej kwestii objęły embargiem⁹.

Najpopularniejszymi teoriami spiskowymi były te, które negowały możliwość powstania w sposób naturalny wirusa, a popierające tezę o celowym jego stworzeniu na wzór pewnego rodzaju broni biologicznej. Była to jednak narracja, która jest obecna w Państwie Środka od ponad dwóch dekad. Już w 2003 roku rząd Chin zezwolił na publikację „Ostatnia linia obrony – obawy przed utratą chińskich genów” Tonga Zeng. We wskazanej pozycji autor podzielił się opinią dotyczącą wirusa SARS twierdząc, że „mógł być genetyczną bronią przeciwko chińskim obywatelom”¹⁰. Wrzucona w obieg książka potwierdzała dotychczasową retorykę władz chińskich o istnieniu zagrożenia ze strony Stanów Zjednoczonych Ameryki i celowym działaniu Waszyngtonu wpływającym na stabilność gospodarczą Chin. Przedstawiona koncepcja związana z teorią o stworzeniu „broni biologicznej” występowała w różnych wariantach¹¹. Co

⁷ Z. Wojtasiński, *Ekspert: wraz pandemią mamy infodemię wiadomości nt. COVID-19, niektóre mogą nawet zabijać*, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C84686%-2CEkspert-wraz-pandemia-mamy-infodemie-wiadomosci-nt-covid-19-niektore-moga>, dostęp: 17.04.2022.

⁸ Tamże.

⁹ *Duże wątpliwości ws. raportu WHO o przyczynach pandemii*, <https://www.dw.com/pl/du%C5%BCe-w%C4%85tpliwo%C5%9Bci-ws-raportu-who-o-przyczynach-pandemii/a-57061268>, dostęp: 17.04.2022.

¹⁰ A. Brzostek, *Epidemia opowieści. Koronawirus w chińskich i polskich mediach społecznościowych*, „Literatura Ludowa. Journal of Folklore and Popular Culture” 2020, nr 4-5 (64), s. 91.

¹¹ Tamże.

ciekawe oskarżenia w tym temacie nie były kierowane wyłącznie w stronę USA, ale również w stosunku do Chin.

W zachodniej przestrzeni medialnej pojawiały się informacje wskazujące na laboratoryjne pochodzenie wirusa. Dokładniej wskazywano na ośrodek w Wuhan, czyli chińskim mieście, w którym odnotowano pierwsze przypadki zakażenia. W pierwszej kolejności taką hipotezę wysnuła administracja Trumpa, na czele z samym 45. Prezydentem Stanów Zjednoczonych. Ta propagandowa zagrywka zastosowana w 2020 roku, niemająca umocowania w informacjach dostarczanych przez m.in. służby wywiadowcze, wpłynęła na dalsze działania Pekinu. Zgodnie z decyzją tamtejszych władz, odmówiono wypuszczenia międzynarodowej grupy badawczej na teren samego laboratorium. Eksperci WHO dostali przepustkę dopiero po roku, jednak nawet wtedy przekazano dane w sposób ograniczony¹².

Wuhan, a dokładniej tamtejszy targ był również przestrzenią pojawiającą się w pewnej teorii spiskowej. Odnosiła się ona do sprzedawanego tam mięsa pochodzącego z uboju dzikich zwierząt takich jak małpy, skorpiony, pająki czy nietoperze. To właśnie te ostatnie stworzenia zostały uznane za nosicieli koronawirusów. Według rozpowszechnianej plotki pacjentka „zero” miała skosztować zupę gotowaną na wywarze właśnie z tych ssaków. W celu ukazaniu prawdziwości tej tezy opublikowano w mediach społecznościowych materiał filmowy, który ukazywał moment spożycia dania nietoperza przez kobietę¹³. Wideo po pewnym czasie stało się wiralem wzmacniając tym samym osąd kierowany w stronę Chin i tamtejszych nawyków żywieniowych, które uznawano za skandaliczne. Jak się okazało nagranie jest autorstwa popularnej blogerki Mengyun Wang i zostało sfilmowane podczas podróży do Republiki Palau, wyspiarskiego państwa położonego na Oceanie Spokojnym. Mimo tego, że film został wykorzystany z premedytacją przez dezinformatorów w odmiennym kontekście niż zakładała pierwotnie jego twórczyni, kobieta przez reakcję oburzonej publiczności została zmuszona do przeprosin. Jak tłumaczyła, opublikowany klip miał na celu „tylko przedstawienie życia lokalnej społeczności” swoim obserwatorom. Wskazywała ona również, że

¹² „Nie zauważyłam nic podejrzanego”. Jedyna zagraniczna badaczka z instytutu w Wuhan o teorii wycieku z laboratorium, <https://businessinsider.com.pl/technologie/nauka/nie-zauwazylam-nic-podejrzanego-jedyna-zagraniczna-badaczka-z-instytutu-w-wuhan-o/7mk7wkc>, dostęp: 17.04.2022.

¹³ A. Brzostek, *Epidemia...*, s. 93.

nie była świadoma, iż nietoperze mogą być nosicielami wirusów. Ostatecznie jej wideo zostało usunięte¹⁴.

O wywołanie pandemii był oskarżany również Zachód, ze szczególnym naciskiem na Stany Zjednoczone Ameryki. Jedną z najciekawszych teorii jest ta odnosząca się do technologii 5G. Wprowadzenie nowego systemu, z którym wiązało się zaadaptowanie nowych pasm częstotliwości oraz modyfikacja dotychczasowych norm promieniowania elektromagnetycznego, stało się pożywką do powstania nieprawdziwych wiadomości wiążących z nią koronawirusa. Wskazywano wówczas, że w wyniku promieniowania nadajników 5G dochodzi do aktywacji biologicznej odpowiednich białek, rzekomo powiązanych z rozprzestrzenianiem się wśród ludzi nieznanej choroby. Argumentem za prawdziwością tej myśli miały być masowe podpalanie nadajników na terenie Włoch. Łącznie, według danych zebranych do 18 maja 2020 roku przez GSM Association czyli międzynarodową organizację zrzeszającą operatorów telekomunikacyjnych, w całej Europie doszło do 142 tego typu ataków¹⁵. Do powielenia tej teorii doszło również w poczytnym naukowym czasopiśmie „Journal of Biological Regulation and Homeostatic Agents”. Sam artykuł został usunięty w wyniku niekorzystnych opinii na jego temat płynących ze środowiska naukowego, jednak jego publikacja, a następnie zdjęcie mogło zostać zrozumiane jako próba tuszowania prawdy odnośnie do samej technologii¹⁶.

Szczepionki

Ogólny chaos informacyjny występujący w przestrzeni medialnej oraz niejednorodne stanowisko rządów odnośnie do zaleceń w kwestii przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się wirusa sprawiły, że ogólny entuzjazm związany z wynalezieniem szczepionek przeciw COVID-19 był negowany przez aktywne ruchy antyszczepionkowców. Jak wskazano w raporcie

¹⁴ BBC Monitoring, UGC Newsgathering, *China coronavirus: Misinformation spreads online about origin and scale*, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-51271037>, dostęp: 10.05.2022.

¹⁵ L. Cerulus, *Latest figures on mast torching*, <https://twitter.com/laurensцерulus/status/1268141250068299782>, dostęp: 10.02.2022.

¹⁶ D. Aksamit, *Jak astrofizyk kaleczył przepiórki*, „Polityka” 2020, nr 34, s. 52.

grupy roboczej do spraw szczepionek przy WHO¹⁷, na spadek zaufania w stosunku do tego typu preparatów oraz sceptycyzm co do potrzeby ich stosowania wynika w znacznej mierze z braku poczucia realności zagrożenia wskutek zakażenia chorobami zakaźnymi. Istnieje ogólne przekonanie o możliwości ich „naturalnego” przebycia bez świadomości o możliwości pojawienia się ewentualnych powikłań zarówno w krótkim okresie po przybyciu zakażenia, jak i w dalszej perspektywie. W tej zbiorowej świadomości został wyparty fakt, iż brak szerzenia się wśród ludzi takich chorób jak odra, krztusiec, tężec czy polio jest związany z wysokim wskaźnikiem osób zaszczepionych. Jeżeli jednak kampanie prowadzone przez przeciwników przyjmowania busterów będą skuteczne, a liczba osób zaszczepionych dojdzie do poziomu 80-85%, może dojść do nieodwracalnego powrotu wskazanych wyżej chorób¹⁸. Warto zauważyć, że ruch antyszczepionkowy nie jest wytworem powstałym wskutek ostatnich wydarzeń w tej materii, a jest on zakorzeniony w postawach oportunistycznych z XVIII wieku z okresu szerzenia się epidemii ospy prawdziwej w Stanach Zjednoczonych. Kolejne fazy jego rozwoju są powiązane z wprowadzeniem szczepionki DTP (błonica, tężec, krztusiec) w drugiej połowie XX wieku oraz z artykułem doktora Andrew Wakefielda na łamach „The Lancet”, w którym przedstawił zależność z podawaniem preparatu, a autyzmem. Ten ostatni „zbiera żniwo” do dnia dzisiejszego, mimo wielokrotnej jego negacji i udowodnieniu fałszerstwa na etapie prowadzonych badań.

Podobnie jak pozostałe mity, tak i te nawiązujące do szczepień, występują w wielu wariantach. Pierwszy typ takich przekazów odnosi się do aspektu przyrodzonej godności człowieka, czyli „wolności”. Zwolennicy tych teorii uważają, że obowiązek szczepień jest swoistym zamachem na niezależność jednostki w kwestii podejmowania samodzielnie decyzji odnośnie do własnego zdrowia. W informacjach permanentnie są stosowane takie hasła jak „nakaz”, „przymus”, „obowiązek”, „ograniczenie”. To budowanie niepokoju wśród odbiorców jest widoczne między innymi w nagłówkach publikowanych treści. Przeglądając Internet nietrudno natrafić na tego typu krzykliwe tytuły wpajające nam poczucie zagrożenia: „Szczepienie na COVID-19 albo koniec

¹⁷ A. Lusawa, J. Pinkas, W. Zgliczyński, M. Mazurek, W. Wierzbą, *Nieprawdziwe informacje w zakresie szczepień ochronnych jako wyzwanie dla zdrowia publicznego*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” 2019, nr 17 (1), s. 40-45.

¹⁸ Tamże.

studiów”¹⁹, „Zaszczepieni będą mieli lepiej. Z firmową segregacją trzeba się pogodzić”²⁰ czy „Sąd Najwyższy USA nie obronił medyków z Nowego Jorku przed przymusem szczepień”²¹. Drugi typ zmanipulowanych przekazów jest powiązany z kwestią bezpieczeństwa. W tym przypadku możemy wyróżnić kilka odmian fałszywych treści odnoszących się do tej kwestii zdrowotnej z kilku perspektyw:

Tabela 1. Konwencje narracji dotyczące kwestii szczepień.

Rodzaj konwencji	Przykłady w mediach
Przekazy oparte na utartych twierdzeniach stworzonych w latach 90. XX wieku przez Andrew Wakefielda. W ich treści możemy spotkać odwołania do rzekomego „autyzmu poszczepiennego” czy niebezpieczeństwa dla zdrowia kobiet w ciąży.	1) „CDC zaleca opóźnione karmienie piersią w celu zwiększenia skuteczności szczepionek” (ang. <i>CDC Advises Delayed Breastfeeding To Boost Vaccine Efficacy</i>) – strona: Murrayville Family Chiropractic ²² 2) „POLSKIE DZIECI SĄ MODYFIKOWANE GENETYCZNIE – JERZY ZIĘBA” – SUPERFAKTY.INFO ²³

¹⁹ JPP, *Szczepienie na COVID-19 albo koniec studiów. RPO interweniuje u ministra zdrowia*, <https://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Szczepienie-na-COVID-19-albo-koniec-studiow-RPO-interweniuje-u-ministra-zdrowia,229727,14.html>, dostęp: 18.05.2022.

²⁰ *Zaszczepieni będą mieli lepiej. Z firmową segregacją trzeba się pogodzić*, <https://www.pulshr.pl/prawo-pracy/zaszczepieni-beda-mieli-lepiej-z-firmowa-segregacja-trzeba-sie-pogodzic,82970.html>, dostęp: 19.05.2022.

²¹ *Sąd Najwyższy USA nie obronił medyków z Nowego Jorku przed przymusem szczepień*, <https://pch24.pl/sad-najwyzszy-usa-nie-obronil-medykow-z-nowego-jorku-przed-przymusem-szczepien/>, dostęp: 19.05.2022.

²² Murrayville Family Chiropractic, *CDC Advises Delayed Breastfeeding To Boost Vaccine Efficacy*, <https://murrayvillechiropractic.com/blog/cdc-advises-delayed-breastfeeding-to-boost-vaccine-efficacy/>, dostęp: 19.05.2022.

²³ K. Król, *Polskie dzieci są modyfikowane genetycznie – Jerzy Zięba*, <http://superfakty.info/artukul/polskie-dzieci-sa-modyfikowane-genetycznie-jerzy-zieba>, dostęp: 19.05.2022.

Fake newsy odnoszące się do procesu tworzenia i wprowadzania na rynek tych preparatów. Odnoszą się one między innymi do: braku wiedzy o wpływie preparatów na zdrowie w kolejnych dziesięcioleciach, te mówiące o swoistym, niewystarczająco dokładnie czy długo przeprowadzanych badaniach oraz brak znajomości odczynów poszczepiennych.	1) „Już ponad 3 tysiące osób w USA ma ciężkie powikłania po szczepionce na Covid-19” – NCZAS.COM²⁴ 2) „Zgony spowodowane szczepieniami koronawirusa, zostaną sklasyfikowane jako zgony wywołane przez COVID-19” – odkrywamyzdrowie.pl²⁵
Wiadomości przybliżające powody przyświecające ich powstaniu (tj. chęć przeprowadzenia eksperymentu medycznego, potrzeba modyfikacji ludzkiego DNA czy depopulacja)	1) „B. Gates nie chce testów bezpieczeństwa, żąda immunitetu bezkarności, a nasz rząd mu go daje.” P. Szydłowski (platforma YT)²⁶ 2) „Pilne! Astrazeneca wysłała do Australii nieetyczne szczepionki. Protestują Chryścijanie Depopulacja” S. Sikora (platforma YT)²⁷

Źródło: opracowanie własne.

Trzeci typ fałszywych informacji odnośnie do szczepionek jest powiązany ze spiskiem elit. Zdaniem antyszczepionkowców preparaty chroniące przed koronawirusem SARS-CoV-2 mają być narzędziem stworzonym do depopulacji lub „maszynką do zarabiania pieniędzy”. Ich zdaniem, podczas zabiegu szczepienia do ludzkiego organizmu mają być dostarczane mikrochipy, których głównym zadaniem jest wywoływanie działań niepożądanych. Ich głównym

²⁴ Już ponad 3 tysiące osób w USA ma ciężkie powikłania po szczepionce na Covid-19, <https://nczas.com/2020/12/26/juz-ponad-3-tysiacze-osob-w-usa-ma-ciezkie-powiklania-po-szczepionce-na-covid-19/>, dostęp: 19.05.2022.

²⁵ R. Brzoza, Zgony spowodowane szczepieniami koronawirusa, zostaną sklasyfikowane jako zgony wywołane przez COVID-19, <https://odkrywamyzdrowie.pl/post/zgony-spowodowane-szczepieniami-koronawirusa-zostana-sklasyfikowane-jako-zgony-wywolane-przez-covid-19>, dostęp: 19.05.2022.

²⁶ P. Szydłowski, B. Gates nie chce testów bezpieczeństwa, żąda imunitetu bezkarności, a nasz rząd mu go daje., <https://www.youtube.com/watch?v=IXVZD--tS5E>, dostęp: 19.05.2022.

²⁷ S. Sikora, Pilne! Astrazeneca wysłała do Australii nieetyczne szczepionki. Protestują Chryścijanie Depopulacja, <https://www.youtube.com/watch?v=wZsXd1QkPO0>, dostęp: 19.05.2022.

fundatorem miał być Bill Gates, który wraz z żoną Melindą prowadzi fundację współpracującą z Pirbright Institute²⁸. Dla potwierdzenia tych tez, ich autorzy powoływali się na wypowiedź Gatesa w 2015 roku, który podczas wykładu na TEDx ostrzegał świat przed tego typu pandemią i chorobami. Warto zauważyć, że wypowiedzi w podobnym tonie padały z jego ust również trzy lata później, jednak nie był on odosobniony w wypowiadaniu tego typu komentarzy²⁹. Patrząc na tok myślenia dezinformatorów, pandemię „przewidział” również Hans Rosling, profesor zdrowia publicznego, autor opublikowanej w 2018 roku książki „Factfulness. Dlaczego świat jest lepszy niż myślimy, czyli jak stereotypy zastąpić realną wiedzą”, wskazując na ryzyko wybuchu światowej pandemii jako jedno z pięciu najbardziej prawdopodobnych do zaistnienia globalnych zagrożeń.

Pomimo tego, że działalność liderów ruchów antyszczepionkowych jest zjawiskiem dobrze znanym to nadal stanowią oni realne zagrożenie dla zdrowia publicznego. Umiejętnie wykorzystują oni powszechnie dostępne narzędzia w celu szerzenia stworzonej przez siebie wizji świata, czego nie można powiedzieć o ekspertach ze świata nauki, którzy posługując się fachową literaturą czy specjalistycznym językiem, nierzadko odpychają od siebie ludzi stwarzając wrażenie nieprzystępnych.

Analiza przykładowych fake newsów pojawiających się w przestrzeni medialnej

„Błąd łatwiej można dostrzec niż prawdę, bo błąd leży na wierzchu, a prawda w głębi.” Słowa autorstwa Johanna Wolfganga von Goethe³⁰ wręcz idealnie obrazują zjawisko dezinformacji, z którym przyszło się mierzyć odbiorcom przekazów, jak i nadawcom medialnym. Dla zilustrowania skali opisywanego zjawiska zdecydowałam się na analizę zawartości wybranych materiałów

²⁸ A. Rybińska, *Fake wirus*, „Sieci” 2020, nr 11, s. 47.

²⁹ *Bill Gates i koronawirus. Obalamy teorie spiskowe*, <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/bill-gates-i-koronawirus-teoria-spiskowa-dotyczaca-covid-szczepionek-i-czipow-id2020/0ez2y2m?fbclid=IwAR1N83ILhLx02pw5pFzvqkNFM-YZx-YIGqKW-mfLw89ml7ri0EsR70yjANo>, dostęp: 11.05.2022.

³⁰ KS. S. J., *Księga złotych myśli z różnych źródeł. T. 1 / zebrał i według treści uporządkował w 130 rozdziałach i dwóch tomach S. J. [krypt.]*, <https://sbc.org.pl/Content/318250/Publikacja-KC-7284.pdf>, dostęp: 17.05.2022.

medialnych, które pojawiły się w przestrzeni informacyjnej na całej rozciągłości „medialnego życia koronawirusa”. Dobór materiałów, który na pierwszy rzut oka może wydawać się przypadkowy, był dokonany w sposób świadomy i celowy. Jest on w znacznej mierze podyktowany chęcią ukazania, iż opisywany proceder nie dotyczy wyłącznie jednego, konkretnego medium, ale jest stałym elementem obecnym na różnorodnych portalach przyjmujących (w założeniu) charakter informacyjny. Należy jednak pamiętać, iż wyselekcjonowane materiały stanowią jedynie egzemplifikację tego co miało miejsce w ramach omawianego zjawiska.

Tabela 2. Materiał nr 1.

Medium: Do Rzeczy

Tytuł: „CDC przyznaje: Ozdrowieńcy chronieni znaczenie lepiej niż zaszczepieni”³¹

Autor: Brak danych

Data publikacji: 04.02.2022 r.

Tematyka ukazana w treści: analiza dokumentu amerykańskiego Centers for Disease Control and Prevention, kwestia naturalnej i poszczepiennej odporności

Materiał wizualny: Fotografia ilustracyjna ukazująca lekarza podczas wykonywania testów wymazowych na obecność wirusa SARS-CoV-2

Źródło: opracowanie własne.

Artykuł opublikowany na stronie „Do Rzeczy”, podobnie jak sam jego tytuł, jednoznacznie sugeruje, że najlepszym sposobem na ochronę przeciw COVID-19 jest nabyta w sposób naturalny odporność. Jej uzyskanie, jak twierdzi nadawca, ma się odbyć poprzez przechorowanie infekcji. Źródłem bazowym dla wysuwanej tezy ma stanowić analiza dokumentu amerykańskiego Centers for Disease Control and Prevention³². Należy jednak zaznaczyć, że wyciągnięte wnioski nie są zgodne z tym, na jakie zwrócili uwagę sami badacze. Wbrew temu, co sugeruje

³¹ CDC przyznaje: Ozdrowieńcy chronieni znaczenie lepiej niż zaszczepieni, https://do-rzeczy.pl/zdrowie/259429/cdc-przyznaje-ozdrowiency-chronieni-lepiej-niz-zaszczepieni.html?fbclid=IwAR0D6_dO0HMDyMW6PjqbKcuNkQaldpN6xvhQuW_MFxxTox77xTQ7IqyEPFU, dostęp: 18.05.2022.

³² US Department of Health and Human Services/Centers for Disease Control and Prevention, *COVID-19 Cases and Hospitalizations by COVID-19 Vaccination Status and Previous COVID-19 Diagnosis – California and New York, May–November 2021*, <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/71/wr/pdfs/mm7104e1-H.pdf>, dostęp: 19.05.2022.

tytuł tekstu, autorzy raportu nie stwierdzają, że osoby, które przeszły już zakażenie są lepiej chronione niż osoby, które przyjęły szczepionkę. Wręcz przeciwnie, w tabeli nr 2 zaznaczone jest, że w okresie czasowym między 18, a 24 lipca ubiegłego roku ryzyko zachorowania wśród ozdowieńców bez szczepienia było blisko 4 razy niższe wśród niż wśród osób zaszczepionych, u których nigdy nie stwierdzono zakażenia. Podobna myśl płynie z podsumowania, w którym możemy wyczytać: „Wyniki te sugerują, że szczepienie chroni przed COVID-19 i związaną z nim hospitalizacją”. Mamy zatem do czynienia ze swoistym przeinaczaniem tekstu źródłowego w celu ugruntowania przyjętej wcześniej tezy. Pomijane są informacje o występującym ryzyku wśród osób niezaszczepionych czy fragmenty wskazujące, że szczepienia są bezpieczną metodą w walce z pandemią. Oprócz zniekształcania posiadanych przez siebie danych dochodzi również do utraty aktualności w poruszanej tematyce. Jak możemy przeczytać w opublikowanym raporcie CDC, przeprowadzone badania są już zdezaktualizowane, gdyż w trakcie zbierania danych dotyczących liczby zachorowań czy hospitalizacji nie rozpoczęło się jeszcze podawanie trzeciej dawki busterów, które były odpowiedzią władz na problem spadającej odporności. Nie uwzględniono również statystyk dotyczących zgonów oraz charakteru zachorowania na koronawirusa. To wszystko sprawia, że przedstawione dane nie mogą być podstawą do wyciągania obiektywnych wniosków w chwili publikowania omawianego materiału medialnego. Dodatkowo twórca tego przekazu zdecydował się na przytoczenie opinii dwóch ekspertów. Pierwszy z nich został jedynie wspomniany w zdaniu brzmiącym „wcześniej podobne dane ujawnił również jeden z niemieckich lekarzy”. O tym, o kim jest mowa możemy dowiedzieć dopiero z artykułu, który został dołączony to tego zdania w postaci hiperlinku. Drugą zacytowaną osobą jest prof. Jeffrey Klausner, wykładowca w Keck School of Medicine, który swego czasu skomentował badanie dla portalu „The Hill”³³. Jednak autorzy artykułu ponownie zdecydowali się na zacytowanie jedynie fragmentu jego wypowiedzi pozbawiając go kontekstu czy słów nawołujących do szczepień. Do manipulacji dochodzi również w samej formie przedstawienia tej informacji. W artykule, który z gruntu rzeczy powinien być informacyjny o charakterze zbliżającym się obiektywności, mamy do czynienia ze słownictwem nacechowanym emocjonalnie. Wykorzystane frazy takie jak „interesujący jest fakt”, „to już kolejne

³³ *The CDC is finally recognizing ‘natural immunity’ – legislators should follow suit*, <https://archive.ph/OXMQS>, dostęp: 19.05.2022.

potwierdzenie” czy „pokazały niepokojącą rzecz”, z których część została dodatkowo podkreślona, oddziałują na podświadomość odbiorcy i kształtuje jego stosunek dla omawianej kwestii.

Tabela 3. Materiał nr 2.

Medium: Wrocław.Wyborcza.pl

Tytuł: „Dramatyczna sytuacja we wrocławskim zoo. Nie da się wykluczyć uboju zwierząt hodowlanych”³⁴

Autor: Agata Olejarczyk

Data publikacji: 20.04.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: planowany ubój zwierząt przez władze wrocławskiego zoo, zamknięcie ogrodu w związku z zagrożeniem epidemicznym

Materiał wizualny: Zdjęcie z zoo sprzed pandemii

Źródło: opracowanie własne.

Artykuł ten dotyczy sytuacji wrocławskiego ogrodu zoologicznego w trakcie tzw. „pierwszej fali” pandemii, kiedy to został wprowadzony przez rząd całkowity lockdown. Tym samym palcówka została pozbawiona dochodu płynącego ze sprzedaży wejściówek do obiektu. Sam materiał powstał wskutek przeprowadzonego wywiadu przez Agatę Olejarczyk (autorka całego materiału) z prezesem ZOO Wrocław, Radosławem Ratajszczakiem. O sposobie pozyskania informacji dowiadujemy się z oświadczenia wydanego w dniu publikacji artykułu zarówno w lokalnych mediach, jak i na stronie instytucji³⁵. Tytuł artykułu, jak się później okazało, jest faktyczną wypowiedzią prezesa ogrodu jednak wyrwaną z kontekstu. Dotyczyła ona bowiem praktyk stosowanych w niemieckich ogrodach zoologicznych. Jednak odbiorcy pozbawieni tej wiedzy mogli wyciągnąć niezgodne z prawdą wnioski. Brak cudzysłowu w tytule jest jednoznacznym sygnałem, że dane zdanie nie należy do cytatu, a jest stwierdzeniem stanu faktycznego. Moglibyśmy na to spojrzeć łaskawym okiem argumentując, że to błąd osoby, która odpowiedzialna była za publikację, a która podyktowana chęcią zdobycia „klikalności” wybrała najbardziej

³⁴ A. Olejarczuk, *Dramatyczna sytuacja we wrocławskim zoo. Nie da się wykluczyć uboju zwierząt hodowlanych*, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,25881530,dramatyczna-sytuacja-we-wroclawskim-zoo-nie-da-sie-wykluczyc.html>, dostęp: 20.05.2022.

³⁵ I. Dzieciuchowicz, *Pomóżmy wrocławskiemu ZOO! Wesprzyj zwierzęta*, <https://swiatoze.pl/pomozmy-wroclawskiemu-zoo-wesprzyj-zwierzeta/>, dostęp: 19.05.2022.

kontrowersyjny fragment. Jednak podobne stwierdzenie, również bez specjalnego oznaczenia, pojawiło się w lidzie materiału. Brzmiało ono następująco „(...) Nie wyklucza też najbardziej drastycznego kroku – uboju zwierząt”. W tym przypadku jest już to intencjonalne działanie nadawcy, który w sposób świadomy wpływa na emocje czytelników. W obliczu opisywanego zagrożenia dla przebywających w tym miejscu zwierząt, nic dziwnego, że wskazane „zabiegi zaradcze” wywołały ogólny sprzeciw wśród odbiorców. Od razu w podświadomości odbiorców pojawiają się pytania dotyczące obecnego stanu zwierząt czy opieki jaką są otoczone. Odpowiedzi na te pytania nie są zamieszczone w artykule, a dobór zdjęcia tylko je potęguje. Zdecydowano się bowiem na zamieszczenie fotografii ukazującej sytuację placówki przed jej zamknięciem. Można zatem wysnuć na tej podstawie następujący wniosek: zarząd ZOO chce ukryć zły stan zwierząt poprzez niezezwolenie ich fotografowania w stanie obecnym. Przedstawiony przykład jest jasnym odzwierciedleniem dziennikarskiej manipulacji, której głównym zadaniem jest wywołanie pewnego rodzaju sensacji oraz spotęgowaniem „poczytności” samej strony.

Tabela 4. Materiał nr 3.

Medium: CROWD Media

Tytuł: „Sprzęt medyczny, który przybył do Polski nie spełnia norm? Szykuje się niezły skandal”³⁶

Autor: Dominik Kwaśnik

Data publikacji: 16.04.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: sprzęt medyczny, służby medyczne, zgodność z parametrami bezpieczeństwa

Materiał wizualny: Zapakowane maseczki chirurgiczne

Źródło: opracowanie własne.

Przykładem „klasycznego” fake newsa jest artykuł opublikowany na serwisie informacyjnym Crowd Media. Portal jest przestrzenią dla osób uprawiających dziennikarstwo obywatelskie, do których możemy zaliczyć również autora wyróżnionego materiału. Brak specjalistycznej wiedzy u takich nadawców i ogólna dostępność w publikacji swoich tekstów sprawia, że niejako automatycznie

³⁶ D. Kwaśnik, *Sprzęt medyczny, który przybył do Polski nie spełnia norm? Szykuje się niezły skandal*, <https://crowdmedia.pl/sprzet-medyczny-ktory-przybyl-do-polski-nie-spelnia-norm-szykuje-sie-niezly-skandal/>, dostęp: 20.05.2022.

obniża się poziom wiarygodności informacji dostępnych w takim medium. Autor tego materiału zbudował swoją narrację za pomocą kilku specyficznych technik. Jedną z nich jest dopisanie znaku zapytania do nieprzychylniej opinii odnośnie do zgodności z normami zakupionego sprzętu, celem zasiania niepewności w umysłach odbiorców. Przedstawiona przez twórcę w tej formie teza została poparta rzekomymi nieprawidłowościami występującymi w tym zakresie w innych państwach. Zastosowano również słownictwo wartościujące o charakterze negatywnym. Chodzi między innymi o wyrażenia takie jak: „szykuje się niezły skandal”, „nachalna propaganda”, „patrzac na ten spektakl” czy „co oczywiście było pomyłką”. To wszystko sprawia, że jesteśmy w stanie już na pierwszy rzut oka stwierdzić, że nie mamy do czynienia z wiarygodnym i obiektywnym źródłem informacji.

Tabela 5. Materiał nr 4.

Medium: Onet Sport

Tytuł: „Zenon Jaskuła krytykuje rządowy nakaz i lekarzy. „Noszenie maseczki nas truje”³⁷

Autor: Tomasz Kalembea

Data publikacji: 30.04.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: maseczki ochronne, zagrożenie dla zdrowia, kolarstwo

Materiał wizualny: fotografia maseczek, fotografia kolarzy podczas maratonu

Źródło: opracowanie własne.

Tematyka dotycząca bezpieczeństwa dostępnych produktów medycznych pojawiła się również w wywiadzie opublikowanym na stronie Onet Sport. W przypadku tego przekazu tekst, który został opracowany przez dziennikarza jest bez zarzutu. Tytuł jest czysto informacyjny, a zawarty cytat jest fragmentem wypowiedzi Zenona Jaskuły. Niemniej jednak w podanym materiale pojawiają się założenia mające swoje umocowanie w teoriach spiskowych, których zwolennikiem jest wskazany wyżej rozmówca. Wszystkie z nich dotyczą maseczek ochronnych, których noszenie zaleciło Polskie Towarzystwo Lekarskie w drugim kwartale 2020 roku. Wicemistrz olimpijski z Seulu zarzucił tej organizacji tuszowanie

³⁷ T. Kalembea, *Zenon Jaskuła krytykuje rządowy nakaz i lekarzy. „Noszenie maseczki nas truje”*, <https://sport.onet.pl/kolarstwo/koronawirus-covid-19-zenon-jaskula-krytykuje-nakaz-noszenia-maseczki/lq0ppw5>, dostęp: 20.05.2022.

prawdy w kwestii ich skuteczności oraz rzekome konsekwencje zdrowotne występujące po ich stosowaniu. „Zdrowa [osoba] się tylko truje”, „to tak, jakby siedział pan w samochodzie i do środka wpuszczał spaliny” czy „mogę dodać, że kolarze, którzy stosowali zasłanianie twarzy w czasie zimowego treningu, już nie żyją” to tylko niektóre fragmenty tego typu narracji. Żadna z nich nie została poparta ani naukowym autorytetem, ani danymi pochodzącymi z baz jakiegokolwiek instytucji zajmującej się na co dzień badaniem zdrowia publicznego. Tutaj pojawia się pytanie: czy rozpowszechniając szerszej publiczności wypowiedź osoby, która może być dla części odbiorców autorytetem w kwestii sportu, wiedząc, że słowa, które padają z jej ust są niezgodne z rzeczywistością, jest właściwe w świetle zasad przyświecających rzetelnemu dziennikarstwu. Jest to dylemat, który należy rozważać pod kątem zgodności z zasadami etyki. Jednak w moim odczuciu nie zwalnia to autora tekstu do naprostowania tego co zostało zakłamane. Materiał przedstawia stanowisko jednej osoby, która nie jest osobą wykwalifikowaną do stawiania tez odnoszących się do kwestii około zdrowotnych. Brakuje w tym materiale np. wypowiedzi wirusologa, który w sposób jasny wyraziłby swoją opinię w kwestii wspomnianych maseczek. Bez swoistego sprostowania, intencjonalnie lub też nie publikowanie tego typu wywiadu, mogło wpłynąć na decyzje podejmowane przez odbiorców tego medium np. takie odnoszące się do zaprzestania stosowania się do zaleceń PTL. Dodatkowo sam nadawca, który pierwotnie niecelowo rozpowszechnił tego typu informacje staje się świadomym podmiotem dezinformującym.

Tabela 6. Materiał nr 5.

Medium: Interia WYDARZENIA

Tytuł: „Olsztyn: Nie potwierdziły się wyniki prywatnych testów na koronawirusa”³⁸

Autor: Brak danych

Data publikacji: 11.05.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: komercyjne testy w kierunku COVID-19, zakład pracy, zakażenie

Materiał wizualny: Testy na koronawirusa

Źródło: opracowanie własne.

³⁸ *Olsztyn: Nie potwierdziły się wyniki prywatnych testów na koronawirusa*, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-koronawirus-chiny/polska/news-olsztyn-nie-potwierdzily-sie-wyniki-prywatnych-testow-na-kor,nId,4489148>, dostęp: 20.05.2022.

Testy na koronawirusa to kolejny aspekt, który w tej codzienności pandemicznej stał się istotnym elementem rozmów. Nie ominął on również przestrzeni medialnej. Z tego też powodu, w pojawiających się informacjach, zwłaszcza w pierwszej fazie ich stosowania, pojawiało się wiele nieudomówień i błędnych stwierdzeń. Przykładem newsa, którego twórca bazował na błędnych danych jest materiał opublikowanych na stronie Interii WYDARZENIA. Jego autor zasugerował, że skuteczność testów i ich zgodność ze stanem faktycznym zależy od tego czy są one przeprowadzane przez publiczne służby medyczne, czy też na zamówienie w sektorze prywatnym. Teza ta została oparta na postaci autorytetu, który w porównaniu do analizowanego wcześniej przykładu, powinien posiadać już specjalistyczną wiedzę w zakresie chorób zakaźnych. Jest nim Warmińsko-Mazurski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny, lek. wet. Janusz Dzisko. Stwierdziło on bowiem, że przeprowadzone badania w jednym z olsztyńskich zakładów pracy pokazują „ile warte są testy wykonywane prywatnie”. Podobnie do omawianego wcześniej materiału z Onetu, dziennikarz będący autorem omawianego materiału powinien go sprostować lub go edytować (pozostawiając informację o wprowadzonych zmianach) zaraz po zdobyciu wiedzy w tym zakresie. W przeciwnym wypadku to niecelowe działanie przekształca się w świadomą dezinformację.

Tabela 7. Materiał nr 6.

Medium: CAI24 – Centralna Agencja Informacyjna

Tytuł: „Dwa lata horroru przez grubasów? Prof. Kuna zdradza kogo możemy winić za lockdown”³⁹

Autor: Fryderyk Nowak

Data publikacji: 07.02.2022

Tematyka ukazana w treści: nadwaga, lockdown, zakażenie

Materiał wizualny: Kobieta w mieszkaniu patrząca przez okno

Źródło: opracowanie własne.

Centralna Agencja Informacyjna to serwis, który promuje się jako portal internetowy „dla wymagającego czytelnika”. Jednak zamiast wiarygodnych

³⁹ F. Nowak, *Dwa lata horroru przez grubasów? Prof. Kuna zdradza kogo możemy winić za lockdown*, <https://cai24.pl/na-glowne/42955/dwa-lata-horroru-przez-grubasow-prof-kuna-zdradza-kogo-mozemy-winic-za-lockdown/>, dostęp: 20.05.2022.

informacji decydują się na sensacyjny nagłówek, który nie tylko jest niezgodny ze stanem faktycznym, jak również oscyluje w granicach nienawistnej wypowiedzi w stosunku do osób zmagających się z otyłością. Podstawą do napisania tego materiału był tekst depeszy Polskiej Agencji Prasowej z 7 lutego 2022 roku⁴⁰. Autor tekstu zdecydował się na zacytowanie wyłącznie dwóch fragmentów wypowiedzi pozbawionych kontekstu formułując tym samym ideę, że wprowadzone restrykcje związane m.in. z zamknięciem ludzi w domach, były podyktowane nieprzestrzeganiem „zdrówego trybu życia” przez część społeczeństwa. Jednak najbardziej szokujący jest tytuł artykułu, który jednoznacznie wskazuje „winnych”. Użyte w nim słowa takie jak „horror”, „grubas” czy „zdradzać” są nacechowane negatywnymi skojarzeniami ukrytymi w naszej podświadomości. Na emocje może wpływać również dobór fotografii, która ukazuje kobietę zamkniętą w mieszkaniu patrzącą w dal za okno. Stanowi ono alegorię emocji, które towarzyszyły nam w zamknięciu: zmęczenie, depresja, żal, tęsknota za dawnym życiem czy poczucie straconego czasu. To wszystko wpływa na odbiór przez czytelnika. Jeżeli taki przekaz trafi do odpowiedniej „bańki informacyjnej” i zwolenników tego typu teorii może on stać się powodem do zastosowania przemocy psychicznej czy fizycznej na osobach, które w jakiś sposób będą odbiegały od przyjętego przez przedstawicieli tego typu grup kanonu wyglądu.

Tabela 8. Materiał nr 7.

Medium: Warszawa Nasze Miasto

Tytuł: „Te kwiaty zwalczają koronawirusa! Materiał genetyczny zawarty w wiciokrzwie japońskim blokuje replikację wirusa SARS-CoV-2”⁴¹

Autor: Anna Rokicka-Żuk

Data publikacji: 02.12.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: lekarstwo przeciw koronawirusowi, zdrowie, Wiciokrzw japoński, medycyna tradycyjna

Materiał wizualny: Wiciokrzw japoński

Źródło: opracowanie własne.

⁴⁰ T. Więclawski, *Prof. Kuna: jestem zwolennikiem zniesienia prawie wszystkich ograniczeń epidemicznych*, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C91192%2Cprof-kuna-je-stem-zwolennikiem-zniesienia-prawie-wszystkich-ograniczen>, dostęp: 20.05.2022.

⁴¹ A. Rokicka-Żuk, *Te kwiaty zwalczają koronawirusa! Materiał genetyczny zawarty w wiciokrzwie japońskim blokuje replikację wirusa SARS-CoV-2*, <https://warszawa.naszemiasto.pl/te-kwiaty-zwalczaja-koronawirusa-material-genetyczny/ar/c1-7844532?fbclid=I->

To wzorowy przykład pomysłu na newsa opartego na fałszu dotyczącego „cudownych” sposobów na zwalczanie wirusa SARS-CoV-2 w ludzkim organizmie. Przeglądając doniesienia medialne można się było natknąć na informacje mówiące o skuteczności herbat z konopi czy mieszanki wody z solą. Informacje o rzekomym panaceum pojawiały się jednak na samym początku pandemii. Wskazany wyżej przykład artykułu został jednak opublikowany pod koniec 2020 roku, czyli w momencie, kiedy nasza wiedza w zakresie koronawirusa była już na znacznie wyższym poziomie, dlatego też wyróżniony materiał bardziej szokuje. Tytuł artykułu sugeruje swoisty przełom w badaniach. Przedmiotem publikacji jest hipotetyczna skuteczność naparu produkowanego w sposób tradycyjny z kwiatów wiciokrzewu japońskiego w terapii osób zakażonych na COVID-19. Jako źródło do rozważań autorka przyjęła publikację z czasopisma „Cell Discovery”⁴². Warto wskazać, że te medialne zapewnienia nie miały odzwierciedlenia w faktycznej skuteczności stosowanego preparatu, gdyż otrzymało go tylko 6 osób spośród 75 wyizolowanych pacjentów z umiarkowanym przebiegiem zakażenia COVID-19. Tak mała próbka badawcza i brak niezależnych analiz potwierdzających skuteczność też nie powinna stanowić podstawę do wyciągania wniosków przyjmowanych za pewnik i być w ten sposób opisywana przez media. Nie stanowiło to jednak problemu dla autorki wskazanego materiału, która jednoznacznie opowiedziała się za tą metodą „leczenia”. Aby zwrócić uwagę odbiorcy na konkretne frazy wskazujące na skuteczność wywaru zdecydowano się na ich pogrubienie, a także na zakończenie ich przy użyciu wykrzyknika, jak to miało miejsce w zdaniu: „Aktywność antywirusowa mikroRNA z wiciokrzewu okazała się większa niż w przypadku innych stosowanych leków przeciw koronawirusowi!”. Czytelnik takiego materiału, dzięki zastosowaniu wspomnianych wcześniej zabiegów (pogrubienie, odwołanie do źródła, stosunkowo duża ilość danych liczbowych), mógłby faktycznie pomyśleć, że wskazana terapia jest skuteczna i wypróbować ją na własnej skórze. Zaś takie zachowanie bez rozważenia ewentualnych skutków ubocznych może doprowadzić do pogorszenia stanu zdrowia czy nawet utraty życia.

wAR0ttH_ens_MwFfZOhlL_EdquHOO9qnyaObWAKdmK_H6PuJDE8hxzwBJNMI, dostęp: 20.05.2022.

⁴² LK. Zhou, Z. Zhou, XM. Jiang, *Absorbed plant MIR2911 in honeysuckle decoction inhibits SARS-CoV-2 replication and accelerates the negative conversion of infected patients*, „Cell Discovery” 2020, s.1-4.

Tabela 9. Materiał nr 8.

Medium: NCZAS.COM Najwyższy Czas!
Tytuł: „Lekarz UJAWNIA jaka jest definicja przypadku COVID-19 według GIS. „Wystarczy kaszel lub gorączka, by...” ⁴³
Autor: SG
Data publikacji: 11.08.2020 r.
Tematyka ukazana w treści: testy koronawirus, zakażenie, statystyki
Materiał wizualny: Graffiti ukazujące napis COVID-1984

Źródło: opracowanie własne.

Autor materiału opublikowanego na portalu nczas.com sugeruje, że potwierdzeniem zakażenia nie jest uzyskanie pozytywnego wyniku testu genetycznego. Jego zdaniem „na siłę można zrobić przypadek w zasadzie z każdego”. Bazą dla powstania tej myśli był post na Twitterze, będący konwersacją między anonimowym użytkownikiem, a lekarzem elektrokardiologiem, Pawłem Basiukiewiczem. W nawiązaniu do dyskusji, faktycznie prawidłowo autor przytoczył wytyczne Głównego Inspektoratu Sanitarnego z 4 czerwca 2020 roku⁴⁴ odnośnie klasyfikacji objawów klinicznych. Są one następujące: kaszel, gorączka, duszność, utrata węchu o nagłym początku i utrata lub zaburzenia smaku o nagłym początku. Jednak śladem za poprawnymi danymi twórca przekazu medialnego wysnuł wniosek, że każdy kto będzie miał np. gorączkę może zostać uznany za zakażonego i trafić na przymusową kwarantannę. Tak nieprecyzyjne ujęcie może w prosty sposób wprowadzić czytelnika w błąd. Autor bowiem przedstawił tylko część wytycznych, zapominając o uwzględnieniu kryteriów: diagnostyki obrazowej, laboratoryjnym czy epidemiologicznym. Dodatkowo forma tytułu i sugerowanie w nim ujawnienie pewnej tajemnicy nieznanej „zwykłemu śmiertelnikowi” pobudza w nas negatywne emocje, którymi w dużej mierze darzymy instytucje użytku publicznego, co ma jeszcze zaszłości w poprzednim systemie. Zastosowaną narrację wzmacnia również przekaz wizualny. Dobór zdjęcia

⁴³ *Lekarz UJAWNIA jaka jest definicja przypadku COVID-19 według GIS. „Wystarczy kaszel lub gorączka, by...”*, <https://nczas.com/2020/08/11/lekarz-ujawnia-jaka-jest-definicja-przypadku-covid-19-wedlug-gis-wystarczy-kaszel-lub-goraczka-by/>, dostęp: 21.05.2022.

⁴⁴ Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego, *Definicja przypadku na potrzeby nadzoru nad zakażeniami ludzi nowym koronawirusem COVID-19*, http://www.wold.pzh.gov.pl/oldpage/epimeld/inne/Def_COVID-19_04.06.2020.pdf, dostęp: 23.05.2022.

nawiązującego do powieści „Rok 1984” Geорга Orwella mówiącej o totalnym zniewoleniu człowieka przez władzę państwa. To zestawienie w sposób jednoznaczny nasuwa nam na myśl negatywne skojarzenia. Od razu porównujemy stosowane w niej formy kontroli nad życiem jednostki z przymusowym wysyłaniem na „niechciane wakacje w domowych pieleszach”. To w obliczu tego typu przekazów i przez chęć uniknięcia izolacji, Polacy chętnie decydowali się na testowanie we własnym zakresie, a nie w państwowych punktach.

Tabela 10. Materiał nr 9.

Medium: Polsat News

Tytuł: „Pierwszy pies śmiertelną ofiarą Covid-19”⁴⁵

Autor: ac, hlk

Data publikacji: 31.07.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: owczarek niemiecki zakażony koronawirusem, rozprzestrzenianie się wirusa

Materiał wizualny: Zdjęcie ilustracyjne przypadkowego owczarka niemieckiego

Źródło: opracowanie własne.

W lipcu 2020 roku National Geographic⁴⁶ opublikował artykuł przybliżający swoim czytelnikom historię psa o imieniu „Buddy”, który jako pierwszy w Stanach Zjednoczonych Ameryki uzyskał pozytywny wynik w badaniu na obecność koronawirusa w jego organizmie. Zwierzę prawdopodobnie zakażyło się od swojego właściciela. Pupil zdechł 11 lipca. Polskie media chętnie zaczęły rozpowszechniać tę opowieść. Jedną z nich była redakcja Polsat News. Twórcy tego materiału w nadanym tytule jednoznacznie zasugerowali, że pies zmarł wskutek zakażenia koronawirusa. Jest to jednak niezgodne z prawdą, bo jak możemy się dowiedzieć z oryginalnego artykułu, drugi test wykonany po kilku dniach pod kątem zakażenia wyszedł negatywny. Oznacza to, że pies przezwyciężył wirusa. Jednak stan jego zdrowia ulegał stopniowemu pogorszeniu, co przyczyniło się do podjęcia decyzji przez właścicieli zwierzęcia, Allison i Roberta Mahoney ze Staten Island, o uspieniu go. Po wykonanym zabiegu weterynarz przekazał

⁴⁵ *Pierwszy pies śmiertelną ofiarą Covid-19*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-07-31/pierwszy-pies-smiertelna-ofiara-covid-19/>, dostęp: 18.05.2022.

⁴⁶ N. Daly, *Exclusive: Buddy, first dog to test positive for COVID-19 in the U.S., has died*, <https://www.nationalgeographic.com/animals/2020/07/first-dog-to-test-positive-for-covid-in-us-dies/>, dostęp: 18.05.2022.

właścicielom wyniki badań wskazujące, że psiak miał Chłoniaka, który był najprawdopodobniej przyczyną złego stanu zdrowia psa. Informacja na ten temat w materiale Polsat News została dopisana pod koniec samego artykułu. Co ciekawe, przykładowo sprawę tę opisał również Fakt24⁴⁷, który w rzetelny sposób się do niej odniósł. Podobnie jak w tekście przygotowanym przez National Geographic, już na wstępie dowiadujemy się o faktycznym powodzie śmierci zwierza. Warto podkreślić, że jest to raczej wyjątek na tle pozostałych polskich mediów. Na zakamuflowanie faktów, podążając w ślad za Polsat News, zdecydowały się również „Warszawa w Pigułce” czy „Gazeta Prawna”. Taki zabieg można zaliczyć do formy manipulacji. Profesjonalny dziennikarz mając świadomość, że najważniejsze informacje powinny być zawarte możliwie jak najwyżej, a te mniej istotne zamykać całą kompozycję, powinien dane dotyczące powodów śmierci owczarka zamieścić na początku artykułu. W przeciwnym razie, dziennikarz jest świadomy o dokonaniu w ramach swojej pracy celowej manipulacji. Na pewno, ułatwieniem w tym zakresie jest sama przytoczona historia, która daje podstawy do zbudowania pewnego rodzaju storytellingu opartego np. na współczuciu w stosunku do cierpiącego zwierzęcia. Nie zwalnia to jednak autora tekstu od fachowego przekazywania faktów.

Tabela 11. Materiał nr 10.

Medium: RMF 24

Tytuł: „Ryzyko śmierci z powodu grypy dwukrotnie większe niż z powodu koronawirusa?”⁴⁸

Autor: Brak danych

Data publikacji: 22.09.2020 r.

Tematyka ukazana w treści: grypa, ryzyko zgonu, hospitalizacja z powodu COVID-19

Materiał wizualny: Fotografia ilustracyjna z wnętrza szpitala oraz z tabliczką, na której widnieje napis „Zakaz odwiedzin”

Źródło: opracowanie własne.

⁴⁷ Nie żyje pierwszy pies zakażony koronawirusem. Potworny opis agonii, <https://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/usa-nie-zyje-pierwszy-pies-zakazony-koronawirusem/8jr2c01>, dostęp: 19.05.2022.

⁴⁸ FakeNews.pl, Ryzyko śmierci z powodu grypy dwukrotnie większe niż z powodu koronawirusa?, https://www.rm24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-ryzyko-smierci-z-powodu-grypy-dwukrotnie-wieksze-niz-z-powodu-nId,4746982#crp_state=1, dostęp: 13.05.2022.

We wrześniu 2020 roku w polskich mediach pojawiła się informacja o rze-
komym wyższym ryzyku utraty życia z powodu grypy niż wskutek zakażenia
koronawirusa. Na pozyskanie takowych danych sugerowały nagłówki odnoszą-
ce się do materiałów zarówno wyróżnionego wyżej RMF 24, ale także w Polsat
News, Gazeta.pl czy Polskim Radiu 24. W każdym z tych przypadków tytuły
stanowczo podnoszą kwestię istniejącego zagrożenia. Oprócz tego wszystkie
wskazane serwisy cechowało źródło wspomnianych rewelacji, którym była
depesza PAP oraz tekst pierwotny, który ukazał się w BBC⁴⁹. W oryginalnym
przekazie mowa jest jednak o dwukrotnie wyższym ryzyku zgonu na grype,
w sytuacji, gdy pacjent choruje w tym samym czasie na COVID-19. Zagranicz-
ne media również podały w sposób prawidłowy wskazaną informację. Różni-
ca pojawia się jednak w kolejnym ogniwie, czyli w notce autorstwa PAP-u. Jak
się okazało to najprawdopodobniej błędne tłumaczenie artykułu spowodowało
zafałszowanie przekazu, który następnie został powielony przez ogólnopolskie
media. Po zgłoszeniu sprawy do Agencji przez organizacje fact-checkingowe de-
pesza, będąca błędnym źródłem informacji, została poprawiona. Dodatkowo
rozesłano informację o pomyłce oraz poprawioną wersję do mediów⁵⁰. Nale-
ży zauważyć, że starania ze strony administracji PAP-u w zminimalizowaniu
dezinformacji nie znalazły odzwierciedlenia w działaniach RMF 24. Redak-
cja informacji nie wystosowała odpowiedniego sprostowania oraz nie wpro-
wadziła korekty w tekście po informacji o zaistniałych nieprawidłowościach.

Wnioski z analizy

W przeanalizowanych materiałach sposób przedstawiania informacji jest
stosunkowo podobny. Wszystkie z nich swoją formą były lub też upodabnia-
ły się do „klasycznej” budowy newsa. Czołową właściwością gatunków infor-
macyjnych jest ich sama newsowość. Autorzy wybranych przykładów starali
się wskazywać, że doniesienia przedstawiane w ich przekazach są aktualne,
a zdobyta przez nich wiedza nie zawsze jest dostępna na innych portalach

⁴⁹ M. Roberts, *Flu jab 'more important than ever' this winter*, <https://www.bbc.com/news/health-54233515>, dostęp: 14.05.2022.

⁵⁰ *Ryzyko śmierci z powodu grypy dwukrotnie większe niż z powodu koronawirusa? To fake news.*, <https://fakenews.pl/zdrowie/ryzyko-smierci-z-powodu-grypy-dwukrotnie-wieksze-niz-z-powodu-koronawirusa-to-fake-news/>, dostęp: 14.05.2022.

informacyjnych. Tak jak ten pierwszy aspekt jest typowy dla tego typu konstrukcji, tak dostępność do „wiedzy tajemnej” powinna stanowić „czerwoną lampkę” dla odbiorcy chcącego ostrożnie zdobywać wiedzę na temat otaczającego go świata.

Stałym elementem w konstrukcji wszelkich wiadomości np. prasowych jest tytuł. Ten najmniejszy tekst prasowy ma do spełnienia kilka funkcji. Jest on zarówno nośnikiem informacji, jak i ma na celu wywołanie u odbiorcy impulsu do „kliknięcia” w dany materiał. W ramach analizy zestawiałam trzy typy nagłówków przyjmujących odmienne formy: oznajmującą (będącą stwierdzeniem), pytającą (będącą rozważaniem nad prawdziwości przyjętej tezy) oraz rozkazującą. Zarówno zdania w postaci rozkazującej, jak również oznajmujące wskazują na jednoznaczne potwierdzenie przedstawionej myśli. Na przykładzie wskazanych publikacji siedem na dziesięć tytułów było sformułowanych w formie twierdzenia, a w trzech pojawił się pytnik. Żaden z analizowanych tekstów nie został zaopatrzony w tytuł w formie rozkazującej. Natomiast każdy z nich w sposób spójny nawiązywał do dalszej treści, dzięki czemu odbiorca miał świadomość jakiego typu informacji może się spodziewać na dalszym etapie lektury.

Tematyka oscylowała w kwestiach, które możemy uznać jako nośne medialnie. Bardzo często odwoływały się również do kwestii, na które występował popyt wśród społeczeństwa. Przykładowo podczas pierwszej fali pandemii pojawiały się doniesienia dotyczące „cudownych środków leczniczych”, gdyż był to moment, kiedy tego typu informacji poszukiwali użytkownicy wyszukiwarek internetowych. Składnikiem, po którym z łatwością można przyporządkować te publikacje do fake newsów, jest ich tendencyjność na ukazywanie racji tylko jednej ze stron. W żadnym z przedstawionych materiałów nie odwołano się do przedstawicieli o odmiennych stanowiskach. Nawiązywano jednak do wypowiedzi autorytetów lub też do fragmentów raportów przygotowanych przez instytucje cieszące się uznaniem w środowisku, które wpasowują się w przyjętą narrację. Były to jednak przekształcone przekazy, które najczęściej były wyrwane z kontekstu czasowo-miejscowego lub były pozbawione znaczących opinii danych ekspertów. Wprowadzone modyfikacje zestawiałam z typami „nieporządku publicznego” sformułowanymi przez C. Wardle⁵¹. Najczęściej podmioty

⁵¹ C. Wardle, *Fake news. It's complicated.*, <https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/>, dostęp: 18.12.2021.

dezinformujące decydowały się na zastosowaniu odpowiednio: kłamliwej treści, zmanipulowanej treści i fałszywego połączenia. Prawdopodobnie wynika to z łatwości w procesie tworzenia tego typu przekazów w porównaniu z czasochłonną ich fabrykacją lub też mylącym eksponowaniu prawdziwych wiadomości w celu wywołania pożądanych odczuć. Warto jednak zaznaczyć, że autorzy tego typu treści próbowali nas przekonać do tego, że dany materiał ma na celu poszerzenie naszej wiedzy o otaczającej nas rzeczywistości.

Asercja, czyli przeświadczenie o prawdziwości formułowanych tez bez świadomości o ewentualnych nieprawidłowościach dostrzegłam w dwóch z dziesięciu publikacji. Jak zaznaczyłam na etapie analizy, mimo wszystko nie świadczy to o braku winy dziennikarzy i ich etycznym zachowaniu w stosunku do odbiorców swoich materiałów. Pozostali autorzy cechują się intencjonalnym i w pełni świadomym przekrzywianiem wiedzy na temat koronawirusa celem wprowadzenia w błąd swoich czytelników. Można domniemywać, choć należy to pozostawić w sferze rozważań, że część z nich sama jest „ofiara swoich baniek informacyjnych”, a swoim działaniem dają wyłącznie upust własnym przekonaniom, w które dogłębnie wierzą. Przedmiotowość to kolejna cecha przypisywana gatunkom informacyjnym. W materiałach cechujących się intencjonalną dezinformacją jesteśmy w stanie przypisać nadawcy m.in. wyznawany przez niego system wartości, idee czy partię polityczną, na którą oddaje swój głos w dniu wyborów. Odmiennie przedstawia się sytuacja w pozostałych przypadkach, gdyż tam nie znając specyfiki danego medium, nie jesteśmy jednoznacznie wskazać wyróżnionych wcześniej składników, a swoiste „JA” autora nie jest dostrzegalne.

Warto zauważyć, że na każdym etapie tej piramidy strukturalnej wskazanych newsów używane jest słownictwo, które nie utrudniało odbioru przekazu. Pojawiały się natomiast wyrażenia czy wyrazy nacechowane emocjonalnie. To właśnie one sugerowały, jaką wizję świata posługują się sami twórcy oraz do jakich grup odbiorców docelowo chcą dotrzeć. Tak jak w cytowanych fragmentach jest to dozwolone, tak w materiałach chcących wpasować się w schemat informacyjny, a nie publicystyczny, jest niepoprawne.

Komponent wizualny to ostatni składnik, w który zaopatrzony był każdy z wyróżnionych przekazów. W siedmiu z dziesięciu analizowanych przekazów miał on wydźwięk neutralny lub stanowił on jedynie obrazową wersję tego co jest ukazane w formie tekstowej. W trzech przypadkach można było dostrzec

„ukryty” przekaz odwołujący się po części do przedstawionych informacji, ale i pobudzający w odbiorcy raczej negatywne spostrzeżenia.

Tabela 12. Zestawienie wyników analizy publikacji medialnych na temat koronawirusa w polskiej przestrzeni medialnej.

NUMER PORZĄDKOWY PUBLIKACJI		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
TYTUŁ	Oznajmujący	X	X		X	X		X	X	X	
	Rozkazujący										
	Pytający			X			X				X
TYP „NIEPORZĄDKU INFORMACYJNEGO”	Sfabrykowana treść			X			X				
	Zmanipulowana treść	X	X		X		X		X	X	X
	Kłamliwa treść	X	X			X	X	X	X		
	Fałszywy kontekst	X	X						X		
	Myląca treść									X	
	Fałszywe połączenie		X	X			X	X	X	X	X
	Satyra/parodia										
CELOWOŚĆ DZIAŁANIA NADAWCY	Intencjonalne	X	X	X			X	X	X	X	
	Nieintencjonalne				X	X					X
MATERIAŁ WIZUALNY	Neutralny (niesugerujący narracji)	X		X	X	X		X		X	X
	Wpływający na odbiór narracji		X				X		X		

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Zestawione fake newsy odzwierciadlają tezę postawioną we wstępie mówiącą o tym, że ten „zalew fałszywych informacji” jest obecny niezależnie od

tę z jaką platformą informacyjną mamy do czynienia. W znacznej mierze mają one na celu wzbudzenie społecznego poruszenia lub też sensacji, a nie przekazanie rzetelnych i wiarygodnych informacji. Należałoby się zatem pochylić nad intencjami, jakie przyświecają ich twórcom. Ze względu na fakt, iż wybrane materiały pochodzą ze stron o charakterze informacyjnym można stwierdzić, że powstały one w oparciu o pokusę zwiększenia swojej poczytności, a co za tym idzie także dochodów. Jest to działanie wpisujące się logikę mediów. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, że część z nadawców sama jest pod wpływem zewnętrznych dezinformatorów, którzy działają w interesie bliżej niesprecyzowanych podmiotów. W takim przypadku stają się oni jedynie ogniwem w maszynie propagandy. Bez względu na to, z którym scenariuszem mamy do czynienia, dziennikarze są zobowiązani do rzetelnego i odpowiedzialnego przekazywania informacji. Jest to wyraz tego, iż wykonywany przez nich zawód należy do profesji „zaufania publicznego”. Warto jednak zaznaczyć, że znacznie trudniej jest wyszukać tego typu sfałszowane przekazy u ogólnokrajowych nadawców radiowych, telewizyjnych czy w prasie. Wynika to z faktu, iż stosują oni w znacznej mierze politykę usuwania fałszywych treści ze swoich przekazów, jeżeli takowe wystąpią. Ma to na celu uniknięcie ewentualnego dalszego wprowadzania w błąd swoich odbiorców. Dodatkowo są one zaopatrzone w znacznie większe zespoły redakcyjne lub zatrudniają specjalne osoby posiadające niezbędne narzędzia czy też wiedzę do weryfikacji faktów przed ich dalszym rozpowszechnianiem. To wszystko sprawia, że dotarcie do tego typu przekazów po kilku miesiącach staje się wręcz niemożliwe.

Bibliografia

Literatura:

- Aksamit D., *Jak astrofizyk kaleczył przepiórki*, „Polityka” 2020, nr 34.
- Bąkiewicz K., *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake newsa*, „Studia Medioznawcze” 2019, nr 3, s. 280-289.
- Brzostek A., *Epidemia opowieści. Koronawirus w chińskich i polskich mediach społecznościowych*, „Literatura Ludowa. Journal of Folklore and Popular Culture” 2020, nr 4-5 (64), s. 89-101.
- Iwański Ł., *Fake news i post-prawda. Krótka charakterystyka*, „Przegląd edukacyjny” 2018, nr 2, s. 2-4.

- Kucharski A., *Prawa epidemii. Skąd się epidemie biorą i czemu wygasają*, Warszawa 2020.
- Lusawa A., Pinkas J., Zgliczyński W., Mazurek M., Wierzbą W., *Nieprawdziwe informacje w zakresie szczepień ochronnych jako wyzwanie dla zdrowia publicznego*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” 2019, nr 17 (1), s. 40-45.
- Rybińska A., *Fake wirus*, „Sieci” 2020, nr 11.
- Zhou LK., Zhou Z., Jiang XM., *Absorbed plant MIR2911 in honeysuckle decoction inhibits SARS-CoV-2 replication and accelerates the negative conversion of infected patients*, „Cell Discovery” 2020, vol. 6, nr 54, ss. 4.
- Żelazińska A., *News jak wirus*, „Polityka” 2020, nr 10.

Netografia:

- BBC Monitoring, UGC Newsgathering, *China coronavirus: Misinformation spreads online about origin and scale*, <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-51271037>, dostęp: 10.05.2022.
- Bill Gates i koronawirus. Obalamy teorie spiskowe, <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/bill-gates-i-koronawirus-teoria-spiskowa-dotyczaca-covid-szczepionek-i-czipow-id2020/0ez2y2m?fbclid=IwAR1N83ILhLx02pw5pFzvqkN-FM-YZx-YIGqKW-mfLw89ml7ri0EsR70yJANo>, dostęp: 11.05.2022.
- Brzoza R., *Zgony spowodowane szczepieniami koronawirusa, zostaną sklasyfikowane jako zgony wywołane przez COVID-19*, <https://odkrywamyzdrowie.pl/post/zgony-spowodowane-szczepieniami-koronawirusa-zostana-sklasyfikowane-jako-zgony-wywolane-przez-covid-19>, dostęp: 19.05.2022.
- CDC przyznaje: Ozdrowieńcy chronieni znaczenie lepiej niż zaszczepieni, https://dorze-czy.pl/zdrowie/259429/cdc-przyznaje-ozdrowiency-chronieni-lepiej-niz-zaszczepieni.html?fbclid=IwAR0D6_dO0HMDyMW6PjqbKcuNkQaldpN6xvhQuW_MFxxTox77xTQ7IqyEPFU, dostęp: 18.05.2022.
- Cerulus L., *Latest figures on mast torching...*, https://twitter.com/laurensцерulus/status/1268141250068299782?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1268141250068299782%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fspidersweb.pl%2Fplus%2F2020%2F06%2F5g-potesty-covid-ataki-teorie-spiskowe, dostęp: 10.02.2022.
- Daly N., *Exclusive: Buddy, first dog to test positive for COVID-19 in the U.S., has died*, <https://www.nationalgeographic.com/animals/2020/07/first-dog-to-test-positive-for-covid-in-us-dies/>, dostęp: 18.05.2022.

- Duże wątpliwości ws. raportu WHO o przyczynach pandemii*, <https://www.dw.com/pl/du%C5%BCe-w%C4%85tpliwo%C5%9Bci-ws-raportu-who-o-przyczynach-pandemii/a-57061268>, dostęp: 17.04.2022.
- Dzieciuchowicz I., *Pomóżmy wrocławskiemu ZOO! Wesprzyj zwierzęta*, <https://swiatoze.pl/pomozmy-wroclawskiemu-zoo-wesprzyj-zwierzeta/>, dostęp: 19.05.2022.
- FakeNews.pl, *Ryzyko śmierci z powodu grypy dwukrotnie większe niż z powodu koronawirusa? To fake news.*, <https://fakenews.pl/zdrowie/ryzyko-smierci-z-powodu-grypy-dwukrotnie-wieksze-niz-z-powodu-koronawirusa-to-fake-news/>, dostęp: 14.05.2022.
- Google Trends, *Rok 2020 w wyszukiwarce*, <https://trends.google.pl/trends/yis/2020/PL/>, dostęp: 14.04.2022.
- Już ponad 3 tysiące osób w USA ma ciężkie powikłania po szczepionce na Covid-19, <https://nczas.com/2020/12/26/juz-ponad-3-tysiacz-osob-w-usa-ma-ciezkie-powiklania-po-szczepionce-na-covid-19/>, dostęp: 19.05.2022.
- Kalemba T., *Zenon Jaskuła krytykuje rządowy nakaz i lekarzy. „Noszenie maseczki nas truje”*, <https://sport.onet.pl/kolarstwo/koronawirus-covid-19-zenon-jaskula-krytykuje-nakaz-noszenia-maseczki/lq0ppw5>, dostęp: 20.05.2022.
- Król K., *Polskie dzieci są modyfikowane genetycznie – Jerzy Zięba*, <http://superfakty.info/artukul/polskie-dzieci-sa-modyfikowane-genetycznie-jerzy-zieba>, dostęp: 19.05.2022.
- KS. S. J., *Księga złotych myśli z różnych źródeł. T. 1 / zebrał i według treści uporządkował w 130 rozdziałach i dwóch tomach S. J. [krypt.]*, <https://sbc.org.pl/Content/318250/Publikacja-KC-7284.pdf>, dostęp: 17.05.2022.
- Kwaśnik D., *Sprzęt medyczny, który przybył do Polski nie spełnia norm? Szykuje się niezły skandal*, <https://crowdmedia.pl/sprzet-medyczny-ktory-przybyl-do-polski-nie-spelnia-norm-szykuje-sie-niezly-skandal/>, dostęp: 20.05.2022.
- Lekarz UJAWNIA jaka jest definicja przypadku COVID-19 według GIS. „Wystarczy kaszel lub gorączka, by...”, <https://nczas.com/2020/08/11/lekarz-ujawnia-jaka-jest-definicja-przypadku-covid-19-wedlug-gis-wystarczy-kaszel-lub-goraczka-by/>, dostęp: 21.05.2022.
- Murrayville Family Chiropractic, *CDC Advises Delayed Breastfeeding To Boost Vaccine Efficacy*, <https://murrayvillechiropractic.com/blog/cdc-advises-delayed-breast-feeding-to-boost-vaccine-efficacy/>, dostęp: 19.05.2022.
- Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego, *Definicja przypadku na potrzeby nadzoru nad zakażeniami ludzi nowym koronawirusem COVID-19*, http://wwwold.pzh.gov.pl/oldpage/epimeld/inne/Def_COVID-19_04.06.2020.pdf, dostęp: 23.05.2022.

- „Nie zauważyłam nic podejrzanego”. Jedyna zagraniczna badaczka z instytutu w Wuhan o teorii wycieku z laboratorium, <https://businessinsider.com.pl/technologie/nauka/nie-zauwazylam-nic-podejrzanego-jedyna-zagraniczna-badaczka-z-instytutu-w-wuhan-o/7mk7wkc>, dostęp: 17.04.2022.
- Nie żyje pierwszy pies zakażony koronawirusem. Potworny opis agonii, <https://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/usa-nie-zyje-pierwszy-pies-zakazony-koronawirusem/8jr2c01>, dostęp: 19.05.2022.
- Nowak F., Dwa lata horroru przez grubasów? Prof. Kuna zdradza kogo możemy winić za lockdown, <https://cai24.pl/na-glowne/42955/dwa-lata-horroru-przez-grubasow-prof-kuna-zdradza-kogo-mozemy-winic-za-lockdown/>, dostęp: 20.05.2022.
- Olejarczuk A., Dramatyczna sytuacja we wrocławskim zoo. Nie da się wykluczyć uboju zwierząt hodowlanych, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,25881530,dramatyczna-sytuacja-we-wroclawskim-zoo-nie-da-sie-wykluczyc.html>, dostęp: 20.05.2022.
- Olsztyn: Nie potwierdziły się wyniki prywatnych testów na koronawirusa, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-koronawirus-chiny/polska/news-olsztyn-nie-potwierdzily-sie-wyniki-prywatnych-testow-na-kor,nId,4489148>, dostęp: 20.05.2022.
- Pierwszy pies śmiertelną ofiarą Covid-19, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-07-31/pierwszy-pies-smiertelna-ofiara-covid-19/>, dostęp: 18.05.2022.
- Roberts M., Flu jab ‘more important than ever’ this winter, <https://www.bbc.com/news/health-54233515>, dostęp: 14.05.2022.
- Rokicka-Żuk A., Te kwiaty zwalczają koronawirusa! Materiał genetyczny zawarty w wiciokrzewie japońskim blokuje replikację wirusa SARS-CoV-2, https://warszawa.naszemiasto.pl/te-kwiaty-zwalczaja-koronawirusa-material-genetyczny/ar/c17844532?fbclid=IwAR0ttH_ens_MwFfZOHL_EdquHOO9qnyaObWAKdmK_H6PuJDE8hxzwBJNMI, dostęp: 20.05.2022.
- Ryzyko śmierci z powodu grypy dwukrotnie większe niż z powodu koronawirusa?, https://www.rmfm24.pl/raporty/raport-koronawirus-z-chin/europa/news-ryzyko-smierci-z-powodu-grypy-dwukrotnie-wieksze-niz-z-powod,nId,4746982#crp_state=1, dostęp: 13.05.2022.
- Sąd Najwyższy USA nie obronił medyków z Nowego Jorku przed przymusem szczepień, <https://pch24.pl/sad-najwyzszy-usa-nie-obronil-medykow-z-nowego-jorku-przed-przymusem-szczepien/>, dostęp: 19.05.2022.
- Sikora S., Pilne! Astrazeneca wysłała do Australii nieetyczne szczepionki. Protestują Chryścijanie Depopulacja, <https://www.youtube.com/watch?v=wZsXd1QkPO0>, dostęp: 19.05.2022.

- Szczepienie na COVID-19 albo koniec studiów. RPO interweniuje u ministra zdrowia*, <https://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Szczepienie-na-COVID-19-albo-koniec-studiow-RPO-interweniuje-u-ministra-zdrowia,229727,14.html>, dostęp: 18.05.2022.
- Szydłowski P., *Gates nie chce testów bezpieczeństwa, żąda immunitetu bezkarności, a nasz rząd mu go daje.*, <https://www.youtube.com/watch?v=IXVZD--tS5E>, dostęp: 19.05.2022.
- The CDC is finally recognizing ‘natural immunity’ – legislators should follow suit*, <https://archive.ph/OXMQS>, dostęp: 19.05.2022.
- US Department of Health and Human Services/Centers for Disease Control and Prevention, *COVID-19 Cases and Hospitalizations by COVID-19 Vaccination Status and Previous COVID-19 Diagnosis – California and New York, May–November 2021*, <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/71/wr/pdfs/mm7104e1-H.pdf>, dostęp: 19.05.2022.
- Wardle C., *Fake news. It’s complicated.*, <https://firstdraftnews.org/articles/fake-news-complicated/>, dostęp: 18.12.2021.
- Więclawski T., *Prof. Kuna: jestem zwolennikiem zniesienia prawie wszystkich ograniczeń epidemicznych*, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C91192%2Cprof-kuna-jestem-zwolennikiem-zniesienia-prawie-wszystkich-ograniczen>, dostęp: 20.05.2022.
- Wojtasiński Z., *Ekspert: wraz pandemią mamy infodemię wiadomości nt. COVID-19, niektóre mogą nawet zabijać*, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C84686%2CEkspert-wraz-pandemia-mamy-infodemie-wiadomosci-nt-covid-19-niektore-moga>, dostęp: 17.04.2022.
- Zaszczepieni będą mieli lepiej. Z firmową segregacją trzeba się pogodzić*, <https://www.pulshr.pl/prawo-pracy/zaszczepieni-beda-mieli-lepiej-z-firmowa-segregacja-trzeba-sie-pogodzic,82970.html>, dostęp: 19.05.2022.

Ewelina Makoś

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
ewelina878@interia.pl

ZARZĄDZANIE BEZPIECZEŃSTWEM INFORMACJI I ZACHOWANIE BEZPIECZEŃSTWA W SYSTEMIE INFORMATYCZNYM

*Information security management and maintaining security
in information systems*

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia kwestie zagrożeń bezpieczeństwa usług cyfrowych oraz aspekty zachowania bezpieczeństwa i ochrony informacji w systemach informatycznych. Celem badawczym artykułu było przedstawienie samych zagrożeń na jakie narażone są usługi cyfrowe oraz tego jak istotne są aspekty zachowania bezpieczeństwa i ochrony informacji w systemach informatycznych. Elektroniczne usługi i załatwianie spraw w sposób cyfrowy są coraz powszechniejsze, dlatego ważne jest zachowanie pewnych zasad bezpieczeństwa w takich systemach. Wykorzystana w artykule literatura, netografia, raporty, dane statystyczne i strategie odnoszą się zarówno do tematyki bezpieczeństwa informacji, cyfryzacji społeczeństwa i zachowania bezpieczeństwa usług cyfrowych. Zastosowane metody badawcze, które polegały na analizie dostępnej literatury oraz dostępnych dokumentów i danych statystycznych pozwoliły na przeprowadzenie zbadanie tego tematu. Wobec tego można wywnioskować fakt, że w obliczu rosnących zagrożeń dla systemów informatycznych trudno jest sprostać wszystkim wyzwaniom zagrażającym bezpieczeństwu informacji.

Słowa kluczowe: usługi cyfrowe, systemy informatyczne, bezpieczeństwo informacji, cyberzagrożenia

Summary

This article presents the issues of security threats to digital services and aspects of preserving information security and protection in information systems. The research purpose of the article was to present the very threats to which digital services are exposed and how important aspects of preserving security and protecting information in information systems are. Electronic services and doing things remotely are becoming more common, so it is important to maintain certain security principles in such systems. The literature, netography, reports, statistics and strategies used in the article relate both to the topics of information security, digitization of society and preservation of security of digital services. The research methods used, which consisted of an analysis of the available literature and available documents and statistical data, made it possible to conduct a study of this topic. In view of this, one can deduce the fact that in the face of increasing threats to information systems, it is difficult to meet all the challenges that threaten information security.

Keywords: digital services, information systems, information security, cyber threats

Wstęp

Informacje gromadzone w Internecie i realizacje usług w sposób cyfrowy są coraz bardziej narażone na zagrożenia. Mimo tego, że można je chronić za pomocą różnych zabezpieczeń nie zawsze taka ochrona jest skuteczna. Trzeba pamiętać o tym, że zarówno małe, jak i duże firmy co roku mierzą się z coraz większą liczbą zagrożeń, które dotyczą bezpieczeństwa w sieci nazywanego ostatnio cyberzagrożeniami lub cyberterroryzmem¹.

¹ Pojęcie, jakim jest *cyberterroryzm*, można zdefiniować jako: „możliwa do zrealizowania groźba lub ukryty atak nakierowany na system informatyczny bądź zgromadzone dane. Działania takie podejmowane są zwykle w celu zastraszenia czy wymuszenia na osobach, firmach lub organach władzy okupu lub oczekiwanych zachowań. Zakwalifikowanie takich działań jako cyberterroryzm wymaga zwykle, aby stwarzały one istotne zagrożenie lub mogły spowodować poważne (wymierne) straty. Cyberterroryzm może przybierać trzy zasadnicze formy: 1. włamań – łącznie z nielegalnym pozyskaniem, usuwaniem lub zmianą danych) i blokady serwerów – które podlegają na zmia-

Głównym celem zagadnień poruszanych w niniejszym artykule jest skupienie się na problematyce zarządzania bezpieczeństwem informacji i zachowaniem bezpieczeństwa w systemach informatycznych. Przyjęte w artykule hipotezy badań opierają się na założeniu, że wraz ze wzrostem usług świadczonych przez Internet wzrasta niebezpieczeństwo utraty danych, a także twierdzenia, że kluczowe jest zapewnienie bezpieczeństwa informacji w systemach informatycznych. W artykule podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze: jakie występują zagrożenia dla bezpieczeństwa usług świadczonych w sposób elektroniczny, jak dużą rolę odgrywa cyberprzestrzeń w kwestii bezpieczeństwa informacji oraz jakie działania należy podejmować w zakresie bezpieczeństwa i ochrony informacji w systemach informatycznych. Do wyjaśnienia tej tematyki zostały zastosowane takie metody badawcze jak analiza dostępnej literatury oraz dokumentów i danych statystycznych.

Stan badań wskazuje na coraz szybszą informatyzację zarówno sektora publicznego, jak i obywateli jako odbiorców usług publicznych. Podstawowe dane statystyczne w tym zakresie są gromadzone i udostępniane przede wszystkim przez Główny Urząd Statystyczny². Szereg danych związanych z bezpieczeństwem cyberprzestrzeni w systemach informatycznych jest publikowanych w *Raport o stanie bezpieczeństwa cyberprzestrzeni RP w 2021 roku*³.

nie lub uszkodzeniu systemów operacyjnych i doprowadzeniu do wielokrotnych połączeń zarówno atakowanego serwera, jak i innych serwerów; 2. wirusów – programów działających wbrew woli użytkownika systemu i na jego szkodę. Najczęściej przeznaczone są do uszkodzania baz danych i systemów operacyjnych; 3. Ataku konwencjonalnego – polegającego na fizycznym uszkodzeniu elementów systemu komputerowego, serwerów, infrastruktury telekomunikacyjnej (lotniska, koleje, itp.). W zależności od sposobu atak tego typu może prowadzić do czasowego paraliżu systemu lub nieodwracalnej utraty danych”. Zob. T. Pączkowski, *Słownik cyberbezpieczeństwa*, Katowice 2017, s. 19-20, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2QxzcCrWfU-kJ:katowice.szkolapolicji.gov.pl/download/363/149301/slownik.pdf+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&client=firefox-b-d>, dostęp: 11.09.2022.

² <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika/spoleczenstwo-informacyjne/>, dostęp: 8.11.2022.

³ <https://csirt.gov.pl/cer/publikacje/raporty-o-stanie-bezpi/977,Raport-o-stanie-bezpieczenstwa-cyberprzestrzeni-RP-w-2021-roku.html>, dostęp: 8.11.2022. Istotne są również strategie działań takie jak: *Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019-2024*, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/strategia-cyberbezpieczenstwa-rzeczypospolitej-polskiej-na-lata-2019-2024>, dostęp: 9.11.2022.

Zagrożenia bezpieczeństwa usług cyfrowych

Kwestia bezpieczeństwa w przestrzeni wirtualnej od dłuższego czasu zajmuje ważne miejsce wśród współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa, a cyberprzestrzeń jest dzisiaj wykorzystywana do dokonywania różnych działań terrorystycznych. Większość tego typu działań polega na niszczeniu, zmienianiu, uszkodzaniu lub zmniejszania dostępu do zbiorów informacji. Bardzo trudno jest zatem ustalić dokładnie sprawców takich działań, a ich skutki są szybko odczuwalne⁴.

Na określenie pojęcia bezpieczeństwa w sieci składa się wiele czynników takich jak: ochrona zasobów, treści cyfrowych, sieci informatycznych i przesyłania treści przez sieć, czyli komunikowania się użytkowników. Należy zatem szczególnie chronić komputery i dane osób poprzez specjalne oprogramowania. Istotne jest tutaj zabezpieczenie przed wykorzystaniem różnych luk i błędów w oprogramowaniach i narzędziach służących do ochrony danych i informacji⁵.

Bezpieczeństwo usług elektronicznych sprawia, że systemy zabezpieczeń i zasady, którymi zarządza się w sieci powinny być uregulowane w odpowiednich umowach o świadczeniu usług drogą elektroniczną. Taka umowa powinna być również monitorowana na każdym etapie działań. Wszystkie wymagania dotyczące zabezpieczeń systemów oraz zarządzania procesami powinny być dokładnie uzgodnione pomiędzy dwoma stronami, czyli zamawiającym i dostawcą usług sieciowych. Zazwyczaj takie usługi dotyczą połączeń i rozwiązań dotyczących bezpieczeństwa w sieci⁶.

Jednym z systemów, którego priorytetem jest zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony w sieci jest System Zarządzania Bezpieczeństwem Informacji. Aby zapewnić pełne bezpieczeństwo użytkownikom w sieci należy zrealizować pewne zadania. Po pierwsze, warto opracować i wprowadzić procedury, które będą zarządzać odpowiednio sprzętem sieciowym. Kolejnym elementem jest zachowanie poufności oraz integralności danych wysyłanych w sieciach publicznych i bezprzewodowych. Należy również dokonać połączenia ze sobą systemów i aplikacji, zatem na nich powinny być ustawione odpowiednie zabezpieczenia.

⁴ M. Grzelak, *Szpiegostwo i inwigilacja w Internecie*, [w:] *Sieciocentryczne bezpieczeństwo. Wojna, pokój i terroryzm w epoce informacji*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2014, s. 164-165.

⁵ K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Cyberodpowiedzialność*, Toruń 2019, s. 15.

⁶ J. Krawiec, *Cyberbezpieczeństwo. Podejście systemowe*, Warszawa 2019, s. 67-68.

Kolejnym ważnym elementem jest rejestrowanie i monitorowanie sieci w celu nagrywania i odkrywania działań, które mają bezpośredni wpływ na cyberbezpieczeństwo. Czwartym elementem jest ustawienie zabezpieczeń kryptograficznych dla systemów informatycznych do sieci. Piątym zadaniem jest separacja odpowiedzialności za działanie sieci i działań przeprowadzanych na stacjach roboczych. Szóstym krokiem powinno być koordynowanie działań powiązanych z zarządzaniem sieciami⁷.

Cyberprzestępczość może być określana jako jeden z rodzajów przestępczości, gdzie komputer jest przedmiotem przestępstwa lub narzędziem do wykonania czynu zabronionego. To pojęcie obejmuje wiele rodzajów przestępstw, które zostały popełnione przy użyciu sieci teleinformatycznej. Takie działania mają na celu zniekształcenie, uniemożliwienie dostępu do informacji lub ich całkowite zniszczenie⁸. Z kolei przestępstwa, które są powiązane bezpośrednio z cyberprzestępczością są w pewnym stopniu „odzwierciedleniem przestępstw i wykroczeń mających miejsce w świecie realnym, są odpowiednio zaadaptowane do warunków, jakie oferuje sieć teleinformatyczna. Zauważyć należy, że cyberprzestępczość w dzisiejszym świecie nie jest wymierzona tylko w działania jednostki w sieci. Obecnie przedsiębiorcy w pogoni za szybkim dostępem do informacji, poszukujący nowych dróg ekspansji rynkowej, czy zwyczajnie lepszej i szybszej formy zarządzania, także poddani są atakom z wykorzystaniem sieci teleinformatycznej. Podobnie wygląda sytuacja z bezpieczeństwem państwa, które musi utrzymać tempo dynamicznej zmiany, podyktowane rozwojem nowych technologii, co wiąże się z obecnością państwa w sieci”⁹.

Istnieją różne rodzaje ataków sieciowych, na przykład spotyka się podział na: ataki pasywne i aktywne. Ataki pasywne są związane z podsłuchami, monitorowaniem oraz analizowaniem przesyłanych informacji i komunikatów sieciowych. Osoba dopuszczająca się takich działań ma na celu zdobycie konkretnej treści komunikatu. Mogą mieć one kształt wykrywanych treści lub przechwytywania oraz odczytywania takiego komunikatu. Ataki aktywne z kolei występują podczas przesyłania danych i zmianie ich na inne, fałszywe

⁷ Tamże, s. 72.

⁸ J. Taczowska-Olszewska, K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Świadczenie usług drogą elektroniczną: komentarz*, Warszawa 2019, s. 188.

⁹ Tamże, s. 137.

dane, które są kolejno rozsyłane do odbiorców¹⁰. E-zagrożenia mogą być również niebezpieczne dla funkcjonowania urzędów oraz działalności administracji publicznej¹¹.

Ważnym elementem strategii dotyczącej bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni jest przestrzeganie takich zasad jak: wykrywanie oraz kodowanie analizy sytuacji naruszania bezpieczeństwa informacji, szybkie reagowanie na incydenty zagrażające bezpieczeństwu informacji przez aktywację odpowiednich zabezpieczeń związanych z planami działania organizacji czy wyciąganie wniosków z pojawiających się incydentów bezpieczeństwa oraz doskonalenie własnych systemów zabezpieczeń¹². Wśród przedsiębiorstw w Polsce stosujących wybrane środki bezpieczeństwa ICT najczęściej stosuje identyfikację i uwierzytelnianie silnym hasłem (wzrost z 79,2% w 2021 r. do 82% w 2022 r.), wykonywanie zapasowych kopii danych (61,4% w 2021 r. do 68,3% w 2022 r.) oraz kontrolowanie dostępu do sieci (61% w 2021 r. do 62,4% w 2022 r.)¹³.

Istnieją różne sposoby manipulowania informacją, do jednego z takich działań należy zaliczyć metodę wojny informacyjnej, w której w „sposób zorganizowany wykorzystuje się zarówno działania jawne (np. propaganda i manipulowanie informacją), jak i działania niejawne (np. fabrykowanie informacji

¹⁰ J. Kluczewski, *Bezpieczeństwo sieci komputerowych: praktyczne przykłady i ćwiczenia w symulatorze Cisco Packet Tracer*, Piekary Śląskie 2019, s. 19.

¹¹ „Przewidywane miejsca występowania zagrożeń bezpośrednich krytycznej infrastruktury teleinformatycznej to miejsca lokalizacji kluczowych elementów systemów teleinformatycznych, takich jak: centra zarządzania i utrzymania infrastruktury teleinformatycznej: własnych zasobów administracji; urzędy, wydziały i biura bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego oraz przedsiębiorcy telekomunikacyjni dostarczający usługi telekomunikacyjne; centrale telekomunikacyjne przedsiębiorców telekomunikacyjnych obsługujące instytucje państwowe, urzędy oraz organizacje przewidywane do likwidacji zagrożeń; miejsca przebiegu telekomunikacyjnych linii międzycentralowych i podstawowych linii telekomunikacyjnych; stacje bazowe i satelitarne; inne ważne obiekty telekomunikacyjne (np. wyniesione koncentratory, stacje czołowe, węzły dostępowe itp.). Sporządzony w 2013 roku „Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego” obejmujący ocenę ryzyka na potrzeby zarządzania kryzysowego określił następujące kluczowe zagrożenia na wypadek ataku cybernetycznego: zakłócenia w pracy infrastruktury przesyłowej; możliwe zakłócenia zaopatrzenia w energię i paliwa, w żywność oraz wodę pitną; możliwe zakłócenia w transporcie i komunikacji; możliwe zakłócenia funkcjonowania organów administracji publicznej; zakłócenia teleinformatyczne; zakłócenia w pracy służb ratowniczych; znaczące straty finansowe i gospodarcze oraz skutki społeczne”. T. Pączkowski, *Słownik...*, s. 20-21.

¹² J. Krawiec, *Cyberbezpieczeństwo...*, s. 104.

¹³ *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2022-roku,2,12.html>, dostęp: 8.11.2022.

w celu szerzenia dezinformacji)”¹⁴. Manipulowanie informacją w mediach nie wynika jedynie z wojen informacyjnych i propagandowych działań. W każdym państwie demokratycznym cenne informacje odgrywają dużą rolę. Obecnie obywatele, bez względu na ich stopień zaangażowania w zdobywanie informacji o społecznych zjawiskach, skazani są na pozyskiwanie wiedzy głównie z mediów¹⁵.

Dzięki postępowi technicznemu pozyskiwanie, gromadzenie i przetwarzanie dużych zbiorów informacji opierających się na technologii *Big Data*¹⁶ jest obszarem, który zwiększa efektywność prowadzenia biznesu w wielu firmach czy instytucjach. Jednym ze sposobów wykorzystywania zbiorów danych umieszczanych w bazach są informacje niejawne, które mogą być pozyskiwane przez firmy i banki poprzez internetowe portale społecznościowe. Mimo tego, że Konstytucja RP gwarantuje wolność w przypadku pozyskiwania informacji publicznych, nie należy mieć pełnego zaufania do instytucji państwa w kwestii ochrony danych osobowych. W ostatnich latach można zauważyć coraz częstsze wykorzystywanie mediów społecznościowych do zbierania informacji. Media społecznościowe są bowiem dzisiaj miejscem, gdzie gromadzone są duże ilości danych, które są następnie wykorzystywane przez firmy¹⁷.

Dane i informacje mogą być pozyskiwane nielegalnie przez Internet na wiele sposobów. Jednym z nich może być stosowanie złośliwych oprogramowań lub *malware*¹⁸. Inne niebezpieczeństwo mogą stanowić wirusy, robaki,

¹⁴ J. Surma, *Cyfryzacja życia w erze big data*, Warszawa 2017, s. 90.

¹⁵ H. Batorowska, R. Klepka, O. Wasiuta, *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*, Kraków 2019, s. 281.

¹⁶ Pojęcie *Big Data* można wyjaśnić jako: „zbiór danych o dużej objętości, różnorodności, złożoności i zmienności, w którym dane napływają w sposób strumieniowy w czasie rzeczywistym. Wydobycie z nich nowej wiedzy wymaga zastosowania innowacyjnych metod i technologii”. Zob. https://mfiles.pl/pl/index.php/Big_data, dostęp: 12.09.2022. Pojęcie *Big data* jest bardzo trudne do jednoznacznego zdefiniowania. „W najbardziej ogólnym znaczeniu określenie *Big Data* odnosi się do technologii gromadzenia i analizy danych charakteryzujących się dużą objętością i złożonością. Owe dane mogą pochodzić zarówno z tradycyjnych baz danych wykorzystywanych między innymi w infrastrukturze organizacji komercyjnych, zawierających zatem tzw. dane wewnętrzne; jak i z innych źródeł (m. in. dokumentów, e-maili, blogów, mediów społecznościowych, różnego rodzaju czujników elektronicznych, urządzeń lokalizacyjnych, np. GPS”. Więcej na ten temat można dowiedzieć się z publikacji: M. Kowalczyk, *Cyfrowe Państwo. Uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa 2019, s. 133.

¹⁷ A. Gołębiowska, *Kradzież tożsamości w Internecie*, Szczepiń 2017, s. 119-120.

¹⁸ Pojęcie *malware* można wyjaśnić następująco: „złośliwe oprogramowanie (ang. *malware* – połączenie słów *malicious* „złośliwy” i *software* „oprogramowanie”) – termin in-

trojany¹⁹ czy programy szpiegujące, które zbierają dane o użytkownikach bez ich zgody²⁰. Incydenty, które wiążą się z bezpieczeństwem informacji są pojedynczym zdarzeniem lub serią zdarzeń, które powiązane są bezpośrednio z ochroną informacji. Zarządzanie incydentami jest jednym z ważniejszych elementów w wielu firmach. Największe zagrożenie stanowią oszustwa komputerowe takie jak kradzieże tożsamości i podszywanie się pod inną osobę. Głównym zadaniem Systemu Bezpieczeństwa Informacji jest zarządzanie ryzykiem tak, aby zmniejszyć ryzyko zagrożeń ataków na informację oraz systemy i usługi informatyczne²¹.

Instrumenty, jakie ma do dyspozycji państwo przy kontroli środowiska informatycznego w wirtualnej przestrzeni cybernetycznej, to odpowiednio wykorzystywane prawo informatyczne, a także systemy i zasoby informacyjne, które są zarządzane przez państwo i inne podmioty informacyjne kontrolowane przez państwo²². Zagrożenia, które mogą naruszyć bezpieczeństwo obywateli w Internecie muszą być traktowane tak samo jak ochrona militarna kraju. „Ochrona cywilnej cyberprzestrzeni RP jest jednym z głównych priorytetów i prerogatyw ministra cyfryzacji, jednak do tej pory nie zbudowano w strukturach Ministerstwa Cyfryzacji (MC) silnego ośrodka koordynującego ten niezmierznie istotny obszar nowoczesnej gospodarki, wpływający bezpośrednio na bezpieczeństwo obywateli oraz przedsiębiorców. W sieci, w Internecie coraz częściej dochodzi do naruszania ekonomicznych praw obywateli i przejmowania ich wrażliwych danych – należy temu skutecznie przeciwdziałać”²³.

formatyczny obejmujący wszelkiego rodzaju aplikacje i skrypty mające szkodliwe lub przestępcze działanie w stosunku do systemu komputerowego lub jego użytkownika. Mogą one mieć na celu między innymi uszkodzenie systemu, kradzież lub zniszczenie danych czy szpiegowanie”. Zob. *Złośliwe oprogramowanie*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Z%C5%82o%C5%9Bliwe_oprogramowanie, dostęp: 12.09.2022.

¹⁹ Mianem trojanów można określić „rodzaj wirusa typu trojan, którego celem jest zainstalowanie złośliwego kodu na komputerze ofiary. Wirusy te instalują na komputerze inny złośliwy program lub nową wersję wcześniej zainstalowanego wirusa”. Zob. T. Pączkowski, *Słownik...*, s. 57.

²⁰ A. Gołębiowska, *Kradzież...*, s. 143.

²¹ J. Łańcucki, *Systemy zarządzania w znormalizowanym świecie*, Poznań 2019, s. 156-157.

²² J. Oleński, *Zarządzanie bezpieczeństwem infrastruktury informacyjnej w globalnej cyberprzestrzeni* [w:] *Zarządzanie informacją*, red. W. Babik, Warszawa 2019, s. 553.

²³ *Kierunki działań strategicznych Ministra Cyfryzacji w obszarze informatyzacji usług publicznych*, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/kierunki-dzialan-strategicznch-ministra-cyfryzacji-w-obszarze-informatyzacji-uslug-publicznych>, dostęp: 12.09.2022.

Jak można zaobserwować usługi cyfrowe są coraz bardziej narażone na liczne zagrożenia. Przestrzeń cyfrowa oferuje coraz więcej możliwości, zarówno dla indywidualnych użytkowników sieci, firm, organizacji, jak i dla państwowych jednostek. Zagrożenia mające miejsce w wirtualnej rzeczywistości można nazwać mianem cyberzagrożeń. Wobec tego państwo musi dostosowywać swoje działania również do tego rodzaju nowych ataków w zakresie obronności kraju i jego obywateli.

Aspekty zachowania bezpieczeństwa i ochrony informacji w systemach informatycznych

Zachowanie bezpieczeństwa i ochrona informacji w systemach informatycznych jest kluczowa, wobec tego istotne jest wypracowanie odpowiednich standardów i zasad bezpieczeństwa takich danych. Bardzo trudno jest zachować ochronę takich systemów, które są szczególnie narażone na liczne zagrożenia, które stają się coraz bardziej niebezpieczne. Systemy informatyczne są szczególnie miejscem, które wymaga zastosowania nowych technologii, które powinny chronić wszystkie informacje i dane zgromadzone w takich systemach.

Szybkie zmiany cywilizacyjne ostatnich lat zauważalne na całym świecie są wynikiem rozwoju informacji, technologii informacyjno-komunikacyjnych, jak również rozwijającej się cyberprzestrzeni. Poprzez komputeryzację, informatyzację i digitalizację różnego rodzaju działalności zaczęły przekształcać się w formę wirtualną i cyfrową²⁴.

„Spośród ponad 760 tys. zgłoszeń w 2021 roku zarejestrowano 26 899 incydentów. Stanowi to wzrost o około 15% w porównaniu do poprzedniego roku, gdzie zidentyfikowano 23 309 incydentów. Zebrane statystyki wskazują na utrzymującą się tendencję wzrostową zarówno wpływających zgłoszeń, jak również zarejestrowanych incydentów”²⁵.

Systemy informatyczne podłączone do Internetu, bez względu na miejsce, w których są zainstalowane, podatne są na różne zagrożenia pochodzące ze źródeł zewnętrznych lub wewnętrznych. Zagrożenie jest główną przyczyną

²⁴ K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Cyberodpowiedzialność...*, s. 85.

²⁵ *Raport o stanie bezpieczeństwa cyberprzestrzeni RP w 2021 roku*, s. 10, <https://csirt.gov.pl/cer/publikacje/raporty-o-stanie-bezpi/977,Raport-o-stanie-bezpieczenstwa-cyberprzestrzeni-RP-w-2021-roku.html>, dostęp: 8.11.2022.

zdarzenia, które może przyczynić się do szkody wyrządzonej w systemie informatycznym danej firmy lub organizacji. Takie zagrożenia można podzielić według kryteriów, które są związane z działalnością człowieka (świadome, takie jak podsłuch, szpiegostwo, sabotaż, wprowadzanie złośliwych kodów do oprogramowania lub przypadkowe, takie jak pomyłki skasowania pliku czy przekierowanie wiadomości na inny adres) i niezależne (czyli związane ze środowiskiem np. klęski żywiołowe)²⁶.

W polskim społeczeństwie wzrasta co roku liczba użytkowników Internetu. Przedsiębiorcy korzystają z coraz nowszych technologii, natomiast instytucje publiczne stają się coraz bardziej z informatyzowane. Dla indywidualnych osób najważniejsze jest zachowanie bezpieczeństwa danych osobowych i prywatności w sieci, natomiast dla firm zapewnienie ochrony poufnych danych i ważnych funkcji biznesowych. Z kolei dla instytucji publicznych kluczowe jest bezpieczeństwo obywateli i państwowych systemów komputerowych. Ataki w cyberprzestrzeni stanowią poważne zagrożenie dla współczesnych państw, dlatego są one traktowane jako jedno z największych wyzwań dzisiejszego świata²⁷.

W dużych firmach komputery są tak skonfigurowane, że pracownicy nie mogą instalować programu ani ściągać plików z Internetu. Takimi zadaniami zajmują się informatycy, którzy korzystają jedynie z oprogramowań na warunkach licencyjnych. Przedsiębiorcy prowadzący własną działalność i indywidualni użytkownicy sieci muszą wykazać się większą czujnością przy działaniach prowadzonych w Internecie. Należy pamiętać o tym, że nie powinno się instalować programów z nieznanych i niepewnych źródeł, które mogą zawierać wirusy, trojany lub inne niebezpieczne oprogramowania. Zarażone programy mogą pojawiać się również na stronach video, gdyż cyberprzestępcy tworzą atrakcyjne filmy, które z pozoru mają jedynie zachęcić do obejrzenia i ich pobrania. Warto zatem korzystać jedynie z zaufanych źródeł, a programy pobierać tylko od producenta, jak również używać blokowania reklam w przeglądarce²⁸.

W celu ochrony przed atakami w sieci należy stosować kilka zasad, które mogą pomóc w zachowaniu bezpieczeństwa w sieci. Warto zatem stosować kilka punktów jak:

²⁶ J. Krawiec, *Cyberbezpieczeństwo...*, s. 43.

²⁷ K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Cyberodpowiedzialność...*, s. 352-353.

²⁸ L. Kępa, *Bezpieczeństwo danych osobowych: podejście oparte na ryzyku*, Warszawa 2019, s. 100-101.

- „instaluj aktualne łatki (*patche*) co tydzień lub codziennie, jeśli to możliwe w celu uniknięcia przepełnienia bufora i ataków [...],
- wyłącz niepotrzebne usługi i porty,
- używaj silnych haseł i zmieniaj je często,
- kontroluj fizyczny dostęp do systemów i urządzeń,
- ograniczaj zbędny kod Twojej strony [...],
- na bieżąco wykonuj kopie zapasowe i testuj kopie zapasowych plików,
- używaj szyfrowania oraz haseł do ochrony poufnych danych,
- wdrażaj sprzęt bezpieczeństwa i oprogramowanie: zapory sieciowe, IPS, wirtualne sieci prywatne (VPN), oprogramowanie antywirusowe i filtrowanie treści”²⁹.

W firmach i organizacjach ważne jest również dokonanie klasyfikacji informacji, która polega na dokonaniu przeglądu wszystkich dostępnych informacji, a następnie określeniu stopnia ich ważności. Istotne jest to, że klasyfikacja informacji nie jest jedynie projektem, ale ciągłym programem, który ma wpływ i znaczenie dla wszystkich informacji w instrukcjach. Każda organizacja powinna dokonywać określenia swoich zasobów informacyjnych i ustalenia stopnia ich ryzyka. Poufność jest atrybutem informacji, które muszą być chronione przed konkurencją. Przykładem mogą być tutaj projekty nowych produktów oraz wyniki prowadzonych już badań, a także planowanie przyszłej sprzedaży. Atrybut dotyczący integralności odnosi się do niepożądanych zmian w informacji, które mogą spowodować duże straty w firmie. Przykładami mogą być plany strategiczne, analizy czy zestawienia i receptury przyszłych produktów. Dostępność z kolei odnosi się do wglądu do danych dla określonych użytkowników w danym czasie. Przykładami mogą być informacje finansowe, aktualne cenniki produktów czy usług świadczonych przez firmę³⁰.

W odniesieniu do technicznej strony informacji, czyli przesyłania i przetwarzania informacji, ważne są atrybuty powiązane z ochroną informacji, do których należą:

- tajność – informuje o odpowiednim stopniu wartości informacji wobec nieuprawnionego do niej dostępu;
- integralność – dotyczy poprawności danych i informacji oraz prowadzonych w nich zmian lub ewentualnej manipulacji;

²⁹ J. Kluczewski, *Bezpieczeństwo...*, s. 24-25.

³⁰ J. Krawiec, *Cyberbezpieczeństwo...*, s. 15.

- dostępność – odnosi się do danych zgromadzonych w procesach i aplikacjach i ich wymagań zgodnych z wymaganiami systemów czy użytkowników;
- rozliczalność – pozwala na identyfikację użytkowników i informacji w systemach oraz wykonywanych w nich usług;
- niezaprzeczalność – informacje o podważeniu uczestnictwa konkretnego podmiotu biorącego udział w wymianie informacji;
- autentyczność – pozwala na określenie i identyfikację podmiotu, który przesyła dane³¹.

W celu zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa informacji na terytorium kraju stosuje się spójny system służący do zarządzania bezpieczeństwem informacji. W wyniku tego stworzono normę PN-EN ISO/IEC 27001:2017-06³², która dotyczy wymagań odnoszących się do odpowiednich zabezpieczeń informacyjnych różnego rodzaju organizacji na poszczególnych szczeblach państwowych. Według normy informacje w organizacjach są chronione w taki sposób, aby zapewnić jej ciągłość działań, ograniczyć straty oraz prognozować zwroty na inwestycje biznesowe. Bezpieczeństwo informacji w państwie powinno działać na trzech poziomach: pierwszy strategiczny dotyczy prowadzonych działań odnośnie do strategii rozwoju i ulepszania bezpieczeństwa norm prawnych i technologicznych, dokonywania analiz i monitorowania sytuacji krajowej i międzynarodowej. Poziom organizacyjny dotyczy informacji pod względem państwa i sytuacji, które mogą zakłócać działanie. Na kolejnym poziomie taktycznym są tworzone odpowiednio standardy bezpieczeństwa, informacje i kontrole rozwiązań informatycznych oraz praktyczne ich zastosowanie w rzeczywistości³³. Międzynarodowa norma ISO/IEC 27001 została „stworzona specjalnie na potrzeby zarządzania bezpieczeństwem informacji. Określa ona zasady, jak wprowadzić niezależny system ocen i certyfikacji systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji. Norma pozwala zapewnić pewną ochronę i bezpieczeństwo wszelkich danych (finansowych,

³¹ M. Szyłkowska, *Bezpieczeństwo informacyjne państwa: wybrane problemy*, Toruń 2019, s. 31.

³² *Czym jest System Zarządzania PN-EN ISO/IEC 27001:2017-06*, <https://www.pcbc.gov.pl/pl/uslugi/certyfikacja-systemow-zarzadzania/pn-iso-iec-27001>, dostęp: 14.09.2022.

³³ B. Jagusiak, P. Żukowski, *Zagrożenia procesów informacyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2019, s. 161-162.

poufnych), a zatem zmniejsza prawdopodobieństwo, że osoba niepowołana uzyska do nich dostęp w sposób nielegalny lub bez zezwolenia”³⁴.

W strategii cyberbezpieczeństwa RP na lata 2019-2024³⁵ zdecydowano się na:

- zwiększenie stopnia obronności na cyberzagrożenia i poziomu ochrony informacji zarówno w sektorze publicznym, militarnym, jak i prywatnym;
- promowanie wiedzy oraz praktyk pozwalających obywatelom zachowanie ochrony ich informacji.

Natomiast w szczegółowych zadaniach ustalono, że najważniejsze jest rozszerzenie:

- obszaru krajowego systemu bezpieczeństwa;
- poziomu obronności w systemach informacyjnych administracji publicznej oraz sektora prywatnego;
- działań mających zapobiegać incydentom;
- potencjału narodowego odnośnie do bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni;
- świadomości oraz kompetencji w społeczeństwie na temat cyberbezpieczeństwa;
- roli państwa w środowisku międzynarodowym w obszarze cyberbezpieczeństwa³⁶.

Ważne jest, aby podejmować działania i tworzyć zespoły, które mają na celu ochronę bezpieczeństwa w sieci. Jednym z nich jest NASK, czyli Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, której zadaniem jest zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w przypadku korzystania z Internetu. „W strukturze NASK funkcjonuje zespół CERT Polska – pierwszy powstały w Polsce zespół reagowania na incydenty (ang. *Computer Emergency Response Team*). Aktywnie operując od 1996 roku w środowisku zespołów reagujących, stał się rozpoznawalnym i doświadczonym podmiotem w dziedzinie bezpieczeństwa komputerowego. Od początku istnienia rdzeniem działalności zespołu jest obsługa incydentów bezpieczeństwa i współpraca z podobnymi jednostkami na całym świecie, zarówno w działalności operacyjnej, jak i badawczo-wdrożeniowej:

- 1998 rok – CERT Polska jest członkiem międzynarodowego forum zrzeszające-go zespoły reagujące – FIRST;

³⁴ C. Banasiński, M. Rojszczak, *Cyberbezpieczeństwo*, Warszawa 2020, s. 111.

³⁵ *Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019-2024*, <https://www.gov.pl/web/cyfrizacja/strategia-cyberbezpieczenstwa-rzeczypospolitej-polskiej-na-lata-2019-2024>, dostęp: 9.11.2022.

³⁶ Tamże, s. 79-80.

- 2000 rok – Polska należy do grupy roboczej europejskich zespołów reagujących – TERENA TF-CSIRT i działającej przy niej organizacji *Trusted Introducer*;
- 2005 rok – z inicjatywy CERT Polska powstało forum polskich zespołów *abuse* – Abuse FORUM;
- 2010 rok – CERT Polska dołączył do *Anti-Phishing Working Group*, stowarzyszenia gromadzącego firmy i instytucje aktywnie walczące z przestępczością w sieci³⁷.

Do głównych zadań należących do CERT Polska należy zaliczyć przede wszystkim:

- gromadzenie i obsługiwanie incydentów naruszających bezpieczeństwo w Internecie;
- wspólne działania z innymi zespołami CERT;
- współpraca na arenie międzynarodowej z innymi krajami przy projektach związanych z bezpieczeństwem teleinformatycznym;
- szybkie reakcje w sytuacji wystąpienia zagrożeń dla użytkowników;
- prowadzenie działań nad wykrywaniem incydentów związanych z bezpieczeństwem, wykonywanie analiz złośliwych oprogramowań oraz tworzenie systemów służących do informowania o zagrożeniach;
- publikowanie raportów rocznych i analizowanie przypadków incydentów, które są zgłaszane zespołowi;
- prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych, takich jak konferencje czy akcje w mediach społecznościowych, mających na celu promocję i zwiększanie świadomości użytkowników sieci o zagrożeniach;
- dokonywanie analiz i testów, które mają pomagać w zwiększeniu poziomu bezpieczeństwa teleinformatycznego³⁸.

W dzisiejszych czasach istnieje możliwość oraz potrzeba stworzenia nowego rodzaju prawa informatycznego. Prawo cyberprzestrzeni może kiedyś wyłonić się jako nowa gałąź prawa. Niedokonywanie zmian w tym kierunku może natomiast doprowadzić do chaosu oraz wzrostu zagrożeń w przestrzeni

³⁷ M. Chrzanowski, T. Jordan Kruk, *Bezpieczeństwo w sieci – działania NASK*, [w:] *Zagrożenia cyberprzestrzeni kompleksowy program dla pracowników służb społecznych*, red. J. Lizut, Warszawa 2014, https://akademia.nask.pl/pliki/4-zagrozenia_cyberprzestrzeni_produkty_finalny.pdf, dostęp: 15.09.2022.

³⁸ J. Wrona, *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe*, Warszawa 2020, s. 224.

wirtualnej. Technologia informatyczna rozwija się w szybkim tempie, dlatego ten kierunek zmian należy też odpowiednio unormować pod względem prawnym³⁹.

Można zaobserwować fakt, że bardzo trudno jest zachować bezpieczeństwo i chronić informacje zebrane w systemach informatycznych. Jedną z trudności jest przede wszystkim wykrycie wszystkich incydentów i ich źródła w chwili popełnienia czynu zabronionego. Innym zagrożeniem np. dla firm czy organizacji są kwestie finansowe, które należy ponieść w przypadku stosowania systemów zabezpieczeń dla ważnych zbiorów danych. Państwa starają się jednak podejmować różne działania, które mają minimalizować ryzyko takich zagrożeń oraz reagowanie na wszelkie incydenty i niebezpieczeństwa w sieci.

Podsumowanie

W powyższym artykule odnoszącym się do zarządzania bezpieczeństwem informacji zostały poruszone zagadnienia dotyczące informacji na temat zagrożeń bezpieczeństwa usług cyfrowych oraz aspektów zachowania bezpieczeństwa oraz ochrony informacji w systemach informatycznych. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że zagrożenia związane z cyberprzestępczością stanowią coraz większy problem oraz powodują, że wzrasta liczba takich incydentów w sieci. Wobec tego współczesny świat ma przed sobą nowe wyzwania, jakim musi sprostać, zwłaszcza w zakresie obronności, bezpieczeństwa informacji oraz ochrony danych osobowych w elektronicznych systemach.

W artykule zostały przedstawione najważniejsze elementy, które stanowią o bezpieczeństwie danych i informacji w sieci. Systemy gromadzące informacje i dane powinny stale być ulepszane i przystosowywane do nowych wymagań i standardów bezpieczeństwa. Wciąż tworzą się nowe zagrożenia i dochodzi do ataków cybernetycznych, które są konsekwencją rozwoju społeczeństwa informacyjnego, tworzenia nowych technologii i ułatwionego dostępu do informacji. W wyniku analizy zgromadzonej literatury można stwierdzić prawidłowość hipotezy zakładającej, że wraz ze wzrostem usług świadczonych przez Internet wzrasta niebezpieczeństwo utraty danych oraz to, że kluczowe jest w obecnych czasach zapewnienie bezpieczeństwa informacji w systemach informatycznych. Zebrane informacje udzielają także odpowiedzi na pytania

³⁹ Tamże, s. 443.

badawcze postawione na początku pracy odnośnie zagrożeń dla informacji w sieci czy działań jakie muszą być podejmowane w celu ochrony informacji w systemach informatycznych. Jeśli chodzi o same działania mające zmniejszyć zagrożenia dla informacji powinny być podejmowane stanowcze działania polegające na wprowadzeniu specjalnych programów i tworzeniu zespołów monitorujących szczegółowo każde zagrożenie w sieci. Wszystkie ataki powinny być traktowane priorytetowo na każdym etapie.

Można zatem stwierdzić, że artykuł na powyższy temat jest aktualnym zagadnieniem we współczesnym świecie dotyczącym nowego rodzaju zagrożeń związanych z bezpieczeństwem informacji w systemach informatycznych dlatego temat ten został przeanalizowany w tym artykule. Warto zatem prowadzić badania w tym kierunku, jak również poddawać obserwacjom działania dokonywane w tym obszarze. Istotne będzie w przyszłości śledzenie działań jakie będą podejmowane w tym zakresie i jakie strategie będą wdrażane w życie.

Bibliografia

Literatura:

- Banasiński C., Rojszczak M., *Cyberbezpieczeństwo*, Warszawa 2020.
- Batorowska H., Klepka R., Wasiuta O., *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*, Kraków 2019.
- Chałubińska-Jentkiewicz K., *Cyberodpowiedzialność*, Toruń 2019.
- Gołębiowska A., *Kradzież tożsamości w Internecie*, Szczytno 2017.
- Grzelak M., *Szpiegostwo i inwigilacja w Internecie* [w:] *Sieciocentryczne bezpieczeństwo. Wojna, pokój i terroryzm w epoce informacji*, red. K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz, Warszawa 2014.
- Jagusiak B., Żukowski P., *Zagrożenia procesów informacyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2019.
- Kępa L., *Bezpieczeństwo danych osobowych: podejście oparte na ryzyku*, Warszawa 2019.
- Kluczewski J., *Bezpieczeństwo sieci komputerowych: praktyczne przykłady i ćwiczenia w symulatorze Cisco Packet Tracer*, Piekary Śląskie, 2019.
- Kowalczyk M., *Cyfrowe Państwo. Uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa 2019.
- Krawiec J., *Cyberbezpieczeństwo. Podejście systemowe*, Warszawa 2019.
- Łańcucki J., *Systemy zarządzania w znormalizowanym świecie*, Poznań 2019.

- Oleński J., *Zarządzanie bezpieczeństwem infrastruktury informacyjnej w globalnej cyberprzestrzeni* [w:] *Zarządzanie informacją*, red. W. Babik, Warszawa 2019.
- Surma J., *Cyfryzacja życia w erze big data*, Warszawa 2017.
- Szyłkowska M., *Bezpieczeństwo informacyjne państwa: wybrane problemy*, Toruń 2019.
- Taczkowska-Olszewska J., Chałubińska-Jentkiewicz K., *Świadczenie usług drogą elektroniczną: komentarz*, Warszawa 2019.
- Wrona J., *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe*, Warszawa 2020.

Netografia:

- Chrzanowski M., Jordan Kruk T., *Bezpieczeństwo w sieci – działania NASK*, [w:] *Zagrożenia cyberprzestrzeni kompleksowy program dla pracowników służb społecznych*, red. J. Lizut, Warszawa 2014, https://akademia.nask.pl/pliki/4-zagrozenia_cyberprzestrzeni_produkty_finalny.pdf, dostęp: 15.09.2022.
- Czym jest System Zarządzania PN-EN ISO/IEC 27001:2017-06, <https://www.pcbc.gov.pl/pl/uslugi/certyfikacja-systemow-zarzadzania/pn-iso-iec-27001>, dostęp: 14.09.2022.
- Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/>, dostęp: 8.11.2022.
- Kierunki działań strategicznych Ministra Cyfryzacji w obszarze informatyzacji usług publicznych, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/kierunki-dzialan-strategicznnych-ministra-cyfryzacji-w-obszarze-informatyzacji-uslug-publicznych>, dostęp: 12.09.2022.
- Pączkowski T., *Słownik cyberbezpieczeństwa*, Katowice 2017, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2QxzcCrWfUkJ:katowice.szkolapolicji.gov.pl/download/363/149301/sownik.pdf+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&client=firefox-b-d>, dostęp: 11.09.2022.
- Raport o stanie bezpieczeństwa cyberprzestrzeni RP w 2021 roku, <https://csirt.gov.pl/cer/publikacje/raporty-o-stanie-bezpi/977,Raport-o-stanie-bezpieczenstwa-cyberprzestrzeni-RP-w-2021-roku.html>, dostęp: 8.11.2022.
- Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2022-roku,2,12.html>, dostęp: 8.11.2022.
- Strategia Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019-2024, [w:] <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/strategia-cyberbezpieczenstwa-rzeczypospolitej-polskiej-na-lata-2019-2024>, dostęp: 9.11.2022.
- Złośliwe oprogramowanie, https://mfiles.pl/pl/index.php/Z%C5%82o%C5%9Bliwe_oprogramowanie, dostęp: 12.09.2022.

Aleksy Wierchoń

Spółeczeństwo informacyjne

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

wierzchon.aleksy@gmail.com

DZIAŁANIA MARKETINGOWE NA PRZYKŁADZIE PLATFORMY INTERNETOWEJ YOUTUBE

*Marketing activities on the example of the YouTube
online platform*

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie zagadnień związanych z wykorzystywaniem marketingu przy pomocy nowych technologii informatycznych oraz charakterystyka narzędzi dostarczanych przedsiębiorcom, agencjom reklamowym przez serwis YouTube. Analizie poddano przewagi (skuteczności), jakimi cechuje się format emitowany za pośrednictwem platformy YouTube w porównaniu z tradycyjnymi mediami, np. telewizją. Odniesiono się także do wpływu treści reklamowych na pokolenie (generację) Z. Z badań wynika, że platforma internetowa YouTube, dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii oraz popularności wśród internautów, może skutecznie konkurować z mediami tradycyjnymi. Pozwala na udostępnianie bardziej niekonwencjonalnych formatów reklamowych niż telewizja. W znaczący sposób wpływa na zachowania i decyzje zakupowe odbiorców, szczególnie z pokolenia Z.

Słowa kluczowe: media społecznościowe, kampania reklamowa w Internecie, marketing internetowy, YouTube

Summary

The purpose of the article is to present issues related to the use of marketing with the help of new information technologies and to characterize the tools provided to entrepreneurs, advertising agencies by YouTube. Analyzed were the advantages (effectiveness), which are characterized by the format broadcast through the platform in comparison with traditional media, such as television. Reference was also made to the impact of advertising content on generation (generation) Z. The research shows that the YouTube Internet platform, thanks to the use of modern technologies and popularity among Internet users, can effectively compete with traditional media. It allows the sharing of more unconventional advertising formats than television. It significantly influences the behavior and purchasing decisions of audiences, especially those of Generation Z.

Key words: social media, advertising campaign on-line, online marketing, YouTube

Wstęp

Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci marketing tradycyjny, jak i ten z wykorzystaniem technologii cyfrowych uległ bezsprzecznym zmianom. Internet zrewolucjonizował, zarówno sposób prowadzenia działań marketingowych, samych odbiorców tych treści, jak i formy dotarcia do konsumenta. Dobór odpowiednich środków oraz narzędzi jest kluczowym problemem, z którym zmierzyć się muszą przedsiębiorstwa oraz agencje reklamowe wobec wyzwań wciąż zmieniającego się rynku. Od początku dwudziestego pierwszego wieku wraz z upowszechnieniem się dostępu do Internetu oraz znaczącym wzrostem popularności serwisów społecznościowych rynek reklamowy zyskał dostęp do niespotykanej wcześniej bazy odbiorców. Dzięki temu działania marketingowe mogą być prowadzone w sposób tańszy, a zarazem efektywniejszy niż miało to miejsce w przypadku marketingu tradycyjnego. Głównym celem artykułu jest prezentacja zagadnień związanych z wykorzystaniem marketingu oraz promocji w nowej rzeczywistość wciąż rozwijających się technologii informatycznych, charakterystyka sposobów i narzędzi, jakie oferują serwisy

społecznościowe, a zwłaszcza platforma YouTube, dla przedsiębiorstw działających w obszarze szeroko rozumianego marketingu. Analizie poddano przewagi (skuteczności), jakimi cechuje się format emitowany za pośrednictwem platformy YouTube w porównaniu z tradycyjnymi mediami, np. telewizją. Odniesiono się także do wpływu treści reklamowych na pokolenie (generację) Z, czyli osób urodzonych między 1995 a 2005 rokiem.¹ Z badań wynika, że platforma internetowa YouTube, dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technologii oraz popularności wśród internautów, może skutecznie konkurować z mediami tradycyjnymi. Pozwala na udostępnianie bardziej niekonwencjonalnych formatów reklamowych niż telewizja. W znaczący sposób wpływa na zachowania i decyzje zakupowe odbiorców, szczególnie młodych dorosłych zaliczających się do pokolenia Z.

Dla tak sformułowanego celu przyjęto dwa pytania badawcze:

Czy platforma internetowa YouTube pozwala na prowadzenie bardziej niekonwencjonalnych i nowatorskich działań marketingowych w porównaniu z mediami tradycyjnymi?

Czy platforma internetowa YouTube wpływa na decyzje zakupowe podejmowane przez generację Z?

Aby zrealizować cel pracy oraz odwołać się do pytań badawczych zastosowano następujące podejścia badawcze: metoda opisowa, metoda behawioralna i metoda porównawcza. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej przedstawiono platformę YouTube oraz wskazano narzędzia promocji, jakie mogą być wykorzystywane za pośrednictwem serwisu YouTube. Druga część wskazuje na różnice między marketingiem prowadzonym w sposób tradycyjny a tym wykorzystywanym w sferze internetowej zwłaszcza w kontekście działań promocyjnych z wykorzystaniem platformy YouTube. Trzecia część opisuje wpływ, jaki mogą nieść wykorzystywane techniki marketingowe na młode pokolenie (generację Z).

¹ Eurobuild, Cushman & Wakefield wydał raport nt. pokolenia Z, <https://eurobuildcee.com/news/46223-cushman-wakefield-wydal-raport-nt-pokolenia-z>, dostęp: 04.04.2022.

Narzędzia promocji na platformie YouTube

Przez lata platforma YouTube zbudowała trwałą markę, która skupia przed ekranami komputerów i smartfonów miliony odbiorców. Globalna liczba aktywnych użytkowników serwisu na styczeń 2022 roku to około 2 mld 562 milionów². Każdego dnia na całym świecie ogląda się około 1 miliard godzin treści³. Średni czas spędzany na platformie YouTube w Stanach Zjednoczonych to 14 minut i 4 sekundy⁴. Jeśli chodzi o kraje z największą liczbą odbiorców, to na pierwszym miejscu znajdują się Indie – 467 milionów, na drugim Stany Zjednoczone – 240 milionów, a na trzecim Indonezja – 127 milionów⁵. W Polsce liczba użytkowników określana jest na około 17 milionów⁶. Poprzez swój wysoki udział wśród mediów społecznościowych, YouTube umożliwia dotarcie do dużej liczby potencjalnych klientów dla wykorzystujących tę platformę reklamodawców.

Marketing wykorzystywany przez firmy dążące do poszerzenia grona odbiorców o użytkowników YouTube (ang. *YouTube Marketing*) podzielić można na 3 główne działania: zakup reklam na platformie, założenie własnego kanału oraz *influencer marketing*. Głównym elementem promocji w serwisie YouTube są reklamy. Formaty reklam można podzielić na 6 rodzajów:

- Reklama *In-Stream* możliwa do pominięcia – wyświetla się w oknie odtworzacza przed, w trakcie lub po materiale wideo. Możliwe jest pominięcie reklamy po 5 sekundach. Reklamodawca ponosi koszty takiej reklamy tylko, gdy użytkownik obejrzy minimum 30 sekund spotu reklamowego (albo cały spot, jeśli jest krótszy) lub wejdzie w interakcję z materiałem (poprzez np. kliknięcie reklamy lub odnośnika do niego odwołującego).
- Reklama *In-Stream* niemożliwa do pominięcia – wyświetla się w całości przed, w trakcie lub na końcu docelowego filmu. Trwa maksymalnie

² Most popular social networks worldwide as of January 2022, ranked by number of monthly active users, <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>, dostęp: 04.04.2022.

³ YouTube user statistics 2022, <https://www.globalmediainsight.com/blog/youtube-users-statistics/>, dostęp: 04.04.2022.

⁴ Youtube – Overview, <https://www.alexa.com/siteinfo/youtube.com>, dostęp: 04.04.2022.

⁵ Leading countries based on YouTube audience size as of January 2022, <https://www.statista.com/statistics/280685/number-of-monthly-unique-youtube-users/>, dostęp: 04.04.2022.

⁶ Liczba użytkowników YouTube w Polsce, <https://tube.ad/>, dostęp: 04.04.2022.

15 sekund, a pominięcie jest niemożliwe. Reklamodawca płaci za każde wyświetlenie spotu.

- Reklama video *In-Feed* – składa się z miniatury oraz tekstu pobranego z filmu. Najczęściej występuje obok wyników wyszukiwania, nad powiązаныmi filmami oraz na stronie głównej serwisu YouTube, gdy użytkownik korzysta z telefonu. Reklamodawca jest zobowiązany zapłacić tylko w momencie interakcji (kliknięcia w miniaturę).
- *Bumper* reklamowy – jest to krótki – 6-sekundowy spot reklamowy, odtwarzany przed filmem, w trakcie lub po filmie. Pominięcie reklamy jest niemożliwe. Reklamodawca płaci za każde wyświetlenie reklamy.
- Reklama *Out-Stream* – jest to rodzaj reklamy wyświetlany tylko na urządzeniach mobilnych oraz uruchamia się wyłącznie w witrynach i aplikacjach należących do sieci partnerów wideo Google (z wyłączeniem samego serwisu YouTube). Odtwarza się w aplikacji/witrynie z włączonym wyciszeniem, a użytkownik po interakcji wyłącza wyciszenie. Reklamodawca płaci tylko w momencie odtworzenia minimum 2 sekund wideo.
- Reklama w banerze *masthead* – wyświetlana jest w górnej części strony głównej serwisu YouTube (w aplikacji serwisu lub stronie internetowej) przez maksymalnie 30 sekund. Jest automatycznie odtwarzana bez dźwięku. Odbiorca może kliknąć ikonę wyciszenia, aby usłyszeć dźwięk. Interakcja z filmem lub miniaturką przenosi użytkownika do strony odtwarzania filmu w YouTube. Reklamodawca płaci za każdy tysiąc wyświetleń reklamy.
- Nakładki reklamowe – występują tylko, gdy użytkownik korzysta z YouTube na komputerze. Reklama ma formę obrazu lub tekstu, który pojawia się w dolnej części okna odtwarzanego filmu o rozmiarach 468 x 60 pikseli lub 728 x 90 pikseli⁷.

Kolejnym narzędziem promocji na platformie YouTube jest możliwość stworzenia własnego kanału w serwisie. YouTube umożliwia zakładanie kont na platformie każdemu, kto ukończył 13 lat (od 13 do 17 roku życia za zgodą rodzica). W ten sposób całkowicie anonimowe osoby, które chcą pochwalić się swoimi umiejętnościami, młodzi „influencerzy” pragnący sławy, czy firmy starające się zwiększyć sprzedaż i świadomość swojej marki mają szerokie możliwości

⁷ *Formaty reklam w YouTube*, <https://support.google.com/youtube/answer/2467968?hl=pl>, dostęp: 04.04.2022.

działania w serwisie docierającym do setek, milionów odbiorców każdego dnia. Przedsiębiorstwa zapewniają w ten sposób bezpośredni kontakt z potencjalnym klientem. Dzięki dodatkowym funkcjom społecznościowym, takim jak: łąпки w górę (lub w dół), komentarze oraz możliwość udostępniania wideo na innych platformach (np. Facebook, Instagram, Twitter), znacząco wzrastają możliwości interakcji z odbiorcą, które przekładają się na sukces marketingowy na YouTube⁸. Produkcja filmu promocyjnego znajduje się w zakresie właściwie każdego przedsiębiorcy/podmiotu. Materiały mogą być kręcone telefonem lub z pomocą firm zajmujących się produkcją tego typu treści. Forma materiałów może być znacząco odmienna. Wideo mogą mieć formę krótkich 1-2 minutowych filmów starających się zwrócić uwagę odbiorcy na temat najistotniejszych informacji o firmie⁹, lub w przystępny sposób zachęcać, np. do odwiedzenia miasta¹⁰. Materiały są też udostępniane w postaci całych konferencji z wydarzeń organizowanych przez firmę, na których prezentowane są nowe produkty, ich nowe funkcje, czy przewagi nad konkurencyjnymi rozwiązaniami¹¹.

Ostatnim, głównym elementem promocji na platformie YouTube jest *influencer marketing*. Pojęcie to można zdefiniować jako „poszukiwanie popularnych i wpływowych osób w danej dziedzinie i współpracę z nimi nad promocją marki bądź produktu dzięki wykorzystaniu społeczności zorganizowanej wokół tej osoby”¹². Pojawienie się treści sponsorowanych na YouTube przyciągnęło uwagę reklamodawców, którzy zaczęli inwestować w tę platformę. Influencerzy YouTube umieszczają produkty lub marki na swoich kanałach nawiązując z promowanymi podmiotami współpracę. W jej wyniku firmy/marki płacą influencerom, zapewniają im swoje produkty za darmo, a także oferują pewne zachęty, jak np. wakacje za granicą¹³. Schemat marketingowy wykorzystywa-

⁸ P. T. Adidam, *Social Media Marketing: A Note about Return on Investment*, „Journal of Business & Economic Policy” 2020, vol. 7, nr 1, s. 126-127.

⁹ *Film promocyjny Firmy APP*, <https://www.youtube.com/watch?v=BSylEHL6XUA>, dostęp: 08.04.2022.

¹⁰ *Film promocyjny miasta Lublin*, <https://www.youtube.com/watch?v=ogjS8owtEVw>, dostęp: 08.04.2022.

¹¹ *Apple Event – March 8*, https://www.youtube.com/watch?v=CUwg_JoNHpo, dostęp: 08.04.2022.

¹² K. Sęczkowska, *Influence marketing, czyli współczesna metoda promocji produktów – podejście psychologiczne*, „Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce” 2021, s. 90.

¹³ F. Acikgoz, S. Burnaz, *The influence of ‘influencer marketing’ on YouTube influencers*, „Internet Marketing and Advertising” 2021, vol. 15, nr 2, s. 202.

nia przez firmy/marki osób rozpoznawalnych do promowania swoich marek lub produktów jest podobny do tradycyjnej reklamy z udziałem celebrytów, np. w telewizji lub na billboardach. Różnica między tego typu reklamą, a reklamą influencera internetowego, np. na portalu YouTube polega na bliskości relacji między twórcą internetowym, a jego publicznością. Trzeba też podkreślić, że influencer skupia wokół siebie grupę fanów, z którymi buduje trwałe relacje. Tego rodzaju relacje oparte na zaufaniu stanowią klucz do sukcesu w świecie sprzedaży internetowej¹⁴. Ważnym aspektem doboru influencera jest naturalność przekazu i dopasowanie do wizerunku reklamowanej marki. W tym celu często wybierani są tzw. *microinfluencerzy*, czyli twórcy posiadający niewielką grupę odbiorców (ok. 100 tys.), którzy przyciągają określoną grupę widzów cechujących się dużym zaangażowaniem oraz związanych z konkretną branżą¹⁵. Według raportu *YouTube Influencer Marketing Report: 2021 Year In Review*, marki na YouTube w roku 2021 przeznaczyły 603,9 miliona dolarów na reklamę w ramach *influencer marketingu* docierając do ponad 14 miliardów odbiorców (należy przez to rozumieć unikatowe urządzenia, na których oglądane były treści), a marki wydające na promocję najwyższe kwoty odnotowały wzrost liczby obserwujących w mediach społecznościowych o ponad 58%¹⁶. Dane te wskazują, że influencer marketing jest istotną częścią działań marketingowych na platformie YouTube, a biorąc pod uwagę globalny wzrost zainteresowania *influencer marketingiem* (68% marketerów planuje zwiększyć swoje wydatki na handel w mediach społecznościowych)¹⁷. Gałąź ta będzie miała w najbliższych latach coraz większe znaczenie dla marketerów.

Marketing tradycyjny a marketing internetowy – różnice

W kontekście tytułowej problematyki warto przyjrzeć się różnicom, jakie występują między marketingiem w rozumieniu tradycyjnym a marketingiem internetowym, zwłaszcza w kontekście działań promocyjnych

¹⁴ *Nowy Marketing Trendbook 2022*, <https://mamstartup.pl/wp-content/uploads/2022/04/NowyMarketing-Trendbook-2022.pdf>, dostęp: 12.04.2022.

¹⁵ N. Zietek, *Influencer marketing – the characteristic and components of fashion influencer marketing*, The Swedish School of Textiles 2016, s. 12-13.

¹⁶ *YouTube Influencer Marketing Report: 2021 Year In Review*, <https://influencermarketinghub.com/youtube-influencer-marketing-report/>, dostęp: 13.04.2022.

¹⁷ Tamże.

z wykorzystaniem platformy YouTube. Głównymi wadami marketingu tradycyjnego, w takich mediach jak: radio, telewizja, prasa drukowana, zewnętrzne bilbordy jest koszt. Długiego czasu wymaga także uzyskanie pożądanego efektu. B. Lee w artykule *Marketing Is Dead* (tłum. Marketing jest martwy) na łamach czasopisma „Harvard Business Review” pisze – „Tradycyjny marketing – w tym reklama, *public relations*, branding i komunikacja korporacyjna – jest martwy”¹⁸. Dzięki Internetowi, a w szczególności serwisom społecznościowym, takim jak: YouTube, Facebook, Twitter, czy Instagram marketing internetowy rozwinął się jako główna strategia, zarówno dla małych, jak i międzynarodowych przedsiębiorstw.

Główną przewagą marketingu internetowego nad tradycyjnym jest jego efektywność ze względu na koszt działań. Niekiedy to sami odbiorcy przekazu reklamowego przesyłają informacje o produkcie między sobą, co nie generuje żadnych kosztów dla przedsiębiorstwa. Zjawisko to nosi nazwę marketingu wirusowego (ang. *viral marketing*)¹⁹. Są to z reguły treści nie przypominające klasycznego przekazu reklamowego, luźno powiązane z marką. Przyczyniają się do budowania oraz utrwalania świadomości marki. Dobrym przykładem może być materiał o tytule „*Will It Blend? – iPad*” umieszczony przez firmę Blendtec za pomocą firmowego kanału „*Blendtec’s Will It Blend*” w serwisie YouTube.²⁰ Film został wyświetlony na platformie ponad 19 milionów razy zdobywając 27 tys. komentarzy i 68 tys. „kciuków w górę”.

Poza kosztami, decydującym czynnikiem dla marketerów jest dotarcie z przekazem do odbiorcy: widoczność (ang. *viewability*) oraz słyszalność (ang. *audibility*). *Viewability* jest kluczową wartością w reklamie, która mierzy, czy reklama miała szansę zostać zauważona przez użytkownika. Według badań opublikowanych w 2022 roku, 30% reklam w tradycyjnej telewizji jest odtwarzana w pustych pokojach, a młodszy widzowie częściej wychodzą z pokoju lub odwracają swoją uwagę od treści²¹. Dla głównego konkurenta telewizji – In-

¹⁸ *Marketing Is Dead*, <https://hbr.org/2012/08/marketing-is-dead>, dostęp: 26.05.2022.

¹⁹ M. Brzezińska-Waleszczyk, *Viral marketing i specyfika reklamy wirusowej jako formy komunikacji w social media*, „Kultura-Media-Teologia” 2016, nr 27, s. 44-45.

²⁰ *Will It Blend? – iPad*, <https://www.youtube.com/watch?v=1A128d6tbko>, dostęp: 26.05.2022.

²¹ M. McGranaghan, J. Liaukonyte, K. Wilbur, *How Viewer Tuning, Presence, and Attention Respond to AdContent and Predict Brand Search Lift*, „Marketing Science” 2021, s. 19.

ternetu globalny wskaźnik widoczności reklamy wideo wynosi około 66%, natomiast dla serwisu YouTube jest najwyższy – 95%²².

Dodatkowo według raportu *Nielsen Total Audience* z I kwartału 2019 roku szacuje się, że YouTube dociera do większej liczby osób w wieku 18-49 lat niż jakakolwiek telewizja kablowa, a osoby w wieku 18-34 lat częściej odwiedzają YouTube niż Facebook²³. B. Sibiga w rozmowie z agencją informacyjną Newseria Biznes stwierdza – „Ta grupa (pokolenie Z) jest rzeczywiście bardzo sceptycznie nastawiona do tradycyjnych form reklamy. Komunikacja z nimi musi być prowadzona zupełnie inaczej. Są nastawieni sceptycznie do starych mediów: telewizji i radia. Jest to grupa, która najszybciej wyczuwa fałsz przy wszelkiego rodzaju kampaniach. Komunikacja musi być autentyczna i wiarygodna oraz musi być prowadzona językiem tej grupy, dlatego wykorzystujemy influencerów. Coraz lepiej sprawdza się komunikacja *real-time*, w której nie skupiamy się na wielkich przedsięwzięciach, ale na tym, żeby być na czasie”²⁴.

YouTube ma możliwości kierowania i atrybucji, którym nie może dorównać tradycyjna telewizja. Warty przypomnienia jest fakt, że już w roku 1990 magazyn „Time” opublikował artykuł pod tytułem *Video: Goodbye to the Mass Audience*²⁵, w którym objaśniano czytelnikom, że era masowego audytorium zanika. Za główne przyczyny przewidywanego kryzysu wskazywano w pierwszej kolejności utratę kontaktu twórców programów telewizyjnych z odbiorcami. Zaznaczana była coraz większa konkurencja między nadawcami i stacjami z jednej strony, z drugiej zaś ze znudzeniem ze strony odbiorców zasypywanych niemalże zunifikowanymi treściami. Dodatkowo masowe audytorium coraz częściej manifestowało swój pejoratywny stosunek do reklam, preferując tym samym oglądanie ulubionych programów i seriali w formie online. Pojawienie się amatorskich produkcji wideo było tylko kolejnym krokiem ku erozji i podziałowi, jaki już występował wśród odbiorców. W kontekście platformy

²² *What you need to know about the state of video ad viewability in 2017*, <https://www.thinkwithgoogle.com/marketing-strategies/video/video-ad-viewability-rates/>, dostęp: 28.05.2022.

²³ *Nielsen Total Audience Report Q1 2019*, https://www.insideradio.com/nielsen-total-audience-report-q1-2019/image_9cfad470-9bd3-11e9-850b-877ec90a2aa6.html, dostęp: 28.05.2022.

²⁴ *Młodzi ludzie sceptycznie nastawieni do tradycyjnych form reklamy. Marki coraz częściej stawiają więc na współpracę z blogerami*, <https://biznes.newseria.pl/news/mlodzi-ludzie-sceptycznie,p1000629523>, dostęp: 28.05.2022.

²⁵ *Video: Goodbye to The Mass Audience*, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,971713,00.html>, dostęp: 28.05.2022.

YouTube nie tylko łatwiej jest zorientować się, jakie działania podejmuje widz po obejrzeniu filmu, ale również znacznie łatwiej pozyskać informacje o indywidualnych zachowaniach i zainteresowaniach odbiorców niż w przypadku telewizji. Zapewnia to nie tylko szereg opcji docierania do określonych odbiorców (np. niszowych) z większą dokładnością i skutecznością, ale także ułatwia wgląd w to, na których rynkach przekaz najbardziej rezonuje dzięki precyzyjniejszym raportom atrybucji dostępnym w YouTube. Prawdopodobne jest użycie pewnych (zwykle drogich) narzędzi do przypisania mediów telewizyjnych do ilości sprzedaży, ale nigdy nie będzie to w 100% dokładne i często wykorzystuje modele lub pomiary zastępcze²⁶.

Jednakże, telewizja przoduje w możliwość dotarcia do masowych odbiorców krajowych na taką skalę, z którą YouTube może mieć problem. Podczas gdy oglądalność wśród młodszych ludzi maleje, telewizja wciąż dociera co tydzień do 89% amerykańskiej publiczności w wieku 18+. Nie jest to najlepsze medium do kierowania przekazu marketingowego do konkretnych, niszowych segmentów lub odbiorców, ale jeśli jednym z głównych celów marketera jest dotarcie do rynku masowego, najlepszym wyborem jest wciąż telewizja²⁷.

Mimo utrzymywanej przez sieć telewizyjną przewagi w dotarciu do masowego odbiorcy, Internet stał się głównym źródłem poszukiwania informacji o produktach/usługach przez potencjalnych klientów.

Serwis YouTube oferuje szereg możliwości dzielenia się opiniami między użytkownikami tego medium. Może odbywać się to w formie:

- komentarzy pod materiałami,
- tworzeniem własnych filmów, w których twórca dzieli się swoją opinią na temat produktu (np. recenzje),
- udostępniania postów w zakładce społeczność.

Z badań przeprowadzonych przez „ARC Rynek i Opinia” 22% respondentów uznawało YouTube jako wiarygodne źródło informacji o poszukiwanym produkcie/usłudze. Dla porównania, prasa drukowana także uzyskała wynik 22%, a telewizja publiczna 18%²⁸.

²⁶ *YouTube vs TV: finding your media mix*, <https://www.gainshare.com/blog/posts/youtube-vs-tv-finding-your-media-mix/>, dostęp: 28.05.2022.

²⁷ Tamże.

²⁸ *Gdzie konsumenci szukają informacji o produktach i usługach?*, <https://marketingautomagic.pl/2018/07/gdzie-konsumenci-szukaja-informacji-o-produktach-i-uslugach/>, dostęp: 30.05.2022.

Przeprowadzona analiza wskazuje na istotną wartość cech charakteryzujących marketing internetowy (ze wskazaniem na platformę YouTube), takich jak na przykład nieograniczony zasięg działań, możliwość dotarcia do właściwej grupy klientów, niższe koszty prowadzenia kampanii lub nawet możliwość darmowej reklamy, jak również łatwość interakcji z konsumentami i możliwość docierania do nich z ofertą 24 godziny na dobę. Wszystko przemawia za przewagą reklam na YouTube nad tradycyjnymi działaniami marketingowymi, zwłaszcza wśród młodych odbiorców.

Wpływ treści marketingowych na zachowanie konsumentów z pokolenia Z

Istotną kwestią podczas omawiania tak szerokiego tematu jak marketing ze szczególnym uwzględnieniem marketingu internetowego jest wpływ tychże działań na samych konsumentów. Ze względu na rozbudowany zakres odbiorców, analizie poddano najmłodsze pokolenie obcujące w wymiarze marketingu online, tzw. generację Z.

Tabela 1. Pokolenia zdefiniowane według nazwy oraz roku urodzenia.

Nazwa pokolenia	Rok urodzenia
Generacja Z	1995-2015
Milenialsi	1980-1994
Generacja X	1965-1979

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Report Community Rising*, <https://communityrising.kasasa.com/gen-x-gen-y-gen-z/>, dostęp: 01.06.2022.

W literaturze nie ma pełnej zgody co do identyfikacji pokolenia Z pod względem wieku i innych charakterystyk. Często wymieniane są osoby urodzone w latach 1990-2010. Jednak najczęściej określenie to odnosi się do osób urodzonych po roku 1995²⁹. Poza nazwą generacja Z można także wyróżnić

²⁹ E. Wiastuti, N. Lestari, *The generation Z characteristics and hotel choices*, „African Journal of Hospitality Tourism and Leisure” 2020, vol. 9(1), s. 2.

sformułowania, takie jak: pokolenie C nawiązujące do słów *connected* (tłum. połączony), *content-centric* (tłum. zorientowany na treść), czy *communicating* (tłum. komunikowanie), a także „zoomerzy” lub post-milenialsi³⁰.

Według danych z raportu *Meet The Future* w roku 2020 liczba osób poniżej 25 roku życia stanowi 41% populacji ziemi³¹. Pokolenie Z w USA w roku 2022 będzie stanowić 20,2% populacji³². Dla Polski wskaźnik ten wynosić będzie około 21%³³. Generacja Z urodziła się kilka lat przed przełomem wieków i jest pierwszym pokoleniem XXI wieku. Osoby te nie znają życia bez komputerów osobistych, urządzeń mobilnych, mediów społecznościowych, Internetu i wszechobecnego „wyszukiwania” (np. przez Google, YouTube). Osoby z pokolenia Z są stale podłączone do sieci, często angażują się w różne działania w sferze internetowej, a ich sposoby komunikowania się ewoluowały, zarówno pod względem formy, jak i samej treści³⁴. Dążą do ciągłego kontaktu, a dostęp do Internetu jest uważany za podstawową potrzebę. Generacja Z chce, by treści były natychmiast dostępne w formie audio (np. podcasty) i wideo, a także by tekst był podzielony na segmenty, co ułatwi przeglądanie. Jest to powszechne w przypadku czytania stron internetowych (np. blogów i mediów społecznościowych)³⁵.

Pokolenie Z w natłoku informacji wybiera przeważnie krótkie, spersonalizowane treści, a czas skupienia wynosi średnio 8 sekund. Dla porównania czas skupienia osób z pokolenia Y to 12 sekund³⁶. Marketerzy powinni

³⁰ A. Żarczyńska-Dobiesz, B. Chomątowska, *Pokolenie „Z” na rynku pracy – wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 350, s. 407.

³¹ *Meet the Future: Gen Z's Regeneration*, <https://www.facebook.com/business/news/insights/meet-the-future>, dostęp: 30.05.2022.

³² *Resident population in the United States in 2021, by generation*, <https://www.insiderintelligence.com/charts/united-states-population-by-generation/>, dostęp: 30.05.2022.

³³ *Pokolenie Z w finansach i na rynku pracy*, https://www.pb.pl/pokoleniez/download/pokolenie_z_raport_spotdata.pdf, dostęp: 30.05.2022.

³⁴ A. Łaska-Formejster, K. Messyasz, *Yutuberzy kreujący styl życia i zdrowia młodzieży. Nowe media jako narzędzie indywidualizacji odpowiedzialności za zdrowie*, [w:] *Kultura medialna i komunikacja społeczna. Internet, zdrowie i choroba – powiązania społeczne, kulturowe i edukacyjne*, T. 2, red. P. Siuda, M. Pluta, Bydgoszcz 2020, s. 63.

³⁵ R. Duffett, *The YouTube Marketing Communication Effect on Cognitive, Affective and Behavioural Attitudes among Generation Z Consumers*, „Sustainability” 2020, nr 12, s. 3-4.

³⁶ *Pokolenie telewizji a pokolenie YouTube'a, czyli co wybiera generacja Z*, https://nowy-marketing.pl/a/27206,pokolenie-telewizji-a-pokolenie-youtube-a-czyli-co-wybiera-generacja-z?_r=1, dostęp: 01.06.2022.

przywiązywać do tych danych szczególną uwagę konstruując przekazy reklamowe przykuwające uwagę od pierwszej sekundy, mając mniej czasu na zainteresowanie odbiorcy.

Pojawiły się też znaczące różnice, zwłaszcza jeśli chodzi o zachowania związane z udostępnianiem reklam przez poszczególne pokolenia. Millennialsi i pokolenie X najczęściej udostępniają reklamę wideo marki, jej treść jest istotna dla ich przyjaciół lub członków rodziny (odpowiednio 64% i 57%), podczas gdy użytkownicy Gen Z chętniej dzielą się reklamami, które uważają za „zabawne” (59%) lub „kreatywne i fajne” (57%). Wydaje się, że reklamy nie tylko wpływają na decyzje zakupowe następnego pokolenia, ale także stanowią dla nich znaczący sposób interakcji z rówieśnikami, wyrażania siebie i kształtowania swojej tożsamości³⁷.

Nie tylko w sferze rozrywkowej YouTube wywiera znaczący wpływ na post-milenialsów. Według danych udostępnianych przez Google, 80% nastolatków z pokolenia Z twierdzi, że YouTube pomógł im zdobyć większą wiedzę na jakiś temat. Natomiast 68% ankietowanych uważa materiały udostępniane na YouTube za pomocne w zdobyciu lub udoskonalaniu umiejętności, które mogą pomóc im w przyszłości, np. na rynku pracy³⁸.

Jeśli chodzi o interesujące trendy dotyczące zwyczajów zakupowych związane z reklamą w mediach społecznościowych, to *Meta Image Ads* – czyli reklama w formie obrazów udostępniana w serwisach, których właścicielem jest korporacja Meta (m.in. Facebook, Instagram) jest obecnie pierwszym wyborem użytkowników, jeżeli chodzi o robienie zakupów na portalach społecznościowych (32%). Jest to szczególnie widoczne wśród Millenialsów, którzy preferują *Meta Image Ads* i *Meta Video Ads* (reklama w formie wideo, udostępniana w serwisach korporacji Meta) odpowiednio 41% i 35%³⁹. Generacja Z angażuje się głównie w *Meta Image Ad* (40%), reklamę wideo TikTok (40%) i reklamę wideo YouTube (32%). We wszystkich grupach pokoleniowych *Meta* jest

³⁷ *Gen Z Users Three Times more Likely to Use YouTube than TikTok, Finds Channel Factory*, <https://www.exchangewire.com/blog/2022/05/12/gen-z-users-three-times-more-likely-to-use-youtube-than-tiktok-finds-channel-factory/>, dostęp: 01.06.2022.

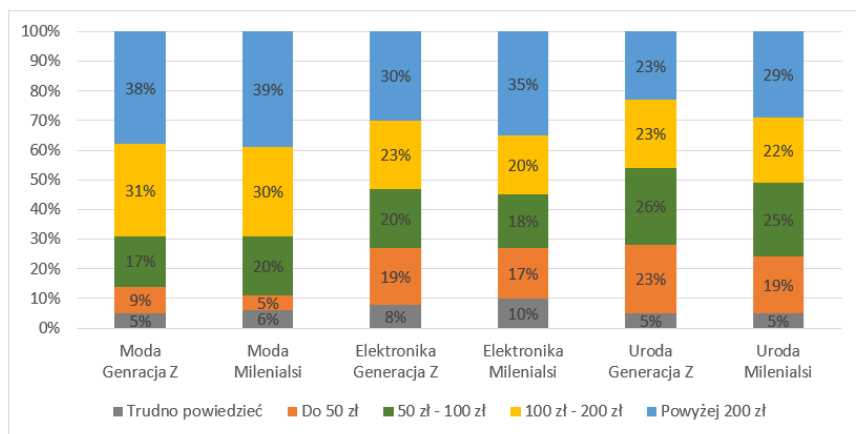
³⁸ *Understanding Gen Z through the lens of YouTube*, <https://www.thinkwithgoogle.com/marketing-strategies/video/gen-z-and-youtube/>, dostęp: 01.06.2022.

³⁹ *Gen Z Users Three Times more Likely to Use YouTube than TikTok, Finds Channel Factory*, <https://www.exchangewire.com/blog/2022/05/12/gen-z-users-three-times-more-likely-to-use-youtube-than-tiktok-finds-channel-factory/>, dostęp: 01.06.2022.

uważana za najłatwiejszą platformę zakupową (44% respondentów wskazało ją na pierwszym miejscu), a zaraz za nią znajduje się YouTube (25%)⁴⁰.

Biorąc pod uwagę statystyki dla Polski, jedynie jedna trzecia przedstawicieli pokolenia Z jest aktywna zawodowo. Mimo to wydatki tej grupy są porównywalne z pracującym już pokoleniem Milenialsów⁴¹. Na wykresie 1 przedstawiono wydatki generacji Z w porównaniu z Milenialsami w trzech głównych kategoriach: „moda”, „elektronika”, „uroda”.

Wykres 1. Deklarowane miesięczne wydatki poszczególnych grup wiekowych na wybrane kategorie produktów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Accenture Report 2019* https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-98/accenture-raport-2019.pdf, dostęp: 01.06.2022.

Decydującym czynnikiem w marketingu skierowanym do Generacji Z jest *influencer marketing*. Według danych „*The Influencer Raport – Engaging Gen Z and Millennials*”, influencerzy cieszą się większym zaufaniem niż celebryci u 52% pytanых z generacji Z i 50% z generacji milenialsów⁴². Odbiorcy Z zwracają uwagę na opinie, które mogą znaleźć na platformie YouTube. Pozyskują

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Raport Accenture 2019*, https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-98/accenture-raport-2019.pdf, dostęp: 01.06.2022.

⁴² *The Influencer Report Engaging Gen Z and Millennials*, <https://morningconsult.com/influencer-report-engaging-gen-z-and-millennials/>, dostęp: 01.06.2022.

(czerpią) z obejrzaných filmów na YouTube informacje o produktach, usługach i markach, a dane te stają się źródłem dokonywanych wyborów zakupowych. Wyniki badań pokazują, że aby dotrzeć do młodej publiczności na YouTube, jakość treści powinna być wysoka, a im lepszy wspólny sposób komunikowania się marki i YouTuber'a, tym wyższy stopień zaufania odbiorcy. Kluczem do prowadzenia marketingu powinien być naturalny przekaz oparty na relacji influencer – odbiorca i nie sprowadzać się do sprzedawania widzom produktów⁴³.

Platformę YouTube można uznać nie tylko za cenione wśród internautów miejsce rozrywki, ale także przestrzeń do nauki, rozwijania zainteresowań i – co najważniejsze w aspekcie niniejszej pracy – środowisko efektywnych działań marketingowych. YouTube pozwala firmom i agencjom reklamowym oddziaływać na szeroką skalę, a zarazem wybierać konkretnych odbiorców. Jest to platforma pozwalająca tworzyć kreatywne, nieszablonowe materiały promocyjne i spoty reklamowe, które w tradycyjnym marketingu byłyby trudne do zrealizowania. Wpływ rozwoju technologii jest niewątpliwie widoczny w zachowaniach grupy, która na YouTube jest widoczna w największej części, czyli generacji Z. W Internecie często dokonują zakupów młodzi dorośli, swobodnie poruszają się w świecie online. Portale społecznościowe są przestrzenią dzielenia się opiniami, emocjami, informacjami, kształtującymi procesy zakupowe młodych odbiorców. Dlatego w tym aspekcie firmy powinny wiązać przyszłość swoich działań, nie tylko zorientowanych na sprzedaż, ale również na budowanie świadomości marki i swojej grupy docelowej⁴⁴.

Podsumowanie

Korzystanie z serwisów internetowych, zwłaszcza tak popularnych jak YouTube, stosujących nowoczesne technologie informatyczne w celu profilowania użytkowników, ich preferencji odnośnie oglądanych filmów, wyszukiwanych haseł w przeglądarce Google i umożliwiających dobór wielu możliwych form interakcji marketingowej z użytkownikiem serwisu sprawia, że

⁴³ W. Vierlota, *To what extent does YouTube marketing influence the consumer behaviour of a young target group?*, „Helsinki Metropolia University of Applied Sciences” 2018, b. nr, s. 23-24.

⁴⁴ J. Piłkuła-Małachowska, *Rola Internetu w podejmowaniu decyzji zakupowych przez młodych dorosłych*, „Marketing i Zarządzanie” 2018, nr 2(52), s. 163.

platforma YouTube wydaje się nieocenionym narzędziem do prowadzenia działań marketingowych. Zwłaszcza, gdy celem jest dotarcie do młodszego pokolenia konsumentów. Na większą (w porównaniu do telewizji) skuteczność działań marketingowych prowadzonych za pośrednictwem YouTube wskazuje m.in. fakt, że opinie na portalach społecznościowych (np. YouTube, Facebook) są najważniejszą determinantą, zarówno wyboru samego produktu, jak i platformy zakupu. Serwis YouTube został także uznany jako bardziej wiarygodne źródło informacji o produkcie w porównaniu z telewizją, a materiały udostępniane za pomocą serwisu cechują się znacznie wyższym wskaźnikiem widoczności reklamy wideo niż telewizja. YouTube pozwala na prowadzenie niekonwencjonalnych i nowatorskich działań marketingowych w porównaniu z mediami tradycyjnymi. Można stwierdzić, iż serwis YouTube oferuje znacznie większe możliwości, zarówno co do wyboru formatu prezentowanych treści marketingowych, które nie opierają się jak, np. w telewizji na 30-sekundowych spotach reklamowych, ale także pozwala na udostępnianie materiałów interaktywnych wykonanych za pomocą kamer 360⁴⁵, wykorzystywanie twórczości innych użytkowników (tzw. influencerów) do promowania własnych treści, czy przekierowywania za pomocą linków lub paneli społecznościowych na własne platformy sprzedażowe. Platforma YouTube jest najpopularniejszym serwisem odwiedzanym przez przedstawicieli pokolenia Z. Na YouTube młodzi poszukują rozrywki, wiedzy, kontaktu z innymi użytkownikami oraz opinii na temat produktów. Potwierdza to fakt, że jedynie jedna trzecia przedstawicieli pokolenia Z jest aktywna zawodowo, a mimo to wydatki tej grupy są porównywalne z pracującym już pokoleniem Milenialsów. Chętnie dzielą się z rówieśnikami i domownikami reklamami, które uważają za „zabawne” lub „kreatywne”. W znaczący sposób wpływa to na wybory zakupowe wszystkich grup społecznych, które wchodzi z przedstawicielami pokolenia Z w interakcję. Dodatkowo wydaje się, że treści marketingowe w serwisie YouTube nie tylko przekładają się na decyzje zakupowe przedstawicieli generacji Z, ale także stanowią dla nich znaczący sposób interakcji z rówieśnikami, wyrażania siebie i kształtowania swojej tożsamości.

⁴⁵ *Mega Coaster: Get Ready for the Drop (360 Video)*, <https://www.youtube.com/watch?v=-xNN-bJQ4vI>, dostęp: 20.05.2022.

Bibliografia

Literatura:

- Acikgoz F., Burnaz S., *The influence of 'influencer marketing' on YouTube influencers*, „Internet Marketing and Advertising” 2021, vol. 15, nr 2, s. 201-219.
- Adidam P. T., *Social Media Marketing: A Note about Return on Investment*, „Journal of Business & Economic Policy” 2020, vol. 7, nr 1, s. 122-130.
- Brzezińska-Waleszczyk M., *Viral marketing i specyfika reklamy wirusowej jako formy komunikacji w social media*, „Kultura-Media-Teologia” 2016, nr 27, s. 42-57.
- Duffett R., *The YouTube Marketing Communication Effect on Cognitive, Affective and Behavioural Attitudes among Generation Z Consumers*, „Sustainability” 2020, nr 12.
- Łaska-Formejster A., K. Messyas, *Yutuberzy kreujący styl życia i zdrowia młodzieży. Nowe media jako narzędzie indywidualizacji odpowiedzialności za zdrowie*, [w:] *Kultura medialna i komunikacja społeczna. Internet, zdrowie i choroba – powiązania społeczne, kulturowe i edukacyjne*, T. 2, red. P. Siuda, M. Pluta, Bydgoszcz 2020, s. 1-191; s. 69-98.
- McGranaghan M., Liaukonyte J., Wilbur K., *How Viewer Tuning, Presence, and Attention Respond to AdContent and Predict Brand Search Lift*, „Marketing Science” 2021, s. 61.
- Pikuła-Małachowska J., *Rola Internetu w podejmowaniu decyzji zakupowych przez młodych dorosłych*, „Marketing i Zarządzanie” 2018, nr 2(52), s. 157-164.
- Sęczkowska K., *Influence marketing, czyli współczesna metoda promocji produktów – podejście psychologiczne*, „Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce” 2021, s. 89-94.
- Wiastuti E., Lestari N., *The generation Z characteristics and hotel choices*, „African Journal of Hospitality Tourism and Leisure” 2020, vol. 9(1), s. 14.
- Żarczyńska-Dobiesz A., Chomątowska B., *Pokolenie „Z” na rynku pracy – wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 350, s. 405-415.
- Zietek N., *Influencer marketing – the characteristic and components of fashion influencer marketing*, *The Swedish School of Textiles* 2016, s. 39.

Netografia:

- Accenture Report 2019* https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-98/accenture-report-2019.pdf, dostęp: 01.06.2022.

- Apple Event — March 8*, https://www.youtube.com/watch?v=CUwg_JoNHpo, dostęp: 08.04.2022.
- Community Rising* <https://communityrising.kasasa.com/gen-x-gen-y-gen-z/>, dostęp: 01.06.2022.
- Eurobuild, Cushman & Wakefield wydał raport nt. pokolenia Z*, <https://eurobuildcee.com/news/46223-cushman-wakefield-wydal-raport-nt-pokolenia-z>, dostęp: 04.04.2022.
- Film promocyjny Firmy APP*, <https://www.youtube.com/watch?v=BSylEHL6XUA>, dostęp: 08.04.2022.
- Film promocyjny miasta Lublin*, <https://www.youtube.com/watch?v=ogjS8owtEVw>, dostęp: 08.04.2022.
- Formaty reklam w YouTube*, <https://support.google.com/youtube/answer/2467968?hl=pl>, dostęp: 04.04.2022.
- Gdzie konsumenci szukają informacji o produktach i usługach?*, <https://marketingautomagic.pl/2018/07/gdzie-konsumenci-szukaja-informacji-o-produktach-i-uslugach/>, dostęp: 30.05.2022.
- Gen Z Users Three Times more Likely to Use YouTube than TikTok, Finds Channel Factory*, <https://www.exchangewire.com/blog/2022/05/12/gen-z-users-three-times-more-likely-to-use-youtube-than-tiktok-finds-channel-factory/>, dostęp: 01.06.2022.
- Gen Z Users Three Times more Likely to Use YouTube than TikTok, Finds Channel Factory*, <https://www.exchangewire.com/blog/2022/05/12/gen-z-users-three-times-more-likely-to-use-youtube-than-tiktok-finds-channel-factory/>, dostęp: 01.06.2022.
- Leading countries based on YouTube audience size as of January 2022*, <https://www.statista.com/statistics/280685/number-of-monthly-unique-youtube-users/>, dostęp: 04.04.2022.
- Liczba użytkowników YouTube w Polsce*, <https://tube.ad/>, dostęp: 04.04.2022.
- Marketing Is Dead*, <https://hbr.org/2012/08/marketing-is-dead>, dostęp: 26.05.2022.
- Meet the Future: Gen Z's Regeneration*, <https://www.facebook.com/business/news/insights/meet-the-future>, dostęp: 30.05.2022.
- Mega Coaster: Get Ready for the Drop (360 Video)*, <https://www.youtube.com/watch?v=-xNN-bJQ4vI>, dostęp: 20.05.2022.
- Młodzi ludzie sceptycznie nastawieni do tradycyjnych form reklamy. Marki coraz częściej stawiają więc na współpracę z blogerami*, <https://biznes.newseria.pl/news/mlo-dzi-ludzie-sceptycznie,p1000629523>, dostęp: 28.05.2022.
- Most popular social networks worldwide as of January 2022, ranked by number of monthly active users*, <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>, dostęp: 04.04.2022.

- Nielsen Total Audience Report Q1 2019*, https://www.insideradio.com/nielsen-total-audience-report-q1-2019/image_9cfad470-9bd3-11e9-850b-877ec90a2aa6.html, dostęp: 28.05.2022.
- Nowy Marketing Trendbook 2022*, <https://mamstartup.pl/wp-content/uploads/2022/04/NowyMarketing-Trendbook-2022.pdf>, dostęp: 12.04.2022.
- Pokolenie telewizji a pokolenie YouTube'a, czyli co wybiera generacja Z*, https://nowy-marketing.pl/a/27206,pokolenie-telewizji-a-pokolenie-youtube-a-czyli-co-wybiera-generacja-z?_r=1, dostęp: 01.06.2022.
- Pokolenie Z w finansach i na rynku pracy*, https://www.pb.pl/pokoleniez/download/pokolenie_z_raport_spotdata.pdf, dostęp: 30.05.2022.
- Report Accenture 2019*, https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-98/accenture-report-2019.pdf, dostęp: 01.06.2022.
- Report Community Rising*, <https://communityrising.kasasa.com/gen-x-gen-y-gen-z/>, dostęp: 01.06.2022.
- Resident population in the United States in 2021, by generation*, <https://www.insiderintelligence.com/charts/united-states-population-by-generation/>, dostęp: 30.05.2022.
- Understanding Gen Z through the lens of YouTube*, <https://www.thinkwithgoogle.com/marketing-strategies/video/gen-z-and-youtube/>, dostęp: 01.06.2022.
- Video: Goodbye to The Mass Audience*, <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,971713,00.html>, dostęp: 28.05.2022.
- What you need to know about the state of video ad viewability in 2017*, <https://www.thinkwithgoogle.com/marketing-strategies/video/video-ad-viewability-rates/>, dostęp: 28.05.2022.
- Will It Blend? – iPad*, <https://www.youtube.com/watch?v=lA128d6tbko>, dostęp: 26.05.2022.
- Youtube – Overview*, <https://www.alexa.com/siteinfo/youtube.com>, dostęp: 04.04.2022.
- YouTube Influencer Marketing Report: 2021 Year In Review*, <https://influencermarketinghub.com/youtube-influencer-marketing-report/>, dostęp: 13.04.2022.
- YouTube user statistics 2022*, <https://www.globalmediainsight.com/blog/youtube-users-statistics/>, dostęp: 04.04.2022.
- YouTube vs TV: finding your media mix*, <https://www.gainshare.com/blog/posts/youtube-vs-tv-finding-your-media-mix/>, dostęp: 28.05.2022.

Gabriel Chruściel

Dziennikarstwo i komunikacja społeczna

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

gabrielchrusciel@o2.pl

STRATEGIE MARKETINGOWE WYBRANYCH MAREK MODOWYCH

Marketing strategies of selected fashion brands

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza dwóch marek modowych, polskiej marki Reserved i hiszpańskiej marki Zara. W pracy przedstawiono strategie marketingowe i oryginalne pomysły obu marek na zdobycie klientów i utrzymanie swojej pozycji na rynku. Przedstawiona analiza, została opracowana za pomocą podstawowych artykułów, raportów rocznych prezentowanych przez marki, informacji opublikowanych na ich stronach internetowych oraz zrealizowanych kampanii reklamowych, których zestawienie pozwoliło na sformułowanie wniosków. Wiodącymi metodami badawczymi wykorzystanymi w pracy była analiza porównawcza oraz studium przypadku. Przeanalizowanie strategii marketingowej tych firm pozwoli nakreślić, w jaki sposób branża odzieżowa stara się dynamicznie wzmacniać i poszerzać swoją pozycję rynkową. Celem szczegółowym jest próba uchwycenia podobieństw i różnic między stosowanymi strategiami, w tym narzędziami promocji marek Reserved i Zara.

Słowa kluczowe: marka, strategia marketingowa, Reserved, Zara, kampania reklamowa, promocja marki

Summary

The campaign aims to analyze two fashion brands, the Polish brand Reserved and the Spanish brand Zara. The strategies presented were presented and original ideas that gave you the marketing opportunities that feature on the website. The presented brand analysis was developed with a helpful housing. Reports, reports, reports to take to the site. The leading research methods used in the work are comparative analysis and a case study. By analyzing the company's marketing strategy, it will be possible to outline how the clothing industry tries not to deepen and expand its own market. The purpose of the following working method is to try to capture and parallelize the equivalent strategies, including the promotion tools of the Reserved and Zara brands.

Keywords: brand, marketing strategy, Reserved, Zara, advertising campaign, brand promotion

Wstęp

Koncepcją pracy jest zaprezentowanie i porównanie dwóch popularnych marek odzieżowych, Reserved oraz Zara przez pryzmat wykorzystywanych przez nie strategii marketingowych. Wybór firm nie jest przypadkowy, zestawiona została bowiem czołowa polska marka wraz z najpopularniejszą siecią sklepów odzieżowych na świecie.

Przeanalizowanie strategii marketingowej tych firm pozwoli nakreślić, w jaki sposób branża odzieżowa stara się dynamicznie wzmacniać i poszerzać swoją pozycję rynkową. Celem szczegółowym poniższej pracy jest próba uchwycenia podobieństw i różnic między stosowanymi strategiami, w tym narzędziami promocji marek Reserved i Zara.

Metodami najbardziej pomocnymi do ukazania różnic między markami okazały się źródła pochodzące z oficjalnych stron firm i materiały audiowizualne udostępniane na profilach marek. Określone materiały wyodrębniły znaczne różnice i priorytety jakimi kierują się oba przedsiębiorstwa.

Przed zaprezentowaniem działań obu marek warto przybliżyć pojęcie strategii marki. Peter Hingston uważa, że jest to zespół jasno określonych działań i zasad postępowania, które przedsiębiorstwo musi spełnić, aby efektywnie

prorowadzić swoją działalność i osiągnąć maksymalizację zysku¹. Z kolei Jerzy Altkorn pisze, że określenie strategii marketingowej firmy „to proces decyzyjny, polegający na wytyczeniu najistotniejszych problemów oraz określeniu i wyborze sposobów ich rozwiązań”². Strategia marki jest więc kompleksowym systemem czynności, które mają jasno określony i zdefiniowany cel. Może nim być wzrost świadomości marki, kształtowanie jej wizerunku, pozycji na rynku czy poprawa jej rozpoznawalności.

Marka Reserved

Historia i charakterystyka marki

Reserved to reprezentacyjna marka polskiego przedsiębiorstwa odzieżowego LPP, które zajmuje się projektowaniem, produkcją i dystrybucją odzieży. W swojej grupie posiada aż pięć flagowych marek, poza Reserved, także H-o-use, Cropp, Mohito, Sinsay. Reserved funkcjonuje wedle określonych zasad, pozwalających jej określać kierunki działania i rozwoju. Marka stara się podkreślać fakt, że jest polską firmą odzieżową i większość decyzji dotyczących kolekcji i strategii zapada właśnie w Polsce, a tylko 35% kolekcji tworzonych jest poza granicami kraju. Reserved tym sposobem stara się wspomóc polską gospodarkę i rozwinąć eksport; „Choć dziś działamy już na blisko 40 rynkach, zawsze pozostaniemy firmą z polskimi korzeniami”³. Reserved stara się w swoich kolekcjach podążać za najnowszymi trendami, wsłuchiwać się w opinie i potrzeby klientów pragnących ubraniem „wyrazić siebie”. Marka inspirowuje się kulturą wielkich metropolii, takich jak Tokio czy Seul, ale nie zapomina też o miastach Europy i Ameryki. W sklepach marki Reserved oferowana jest odzież dla kobiet, mężczyzn i dzieci. Bogata oferta pozwala również na zakup odzieży unisex oraz tej przeznaczonej dla kobiet w ciąży. Powstające kolekcje oferują zarówno elegancki, wyszukany styl ubrań, jak i luźniejszy, *casualowy* czy sportowy. W strategii promocji marki istotną rolę pełnią często oferowane klientom promocje i obniżki cen produktów, przy podkreśleniu możliwości zakupu odzieży „dobrej jakości w przystępnej cenie”.

¹ P. Hingston, *Wielka księga marketingu*, Kraków 1992, s. 21.

² J. Altkorn red., *Podstawy marketingu*, Kraków 1996, s. 412.

³ *Historia LPP S.A.*, <https://www.lppsa.com/o-nas/historia-lpp>, dostęp: 23.02.2021.

Strategia marketingowa firmy

Analizując strategię marketingową Reserved można zauważyć działania i treści, z których firma jest dumna i je rozpowszechnia oraz działania bardziej ukryte, które udało się zauważyć, podczas analizy aktywności marki. Piszząc o marketingu nie można zapomnieć o Philipie Kotlerze, który uznawany jest za ojca chrzestnego nowoczesnego marketingu. Badacz uważa, że marketingiem jest to, co tworzy firmę, „marketing jest tworzeniem, komunikowaniem i dostarczaniem wartości rynkowi docelowemu dla osiągnięcia zysku”⁴.

Omawiając strategię marketingową należy rozpocząć od istotnych elementów składowych promowanych przez Reserved. Jednym z nich jest strategia zróżnicowanego rozwoju „For People, For Our Planet” i linia ubrań JoyFul #EcoAware, którą tak pręźnie marka stara się rozwijać. To perspektywiczne działanie, które ma pozytywnie wpłynąć na planetę i ludzi dbając jednocześnie o to, aby ubrania były dobrej jakości oraz wpisywały się w trendy prosto z wybiegów. Jest to kolekcja, która została stworzona przez firmę w 100% z materiałów odpadkowych, recyklingowych, takich jak zużyte plastikowe butelki czy pozostałości tworzyw z odpadków poprodukcyjnych. Kolekcja Eco Aware stanowi już ponad 20% wszystkich ubrań marki, a samo Reserved zadeklarowało, że do końca 2025 roku ta liczba wzrośnie aż do 50%. Dla przykładu „wszystkie body z kolekcji dziecięcej Reserved, mają w składzie 100% bawełny”⁵. Klienci aktualnie taką samą uwagę zwracają na wygląd produktu, jak i na jego jakość i warunki produkcji. Z pewnością docenią to osoby dbające o środowisko, ale i takie, które przejmują się losem planety. Przywołane działanie marki jest odpowiedzią na oczekiwania konsumentów, szczególnie tych reprezentujących tzw. pokolenie Z.

Aspektem, na który marka zwraca uwagę jest także jej ekspansja na zagraniczne rynki. Reserved wraz z postępującymi procesami technologicznymi stale rozwija swą działalność w tym zakresie. Głównym celem marki jest dotarcie do jak największej liczby potencjalnych konsumentów z całego świata. Produkty marki są już dostępne nie tylko w większości krajów Europy, ale i w Egipcie czy Zjednoczonych Emiratach Arabskich.

⁴ H. Posner, *Marketing mody*, Warszawa 2019, s. 28.

⁵ LPP, *Raport zintegrowany za rok 2019/20*, s. 39, <https://www.lppsa.com/wp-content/uploads/2018/02/LPP-Ra-port-Zintegrowany-2019-Online-PL.pdf>, dostęp: 17.03.2021.

Jedna z lokalizacji wzbudza większe zainteresowanie klientów, sklep znajduje się na ulicy Oxford Street w Londynie. Marka swój pierwszy sklep w Wielkiej Brytanii otworzyła właśnie na jednej z najbardziej rozpoznawalnych ulic handlowych na świecie, którymi spaceruje i gdzie dokonuje zakupów miliony ludzi z całego świata. Debiut marki w tak istotnym miejscu to ogromna szansa finansowa, ale i sprzyjająca okoliczność na wypromowanie jej, dotarcie do nowych klientów i zdobycie ich zaufania. To z pewnością ważny krok dla firmy oraz spełnienie pewnych celów, co do globalnej ekspansji poza granice kraju. Sam sklep liczy ponad 3000 metrów kwadratowych i zlokalizowany jest w pobliżu innych flagowych marek. W dniu otwarcia salonu w Londynie, rozpoczęto również internetową sprzedaż ubrań tej marki dla mieszkańców Wielkiej Brytanii. Sklep w tym miejscu poza celami sprzedażowymi ma oczywiście spełniać również aspekty wizerunkowe. Firma lokalizując swój sklep na tak znanej ulicy chce pokazać, że tacy giganci odzieżowi jak Zara czy H&M nie są zagrożeniem. W ten sposób kreuje się na markę nowoczesną i profesjonalną, potwierdza to futurystycznie urządzone wnętrza lokalu, które zachęca do odwiedzin i dokonania zakupów. Do promocji tak istotnego i przełomowego wydarzenia dla marki wykorzystano wiele obiektów. Przykładem są reklamy zewnętrzne umieszczane na przystankach, słynnych dwupiętrowych autobusach czy taksówkach. Twarzą reklam stała się brytyjska modelka i projektantka mody Kate Moss, która wzięła również udział w kampanii Reserved oraz była obecna podczas otwarcia salonu w Londynie. Marka jest świadoma tego, że współpraca ze znaną osobistością przyczyni się do jej rozpoznawalności. Strategią marki w tym kontekście było wzbudzenie zainteresowania obecnością supermodelki oraz ciekawienie swą ofertą szczególnie młodszych, interesujących się modą klientów.

Analizując strategię marketingową Reserved, wyeksponować należy również projekty, które wzbudziły wiele kontrowersji oraz wątpliwości. Niewątpliwie takim przykładem była propozycja męskiej koszuli, zaprezentowanej przez markę w jednej z kolekcji działu męskiego. Koszula w kolorze khaki ozdobiona była licznymi naszywkami, które według klientów, w tym szczególnie internautów nawiązywały do mundurów organizacji nazistowskich. Takie skojarzenia budził także wygląd prezentującego koszulę modela ostrzyżonego na łyso, ubranego w czarne spodnie i glany. W odpowiedzi na przedstawiony przez markę tak kontrowersyjny produkt, na Facebooku została stworzona grupa, która nawiązywać miała do manifestacji przeciwko Reserved. Sama marka względem

tych zarzutów zareagowała niezwykle stanowczo, koszula została wycofana ze sprzedaży, wystosowano również przeprosiny za zaistniałą sytuację⁶. Marka tworząc opisywaną koszulę liczyła na spełnienie oczekiwań swoich klientów, w tym czasie zauważalny był trend na motywy wojskowe w częściach ubioru. Dobranie reszty ubioru wraz z charakterystycznym modelem z pewnością dawało charakter całej stylizacji. Działania marki wywołały duże zainteresowanie mediów co przyczyniło się do rozgłosu o niej, wpisującego się *de facto* w jeden z kluczowych elementów strategii promocji Reserved.

Kolejnym tego typu działaniem była składająca się z 3 części kampania reklamowa o tytule #ICanBoogie, która powstała z udziałem polskiej aktorki Joanny Kulig oraz francuskiej celebrytki Jeanne Damas. Ponownie podkreślono tutaj wątek współpracy z osobistościami, którą po raz kolejny wyreżyserował Gordon Von Steiner. Założeniem kolaboracji wspomnianych dwóch kobiet przy jednej reklamie było ukazanie różnorodności i wyjątkowości każdej z nich. Sama marka w ten sposób chciała również zademonstrować, że w sklepach Reserved, każdy bez problemu odnajdzie coś odpowiedniego dla siebie. Reklama ukazuje celebrytki, które są świadome swojej urody i wewnętrznej siły, jednocześnie na scenie poruszają się niezwykle zmysłowo. To właśnie ta ich odmienność miała być głównym atutem przekazu. Celebrytki w rytm utworu *Yes Sir, I Can Boogie* uwodzą i flirtują uwzględniając przy tym swoją klasę i poczucie humoru. W tej kampanii nawiązano do lat 70., na scenie ukazano styl i elegancję jakie towarzyszyły tamtym czasom. Polemikę wokół kampanii wzbudziły słowa dyrektorki marketingu Reserved, Moniki Kapłan, która oznajmiła, że „w naszej kampanii zwrot *Yes Sir, I can Boogie* nabiera nowego znaczenia. Zachęcamy w niej wszystkie kobiety do klasycznego flirtu i sztuki uwodzenia, jak za starych, dobrych czasów Marilyn Monroe. Czasów, w których kobieta była kobietą, nosiła spódniczki, miała biust i talię”⁷. Wypowiedź ta wywołała duże kontrowersje, marce zarzucono seksizm oraz przedmiotowe traktowanie kobiet. Klientkom sklepów Reserved mogło towarzyszyć również wrażenie, że ubrania tej marki jednak nie są dla wszystkich. Wobec pojawiających się krytycznych głosów marka postanowiła przeprosić oraz oznajmić,

⁶ I. Kołacz, *Reserved przeprosił za koszulę z naszywkami*, <https://www.press.pl/tresc/48204,reserved-przeprosil-za-ko-szule-z-naszywkami>, dostęp: 14.04.2021.

⁷ J. Dąbrowska, *Dyrektor marketingu Reserved o „starych dobrych czasach, kiedy kobieta była kobietą”*, <https://www.wirtualnemedia.pl/artukul/dyrektor-marketingu-reserved-o-starych-dobrych-czasach-kiedy-kobie-ta-byla-kobieta>, dostęp: 15.04.2021.

że przekaz został źle odebrany, a intencją kampanii miało być przedstawienie i podkreślenie piękna każdej kobiety.

Przywołane przykłady aktywności Reserved wskazują, że marka wywołując duże kontrowersje licznymi wypowiedziami czy działaniami wzbudza zainteresowanie kampanią i samą marką, co jest jednym z elementów jej strategii marketingowej. Taką tendencję zauważają sami eksperci zajmujący się marketingiem: „Partner zarządzający z Attention Marketing ma nawet wrażenie, że Reserved samo z zaciekawieniem obserwuje zamieszanie wokół siebie, a także nauczyło się dość umiejętnie wykorzystywać to w marketingu”⁸. Jest to potwierdzeniem tezy, że działania tego typu są klasyfikowane jako kontrowersyjne i celowe.

Analiza wybranych działań marketingowych

Bez odpowiednich działań marketingowych marka modowa nie mogłaby trafić do licznej grupy odbiorców i budować z klientami trwałych relacji. Efektywnie promowana marka służy jakości, wyartykułowaniu określonych wartości produktów, pozwala na budowanie trwałych i pozytywnych z nimi skojarzeń. Jak pisze P. Kotler, marka „to nie znaczek, to pewnego rodzaju przyrzeczenie, obietnica, to ona powinna kształtować całe zachowanie i strategię działania firmy. Jest całą marketingową komunikacją w pigułce”⁹. Jacek Kall wskazuje, że „marka jest kombinacją produktu fizycznego, nazwy marki, opakowania, reklamy oraz towarzyszących im działań z zakresu dystrybucji i ceny, kombinacją, która odróżniając ofertę danego marketera od ofert konkurencyjnych, dostarcza konsumentowi wyróżniających korzyści funkcjonalnych i/lub symbolicznych, dzięki czemu tworzy lojalne grono nabywców i umożliwia tym samym osiągnięcie wiodącej pozycji na rynku”¹⁰. Klienci po samej marce wiedzą czego od niej oczekują, mają wyrobione zdanie na jej temat, to podstawa do wyróżniania się na rynku.

⁸ M. Baran, P. Piotrowska, M. Przybylski, *Kontrowersyjna wypowiedź dyrektor marketingu Reserved elementem strategii marketingowej?*, <http://www.proto.pl/aktualnosc/reserved-i-can-boogie-kryzys-pr-marketing-opinie-ekspertow>, dostęp: 16.04.2021.

⁹ P. Kotler, *The New Marketing and sales-strategies and tactics*, XIX Seminar of the Series Authorities z 17.05.2006, <https://rbminstitute.com/2019/09/05/wyroznijsie-albo-zgin/>, dostęp: 30.01.2021.

¹⁰ M. Dębski, *Kreowanie silnej marki*, Warszawa 2009, s. 93.

Działania marketingowe przez pryzmat, których kreowany jest wizerunek Reserved są nie tylko różnorodne ale i realizowane na różnych płaszczyznach. Działaniem marki zauważonym nie tylko przez klientów, ale i media była kampania #polskichłopak, która wzbudziła skrajne emocje oraz była częścią kontrowersyjnej strategii marki. Historia kampanii rozpoczyna się, gdy Amerykanka o imieniu Dee Dee w marcu 2017 roku publikuje film na portalu YouTube. Przedstawia w nim swoje zmartwienie i prosi internautów o przysługę. Dziewczyna będąc na koncercie w jednym z warszawskich klubów poznaje chłopaka o imieniu Wojtek, niestety nie zapisując jego numeru telefonu. Podając odbiorcom swoje dane kontaktowe apeluje o pomoc w odnalezieniu sympatii. Opublikowany filmik szybko został zauważony przez internautów, uznany za materiał niepozorowany, dzięki czemu stał się chętnie udostępnianym zarówno w internecie, jak i innych mediach. Marka Reserved w ten sposób nawiązała pewną relację z odbiorcami. Kontynuacja zaplanowanej kampanii miała miejsce 22 marca 2017 roku, gdy marka na swoim profilu YouTube udostępniła jej dalszą część. Nieszablony, trwający ponad 4 minuty materiał przedstawił dalszą część poszukiwań Wojtka przez Dee Dee.

Kolejny fragment ukazywał dalsze próby nawiązania kontaktu z Wojtkiem. Gdy te nie przynosiły efektów zrozpaczona Amerykanka prosiła zespół *The Hot 8 Brass Band* o ponowny występ w Polsce w celu odnalezienia chłopaka. Artyści ostatecznie zgodzili się pomóc dziewczynie. Dalsza część klipu obrazuje wspólną podróż na koncert do Polski, najpierw samolotem, następnie pociągiem PKP do miejsca docelowego. Podczas niej mężczyźni wielokrotnie podkreślają „destynację”, ich rozmowy dotyczą Polski, w tym stolicy państwa. W czasie ukazywania podróży przypomniane zostają również fragmenty z ulicznego występu zespołu. Następnie akcja przenosi się na ulice Warszawy.

W pewnym momencie do bawiącej się grupy ludzi dołącza chłopak, który odpowiada opisowi poszukiwanej przez Dee Dee sympatii. W efekcie szczęśliwego odnalezienia Wojtka, dalsza część koncertu odbywa się w pubie. Całość materiału kończy się optymistycznym finałem¹¹.

Kampania finalnie została bardzo krytycznie oceniona przez klientów, szczególnie tych, którzy ochoczo zaangażowali się w akcję poszukiwania chłopaka z Polski. Rozczarowanie pojawiło się widząc Dee Dee na profilu marki.

¹¹ RESERVED, *RESERVED #POLSKICHLOPAK – POZNAJ HISTORIĘ VOL. 1*, <https://www.youtube.com/watch?v=ufoxqSawtbM&t=6s>, dostęp: 18.04.2021.

Widzowie oglądając udostępniony przez Reserved materiał poczuli się zawiedzeni oraz oszukani. Zostało naruszone również ich zaufanie do samej marki. Firma przygotowując tę kampanię wzbudziła zainteresowanie amerykańką wśród internautów. Docenili, że prosi Polaków o pomoc oraz to, że tak pozytywnie się o nich wypowiadała. Nazwa kampanii, #polskichłopak nie była przypadkowa. Tak jak w opisanej już kampanii #ICanBoogie marka w założeniu nawiązywała do wyjątkowości kobiet, tym razem, celem było podkreślenie uroku polskich mężczyzn. Wizją tej reklamy było przedstawienie mężczyzn z nieznanego dotąd strony, udowodnienie, że nie tylko kobiety mogą być „wizytówką” tego kraju. Marka za pomocą nazwy #polskichłopak nawiązała również do swojego pochodzenia jako istotnego elementu w strategii marketingowej. Wzorem poprzednich w efekcie niekorzystnych sytuacji wizerunkowych, również i tym razem zostały wystosowane publiczne przeprosiny oraz zrezygnowano z dalszego rozwinięcia kampanii w zaplanowanej formie. Co więcej, ta kontrowersyjna kampania została zakwalifikowana jako nieetyczna¹².

Analizując przywołaną kampanię zwrócić należy jednak uwagę na to, że marka w tym czasie zyskała duże zainteresowanie ze strony mężczyzn, a była to główna grupa docelowa firmy w okresie trwania kampanii #polskichłopak. Współtwórcy materiału w wywiadzie przyznali, że 98% osób, które zapoznały się z reklamą, zaliczało się do grupy docelowej¹³.

Efektom tak zaplanowanej kampanii mógł być rozgłos dla marki, ale i utrata wielu klientów i ich zaufania, a przede wszystkim pogorszenie wizerunku co wiąże się z licznymi stratami finansowymi. Stratedzy reklamowi w tej kwestii są niezwykle podzieleni. Jedni uważają, że marka przedstawioną kampanią uzyskała niezwykle sukces, docierając do męskiej części odbiorców, natomiast inni zarzucają firmie naruszenie pewnych zasad etycznych, które konsekwencje odnajdą w zmniejszeniu liczby klientów i ich zaufania do marki¹⁴.

¹² LPP, *Raport zintegrowany za rok 2017*, s.73, <https://www.lppsa.com/wp-content/uploads/2018/02/LPP-rapor-t2017PL.pdf>, dostęp: 20.04.2021.

¹³ Mediafun, *Dziewczyna szuka chłopaka z Polski. Wywiad*, <https://www.youtube.com/watch?v=qVPKkghHeoE>, dostęp: 20.04.2021.

¹⁴ B. Goczał, *Polish boy wanted*, <https://www.wirtualnemedia.pl/arttykul/polish-boy-wanted-marketingowa-sciema-czy-viralowy-sukces>, dostęp: 01.06.2021.

Marka Zara

Historia i charakterystyka marki

Zara to marka, znana i ceniona przez konsumentów. Jest hiszpańskim przedsiębiorstwem należącym do grupy Inditex, które projektuje, produkuje i sprzedaje odzież. Zara jest przewodnią oraz najbardziej rozpoznawalną marką tej grupy. To głównie z tego powodu właśnie ta firma oraz jej strategia będzie porównywana i analizowana wraz z omówioną w poprzednim rozdziale polską marką Reserved. Firma od początku miała modne i przystępne cenowo ubrania, jednak to nie wyróżniało jej na rynku. Wszyscy producenci projektowali około 2 kolekcje rocznie, przez co ludzie byli znudzeni i nie mieli dostępu do unikalnych kreacji. Zara obrała inną drogę, wypuszczała kolekcje w krótszych odstępach czasowych niż konkurencja, jednak z mniejszym nakładem. Dzięki czemu klienci mogli cieszyć się nowymi produktami, a marka sprzedawała większość nakładu. Na magazynach nie zostawały więc stare kolekcje, ponieważ produkowano je w ilościach które się wyprzedawały. Takie działanie spotkało się z uznaniem wśród konsumentów. Marka z pewnością zyskiwała dzięki temu, iż od początku istnienia była tworzona z pasją, a potrzeby wymagających nabywców były na pierwszym miejscu. Dużą rolę miała nieszablono- wa strategia, przykładowo, zamiast wykorzystywania pieniędzy na obszerne reklamy, Zara woli zapewniać sklepom dobrze usytuowane lokalizacje, zwiększając szansę na zysk. To osiągnięcie pokazuje, jak wielki potencjał ma nieba- nalna strategia i odpowiednie, sprawne zarządzanie marką.

Klienci sięgali po Zarę, ponieważ wprowadzała nowe trendy do swoich kolekcji najszybciej na rynku. „Każdego roku na sklepowych półkach pojawia się ok. 10 000 nowych projektów w 20 kolekcjach”¹⁵. Zara jako jedna z nielicznych sieci sklepów produkowała większość swoich ubrań w Hiszpanii. Konkurencja wybierała w tym aspekcie Chiny czy Indie, co wiązało się z niższą jakością ich produktów. Z racji istnienia innych linii produkcyjnych, marka wyznacza nie- co wyższe ceny. Produkcja usytuowana na lokalnych rynkach znacznie skraca czas dostawy towaru zarówno do sklepów jak i do klientów.

W dotychczasowej działalności Zary można zauważyć dwa najbardziej znaczące momenty. Pierwszym z nich była zdecydowanie ekspansja marki za

¹⁵ *Zara*, <https://lamode.info/zara.html?fbclid=IwAR3wP5p1gHiO6I6lDfbtshG5g-y95NXWyRtTak3fLKYp-GgmdmWewPxeomfo>, dostęp: 21.03.2021.

granicę w 1988 roku, to wtedy sieć sklepów rozrosła się i dotarła do ludzi z innych krajów. Drugim momentem było zaś uruchomienie sklepu *online*, otworzyło to szerokie możliwości, m.in. możliwość zakupu produktu na odległość, który dostarczany jest w krótkim czasie.

Charakterystyka marki Zara opiera się na modelu zaproponowanym przez przedsiębiorstwo Inditex. Schemat działania nawiązuje do wartości jakie firma chce przekazywać swoim klientom produkując stylowe, dobrej jakości produkty. Konkretnie i przemyślane działania zapadać mają już od etapu projektowania po samą produkcję, dostarczenie produktów do sklepów i finalnie ich sprzedaż w sklepach jak i w internecie. Głównym powodem takiego działania firmy jest zadowolenie klienta. Zara stara się zaproponować produkt dokładnie taki, jaki życzą sobie odbiorcy sklepów. Celem jest spełnić oczekiwania klienta na każdym aspekcie kontaktu z marką, zarówno podczas zakupów *online* czy też tych zrealizowanych stacjonarnie w sklepie. Wyznaczone wyżej cele swoje uzasadnienie znajdują w modelu biznesowym firmy, który działa na trzech, głównych filarach: elastyczności, integracji cyfrowej i zrównoważonym rozwoju¹⁶.

Na tym etapie zauważyć można pewne podobieństwo do opracowanej wcześniej marki Reserved. W obu przypadkach firmy, pracując na określonych zasadach starają się również przekazywać konsumentom pewne, ustalone przez całe przedsiębiorstwo cele. Obie marki reprezentują również przedsiębiorstwa, do których należą, porównanie dotyczy więc dwóch topowych marek odzieżowych.

Strategia marketingowa firmy

Pierwszym z dowodów na całkiem odrębny, wręcz innowacyjny pomysł realizacji swojej strategii marketingowej jest kwestia promocji marki. W przypadku reklam, Zara dodaje jedynie spoty pokazujące niektóre kolekcje, jednak nie zaprasza gwiazd do swoich kampanii. Opieranie się na jakości i zadowoleniu klientów w przypadku Zary okazało się strzałem w dziesiątkę. Wielu *influencerów* bez opłacania im reklam, z własnej woli poleca markę oraz jej produkty, co zwiększa jej zasięgi. Jest to świetny rodzaj nieodpłatnej reklamy,

¹⁶ *Our model*, <https://www.inditex.com/en/how-we-do-business/our-model>, dostęp: 27.04.2021.

o którą sama marka nie prosi, zyskuje dzięki temu na wiarygodności. „Strategia marketingowa Zary polega na założeniu, iż każda klientka i każdy klient jest przekonany, że zakupione w Zarze ubrania to najnowszy krzyk mody na każdą kieszeń”¹⁷.

O nietypowej strategii świadczy też fakt, iż Zara nie wykupuje reklam w postaci billboardów, artykułów w prasie czy reklam telewizyjnych. Dodatkowo nie współpracuje też z celebrytami, nie wypuszcza kolekcji sygnowanych nazwiskiem znanej gwiazdy, bądź projektanta. Na kanałach społecznościowych marki, takich jak YouTube, nie widnieje żadna kampania stworzona przy współpracy ze światowej klasy gwiazdą. W kampaniach reklamowych marki występują modelki i modele nieznane większej części odbiorców. Przeglądając media społecznościowe oraz reklamy, można się doszukać jedynie prostych, spokojnych reklam, prezentowania produktów na nieznanymi w branży twarzach, co nie do końca jest złe. Zara słynie z prostoty przekazu, w jej kampaniach nie zobaczymy plejady gwiazd, czy hucznej muzyki, w miejsce tego są stosowane nastrojowe, przemyślane i bardzo skromne prezentacje produktów na zdjęciach bądź nagraniach. W XXI w. ludzie widzieli już wszystko, w czasach pełnych przepychu strategia Zary nabiera ascetycznego, artystycznego charakteru, co wyróżnia ją na tle pozostałych spółek¹⁸.

Najczęściej wyświetlany materiał na kanale marki Zara odtworzony został ponad 8 milionów razy¹⁹. Natomiast najczęściej oglądana treść w przypadku firmy Reserved to prawie 22 miliony wyświetleń. W obu przypadkach, na portalu YouTube prezentowana była nowa kampania reklamowa, różnica polegała na osobach w niej występujących. To dzięki współpracy ze światowej klasy modelką i celebrytką Kendall Jenner polskiej firmie udało się uzyskać tak ogromną ilość wyświetleń i przebić prawie trzykrotnie wynik Zary. Efektem tak zorganizowanej kampanii było zyskanie popularności, medialnego rozgłosu wokół marki i dużego zainteresowania nową kolekcją. Hiszpańska marka działa więc w inny sposób, bowiem jej materiały wizualne na tym portalu nie trafiają do aż tak szerokiego grona odbiorców jak w przypadku Reserved. Zara obiera więc inną strategię na zyskiwanie popularności i sympatii klientów

¹⁷ *Strategia marketingowa*, <https://artographica.wordpress.com/tag/strategia-marketingowa/>, dostęp: 27.03.2021.

¹⁸ P. Filipowicz, *W czym tkwi sukces Zary*, <https://fashionbiznes.pl/qa-w-czym-tkwi-sekret-sukcesu-zary/>, dostęp: 29.11.2022.

¹⁹ Zara, <https://www.youtube.com/channel/UCa8RD6FJlIG4nBskvhOGZw>, dostęp: 27.04.2021.

na rynku odzieżowym. Głównym powodem całkiem odmiennej strategii obu marek, może być fakt, iż celem Reserved jest zyskanie popularności na globalną skalę, podczas gdy Zara osiągnęła już ten status.

Główną rolę w przypadku hiszpańskiej marki i jej polityki odgrywa, wcześniej wspomniany już model biznesowy Zary. Elastyczność w przypadku tej firmy cechuje się ciągłym dostosowywaniem się do potrzeb i wizji klientów, stałym badaniem rynku, poznawaniem go i natychmiastową reakcją na trendy. Marce niezwykle zależy na tym, aby to klienci właśnie w sklepach marki Zara jako pierwsi zakupili ubrania, które są niezwykle popularne w danym sezonie. Zara odniosła sukces za sprawą tego, iż była dostępna dla wszystkich. Marka stała się bardzo elastyczna i szybko reagując na nowe trendy zjednoczyła sobie miejsce w sercu wielu konsumentów. Moda wybiegowa i *high-fashion* była osiągalna nawet dla przeciętnego obywatela, wcześniej tego typu ubrania były trudno dostępne. Ludzie cenią sobie fakt, iż mogą ubrać się w stylu luksusowych domów mody na światowym poziomie, lecz w kilkukrotnie niższych cenach. Zara nie opiera się na nazwisku konkretnego projektanta, biorą oni inspirację z różnych źródeł, kolekcje są więc bogatsze.

Marka szczerzy się, że sklepy stacjonarne, jak i internetowe uzupełniane są nowymi ubraniami dwarazy w tygodniu, a okres od projektowania ubrania po dostarczenie go do sklepu trwa zaledwie trzytygodnie²⁰. Takimi wynikami nie może pochwalić się żadna inna marka odzieżowa. Średni czas projektowania kolekcji przez konkurencję trwa 9 miesięcy. Ten fakt sytuuje Zarę na zdecydowanej pozycji lidera w przypadku marki, która jest w stanie jak najszybciej reagować na trendy i potrzeby klientów²¹. Marka nie wydając ogromnych funduszy na opłacenie współpracy z gwiazdami czy efektywnych reklam inwestuje w jak największą liczbę kolekcji ubrań. Istotną kwestią jest również produkowanie dość małej ilości ubrań. Klienci dzięki temu zabiegowi mają świadomość, że zwlekanie z zakupem danej rzeczy nie ma sensu, ponieważ może ona w pewnym momencie zniknąć i nie ma gwarancji przywrócenia jej do sprzedaży. To główny powód tak ogromnej popularności marki na całym świecie.

²⁰ Zara rządzi branżą odzieżową, <https://forsal.pl/artykuly/926996,wzrost-sprzedazy-zary-o-15-proc-sukces-modelu-biznesowego-zary.html>, dostęp: 02.06.2021.

²¹ J. Panek, Zara – historia oszałamiającego sukcesu, <https://echodnia.eu/zara-historia-oszałamiającego-sukcesu/ar/c3-10302690>, dostęp: 29.11.2022.

Marka za pomocą swoich działań nie dąży do rozgłosu, oszczędza dużą część pieniędzy na reklamach, nie opłaca kapitałochłonnych współprac tak jak inne koncerny. Stawia na prostotę, modę oraz mniej znane twarze prezentujące ich produkty. Zara przede wszystkim jednak, nie wyznacza trendów, jedynie szybko reaguje i udostępnia je swoim klientom do sprzedaży. Niejednokrotnie była także posądzona o kopiowanie projektów innych marek, szczególnie tych luksusowych²².

Z powodu mocnych inspiracji kolekcjami pewnych projektantów, Zara nie tylko zyskiwała wielu klientów, ale i osoby, które nie do końca zgadzały się na obraną taktykę firmy. Były wytaczane przeciwko niej sprawy sądowe dotyczące plagiatowania produktów, jednak zazwyczaj kończyło się to polubownie dla obydwu stron. „Sieciówka” zawsze odzyskiwała swoje dobre imię, jednak umniejszanie marce jak i wielu innym stało się standardem. Z działalnością tej marki wiążą się więc liczne kontrowersje, zła sława czasem wynika z pomyłek, niekiedy z nieprzemyślanej strategii. Takim przykładem jest jeden z produktów, który sprzedawała Zara. Były to szpilki z czerwoną podeszwą, które są charakterystycznym znakiem dla luksusowej firmy Christiana Louboutin. Projekt Zary na tyle przypominał luksusowy oryginał, że projektant postanowił oskarżyć markę o kopiowanie jego produktów. Sprawa zakończyła się pozytywnie dla firmy, sąd uznał, że nie tylko projektant (firmy Christiana Louboutin) ma prawo tworzyć czerwone szpilki. Jest to jedna z wielu spraw, gdzie marce zarzucono oszustwo²³.

Mimo tych afer, wielu klientów ceni ten aspekt firmy, a nawet uważa to za główny powód jej popularności. Zara w ten sposób umożliwia milionom klientów poczuć się luksusowo, przy niewielkim koszcie. Marka bazując na projektach pochodzących prosto z wybiegów czy luksusowych domów mody, pozwala klientom spełnić ich aktualne pragnienia.

W przypadku Reserved, afery tej firmy nabierały zupełnie innego wymiaru. Były to najczęściej skandale, polegające na nadużyciu zaufania klientów jak w przypadku opisanej wyżej kampanii *#polishboy* czy obrażeniu części odbiorców marki w przypadku kampanii *#ICanBoogie*. Nie brakowało również

²² M. Schlossberg, *Zara oskarżona o plagiat i kradzież przez projektantkę*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/handel/zara-oskarzona-o-plagiat-i-kradziez-przez-projektantke/md2h9th>, dostęp: 29.11.2022.

²³ *Zara wygrała sprawę z Louboutinem*, <https://www.forbes.pl/life/styl/zara-wygrala-sprawe-z-louboutinem/pngm8fr>, dostęp: 02.06.2021.

tych związanych z projektowaniem ubrań nawiązujących do nieprzyjemnych wspomnień. Miały one kontrowersyjny wydźwięk, sprawiały, że wokół marki tworzył się szum medialny. Budziły one także skrajne emocje odbiorców. Porównanie tych marek przedstawia zależność między nimi, pokazuje wymiary i efekty odbytych w ich historii skandali.

Kolejnym uzasadnieniem dużej popularności marki jest jej stałe zintegrowanie, zarówno pod kątem zakupów *online* jak i stacjonarnych. Zgodnie z filozofią *fast-fashion* stosowaną przez Zarę, witryny okienne regularnie podlegają zmianom. Marka inwestując w ten sposób zachęca klientów do odwiedzenia sklepów i dokonania w nim zakupów. Sklepy posiadają również swoją indywidualną estetykę oraz wystrój. Wszystkie otwierane są także w najdroższych dzielnicach, w głównych punktach galerii. Pracownicy sklepu są zobowiązani do noszenia ubrań marki podczas pracy, jednak w zależności od regionu ten ubiór wygląda inaczej. Jest to spowodowane tym, że Zara chce być marką dla wszystkich i odzwierciedlać różnice społeczno-ekonomiczne. Firma udowadnia, że skupia się na rynku masowym i dba o jakość obsługi klientów we wszystkich swoich lokalizacjach, każdy sklep ma narzucone te same zasady i nie odstaje od pozostałych. Spostrzeżenia klientów są czymś niezwykle ważnym dla marek, w końcu to oni zapewniają im zysk²⁴.

Wybrane działania marketingowe

Działania marketingowe jakie podejmuje Zara znacząco różnią się od tych tworzonych przez markę Reserved. Wybrane przykłady ukazują sposób, w jaki firma kreuje swój wizerunek oraz to w jakim kierunku zmierza proponując klientom swoje innowacyjne pomysły. Spośród tak obszernej liczby działań warto przeanalizować najistotniejsze z nich.

Pierwszym opisywanym działaniem marketingowym będzie niedawno zaprezentowana kampania „Zara Beauty” – nowego działu marki, przeznaczonego do sprzedaży kosmetyków. Do tej pory sklep miał takie działy jak: *Zara Man*, *Zara Women*, *Zara Kids*, czy *Zara Home*, postanowiono jednak rozszerzyć je o jeszcze jeden. Przemysł kosmetyczny jest teraz bardzo oblegany, głównie

²⁴ J. Długa, 6 czynników będących kluczem do sukcesu Zary, <https://przedsiębiorcza.com/2015/07/6-czynnikow-bedacych-kluczem-do-sukcesu-zary/>, dostęp: 29.11.2022.

przez damską część konsumentów. W „sieciówkach” były dostępne jedynie ubrania czy akcesoria, potencjalni klienci musieli więc szukać kosmetyków w innych sklepach. Zara 6 maja 2021 roku zapowiedziała nadejście kosmetyków do swoich sklepów, na początku będą to głównie pomadki, cienie do powiek, oraz lakiery do paznokci²⁵. Rozwój marki na różnych płaszczyznach jest bardzo potrzebny, ponieważ dostarczanie nowych produktów napędza ogólną sprzedaż. Od niedawna na rynku wykształcił się trend, tendencja wprowadzania kosmetyków kolorowych przez „sieciówki”. Kampania ukazuje produkty w ich najlepszym wydaniu, na nagraniu przedstawione są zbliżenia na detale produktów, chociażby na wytłoczone logo Zara na pomadkach, czy idealne sprasowanie cieni w palecie. W scenach przejściowych można zobaczyć brokat oraz kolorowe dymki, które z pewnością nawiązują do intensywnej kolorystyki produktów. Kolekcja obejmuje głównie okres wakacyjny, co może uzasadnić użycie nasyconych barw, które latem są niezwykle modne. Jak wynika ze strony producenta, kosmetyki będą podzielone w bardzo przemyślany sposób, dokładniej na pełny produkt, który będzie zawierał opakowanie i wkład, lub sam wkład, który można dokupić po zużyciu poprzedniego, tak, aby nie generować śmieci i wykorzystać stare opakowanie²⁶. Jest to też sposób na zaoszczędzenie części pieniędzy, sam wkład jest znacznie tańszy, więc można jednorazowo kupić opakowanie z wkładem, a następnie już jedynie wkład w celu uzupełnienia kosmetyku. Działanie to nawiązywać może także do ekologicznego podejścia marki wobec środowiska, sprzedając produkty w ten sposób marka znacząco ograniczy ilość produkowanego plastiku. Produkty będą ze średniej półki cenowej, prawdopodobnie dlatego, że marka nie chciała prezentować artykułów niedopracowanych jakościowo. Ubrania marki są bardzo dobrej jakości, firma postawiła sobie wysoką poprzeczkę, oczekiwania wobec przedstawionych kosmetyków będą podobne. Reklama promuje hasło *There is no beauty, only beauties*, które przemawia na temat piękna²⁷, podkreśla, że każdy z nas jest piękny, a pojęcie tego, czy coś jest ładne czy nie, zależy od wielu czynników. Zaprezentowane działanie w znaczący sposób wyróżnia hiszpańską markę na tle innych, które nie

²⁵ Zara, *Zara Beauty. There is no beauty, only beauties*, <https://www.youtube.com/watch?v=OouUgFMkMD0>, dostęp: 09.05.2021.

²⁶ *Stiletto demi-matte lipstick*, <https://www.zara.com/pl/pl/dostepne-12-05-p24120300.html?v1=78482615&v2=1774767>, dostęp: 09.05.2021.

²⁷ Zara, <https://www.facebook.com/Zara/posts/10159168497795907>, dostęp: 09.05.2021.

oferują kosmetyków przeznaczonych do makijażu. Zara poza przedstawioną serią produktów, oferuje także perfumy. Taką ofertą dysponują tylko nieliczne firmy odzieżowe, wyżej przeanalizowany Reserved zdecydowanie w tej kwestii nie dorównuje Zarze.

Kolejnym przywołanym działaniem marketingowym będzie kampania „Zara Woman Spring Summer 2016”, która skupia się na kobietach i ich wewnętrznej sile. Na opublikowanym materiale prezentującym kolekcję, kobiety są wystylizowane za pomocą nowych ubrań Zary. Reklama przedstawia różne zakątki świata, jak również odmienne pory dnia, wszystkie kobiety podążają własnymi ścieżkami. Film dynamicznie przechodzi z jasnego spokojnego dnia do sensualnego, ciemnego nocnego nieba. Siła kobiet jest tutaj w pewien sposób powiązana, pomimo różnych lokalizacji, przedstawiony jest kolorowy dym, który krąży poprzez różne lokalizacje towarzysząc każdej z modelek. Kolekcja jest bardzo subtelna i zwiewna, a sama kampania symbolizuje wsparcie kobiet wobec siebie, a także podkreśla piękno każdej z osobna. Pomimo dużych różnic, chociażby pochodzenia, wagi, czy koloru skóry wszystkie z nich są jednością i to ten aspekt Zara chciała podkreślić. Marka wykorzystuje do swoich kampanii mało znane twarze, jednak selekcja modelek jest przeprowadzona bardzo dobrze. Całość dopełnia spokojna muzyka oraz rosnąca z każdą sekundą dynamika.

Dźwięk działa kojąco na odbiorcę, sprawia wrażenie niebywałego spokoju. Na tle błękitnych plaż i pięknych zielonych pól modelki pozują z kolorowym dymem, pyłkami jak i pochodniami. Noszą zwiewne suknie o różnych długościach i krojach. Z racji na zastosowane materiały, tego typu stylizacje sprawdzą się idealnie w sezonie wiosenno-letnim, którego dotyczy kampania. Pod koniec filmu promocyjnego modelki pozują z pochodniami, stojąc na białym łóżku na środku plaży, nastaje noc. Cała sceneria nabiera klimatu, a pochodnie przykuwają wzrok coraz mocniej. Kobiety zaczynają tańczyć, przekazując z pewnością pozytywne emocje²⁸.

Zara tworzy kampanie w sposób prosty i czytelny, z zachowaniem atrakcyjności wizualnej. Marka nie szuka kontrowersji i nie narzuca klientom na siłę ekscentrycznych pomysłów do swojej kampanii. Marka głównie skupia się na zaprezentowaniu ubrań, które będą częścią nadchodzących kolekcji. Chce

²⁸ Zara, *Zara Woman Campaign. Spring Summer 2016*, https://www.youtube.com/watch?v=0Rmz9_jagKo, dostęp: 01.06.2021.

wywołać u odbiorcy pewnego rodzaju zastanowienie, skupienie, w przeciwieństwie do kampanii jakie przeprowadza Reserved. Ta druga marka konstruuje kampanie tak, aby wywołać konkretne, niekoniecznie pozytywne emocje wśród widzów, i właśnie te emocje mają być bodźcem przyciągającym. Obydwie strategie są różne i skrajne, jednak przynoszą równie zadowalające efekty, co po części stało się integralną częścią każdej marki.

Podsumowanie

Strategie marketingowe marek modowych cechuje ciągła konieczność badań rynku w celu jak najszybszej reakcji na pojawiające się w modzie trendy. To także stałe śledzenie poczynąń konkurencji, efektem tego są liczne działania marketingowe, których firmy się podejmują.

Zamierzaniem niniejszej pracy była analiza strategii marketingowych na przykładzie dwóch marek modowych: polskiej firmy Reserved i hiszpańskiej marki Zara. Na ich podstawie zobrazowano sposób i metody działania największych firm odzieżowych w celu ich zaistnienia i utrzymania się na rynku modowym.

Głównymi działaniami w strategii marketingowej polskiej marki jest próba zaistnienia na zagranicznych rynkach. W tym celu Reserved systematycznie rozwija się technologicznie, wprowadzając na przykład system RFID do swoich sklepów jako pierwsza marka odzieżowa na świecie. Zaprasza także do współpracy światowej klasy celebrytów, takich jak Kendall Jenner czy Cindy Crawford. Wszystkie tego typu współprace i promocja nowych kolekcji modowych przebiegała za każdym razem na najwyższym poziomie, przy zaangażowaniu profesjonalistów. Każda z przywołanych w pracy kampanii marki przedstawiona została z zachowaniem niezwyklej estetyki i próbą oddania konkretnej atmosfery. Ukrytą strategią marketingową firmy okazała się być próba wywoływania kontrowersji i szumu wokół marki w celu zdobycia odpowiedniego zainteresowania ze strony mediów i samych odbiorców marki jak zostało to zaprezentowane na przykładzie kampanii #polskichłopak.

Analizując strategię marketingową marki Zara, zaznaczyć należy, że wyróżnia się ona pomysłowością jej twórcy, Amancio Ortegi. Marka ta stale rozwija metodę *fast fashion*, proponując swoim klientom gotową kolekcję ubrań najszybciej spośród wszystkich marek odzieżowych tego typu. To największy sukces firmy. Firma tak sprawnie reagując na nieustannie pojawiające się nowe

trendy na rynku zdobyła miliony fanów na całym świecie. Zarówno polska, jak i hiszpańska marka stale rozwijają się technologicznie jednak to Zara w tym aspekcie posiada pewne innowacje jak na przykład mobilną aplikację, której Reserved do tej pory nie zaproponowało swoim klientom. Różnica pojawia się również na etapie sposobu promocji nowych kolekcji ubrań. Zara, przedstawiając odbiorcom nową kampanię robi to w artystyczny, delikatny sposób zapraszając do współpracy osoby nieznane szerszemu gronu odbiorców. Reserved natomiast w tym celu do współpracy zaprasza światowe osobistości, osiągając przy tym dużo większe wyniki wyświetleń od hiszpańskiej marki. Kontrast pojawia się również podczas zestawienia działań kontrowersyjnych wspomnianych marek. Najczęstsze błędy hiszpańskiej firmy wynikały z kopiowania produktów pochodzących z wyższej półki, w przypadku Reserved częściej były to niefortunne wypowiedzi czy nieprzemyślane kampanie naruszające zaufanie klientów.

Bibliografia

Literatura:

- Altkorn J. red., *Podstawy marketingu*, Kraków 1996.
Dębski M., *Kreowanie silnej marki*, Warszawa 2009.
Hingston P., *Wielka księga marketingu*, Kraków 1992.
Posner H., *Marketing mody*, Warszawa 2019.

Netografia:

- Baran M., Piotrowska P., Przybylski M., *Kontrowersyjna wypowiedź dyrektor marketingu Reserved elementem strategii marketingowej?*, <http://www.proto.pl/aktualnosci/reserved-i-can-boogie-kryzys-pr-marketing-opinie-ekspertow>, dostęp: 16.04.2021.
Dąbrowska J., *Dyrektor marketingu Reserved o „starych dobrych czasach, kiedy kobieta była kobietą”*, <https://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/dyrektor-marketingu-reserved-o-starych-dobrych-czasach-kiedy-kobie-ta-byla-kobieta>, dostęp: 15.04.2021.
Długa J., *6 czynników będących kluczem do sukcesu Zary*, <https://przedsiębiorcza.com/2015/07/6-czynnikow-bedacych-kluczem-do-sukcesu-zary/>, dostęp: 29.11.2022.
Filipowicz P., *W czym tkwi sukces Zary*, <https://fashionbiznes.pl/qa-w-czym-tkwi-sekret-sukcesu-zary/>, dostęp: 29.11.2022.
Goczał B., *Polish boy wanted*, <https://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/polish-boy-wanted-marketingowa-sciema-czy-viralowy-sukces>, dostęp: 01.06.2021.

- Historia LPP S.A.*, <https://www.lppsa.com/o-nas/historia-lpp>, dostęp: 23.02.2021.
- Kołacz I., *Reserved przeprosił za koszulę z naszywkami*, <https://www.press.pl/tre-sc/48204,reserved-przeprosil-za-ko-szule-z-naszywkami>, dostęp: 14.04.2021.
- Kotler P., *The New Marketing and sales-strategies and tactics*, XIX Seminar of the Series Authorities z 17.05.2006, <https://rbminstitute.com/2019/09/05/wyroznijsie-albo-zgin/>, dostęp: 30.01.2021.
- LPP, Raport zintegrowany za rok 2017*, <https://www.lppsa.com/wp-content/uploads/2018/02/LPP-rapor-t2017PL.pdf>, s.73, dostęp: 20.04.2021.
- LPP, Raport zintegrowany za rok 2019/20*, <https://www.lppsa.com/wp-content/uploads/2018/02/LPP-Raport-Zintegrowany-2019-Online-PL.pdf>, dostęp: 17.03.2021.
- Mediafun, *Dziewczyna szuka chłopaka z Polski. Wywiad*, <https://www.youtube.com/watch?v=qVPKghHeoE>, dostęp: 20.04.2021.
- Our model*, <https://www.inditex.com/en/how-we-do-business/our-model>, dostęp: 27.04.2021.
- Panek J., *Zara – historia oszałamiającego sukcesu*, <https://echodnia.eu/zara-historia-oszałamiajacego-sukcesu/ar/c3-10302690>, dostęp: 29.11.2022.
- Reserved, *RESERVED #POLSKICHLOPAK – POZNAJ HISTORIĘ VOL. 1*, <https://www.youtube.com/watch?v=ufexqSawtbM&t=6s>, dostęp: 18.04.2021.
- Schlossberg M., *Zara oskarżona o plagiat i kradzież przez projektantkę*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/handel/zara-oskarzona-o-plagiat-i-kradziez-przez-projektantke/md2h9th>, dostęp: 29.11.2022.
- Stiletto demi-matte lipstick*, <https://www.zara.com/pl/pl/dostepne-12-05-p24120300.html? v1=78482615&v2=1774767>, dostęp: 09.05.2021.
- Strategia marketingowa*, <https://artographica.wordpress.com/tag/strategia-marketingowa/>, dostęp: 27.03.2021.
- Zara rządzi branżą odzieżową*, <https://forsal.pl/artykuly/926996,wzrost-sprzedazy-zary-o-15-proc-sukces-modelu-biznesowego-zary.html>, dostęp: 02.06.2021.
- Zara wygrała sprawę z Louboutinem*, <https://www.forbes.pl/life/styl/zara-wygrala-sprawe-z-louboutinem/> pngm8fr, dostęp: 02.06.2021.
- Zara*, <https://lamode.info/zara.html?fbclid=IwAR3wP5p1gHiO6I6lDfbtshG5g-y95NXWyRtTak3fLKYP-GgmdmWewPxeomfo>, dostęp: 21.03.2021.
- Zara*, <https://www.facebook.com/Zara/posts/10159168497795907>, dostęp: 09.05.2021.
- Zara*, <https://www.youtube.com/channel/UCa8RD6FJlIlG4nBskvhOGZw>, dostęp: 27.04.2021.

Zara, *Zara Beauty. There is no beauty, only beauties*, <https://www.youtube.com/watch?v=OouUgFMkMD0>, dostęp: 09.05.2021.

Zara, *Zara Woman Campaign. Spring Summer 2016*, https://www.youtube.com/watch?v=0Rmz9_jagKo, dostęp: 01.06.2021.

Zuzanna Barczyk
Studia azjatyckie
Uniwersytet Jagielloński
zuza.barczyk@student.uj.edu.pl

OCHRONA ŚRODOWISKA W STOSUNKACH JAPONII Z UNIĄ EUROPEJSKĄ – WSPÓŁPRACA I RYWALIZACJA

*Environmental protection in Japan – EU relations –
cooperation and contest*

Streszczenie

Celem artykułu jest przeanalizowanie stosunków Japonii z Unią Europejską na podstawie ich działań na arenie międzynarodowej w kontekście ochrony środowiska. Obszar przeciwdziałania zmianom klimatu przez lata stawał się wspólnym interesem łączącym Japonię oraz UE w dialogu na temat bezpieczeństwa, dając im pole zarówno do współpracy, jak i zacieklej rywalizacji. Szczegółowej analizie poddany został proces dążenia do ich obecnej pozycji globalnych liderów w dyskursie na temat ochrony środowiska, a także bieżące relacje Japonii i UE w kontekście zmian klimatu. Na podstawie zebranych danych przedstawiono prawdopodobny kierunek współpracy międzynarodowej i możliwe zagrożenia bądź zmiany, których można spodziewać się w przyszłości, takich jak dołączenie Stanów Zjednoczonych do grona kluczowych graczy w dialogu środowiskowym.

Słowa kluczowe: Japonia, Unia Europejska, ochrona środowiska, stosunki międzynarodowe, zmiany klimatu

Summary

The aim of the article is to analyze Japan's relations with the European Union on the basis of their actions in the international arena in the context of environmental protection. Over the years, the area of counteracting climate change has become a shared interest between Japan and the EU in the security dialogue, giving them room for both cooperation and fierce competition. The process of striving to become global leaders in the discourse on environmental protection, as well as the current relations between Japan and the EU in the context of climate change, has been thoroughly analyzed. Based on the collected data, the likely direction of international cooperation and possible threats or changes that can be expected in the future, such as the United States joining the group of key players in the environmental dialogue, are presented.

Key words: Japan, European Union, environmental protection, international relations, climate change

Wstęp

Relacje międzynarodowe Japonii z Europą są tematem sięgającym lat 60. XX w. Rozpoczęły się od nawiązania kontaktów handlowych, początkowo koncentrując się głównie na rozwoju gospodarczym. Z czasem jednak, gdy utworzona została Unia Europejska, jej relacje z Japonią zaczęły stawać się coraz istotniejszą częścią polityki międzynarodowej. W tym czasie Europa nabrała większego znaczenia w oczach Japonii, wzajemne więzy pomiędzy tymi regionami zaczęły się zacieśniać, a współpraca oparta na inwestycjach i usprawnieniach stała się zjawiskiem o znaczeniu globalnym. Jednym z obszarów, w których widoczna jest silna współpraca Japonii z UE, jest ochrona środowiska i zapobieganie zmianom klimatu. Jest to także pole rywalizacji obydwu stron o pozycję lidera w międzynarodowym dyskursie klimatycznym. Zarówno Japonia, jak i Unia Europejska rokrocznie przedstawiają swoje stanowiska i starają się nakłonić inne państwa do działań nakierowanych na ochronę środowiska naturalnego oraz ograniczanie emisji gazów cieplarnianych, uczestnicząc w organizowanych szczytach klimatycznych.

Analizowanie współpracy Japonii z Unią Europejską pod kątem ochrony środowiska pozwala na głębsze poznanie i zrozumienie zasad i prawidłowości rządzących ich wzajemnymi relacjami. Daje także możliwość na umieszczenie kontaktów japońsko-europejskich w szerszym kontekście światowym.

Japonia wraz z Unią Europejską są traktowane jako liderzy na forum współpracy w kwestiach ochrony środowiska. Są także postrzegane jako przykład dla innych krajów, wyznaczając standardy w wypełnianiu zobowiązań wynikających z ustaleń na temat zrównoważonego rozwoju, zapobiegania zmianom klimatycznym i wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Celem poniższego artykułu jest przeanalizowanie stosunków Japonii z Unią Europejską na podstawie ich działań na arenie międzynarodowej w kontekście ochrony środowiska. Przy wykorzystaniu analizy porównawczej, analizy źródeł i metody empirycznej, autorka w swoich badaniach szuka odpowiedzi na postawione pytania: jaką rolę w stosunkach Unii Europejskiej i Japonii odgrywa ochrona środowiska? Czy działania przez nie podejmowane noszą znamiona ścisłej współpracy, czy zaciętej rywalizacji? A także jak stosunki Unii Europejskiej i Japonii mogą wyglądać w przyszłości?

Początki relacji japońsko-europejskich

Wzajemne relacje Europy i Japonii przez bardzo długi czas nie odgrywały większej roli w polityce zagranicznej obu stron. Od otwarcia Japonii na Zachód w XIX w. istotniejsze dla tego kraju były powiązania z najbliższymi sąsiadami i Stanami Zjednoczonymi. Tak samo dla Europy, partnerstwo z USA było w tamtym czasie wysunięte na pierwszy plan w stosunku do relacji europejsko-japońskich. Bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej, w wielu krajach europejskich utrzymywały się nastroje antyjapońskie. Pamięć o brutalnych poczynaniach japońskich żołnierzy była wciąż żywa. W tamtym okresie Japonia przechodziła proces gruntownych reform pod okupacją amerykańską. Chociaż Europa praktycznie nie brała w nim udziału, to kierunek, jaki obrała po wojnie japońska polityka, pod wieloma względami odpowiadał europejskiemu podejściu. Zarówno Japonia jak i Europa postawiły na rozwój gospodarczy i pozamilitarne środki zapewniania bezpieczeństwa¹.

¹ O. Mykal, *The EU-Japan Security Dialogue*, Amsterdam 2001, s. 45.

Pod koniec lat 50. japoński cud gospodarczy i utworzenie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej przyczyniły się do szybkiego rozwoju po obu stronach, często postrzeganego jako „powojenny program odbudowy”². Był to jednak okres wzajemnej nieufności. Dopiero od lat 60., gdy w wyniku wzrostu handlu międzynarodowego, zwiększył się japoński eksport i doprowadził do nierównowagi w handlu, relacje japońsko-europejskie zaczęły nabierać znaczenia. Dwa lata po uzgodnieniu w lipcu 1968 r. przez EWG taryfy zewnętrznej dla przywozu z krajów trzecich, Komisja Europejska rozpoczęła tworzenie międzynarodowej polityki handlowej i to właśnie Japonii przypadło miejsce pierwszego kraju, z którym rozpoczęto negocjacje dotyczące relacji handlowych³.

W kolejnych latach stosunki EWG i Japonii opierały się głównie na współpracy gospodarczej, w tym na zrównoważeniu deficytu handlowego. Rok 1973 przyniósł ze sobą zarówno kryzys naftowy, jak i tymczasowo bliższą relację Japonii z Komisją Europejską, nawiązaną poprzez rozmowy ministra spraw zagranicznych Ōhira Masayoshiego z przewodniczącym Komisji Europejskiej François-Xavierem Ortolim⁴. Rok później, w Tokio, utworzono pierwszą delegaturę EWG, co przyczyniło się do zacieśniania więzi pomiędzy Japonią a Europą, choć Japonia zwlekała z utworzeniem swojej delegacji w Brukseli przez pięć kolejnych lat, co wciąż pozostawiało Europie powody do niezadowolenia⁵. Te wciąż zauważalnie chłodne relacje pomiędzy EWG a Japonią poprawiły się dopiero po wzięciu przez Japonię udziału w szczycie G7 w Rambouillet w roku 1975⁶. Drugi kryzys związany z ropą naftową z 1979 r. nieco osłabił te stosunki, jednak po ponownym wzroście wartości jena, relacje gospodarcze zostały odnowione, w czym swój udział miało także ożywienie gospodarki europejskiej.

Lata 90. przyniosły ożywienie japońskiej polityki zagranicznej w kontekście relacji z Europą, gdy 18 lipca 1991 r. podpisano Wspólną Deklarację

² H. Watanabe, *Japan-Europe Relations at the Multilateral Level*, Tokio 2013, s. 1.

³ J. Gilson, *Europe in Japan. A Growing EU Identity*, [w:] *The political economy of Japanese globalization*, red. G. D. Hook, H. Hasegawa, Londyn 2001, s. 67.

⁴ S. Saitō, *Japan at the Summit: Japan's Role in the Western Alliance and Asian Pacific Cooperation*, Londyn 1990, s. 40.

⁵ W. Mendl, *Western Europe & Japan Between the Superpowers*, Londyn 1986, s. 89.

⁶ MOFA, *Documents of Summit Meetings in the Past: Rambouillet Summit*, https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/past_summit/01/e01_a.html, dostęp: 07.09.2021.

w sprawie stosunków pomiędzy Japonią a Wspólnotą Europejską⁷. W tym samym roku odbył się także pierwszy szczyt Wspólnota Europejska-Japonia, co zachęciło obydwie strony do umocnienia dialogu politycznego. Dzięki Deklaracji, WE zaczęła odgrywać istotniejszą rolę w polityce zagranicznej Japonii, co stopniowo doprowadzało do ustabilizowania dialogu międzynarodowego i zacieśnienia współpracy już nie tylko w kategoriach handlowych, ale także na temat napięć regionalnych, ochrony środowiska i rozwoju międzynarodowego. Stosunki japońsko-europejskie zostały rozbudowane, wciąż jednak zdradzały przejawy stagnacji⁸.

Jednak powstanie w 1992 r. Unii Europejskiej i wprowadzenie unii gospodarczej i walutowej sprawiło, że postrzeganie Europy w Japonii uległo znacznej poprawie. Dwa lata później, Komisja Europejska i Japonia zaczęły proponować usprawnienia dla handlu i inwestycji łączących Japonię z Unią Europejską⁹, a gdy 8 grudnia 2001 r., w czasie dziesiątego szczytu Japonia-UE, podpisano dziesięcioletni Plan Działania, stosunki japońsko-europejskie przeniosły się na kolejny poziom. Plan zakładał umocnienie związków pomiędzy Unią Europejską a Japonią i przystąpienie do wspólnych działań, a nie poprzestawanie na samych negocjacjach, jak w dużej mierze odbywało się to wcześniej¹⁰.

Relacje Japonia – UE w kontekście ochrony środowiska

Jednym z obszarów, w których widoczna jest silna współpraca Japonii z UE, jest ochrona środowiska i zapobieganie zmianom klimatu. Jest to także pole rywalizacji obydwu stron o pozycję lidera w międzynarodowym dyskursie klimatycznym. Już od czasów Zimnej Wojny, kwestie środowiskowe były jednym z zagadnień dotyczących bezpieczeństwa. Zarówno Japonia, jak i Unia Europejska rokrocznie przedstawiają swoje stanowiska i starają się nakłonić

⁷ EEAS, *Joint Declaration on Relations between the European Community and its Member States and Japan*, http://eeas.europa.eu/archives/docs/japan/docs/joint_pol_decl_en.pdf, dostęp: 07.09.2021.

⁸ P.J. Cardwell, *The EU-Japan Relationship: from Mutual Ignorance to Meaningful Partnership?*, „Journal of European Affairs” 2004, nr 2, s. 3.

⁹ T. Ueta, E. Remacle, *Japan and Enlarged Europe: partners in global governance*, Bruksela 2005, s. 253.

¹⁰ MOFA, *An Action Plan for EU-Japan Cooperation European Union – Japan Summit Brussels 2001*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/action0112.htm>, dostęp: 07.09.2021.

inne państwa do działań nakierowanych na ochronę środowiska naturalnego oraz ograniczanie emisji gazów cieplarnianych, uczestnicząc w organizowanych szczytach klimatycznych. W zacieśnieniu dialogu pomiędzy Japonią a krajami UE istotne znaczenie miała deklaracja haska, wyznaczając trzy obszary, w których miała rozwijać się współpraca, dotycząca ochrony środowiska. Obydwie strony mogły podejmować wspólne działania w kwestii kwaśnych deszczy, globalnego ocieplenia i wylesiania, bez ryzyka poruszania konfliktowych tematów, dzięki ich zbliżonym poglądom w kwestiach środowiskowych¹¹.

Wkrótce po podpisaniu deklaracji haskiej, w 1992 r., w Rio de Janeiro odbyła się Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju, podczas której podpisano Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu. Był to kamień milowy na drodze rozwiązywania problemów w kwestiach ochrony lasów tropikalnych, różnorodności biologicznej, gospodarki odpadami, a także wcześniej wspomnianych kwaśnych deszczy czy globalnego ocieplenia. Japonia i UE zgodziły się na wspólne wprowadzanie podjętych na tym polu decyzji¹². Wkrótce też okazało się, że Ramowa konwencja wymaga dodatkowych poprawek i uściśleń, nad którymi główne prace prowadziły właśnie Unia Europejska z Japonią. Jednym z dodatkowych protokołów Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu był międzynarodowy traktat z 1997 r. nazywany Protokołem z Kioto, który został wprowadzony w życie 16 lutego 2005 roku¹³. Japonia zobowiązała się w nim do redukcji poziomu emisji gazów cieplarnianych o minimum 5% do roku 2012 w porównaniu z wynikami z 1990 roku¹⁴. Postanowienie to zostało przedłużone do 2020 r. podczas konferencji w Doha, określając zobowiązania Unii Europejskiej do redukcji emisji gazów o 8%, a Japonii o 6%. Protokół z Kioto znacząco wzmocnił japońsko-europejski dialog międzynarodowy, ukazując UE i Japonię jako liderów w kwestiach ochrony środowiska i zmian klimatu. Obie strony, w ramach ścisłej współpracy, kontynuowały dyskusje na tematy ekologiczne, często zaznaczając znaczącą rolę środowiska w kwestiach bezpieczeństwa¹⁵.

¹¹ O. Mykal, *The EU-Japan Security Dialogue*, Amsterdam 2001, s. 134.

¹² Tamże, s. 135.

¹³ A. Ciechelska, A. Graczyk, *Wykorzystanie mechanizmów Protokołu z Kioto do rozwoju współpracy krajów rozwiniętych z krajami Azji Wschodniej, na przykładzie Chin i Japonii*, „Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze” 2008, nr 28, s. 48.

¹⁴ Tamże, s. 49.

¹⁵ O. Mykal, *The EU-Japan...*, s. 136-137.

W 2000 r. Japonia wraz z UE przedstawiły komisji WTO wspólne oświadczenie, w którym zauważyły potrzebę nakierowania rozwoju gospodarczego na wzrost uwzględniający kwestie ochrony środowisk¹⁶. Zagadnienia środowiskowe w dialogu na temat bezpieczeństwa Japonii i Unii Europejskiej były także obecne w Planie Działania. Zauważono, że współpraca japońsko-europejska powinna opierać się na bezpieczeństwie w kontekście zasad systemu handlowego a postanowieniami dotyczącymi ochrony środowiska i zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych, jako elementami podlegającymi wzajemnym zależnościom i wsparciu¹⁷. Wymieniono także cztery działania, mające potencjalnie zacieśnić współpracę i porozumienie pomiędzy Japonią a Unią Europejską. Pierwszym z nich było wspólne przygotowanie i negocjowanie Światowego Szczytu ONZ w sprawie Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu na rok 2002. Dodatkowo, zarówno Japonia, jak i UE dążyły do jak najszybszego ratyfikowania Protokołu z Kioto przez inne kraje w obliczu aktualnych rozważań na temat redukcji emisji gazów cieplarnianych. Drugim krokiem było, zaproponowane w Planie Działania, wspólne skoncentrowanie się na usprawnieniu procesów wdrażania konwencji dotyczących zagadnień środowiskowych przyjętych podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju w 1992 r. Trzecie działanie było nakierowane na kwestie bezpieczeństwa w kontekście środowiskowym, które w tamtym czasie były już stałym elementem dyskusji japońsko-europejskich. Potwierdzono chęć dalszej współpracy z krajami rozwijającymi się w ramach Forum ONZ do spraw Lasów, mającej na celu stworzenie zrównoważonej gospodarki leśnej, a także opracowanie skuteczniejszych mechanizmów ochrony lasów. Zgodzono się na współpracę w ramach badań pustynnienia, a także opracowywania i wdrażania trwałych rozwiązań w krajach dotkniętych tym zjawiskiem. Wyrażono także chęć wspólnego opracowania sposobów zwalczania nielegalnego pozyskiwania drewna. Czwartym istotnym punktem Planu Działania było powtórzenie wspólnego oświadczenia w sprawie koordynacji zrównoważonego rozwoju poprzez praktyki handlowe, wspomnianego już podczas spotkania z komisją WTO w 2000 r.¹⁸.

¹⁶ EC, *EU-Japan Ministerial Meeting*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_00_15, dostęp: 10.09.2021.

¹⁷ MOFA, *10th EU-Japan Summit Meeting Outline and Evaluation*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/outline0112.html>, dostęp: 10.09.2021.

¹⁸ O. Mykał, *The EU-Japan...*, s. 138-139.

Rok przed wejściem w życie Protokołu z Kioto już było wiadome, że zostanie on ratyfikowany przez odpowiednią ilość państw. W obliczu tej pewności, Japonia i Unia Europejska zdecydowały się rozpocząć planowanie działań wykraczających poza 2012 r., który był w tamtym czasie rokiem ramowym protokołu. Dyskusje prowadzono na temat wprowadzenia ogólnosiwiatowego planu działania, w którym miałyby uczestniczyć wszystkie kraje i dążyć do zapobiegania zmianom klimatu¹⁹. Dwa lata później, zgodzono się, że Plan Działania z Montrealu, obejmujący wszystkich głównych emitentów gazów cieplarnianych na całym świecie, powinien zostać wdrożony jak najszybciej w celu ustalenia ram, które miałyby obowiązywać po 2012 r. Unia Europejska i Japonia ponownie zgodziły się na ścisłą współpracę w celu zbadania nowych sposobów na ograniczanie emisji gazów cieplarnianych i opracowywania mechanizmu czystego rozwoju²⁰.

Stosunki japońsko-europejskie poprzez ścisłą współpracę w kwestiach środowiskowych uległy znacznej poprawie w stosunku do lat 70. i 80. XX w., kiedy relacje te opierały się głównie na handlu. W 2015 r. podczas Konferencji Klimatycznej COP21 w Paryżu we Francji podpisano porozumienie zakładające utrzymanie wzrostu średnich temperatur poniżej 2°C. Porozumienie to zostało podpisane przez większość państw świata²¹. Kraje Unii Europejskiej i Japonia, traktowane jako liderzy na forum współpracy w kwestii ochrony środowiska, zaczęły wyznaczać pewne standardy w wypełnianiu zobowiązań wynikających z ustaleń na temat zrównoważonego rozwoju, zapobiegania zmianom klimatycznym i wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Podczas 25 szczytu Japonia-UE w 2018 r. obie strony oficjalnie zgodziły się na kontynuowanie współpracy na polu pokoju i bezpieczeństwa, zmian klimatu, energii, edukacji, badań i innowacji. Zauważono, że podpisanie umowy o partnerstwie strategicznym będzie fundamentem dla ściślejszych relacji międzynarodowych²².

¹⁹ MOFA, *13th Japan-EU Summit, Joint Press Statement*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/joint0406.pdf>, dostęp: 12.09.2021.

²⁰ MOFA, *15th Japan-EU Summit, Joint Press Statement*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/joint0604.html>, dostęp: 12.09.2021.

²¹ Europarlament, *EU position for COP 21 climate change conference*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/572787/EPRS_BRI\(2015\)572787_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/572787/EPRS_BRI(2015)572787_EN.pdf), dostęp: 12.09.2021.

²² MOFA, *Japan-EU Summit Joint Statement*, <https://www.mofa.go.jp/files/000382201.pdf>, dostęp: 12.09.2021.

Aktualna współpraca na rzecz zmian klimatu

Bieżące relacje Japonii z Unią Europejską są w dużej mierze wynikiem wieloletniej współpracy, wspólnych wartości i zasad, którymi kierują się oba podmioty. Wśród tych wartości można wymienić demokrację, praworządność, prawa człowieka, multilateralizm i wolną gospodarkę rynkową. Japonia jest powszechnie uznawana za jednego z najbardziej strategicznych partnerów Unii Europejskiej, który posiada najbardziej do niej zbliżone sposoby myślenia i cele. Umowa o partnerstwie strategicznym Unii Europejskiej i Japonii jest jednym z działań odpowiadających wytycznym paradygmatu liberalnego, zakładającym naturalnie wytwarzającą się potrzebę współpracy ze względu na zharmonizowane interesy podmiotów międzynarodowych i ich wspólne dążenia. Kraje Unii Europejskiej zacieśniają swoje stosunki z Japonią w wielu dziedzinach, sięgających zarówno ochrony środowiska, zrównoważonego rozwoju, innowacji i bezpieczeństwa, jak wzmocnienia współpracy politycznej, handel i inwestycje²³.

Obecne relacje międzynarodowe pomiędzy Japonią a Unią Europejską, odnoszące się do kwestii ochrony środowiska zostały jednak w ostatnich latach odsunięte na nieco dalszy plan ze względu na pandemię COVID-19. Ten globalny problem wpłynął także na inne obszary współpracy. Jeszcze podczas szczytu Unia Europejska-Japonia, który odbył się 25 kwietnia 2019 r., głównymi tematami ustaleń były zrównoważona łączność, ochrona danych, energia, transport, innowacje. Obie strony także zgodnie zdecydowały się na zwiększenie zaangażowania we wdrażanie porozumienia paryskiego w sprawie zmian klimatycznych. Unia Europejska wraz z Japonią znów były postrzegane jako liderzy kwestii środowiskowych na arenie międzynarodowej, decydując się na połączenie starań w dziedzinie ochrony środowiska, by sprostać wyzwaniom takim jak tworzywa sztuczne w oceanie²⁴. Także podczas Szczytu G20, który odbył się w Osace, w dniach 28-29 czerwca 2019 r., Unia Europejska, zgodnie z myślą teorii liberalnej, broniła multilateralizmu i handlu opartego na zasadach. Wystąpienia Unii Europejskiej stały w wyraźnej opozycji do

²³ 2011-2021 European Union External Action Service, *EU-Japan relations*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/48463/EU-Japan%20relations, dostęp: 24.09.2021.

²⁴ European Council, *EU-Japan summit, 25 April 2019*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2019/04/25/>, dostęp: 24.09.2021.

nurtu realistycznego, przedstawiając optymistyczną wizję globalnej współpracy odbywającej się w ramach ustalonych norm prawnych. Także przed samym szczytem, Donald Tusk, ówczesny przewodniczący Rady Europejskiej, powiedział: „Scena globalna nie może stać się areną, na której egoizm zdominuje solidarność”²⁵. Unia Europejska także wyraziła swoje zaangażowanie w walce ze zmianami klimatycznymi, decydując się na międzynarodowe przewodnictwo w tej dziedzinie.

Wspólne interesy Japonii i Unii Europejskiej w temacie ochrony środowiska są czynnikiem naturalnie łączącym ich polityki zagraniczne. W Japonii, Unię Europejską postrzega się jako partnera strategicznego, z którym łączy ją wspólne intencje²⁶. W wielu dziedzinach dyskursu międzynarodowego pomiędzy Japonią a Unią Europejską widoczne jest liberalne podejście. Jedną z nich jest dziedzina zmian klimatu. Zarówno Japonia, jak i Unia Europejska starają się wyjść naprzeciw oczekiwaniom i preferencjom grup społecznych. Przejmując przewodnictwo na arenie międzynarodowej w dziedzinach ochrony środowiska, ustalają zasady i normy, zobowiązujące pozostałe narody do włączenia się w dyskurs polityczny, przeciwdziałając tym samym anarchii międzynarodowej zgodnie z założeniami paradygmatu liberalnego.

Ze względu na pogarszającą się sytuację epidemiologiczną na świecie spotkanie przywódców UE-Japonia odbyło się 26 maja 2020 r. w formie wideokonferencji. Reprezentantami Unii Europejskiej byli przewodniczący Rady Europejskiej Charles Michel i przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen, w imieniu Japonii wystąpił Shinzō Abe, ówczesny premier. Przywódcy zgodnie zdecydowali się kontynuować partnerstwo strategiczne Unii Europejskiej z Japonią. Głównym tematem rozmów była pandemia COVID-19, sposoby walki z jej skutkami i wspólna pomoc krajom rozwijającym się. Temat ochrony środowiska i zmian klimatycznych był częściowo wyparty przez naglące problemy ówczesnej sytuacji epidemiologicznej, jednak nie został całkowicie pominięty. Przywódcy wyrazili swoją chęć i nadzieję na dalszą współpracę w dziedzinach zmian klimatu, globalnych problemów i wyzwań związanych

²⁵ European Council, *G20 summit in Osaka, Japan, 28-29 June 2019*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2019/06/28-29/>, dostęp: 24.09.2021.

²⁶ P. Murray, A. Berryman, M. Matera, *Coherence, Effectiveness and Recognition in EU-East Asia Relations*, Brussels 2008, s. 1.

ze środowiskiem²⁷. Pandemia COVID-19 i zmiany klimatu są czynnikami indukującymi sieci współzależności pomiędzy jednostkami a grupami społecznymi, obejmującymi sprawy wewnętrzne i zewnętrzne państw, co pozostaje w zgodzie z teorią liberalną. Zgodnie z założeniami paradygmatu liberalnego, przywódcy Unii Europejskiej i Japonii wypowiadali się w imieniu potrzeb i oczekiwań większych grup społecznych wielu narodów, połączonych ze sobą wspólnymi interesami i dążeniami²⁸.

Ze względu na pandemię COVID-19, także kolejne oficjalne spotkanie pomiędzy Japonią a Unią Europejską odbyło się przez Internet. 5 lutego 2020 r. miał miejsce siódmy dialog wysokiego szczebla dotyczący polityki rozwoju między Japonią a Unią Europejską. Przedstawicielami Japonii byli zastępca ministra i dyrektor generalny ds. Współpracy międzynarodowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych Japonii, Atsushi Ueno i zastępca ministra i dyrektor generalny ds. Globalnych Ministerstwa Spraw Zagranicznych Japonii Keiichi Ono. Unię Europejską reprezentowali dyrektor generalny ds. Partnerstw Międzynarodowych Komisji Europejskiej, Koen Doens oraz dyrektor generalny ds. Działań w dziedzinie klimatu Komisji Europejskiej, Raffaele Mauro Petriccione²⁹. Rozmowy dotyczyły problemów globalnych i regionalnych, m.in. walki z pandemią COVID-19, zmian klimatu, utratę różnorodności biologicznej, a także łączność i współpracę międzynarodową Azji i Afryki³⁰.

Także szczyt przywódców w sprawie zmian klimatu odbył się w formie wideokonferencji w dniach 22-23 kwietnia 2021 r. I choć szczyt został zwołany przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki, Joe Bidena, to Japonia i Unia Europejska, jako liderzy dialogu międzynarodowego w sprawie ochrony środowiska, odegrały w nim znaczącą rolę. Japonia wyraziła także swoją nadzieję na owocną współpracę ze Stanami Zjednoczonymi w kwestii zmian

²⁷ European Council, *EU-Japan leaders' video conference meeting*, 26 May 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2020/05/26/>, dostęp: 24.09.2021.

²⁸ European Council, *Joint press release: Japan-EU Leaders' meeting*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/05/26/joint-press-release-japan-eu-leaders-meeting/>, dostęp: 24.09.2021.

²⁹ 2011-2021 European Union External Action Service, *Climate change, global response to COVID-19 discussed at 7th EU-Japan Development Dialogue*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/92741/climate-change-global-response-covid-19-discussed-7th-eu-japan-development-dialogue_en, dostęp: 24.09.2021.

³⁰ MOFA, *The Seventh Japan – EU High-level Policy Dialogue on Development Cooperation*, https://www.mofa.go.jp/ic/dapc/page25e_000361.html, dostęp: 24.09.2021.

klimatu. W odpowiedzi na oczekiwania wielu grup społecznych, ustalonych zostało wiele zobowiązań klimatycznych dla poszczególnych państw. Dla Unii Europejskiej było to zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych netto o co najmniej 55% do 2030 r., a dla Japonii ograniczenie emisji o 46-50% poniżej poziomów z 2013 r. do 2030 r.³¹. Natomiast Szczyt Japonia-UE z 27 maja 2021 r. przyniósł potwierdzenie o dalszej współpracy w dziedzinach reformy WTO i technologii cyfrowej, a także zapewnienie o wdrażaniu umowy o partnerstwie gospodarczym. Japonia wraz z Unią Europejską ogłosiły uruchomienie sojuszu ekologicznego (Japan-EU Green Alliance) i zdecydowały się na współpracę m. in. w dziedzinie transformacji energetycznej oraz wsparcie krajów przechodzących dekarbonizację, co miało zapewnić im pozycje liderów w działaniach na rzecz klimatu i środowiska³².

Jednak konferencja klimatyczna COP26, która miała miejsce w Glasgow od 31 października do 12 listopada 2021 r., przyniosła pytania na temat odwołania Japonii od energii węglowej, w świetle dotychczasowych ustaleń. Japonia zetknęła się z krytyką na temat prowadzonej przez siebie polityki energetycznej, która kontynuuje wykorzystywanie węgla. Jednak oficjalne stanowisko tego kraju pozostało niezmiennie, nakierowane na przewodniczenie w walce ze zmianami klimatu³³.

Podsumowanie

Szczyt klimatyczny w 2021 r. opierał się nie tylko na współpracy Japonii z Unią Europejską w wysiłkach na rzecz ochrony środowiska, ale był w pewnym sensie globalnym manifestem liberalnego podejścia do kwestii środowiskowych i klimatycznych. Na przestrzeni lat Unia Europejska wraz z Japonią odgrywały role liderów w tej dziedzinie na arenie międzynarodowej, będąc jednocześnie podmiotami wyrażającymi oczekiwania zbiorowości ludzkich w dobie piętrzących się wyzwań i zagrożeń środowiskowych. Opierając się na wieloletniej współpracy, napędzanej wspólnymi interesami i zharmonizowanymi

³¹ U.S. Department of State, *Leaders Summit on Climate*, <https://www.state.gov/leaders-summit-on-climate/>, dostęp: 24.09.2021.

³² MOFA, *The 27th Japan-EU Summit*, https://www.mofa.go.jp/erp/ep/page4e_001135.html, dostęp: 14.12.2021.

³³ MOFA, *Prime Minister KISHIDA Fumio Attends the COP26 Summit Meeting*, https://www.mofa.go.jp/ic/ch/page6e_000257.html, dostęp: 14.12.2021.

dążeniami do poprawy sytuacji klimatycznej, zapobieganiu degeneracji i zanieczyszczaniu środowiska, wylesianiu czy zmniejszaniu się bioróżnorodności gatunkowej na świecie, Japonia wraz z Unią Europejską stały się dla siebie istotnymi partnerami zarówno na poziomie politycznym i gospodarczym. Uważa się, że problemy w ich komunikacji polegają na postrzeganiu Unii Europejskiej przez Japonię jako partnera w dyskusji na różne tematy, w tym klimatyczne, którego wpływy powinny być ograniczone w procesach decyzyjnych. I mimo uznania Unii Europejskiej przez Japonię jako liczącego się gracza na arenie międzynarodowej, to jest ona często postrzegana przez władze w Tokio jako zbyt odmienna kulturowo³⁴.

Mimo tego, osiągnięcia Japonii i UE w dziedzinach ochrony środowiska i zapobiegania zmianom klimatu na arenie międzynarodowej są niepodważalne i najprawdopodobniej będą kontynuowane przez kolejne lata. Dyskurs klimatyczny pomiędzy Japonią a krajami Unii Europejskiej nie został przerwany nawet w obliczu większego problemu, jakim stała się pandemia koronawirusa COVID-19, walka z którą była jednym z najbardziej naglących tematów na arenie międzynarodowej w ostatnim czasie. Wciąż utrzymywane były stosunki dyplomatyczne, nie uległa także współpracy międzynarodowa, dotycząca zarówno ochrony środowiska, jak i innych dziedzin, w tym gospodarki czy polityki.

Istnieje jednak groźba, że pomiędzy Unią Europejską a Japonią może narodzić się konflikt. Obie jednostki dążą do pozycji lidera na arenie międzynarodowej, chcąc przejąć wiodącą rolę w dyskursie środowiskowym. Jednak na podstawie analizy relacji Japonii z Unią Europejską ostatnich lat, ciężko jest spodziewać się takiego załamania w najbliższym czasie. Nawet w świetle ostatnich oskarżeń na temat polityki węglowej Japonii, bardziej prawdopodobne wydaje się kontynuowanie obecnej współpracy na rzecz ochrony środowiska i zapobiegania zmianom klimatu, w formie, w której odbywa się to od początku XXI w.

Tematyka ochrony środowiska jest coraz istotniejszym zagadnieniem, pojawiającym się w świadomości większości społeczeństw globalnych. Na tej podstawie można spodziewać się coraz częstszego podejmowania tego tematu podczas dyskusji międzynarodowych, ze względu na skalę problemu zmian klimatu i degradacji środowiska. Japonia oraz Unia Europejska, jako liderzy

³⁴ O. Frattolillo, *Diplomacy in Japan-EU Relations: From the Cold War to the Post-Bipolar Era*, London 2013.

w tej dziedzinie, prawdopodobnie będą przewodniczyć temu dyskursowi także w przyszłości. Należy jednak wziąć pod uwagę jeszcze jednego, istotnego międzynarodowo gracza, jakim jest USA. Być może w przyszłości zajmie on podobne miejsce co Japonia z Unią Europejską lub będzie do niego dążyć, co może zachwiać utrzymującą się od wielu lat równowagę na arenie międzynarodowej.

Bibliografia

Literatura:

- Frattolillo O., *Diplomacy in Japan-EU Relations: From the Cold War to the Post-Bipolar Era*, Londyn 2013.
- Gilson J., *Europe in Japan. A Growing EU Identity*, [w:] *The political economy of Japanese globalization*, red. G. D. Hook, H. Hasegawa, Londyn 2001.
- Mendl W., *Western Europe & Japan Between the Superpowers*, Londyn 1986.
- Murray P., Berryman A., Matera M., *Coherence, Effectiveness and Recognition in EU-East Asia Relations*, Brussels 2008.
- Mykal O., *The EU-Japan Security Dialogue*, Amsterdam 2001.
- Saitō S., *Japan at the Summit: Japan's Role in the Western Alliance and Asian Pacific Cooperation*, Londyn 1990.
- Ueta T., Remacle E., *Japan and Enlarged Europe: Partners in global governance*, Peter Lang, Bruksela 2005.
- Watanabe H., *Japan-Europe Relations at the Multilateral Level*, Tokio 2013.
- Cardwell, P.J., *The EU-Japan Relationship: from Mutual Ignorance to Meaningful Partnership?*, „Journal of European Affairs” 2004, nr 2, s. 11-16.
- Ciechelska, A., Graczyk, A., *Wykorzystanie mechanizmów Protokołu z Kioto do rozwoju współpracy krajów rozwiniętych z krajami Azji Wschodniej, na przykładzie Chin i Japonii*, „Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze” 2008, nr 28, s. 48-59.

Netografia:

- 2011-2021 European Union External Action Service, *Climate change, global response to COVID-19 discussed at 7th EU-Japan Development Dialogue*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/92741/climate-change-global-response-covid-19-discussed-7th-eu-japan-development-dialogue_en, dostęp: 24.09.2021.

- EC, *EU-Japan Ministerial Meeting*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_00_15, dostęp: 10.09.2021.
- EEAS, Joint Declaration on Relations between the European Community and its Member States and Japan, http://eeas.europa.eu/archives/docs/japan/docs/joint_pol_decl_en.pdf, dostęp: 07.09.2021.
- Europarlament, EU position for COP 21 climate change conference, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/572787/EPRS_BRI\(2015\)572787_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/572787/EPRS_BRI(2015)572787_EN.pdf), dostęp: 12.09.2021.
- European Council, *EU-Japan leaders' video conference meeting, 26 May 2020*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2020/05/26/>, dostęp: 24.09.2021.
- European Council, *EU-Japan summit, 25 April 2019*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2019/04/25/>, dostęp: 24.09.2021.
- European Council, *G20 summit in Osaka, Japan, 28-29 June 2019*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2019/06/28-29/>, dostęp: 24.09.2021.
- European Council, *Joint press release: Japan-EU Leaders' meeting*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/05/26/joint-press-release-japan-eu-leaders-meeting/>, dostęp: 24.09.2021.
- MOFA, *10th EU-Japan Summit Meeting Outline and Evaluation*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/outline0112.html>, dostęp: 10.09.2021.
- MOFA, *13th Japan-EU Summit, Joint Press Statement*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/joint0406.pdf>, dostęp: 12.09.2021.
- MOFA, *15th Japan-EU Summit, Joint Press Statement*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/joint0604.html>, dostęp: 12.09.2021.
- MOFA, *An Action Plan for EU-Japan Cooperation European Union – Japan Summit Brussels 2001*, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/eu/summit/action0112.html>, dostęp: 07.09.2021.
- MOFA, *Documents of Summit Meetings in the Past: Rambouillet Summit*, https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/past_summit/01/e01_a.html, dostęp: 07.09.2021.
- MOFA, *Japan-EU Summit Joint Statement*, <https://www.mofa.go.jp/files/000382201.pdf>, dostęp: 12.09.2021.
- MOFA, *Prime Minister KISHIDA Fumio Attends the COP26 Summit Meeting*, https://www.mofa.go.jp/ic/ch/page6e_000257.html, dostęp: 14.12.2021.
- MOFA, *The 27th Japan-EU Summit*, https://www.mofa.go.jp/erp/ep/page4e_001135.html, dostęp: 14.12.2021.

MOFA, *The Seventh Japan – EU High-level Policy Dialogue on Development Cooperation*, https://www.mofa.go.jp/ic/dapc/page25e_000361.html, dostęp: 24.09.2021.

U.S. Department of State, *Leaders Summit on Climate*, <https://www.state.gov/leaders-summit-on-climate/>, dostęp: 24.09.2021.

Sakshi John

International Relations

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

john.sakshi05@gmail.com

CYBERCRIME IN THE 21ST CENTURY

Cyberprzestępczość w XXI wieku

Summary

In this paper, an analysis is done on cyberspace, cybercrimes and the impact it has on the citizens. Focus is also given to the various organizations that are working in order to combat this transnational crime every second. In this paper, we will observe that cybercrime is in a state of fast evolution. When the issue of cybercrime is perceived more broadly, it would be possible to anticipate future developments and move towards repair. As a result, the perceived stability and dependability of electronic systems throughout the globe would be weakened. Narrowing or ignoring the issues will foster the ideal atmosphere for cybercriminals to thrive.

Keywords: cybercrime, cyberspace, Internet, cybercriminals, impact

Streszczenie

W niniejszym artykule dokonano pogłębionej analizy cyberprzestrzeni, cyberprzestępczości i jej wpływu na obywateli. Skupia się również na różnych organizacjach, które w każdej sekundzie pracują nad zwalczaniem tej międzynarodowej przestępczości. Dzięki temu artykułowi zauważymy, że cyberprzestępczość jest w stanie szybkiej ewolucji. Powinno być wykonalne przewidywanie przyszłych wydarzeń i szybkie dążenie do naprawy poprzez dążenie do

szerszego postrzegania problemu. W rezultacie postrzegana stabilność i niezawodność systemów elektronicznych na całym świecie byłaby osłabiona. Zażewanie lub zignorowanie problemów stworzy idealną atmosferę do rozwoju cyberprzestępców.

Słowa kluczowe: cyberprzestępczość, cyberprzestrzeń, Internet, cyberprzestępcy, wpływ

Introduction

Cyberspace has evolved into a key component of the world we live in. It has given almost everyone in the industrialized world—as well as an increasing number of people in the developing world—a fundamentally different reality due to its ubiquity, scale, and reach. Therefore, this paper aims to discuss the significance of cyberspace, the Internet, the effects of and responses to cybercrimes, global efforts, and the future of this organized crime are. Initiatives by various organizations are also taken into consideration.

In order to analyze all the aspects of cyberspace and cybercrime, desk research was conducted to see how cybercrime has evolved into an organized crime and has left an indelible mark on the lives of people all around the world, due to its transnational nature.

Cyberspace: An Overview

Cyberspace – this word has literally stormed our brains and our lives. Today, we are so learned in it that we skilfully manoeuvre our way through cyberspace. Downloading materials, reading and writing to various national and international newsgroups, buying goods, ordering food, and receiving and sending emails as technology advances and personal computer ownership expands have made cyberspace an everyday essential¹. Cyberspace is a place

¹ R. Bryant, *What Kind of Space is Cyberspace?*, “Minerva –An Internet Journal of Philosophy” 2001, no. 5, pp. 138-155.

just like where you and I live. Once in cyberspace, you are exposed to a wide range of situations, just like real life².

Cyberspace is the new medium of communication. It is an electronic form of communication, which is rapidly overshadowing, if not wholly replacing, more conventional modes of communication³. The cyberspace can be understood as related to and submerged inside a growing, networked place that is inhabited by real people, which can only be comprehended via experience⁴.

Cyberspace can be divided into two categories. On the one hand, virtual reality is a three-dimensional cyberspatial world that people can 'enter' and 'move through,' engaging with both the computer and other people. Whereas on the other, we have the underplayed yet more practical world of computer networks connected by cables and routers that is similar to telephone lines that allow us to communicate, store, and retrieve data. The Internet is by far the most extensive and most well-known of these, first used for email, file transfer, and remote computer access, and now has become much more prominent thanks to the World Wide Web.

The 'WWW' makes network surfing easy and stress-free. This second category of cyberspace includes not just computer connections but also browsers, cloud technologies, email software, the interior space of microchips, and other electronic storage technologies – where data is stored⁵.

Cyberspace And Its Protection

The Internet and information technology have changed the globe. This exposure to cyberspace opened up novel possibilities for the global community. Economy and humanity are intertwined. However, civilization's dependence on the Internet and information technology has had negative consequences too. This direct dependence on the economy has revealed new vulnerabilities and

² L. Lessing, *The Zones of Cyberspace*, "Stanford Law Review" 1996, vol. 48, no. 5, pp. 1403-1412.

³ R. Bryant, *What Kind...*, pp. 138-155.

⁴ J. E. Cohen, *Cyberspace as/and Space*, "Columbia Law Review" 2007, vol. 107, no. 1, pp. 210-256.

⁵ R. Bryant, *What Kind...*, pp. 138-155.

a slew of cyberattacks by various hackers, criminals, state, non-state actors, and terrorists⁶.

The real and the virtual worlds are becoming interwoven. This interconnectedness has increased more than ever before, and society is becoming dependent on it without even recognizing it. Almost every element of daily life takes place online or on a computer, from shopping to banking and from letters to socializing. This implies that a person's online identity is readily available and might easily be compromised. Cybercrime that attacks people's online privacy and security may have real-world consequences for their reputations, job security, identity, and income. While this is becoming more widely recognized and appreciated, the general public is frequently unaware of how reliant the world is on computers and cyberspace⁷.

The federal, state, and local governments all store an enormous quantity of data and private information in digital form, making them a prime target for a cyberattack⁸. With the advent of artificial intelligence (AI), our power plants, sewage systems, automobiles, and gas pumps are all computer-controlled, and cybercrime aimed at targeting these systems can potentially affect vast segments of society, even the whole countries. Governments often encounter challenges due to inadequate infrastructure, a lack of understanding, and insufficient financing. Government agencies must offer dependable services to society, maintain healthy citizen-to-government relations, and safeguard sensitive information.

Due to ignorance and lack of information on how computers function, technology, and cybercrime are often perceived as daunting and sophisticated. Consequently, individuals and many small and medium businesses ignore the importance of protecting cyberspace. However, some enterprises, organizations, governments, and educational institutions have recognized the need to protect cyberspace. Safeguarding employees, children, and family members from online fraud are critical for bosses, families, and parents. In terms of financial security, it is essential to protect financial information that might impact our financial situation. The Internet is very significant and has brought a wealth

⁶ J. Callen-Naviglia, J. James, *Fintech, Regtech And The Importance Of Cybersecurity*, "Issues in Information Systems Volume 19" 2018, no. 3, pp. 220-225.

⁷ C. Samuel McQuade, *Encyclopedia of Cybercrime*, United States of America 2008.

⁸ E. C. Viano, *Cybercrime: A New Frontier for Criminology*, "44 Int'l Annals Criminology 11" 2006.

of learning possibilities while also posing several concerns. Internet users must learn to safeguard themselves against online identity theft or fraud. Appropriate education on online behavior and system security lead to fewer vulnerabilities and a safer online environment. Due to a lack of finances and insufficient cybersecurity expertise, small and medium-sized businesses face various security difficulties⁹.

Protecting our essential infrastructures like the financial markets, healthcare, utilities, government, and transportation is a responsibility that requires international cooperation¹⁰. Even though we are actively battling and presenting numerous frameworks or technologies to defend our network and information, none of them provides long-term security. However, more excellent knowledge of safety and suitable measures may aid in protecting intellectual property and trade secrets and reducing financial and reputation harm¹¹.

As cyberspace penetrates every aspect of life, it has created a new and complicated area for conventional criminal actors to engage in unlawful activities that pose a danger to national security. Transnational criminal organizations and overseas criminal actors may perpetrate in any country through cyberattacks like bank fraud, child exploitation, data breaches, and other computer-enabled crimes. As a consequence, the government should use criminal investigations to enhance its defensive capabilities in the face of this danger¹².

In the case of the United States of America, the Department of Homeland Security uses its broad cyber capabilities to investigate cyber criminals and take immediate action to protect the American people from the onslaught of cybercrime by disrupting and destroying criminal organizations. DHS is attempting to develop multilateral cooperation arrangements with overseas partners in order to reach cyber offenders in countries other than the US¹³.

Because of cybercrime's global reach, several governments use legislative, organizational, and technical strategies to combat it. Through the law, the legal approach seeks to limit cybercrime activity. The organizational method tries to

⁹ E. C. Viano, *Cybercrime: A New...*

¹⁰ C. Samuel McQuade, *Encyclopedia...*

¹¹ E. C. Viano, *Cybercrime: A New...*

¹² *Secure Cyberspace and Critical Infrastructure, Homeland Security*, United States of America 2022, <https://libraryguides.vu.edu.au/oxford-referencing/internet-websites>, accessed: 30.04.2022.

¹³ Ibid.

develop specialized groups to enforce laws, foster collaboration, and educate the public. With the use of modern technology, the technical approach attempts to improve the efficacy and efficiency of cybercrime analysis and investigation. Data mining methods have been used in many prior attempts to prevent cybercrime. Author identification, characterization, and motivations to make a criminal attack are among the techniques used to detect a cybercriminal¹⁴.

Inducing a sense of anti-criminal responsibility amongst citizens is an effective measure that is used to protect cyberspace. Individual users, organizational users, and architects are the three categories to split citizens. Individual users employ computer technology for non-organizational objectives for professional and personal reasons, and they are solely responsible for the safety of their systems and online activity. Individuals who work in an organization and the organization itself are organizational users who use computer technology in an organizational environment. Architects are the people and organizations that design cyberspace, the technology used to access it, and the software and gear. When architects and corporate users use cyberspace from home or elsewhere outside their organizational setting, they become individual users¹⁵. When the citizens know about various ways to protect themselves against information breaches, then cyberspace automatically becomes safe to a great extent. Governments and even enterprises run cyber awareness campaigns to help protect cyberspace.

Cybercrime-definitions

Cybercrime has no universally recognized definition. Experts, businesses, and scholars have all proposed different definitions. Various governments have employed some of these. Their degree of specificity and extensiveness varies¹⁶. This section magnifies on various definitions and types of cybercrimes.

¹⁴ W. Chung, H. Chen, W. Chang, S. Chou, *Fighting cybercrime: a review and the Taiwan experience*, "Decision Support Systems" 2006, vol 41, no. 3, pp. 669-682.

¹⁵ B. Susan, L. Clarke. *Distributed Security: Preventing Cybercrime*, "John Marshall Journal of Computer and Information Law" 2005, vol. 23, no. 4, pp. 659-710.

¹⁶ L. Willaims, *What is Cybercrime? Types, Tools, Examples*, <https://www.guru99.com/cybercrime-types-toolsexamples.html>, accessed: 02.05.2022.

Cybercrime: Explanation And Classification

Offenses that can only be committed via a computer, computer networks, or another type of information communications technology are known as cybercrimes. Virus or malware distribution, and hacking, and Distributed Denial of Service (DDoS) attacks are examples of these activities. They are assaults that are mainly intended against computers or network resources. However, they may have a range of side consequences. Data obtained through hacking into an email account, for example, might be used to conduct fraud¹⁷.

When it comes to cybercrime, location has implications in physical and digital realms. However, the virtual world lacks the relatively defined borderlines and places in the actual world. Surprisingly, certain lines still separate the real and virtual worlds. The keyboard, screen, arrow, and password all serve as intermediaries between the physical and virtual worlds. However, once within cyberspace, the concept of a boundary becomes considerably more ambiguous. There are no clear-cut geographic limits in the cyber world as in the physical world¹⁸.

Cybercrimes can be divided into four main categories. These categories reflect not just different bodies of legislation but also different paths of public discourse. Following are the four categories:

Cybertrespassing: Hacking and virus dissemination are examples of cyber-trespassing into other people's computer systems where rights of ownership or title have already been established and inflicting harm. Other examples include phishing (an act of trying to lure clients into exposing their personal security information, such as bank account numbers, credit card numbers, or other sensitive information, by posing as a legitimate company in an email), spam (an unsolicited delivery of mass emails that promote potentially fraudulent goods,

¹⁷ M. McGuire, S. Dowling, *Cyber crime: A review of the evidence*, Home Office Research Report, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/246749/horr75-summary.pdf, accessed 02.05.2022.

¹⁸ D. Johnson, D. Post, *Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace*, "Stanford Law Review" 1996, vol. 48, no. 5, pp. 1367-1402.

services, or investment schemes)¹⁹, and hacking (unlawful access to and usage of another person's computer system)²⁰.

Cyber-deceptions and thefts: This includes many kinds of acquisitive damage in cyberspace. On one hand, there are the more typical patterns of theft, such as the fraudulent use of credit cards and (online) currency. Still, there is also an increasing worry about the raiding of online bank accounts as e-banking becomes more prevalent. Example includes identity theft (an act of collecting sensitive information about another person without their knowledge and utilizing that information to perpetrate crime or fraud is known as identity theft)

Cyber-pornography: It is a violation of obscenity and decency regulations.

Cyber-violence: The damaging effect of someone's cyber activity on other individuals, social groups, or political organizations.

There is also a new category of cybercrime known as "Crime against the state" which encompasses behaviors such as terrorism, espionage, and the exposure of government secrets that violate laws protecting the integrity of the nation's infrastructure²¹.

Another proposed categorization of cybercrimes is dividing them into two categories: Type I and Type II crimes. Type I cybercrime is defined as more technological crimes (for example, hacking). In contrast, Type II cybercrime is the criminality that depends more on human interaction than technology (e.g., online gambling). Artificial intelligence and robots, on the other hand, are rapidly altering the technological environment. One may argue that these occurrences could lead to a "Type III" cybercrime conducted by self-learning machines²².

In a report published in 2020 by Steve Morgan, editor-in-chief of the Cybercrime Magazine, cybercrime was expected to cause damages worth cause \$6 trillion worldwide in 2021. If assessed as a nation, it would be the world's third-largest economy after the United States and China. Over the next five years, global cybercrime expenses are expected to increase by 15% each year. They are expected to reach \$10.5 trillion annually by 2025, up from \$3 trillion

¹⁹ H. Jahankhani, A. Al-Nemrat, Amin Hosseinian-Far, *Cybercrime classification and characteristics* [in:] *Cyber Crime and Cyber Terrorism Investigator's Handbook* 2014, pp. 149-164.

²⁰ M. Yar, K. Steinmetz, *Cybercrime and Society*. 3rd edn. 2019, p. 55.

²¹ H. Jahankhani, A. Al-Nemrat, A. Hosseinian-Far, *Cybercrime...*, pp. 149-164.

²² L. Yiu-Chung Lau, L. Y.C. Chang, *Responding to cybercrime: current trend*, "An International Journal", vol. 9.

in 2015. This is the most significant transfer of economic wealth in history and threatens incentives for innovation and investment. It is tenfold times more harmful than the effects caused by natural catastrophes in a year. It will be more lucrative than the global trade of all significant illicit narcotics²³.

Transnational Nature Of Cybercrimes

Cybercrimes may be committed thousands of kilometers distant from the actual crime site. To put it another way, a cybercriminal does not need to leave their house or cross a national border to perform an act in several nations worldwide. The messages might be routed via many channels, including local phone companies, long-distance carriers, Internet service providers, wireless and satellite networks, and computers in many countries, before being used to attack targeted systems throughout the globe. Evidence of cybercrime may be saved on a device in a nation other than the one where the actual crime was committed²⁴. Since national or physical borders do not constrain cybercriminals, digital evidence linked to a single crime might scatter over numerous locations; therefore, countries work together.

While it is critical for nations to have cybercrime legislation, it is also essential that the countries have the legal ability to aid other countries during investigations. This type of help should be offered even if the other country has not experienced any harm and is just the criminal's pass-through site. Developing international rules to combat cybercrime makes it easier to conduct digital investigations involving computers from many countries and remove those areas of the globe where a cybercriminal is beyond the reach of national laws²⁵.

However, an international collaboration to combat transnational cybercrime faces several obstacles. At each step, complex jurisdictional issues and procedures arise. These include harmonization of criminal laws of different countries, the

²³ S. Morgan, *Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025*, <https://cybersecurityventures.com/hackerpocalypse-cybercrime-report-2016/>, accessed: 10.05.2022.

²⁴ M.D. Goodman, S. W. Brenner, *The Emerging Consensus on Criminal Conduct in Cyberspace*, "International Journal of Law and Technology" 2022, no. 3.

²⁵ J. Lopez, A. Patel, *International Cooperation to Fight Transnational Cybercrime*, Conference: 2nd International Annual Workshop on Digital Forensics and Incident Analysis 2007.

type of crime, locating and identifying perpetrators across borders, securing electronic evidence of their crimes, and other complex legal tasks and processes.

Control Over The Internet

The Internet is free, yet it is also regulated and controlled to a great extent and we do not know much about it. There are complications in what seems to be a straightforward situation. The Internet began as a revolutionary force intent on becoming self-governing and even challenging national and international law. Even when we look at organizations that claim or strive to “govern” the Internet, such as WIPO or ICANN, or the efficacy with which it controls functions on piracy, copyright and privacy, pornography, and other issues, we are left with concerns regarding the worldwide agreement. Governments really have resources in order to enforce their laws in cyberspace. Today, the Internet has created boundaries by itself where it is trying to accommodate the needs of individuals coming from various walks of life. The various communities on the Internet, especially professional and business associates, seek government intervention in the cyberspace so as to regulate activities that might be harmful to their vested interests²⁶.

The control over the Internet can be broken down into three dimensions. Firstly, access to the Internet. Secondly, the functionality of the Internet, and thirdly, the activity on the Internet. Access to the Internet comprises having basic opportunities available on the Internet like connecting with people, having control over the physical infrastructure, network service providers, etc. Functionality refers to the technical quality of Internet usage, which incorporates communications software, physical quality of connections, voice, browsers, etc. Lastly, when it comes to the activity on the Internet, it incorporates how an individual, organisation or government uses the Internet. Control of activity includes dimensions like filtering, spyware, surveillance, propaganda, etc²⁷.

²⁶ J. Goldsmith, *Who Controls the Internet? Illusions of a Borderless World*, “Strategic Direction” 2007, vol. 23, no. 11.

²⁷ J. Eriksson, G. Giacomello, *Who Controls the Internet? Beyond the Obstinacy or Obsolescence of the State*, “International Studies Review” 2009, vol. 11, no. 1, pp. 205-230.

Internet is controlled by various actors (bodies), especially governments, NGOs, and businesses. Civil Liberties organization's like the Privacy International is one such example²⁸.

The government controls the Internet by planning, monitoring, and regulating access. In some cases, governments even have the ability to shut down outgoing and incoming Internet traffic. On the other hand, private firms can control the bandwidth, speed, and stability of your Internet connections²⁹.

For instance, Internet governance bodies like The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, commonly referred to as the ICANN, is a non-profit organization that manages giving websites and computers numerical internet addresses. If someone gained access to ICANN's database, they would effectively control the Internet³⁰. The coordination of policy development relating to the Internet's system of unique identifiers is an important aspect of ICANN's mission³¹.

All of the above-mentioned actors work domestically as well as internationally. It is significant to remember that the importance of governmental and non-governmental actors varies from one country to another. Another critical aspect to note is the fact that no single actor or actors has complete control over all the dimensions of the Internet. In addition to this, it should also be known that Internet control is largely determined by focusing on the private-public relationship. The control over the Internet is typically negotiated and shared. This implies that Internet has an overlapping private and public authority that changes dynamically³².

Dark Web: The Internet's Dark Side

The Dark Web may be accessed using a variety of decentralised, anonymous nodes, including Tor (short form of the Onion Router). Tor users connect to websites through a series of virtual tunnels rather than a direct connection that

²⁸ G. Herrera, *The politics of bandwidth: international political implications of a global digital information network*, "Review of International Studies" 2022.

²⁹ J. Eriksson, G. Giacomello, *Who Controls...*, pp. 205–230.

³⁰ K. Cukier, *Who Will Control the Internet?*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2005-10-01/who-will-control-internet>, accessed: 17.05.2022.

³¹ Developing Policy at ICANN, <https://www.icann.org/policy>, accessed: 17.05.2022.

³² J. Eriksson, G. Giacomello, *Who Controls...*, pp. 205–230.

enables both companies and individuals to transfer information across public networks without jeopardising their anonymity. Users route their web traffic via the computers of other users, making it impossible to track the traffic back to the originating user. Tor works by creating levels (similar to onion layers) and routing traffic via those layers to hide users' identities. Tor has set up "relays" on computers all around the globe to transfer information from one layer to the next. All Tor traffic goes through at least three relays before it reaches its destination. The last relay is known as the "exit relay," and its IP address is considered the Tor traffic's source³³.

Tor was not the only invention that made the Dark Web possible to create and access. There are two primary services that enable the Dark Web in practical ways. The Hidden Wiki and the Bitcoin. They all provide away to makethe Dark Web moreaccessible and functional forthose looking for it. The difficulty of finding hidden sites was an early problem for the Dark Web. The initial wave of users arrived in 2004 with the Hidden Wiki³⁴. This site offers a list of all presently operational Dark Web sites, as well as user comments and information on what can be accessed via each site. Another option is to use Tor-specific search engines like Ahmia, which indexes any hidden sites it discovers, and Grams, which particularly uncovers hidden sites offering illegal narcotics, firearms, and counterfeit money.

In order to perform real transactions, Dark Web marketplaces started employing bitcoin, pseudonymous and untraceable money. Bitcoin became the Dark Web's primary currency. Bitcoins are volatile, uninsured money that was introduced in 2009. They are kept in digital wallets that are encrypted. Bitcoins are supposed to be difficult to trace back to their original owner³⁵.

Cyberwarfare: Meaning And Purpose

Cyberwarfare may take many different forms, but they always entail either destroying or destabilizing vital systems. By undermining its fundamental systems, the goal is to undermine the target nation. This implies that cyberwarfare

³³ K. Finklea, *Dark Web*, "Congressional Research Service" 2017.

³⁴ M. Chertoff, *A public policy perspective of the Dark Web*, "Journal of Cyber Policy" 2017, vol. 2, no.1, pp. 26-38.

³⁵ Ibid.

may take a variety of forms: attacks on the financial system, attempts to damage public infrastructure, such as electrical networks or dams attacks on the safety infrastructure, such as early warning systems or traffic lights, and attacks against military organizations or resources.

There are several causes for cyberwarfare and its existence. First and foremost, it serves the military's best interests to seize control of crucial components of an adversary country's cyberspace. A successful cyberattack might bring the military of an adversary state to its knees and achieve what would otherwise have been a costly victory. People who live and work in a nation are immediately impacted by attacks on its civic infrastructure. This might be used to frighten people or provoke a protest uprising against the government, damaging the opponent politically³⁶.

Hackers that engage in hacktivism use cyberattacks to further a cause. By disseminating propaganda or pursuing secrets and then disclosing them to the rest of the world, hacktivists may participate in cyberwarfare. By doing this, hacktivists may undermine an adversary's position on the international arena and discourage foreign assistance. These kind of assaults may be carried out by "soldiers" in cyberwarfare for their personal financial gain. They may get payment for their services if they work for the government. They might also breach a financial institution's security and take money for themselves.

Nonprofit research often offers really important facts that a nation might utilize to address a pressing issue. Cyber warfare might be used, for instance, to steal knowledge about a nation's vaccine development if another nation already has it³⁷.

Consequences

Every crime comes with consequences, and since cybercrimes are transnational in nature, they also have an international impact too. Estimates about the implications of cybercrime on national economies and the global economy vary widely, but they all point to the same conclusion: online predatory

³⁶ *What is Cyber Warfare*, <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/cyber-warfare>, accessed: 02.06.2022.

³⁷ K. Hanna K. Fergusson, L. Rosencrance, *Cyberwarfare*, <https://www.techtarget.com/searchsecurity/definition/cyberwarfare>, accessed: 02.06.2022.

crimes pose a serious danger to the global economy. Malicious cyber actions target the public sector, financial institutions like banks, public utility suppliers, media outlets, large organisations, small and medium businesses, as well as individual internet users like you and me. Because we will almost certainly have to live with cybercrime in the future, it would be beneficial to assess the danger it presents in a broader context than merely as a law enforcement issue, emphasising its influence on international relations stability³⁸.

International Consequences Of Cybercrime (Statistics And General Information)

Since many technology and Internet users fail to take the most basic precautions and many technology products lack adequate defensive capabilities, cybercriminals use both simple and advanced technology to identify targets, automate software creation and delivery, and monetize what they steal. Cybercrime remains far too easy³⁹.

Crime And Society

Crime-free society is fiction, and today, crime is a ubiquitous phenomenon that is an inextricable aspect of social life. It is a social phenomenon; it is everywhere, and it is not new. Crime is one of the defining characteristics of all civilizations that have ever been civilised or uncivilised. However, it is significant to remember that high crime rates are a societal issue not because of their nature but because of the potential to cause social disruption. Moreover, some people are crime victims in a more literal sense. Anyone who is a victim of crime may lose all they own. Security, serenity, money, and property are possibly fundamental assets since they help to fulfill numerous desires⁴⁰.

³⁸ F. Rugge, *Cybercrime and international relations*, <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/cybercrime-and-international-relations-20996>, accessed: 01.06.2022.

³⁹ J. Lewis, *Economic Impact of Cybercrime*, <https://www.csis.org/analysis/economic-impact-cybercrime>, accessed: 01.06.2022.

⁴⁰ S. Das, T. Nayak, *Impact Of Cyber Crime: Issues And Challenges*, "International Journal of Engineering Sciences & Emerging Technologies" 2013, vol. 6, no. 2, pp. 142-153.

Impact On Institutions (Banks and Private Sector)

Cybercriminals continue to prioritize banks as a target, and this has been the case for over a decade now. Financial institutions are paying a high price for cybercrime as they fight fraud and outright theft. It has been found that banks spend three times as much on cybersecurity than non-financial institutions, and bank authorities concur that cybercrime constitutes a “systematic” threat to financial stability⁴¹.

The fact that crimes are generally discreet is a huge challenge in combatting the danger; in fact, corporations seldom discover they have been victims of frauds or assaults until long after the incident has happened. The effects of cybercrime are disarming, and recovering from such a situation is often difficult. Especially, the time difference between the illegal occurrence and its discovery gives an advantage to the cybercriminals that are mostly unbridgeable, making any kind of prosecution impossible. However, there is a possibility that firms might be victims of cybercrime for years and remain unaware of it. This is a disease that can kill any firm from the inside⁴².

Impact On Socio-Economic-Political Fabric

Crime is a dynamic and relative phenomenon that is affected by the relative socio-political and economic changes that occur in the current social structure⁴³. Social phenomena, political machinery and economic systems all interact with the crime. In addition to this, one of the major variables determining the crime rates is the population. There has been a positive association has been between the increase in crime and the country's population. Other variables affecting crime include the circumstances in a given location, the pace of urbanisation, population movement from neighboring regions, unemployment, economic disparity, computer literacy in the case of Cybercrime, and so on. The economic fabric of a given society has an impact on cyber-based economic crimes⁴⁴.

⁴¹ J. Lewis, *Economic Impact of Cybercrime*, “Centre for Strategic and International Studies” 2018.

⁴² S. Das, T. Nayak, *Impact Of...*, pp. 142-153.

⁴³ F. Rugge, *Cybercrime and international relations*, 2018.

⁴⁴ S. Das, T. Nayak, *Impact Of...*

Cybercrime is on the increase among American corporations. According to a study by the FBI and the Department of Justice, cybercrimes are costing businessmen a lot of money. The goal of a cybercrime break-in is to steal a company's or its client's financial information, refuse service to any other corporate website, or implant a virus that monitors the firm's online activities in the future⁴⁵.

In a study conducted by McAfee, a computer security company, it was found that with over 6,000 online criminal marketplaces providing ransomware goods and services, ransomware is the fastest-growing cybercrime instrument. In general, cybercrime-as-a-service has evolved, with thriving marketplaces, selling a diverse range of tools and services such as exploit kits, bespoke malware, and botnet rentals. The danger of legal action has pushed most criminal transactions to the dark web, where the anonymity of cryptocurrencies like Tor and Bitcoin shields perpetrators from detection. Web injections, infrastructure-as-a-service such as bulletproof hosting and botnet rentals, and exploit kits are all common malware on the dark web. Theft of intellectual property costs at least a quarter of the total cost of cybercrime, and it poses national security implications when it includes military technology⁴⁶.

To mention statistics from the same study, it was found Brazil is the second most frequent target of cyberattacks and the second most vulnerable. Germany is home to the EU's most advanced underground internet economy. Online fraud and cybercrime account for approximately half of all crimes in the United Kingdom, with over 5.5 million incidents reported each year. The United Arab Emirates is the world's second-most targeted nation, with annual cybercrime costs estimated at \$1.4 billion⁴⁷.

Impact Of Cybercrimes On Customer Purchasing Pattern

Traditional purchasers report three main effects of cybercrime on their online purchasing habits. Cybercrime has the potential to devalue the worth of

⁴⁵ Y. Rao, *Digital Crime and its Impact in Present Society*, "International Journal of Engineering Research & Technology" 2020.

⁴⁶ *The Economic Impact of Cybercrime – No Slowing Down*, <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/executive-summaries/es-economic-impact-cybercrime.pdf>, accessed: 02.06.2022.

⁴⁷ Ibid.

internet information, and the ability to repurchase online is increasingly becoming a marketing channel for customers. According to a Gartner Group study, online security concerns such as the risk of online purchases are caused by a lack of awareness of deceit on the Internet, which may occur via human interaction as well as social media. Many businesses do not only secure their security system in terms of consumers and corporate data⁴⁸.

Impact Over Teenagers

Society's newest means of communication is cyber communication. Users may connect effectively and quickly with individuals all over the globe through online social networking websites, emails, and text messages. Teens, as well as young adults, in particular, spend a significant amount of time online each day. This is either on their computers or personal electronic devices. According to Family-resource.com, 48% of kids feel the Internet helps their friendships. Youth can remain linked to both real and virtual pals thanks to the growing popularity of social networking platforms. Some teenagers think that having internet connections gives them the confidence to be themselves. Instant messaging services, which are used by an estimated 13 million teenagers, allow for real-time chats with pals. Online communication technologies allow kids to make pals from all around the world⁴⁹. But, in such cases, teens also tend to fall prey to cyberbullying and fraudulent schemes leading to malware, ransomware, sexual solicitation etc.

Impact On Digital Economy

The Internet's worldwide reach has given criminals new chances to conduct both 'conventional' crimes like fraud and high-tech crimes that did not exist until recently, like hacking. Cybercrime and other types of hostile cyber activity pose a severe danger to a country's digital economy's long-term viability. The exponential rise of the global digital economy provides significant incentives

⁴⁸ N. Setiawan, *Impact of cybercrime in e-business and trust*, "International Journal of Civil Engineering and Technology" 2018.

⁴⁹ Y. Rao, *Digital Crime...*

for organised criminal organisations to acquire cybercrime skills, making cybercrime a quickly expanding phenomenon. Online consumer fraud, such as fraud posing as a legitimate company and consumer possibilities, have a negative influence on e-commerce confidence. Consumers' trust in trading online with genuine firms and engaging with digital technology, in general, is harmed by these practices. While money loss is the most evident result, humiliation, self-blame, and continuing mental pain may also occur⁵⁰.

Response

Understanding how transnational organised cybercrime impacts international security is critical in order to avoid future misunderstandings and escalations among nations in the context of illegal internet activities. If we are drifting toward a militarisation of cyberspace at the strategic level, it is critical to use all available political-diplomatic skills and tools to identify and impose an undisputed principle of states' international responsibility, as well as a clear threshold of unacceptable cyber behaviour. It is an issue of not just law and order but also of war and peace⁵¹.

International Response To Cybercrimes

The susceptibility of states in the international system to illegal conduct committed against or via computers and computer networks varies greatly. They also vary greatly in terms of the level of danger they suffer from criminal and terrorist acts both domestically and internationally. The most highly industrialised nations, which are also the most reliant on computers and computer networks, make up a substantial group of governments that have or will soon have legislation aimed explicitly against cybercrime. This category also includes a number of nations that are less reliant on information technology (IT) but yet have significant economic and commercial ties with the IT giants.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ F. Rugge, *Cybercrime...*

Not surprisingly, the least digitized cultures have been the slowest to enact national anti-computer crime laws⁵².

Various international organizations, including the INTERPOL, the United Nations, the Council of Europe, and the OECD (Organization for Economic Co-operation and Development), have been reacting to the issues of cybercrime since the 1980s. United Nations Manual on Cybercrime (a publication by the UN) and the United Nations Resolution of 2001, in the context of an earlier UN Resolution on Millennium Goals—which recognized that the benefits of new technologies, mostly information and communication technologies, are available to all—exhorted states to ensure that their laws and practices eliminate safe havens for those who criminally misuse information technology⁵³.

The Resolution went on to say that states should share information on the challenges they're having countering illegal use of information technology⁵⁴. It also stated that law enforcement officials should be taught and equipped to deal with it⁵⁵. A key clause in the Resolution called for information technologies to be designed to help prevent and detect criminal misuse, track criminals, and collect evidence⁵⁶.

Furthermore, it focussed that states must emphasise on combating criminal misuse of information technologies. States must emphasise on development of solutions that take into account both the protection of individual freedoms and privacy as well as the preservation of governments' ability to combat such criminal activity⁵⁷.

The passage of the Council of Europe's Cybercrime Convention, which was opened for signing in November 2001 and entered into effect on July 1, 2004, was a watershed moment in the worldwide response against cybercrime. President Bush approved the Convention on September 22, 2006, and it went into effect for the United States on January 1, 2007. The Convention's principal concern was the possibility that computer networks and electronic information may be used to commit crimes and that evidence from such crimes could be

⁵² T. Putnam, D. Elliott, *International Responses to Cyber Crime*, p. 35.

⁵³ United Nations Manual on the Prevention and Control of Computer Related Crime, "International Review of Criminal Policy", no 199, p. 43-44.

⁵⁴ R. Abeyratne, *Cyber terrorism and aviation – national and international responses*, "Journal of Transportation Security" 2011.

⁵⁵ *United Nations...*

⁵⁶ R. Abeyratne, *Cyber terrorism...*

⁵⁷ *United Nations...*

preserved and transmitted over these networks. The Convention also focussed on harmonizing domestic criminal substantive law elements of offenses and related provisions in the area of cyber-crime. It also provided for domestic criminal procedural law powers that are necessary for the investigation and prosecution of such offenses. Lastly, it emphasized on establishing a fast and effective international cooperation regime⁵⁸.

In the United States of America, a variety of laws and statutory sections govern the use of computers and computer technology in the United States of America. The Computer Fraud and Abuse Act, for example, was created to address particularly unlawful use of computers, as well as the manipulation and destruction of the documents they hold. Unauthorized access to a computer or network without committing a subsequent violation like the system impairment, acquiring protected information is only per se prohibited with regard to systems utilised only by the US government⁵⁹.

When it comes to Asia-Pacific, each country has its own set of regulations against cybercrimes. The criminal code of Taiwan was amended in 1997, and regulations forbidding computer crimes were included. Following a lengthy discussion, Taiwanese legislators concluded that just accessing a computer system without authorization would not be deemed a criminal unless there was evidence of a second violation, such as data change or destruction. Unauthorized access to a computer that allows a person to see classified information is a criminal offense in Japan, even if the system is not damaged. The Act Against Unfair Competition covers the exposure of secrets that may occur as a consequence of unlawful access. "Crimes against email," "damage and destruction," "disruption of operations," "computer forgery of electromagnetic papers," and "interception of computer data or files" are all criminal offenses in Japan. The Computer Misuse Act governs computer offenses in Singapore. Unauthorized access, secret disclosure, destruction or damage to computer systems or electronic data, and computer fraud are all illegal under this Act. Defamation or libel, business disparagement, or obscenity committed online are all covered under Singapore's normal Penal Code, despite the fact that these acts are not specifically prohibited.

⁵⁸ R. Abeyratne, *Cyber terrorism...*

⁵⁹ Computer Fraud and Abuse Act (CFAA), *National Association of Criminal Defense Lawyers*, <https://www.nacdl.org/Landing/ComputerFraudandAbuseAct>, accessed: 07.06 2022.

Although it has not yet come into effect, Malaysia's Computer Crime Act of 1997 covers virtually the same charges as Singapore's Computer Misuse Act⁶⁰.

Measures Taken By Europol And INTERPOL

INTERPOL is one of the world's oldest and biggest international police organizations. It has 190 member states that work together on a variety of criminal issues. Although INTERPOL was not established by an international treaty, it is crucial to note that it is a lawful international organization⁶¹. Various types of criminal activities are taken care of by the INTERPOL, and cybercrime is one of them.

Every Member State has its own Central Bureau National (NCB). NCBs serves as a link between INTERPOL and each Member State. A State may request that the General Secretariat of INTERPOL issue a notification via its own NCB, which, if approved, will be sent through INTERPOL's System of Information. As a result, all other NCBs will have access to the notice's content⁶².

INTERPOL assists member nations in identifying, triaging, and coordinating cyber threat responses. They police to get the most relevant and up-to-date threat information by engaging with private cybersecurity partners that provide up-to-date data on threats, trends, and risks. They also utilize this information to create cyber intelligence to help nations construct preventative and disruption tactics that target the most serious threats while also anticipating new ones. The Cyber Fusion Centre (CFC) of INTERPOL brings together cyber professionals from law enforcement and business to collect and analyze all available information on criminal activity in cyberspaces so that nations may get coherent, actionable intelligence. The CFC issues reports notifying governments about new, upcoming, or emerging cyber threats. Malware, phishing, corrupted government websites, social engineering fraud, and other risks have been

⁶⁰ T. Putnam, D. Elliott, *International...*, p. 36.

⁶¹ G. Calcara, Role of INTERPOL and Europol in the Fight against Cybercrime, with Particular Reference to the Sexual Exploitation of Children Online and Child Pornography, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/mujlt7&div=5&id=&page=>, accessed: 08.07.2022.

⁶² Ibid.

reported in previous publications. They have sent over 800 complaints to police in more than 150 countries since 2017⁶³.

Europol is distinct from INTERPOL in terms of its international legal position since it is a European law enforcement organization. Europol is the law enforcement agency that is particularly dedicated to the European Union. Their major objective is to make Europe a safer place for all EU residents⁶⁴. They combat network and terroristic activities, including cybercrimes and other types of organized crimes. This implies that Europol's foundation is evolving at the same rate as the European Union's legislative framework. The more the European Union governs certain crime areas or aspects of the criminal justice process, the more the police forces of member states will be able to work together via Europol. The agency's mission is to promote bilateral collaboration between two or more Member States in the fight against or prevention of severe crime⁶⁵.

Europol established the European Cybercrime Centre (EC3) to improve the EU's law enforcement response to cybercrime and thereby assist in safeguarding European individuals, companies, and governments against online crime⁶⁶. Europol maintains a high level of data protection. The principles of the Council of Europe's Convention 108 that is aimed at the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data, as well as the Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No R (87) 15 regulating the use of personal data in the police sector, form the foundation of the government's data protection legal framework⁶⁷.

The EC3 offers highly specialized technical and digital forensic support capabilities to investigations and operations and operates as a common center for criminal information and intelligence. It also helps the member states' operations and investigations by providing operational analysis, coordination, and experience. Within the scope of Europol's mandate, it supports EU crisis management structures and facilitates operational, technical, and strategic collaboration between Law Enforcement Agencies (LEAs) and other relevant cyber communities, as well as EU institutions, bodies, and agencies like Eurojust,

⁶³ *Cybercrime Threat Response*, <https://www.interpol.int/en/Crimes/Cybercrime/Cybercrime-threat-response>, accessed: 09.06.2022.

⁶⁴ *About Europol*, <https://www.europol.europa.eu/about-europol>, accessed: 09.06.2022.

⁶⁵ G. Calcara, *Role of INTERPOL...*

⁶⁶ *European Crime Centre – EC3*, <https://www.europol.europa.eu/about-europol>, accessed: 09.06.2022.

⁶⁷ G. Calcara, *Role of INTERPOL...*

EEAS (European External Action Service), CERT-EU (Computer Emergency Response Team – EU), ENISA (The European Union Agency for Cybersecurity), Commission, Council, and so on. It also provides 24/7 operational and technical support to LEAs for immediate response to urgent cyber incidents and/or cyber crises via the Europol website⁶⁸.

Furthermore, Europol supports training and capacity-building, particularly for relevant authorities in member states. This law enforcement agency also provides a variety of strategic analyses that enable member states to remain informed and make effective decisions in combating and preventing cybercrime. It also hosts and facilitates the efforts of the Joint Cybercrime Action Taskforce (J-CAT) in combating cybercrime in Europe⁶⁹.

UN And Other Regional Organisations' Initiatives

After years of negotiation and discussion, a UN treaty on cybercrime finally came. The UN General Assembly decided to start negotiations on a treaty in December 2019 that focuses on cybercrime but also has the potential to produce a number of global rules with significant implications for human rights⁷⁰.

It is the obligation of the UN, through the International Telecommunications Union (ITU), its specialized body for information and communication technology, to safeguard the safety of everyone who uses the Internet, especially as online services grow more and more prevalent in everyday life.

Since its founding in 1865, the ITU has dealt with security challenges as they have arisen with the development of the telegraph, radio, and television, as well as the deployment of satellite and Internet-based technologies. ITU acknowledges that the international community has a high priority for information and technology. One of the largest global networks of open conduits is now used by cybercrime. While these have immense advantages for information access, they also contribute to a worrying increase in the quantity and scope of cyberthreats,

⁶⁸ *European Crime...*

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ A UN treaty on cybercrime en route, <https://unric.org/en/a-un-treaty-on-cybercrime-en-route/#:~:text=A%20UN%20treaty%20on%20cybercrime%20is%20after%20years%20of%20discussion,important%20significance%20for%20human%20rights>, accessed: 20.06 2022.

cybercriminals, and cyberterrorists. For instance, the International Multi-stakeholder Partnership against Cyber Threat (IMPACT) estimates that at any given time, malware affects more than a million ICT systems globally⁷¹.

They also work towards formulating a plan to establish a worldwide framework for watch, warning, and incident response to facilitate cross-border cooperation between new and ongoing activities. Development of global strategies for the creation and endorsement of a generic and universal digital identity system as well as the necessary organizational framework to ensure the recognition of digital credentials across geographic boundaries is also one of their key work characteristics. The ITU also aims at the creation of international policies to enable the development of the institutional and human capacity to improve knowledge and expertise across sectors.

The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) is working in more than 50 nations to give the appropriate training, and investigative abilities, track down cryptocurrency transactions as part of financial investigations, and use tools to find online abuse materials and catch predators. Their capacity-building initiatives in one nation directly contributed to the arrest, trial, and conviction of a high-risk child molester who had over 80 victims. Together with Facebook and the International Center for Missing & Exploited Children, they provided the training. This is just one illustration of how increasing capacity and forming alliances with NGOs and the corporate sector can guarantee that criminals are put behind bars and that vulnerable child are safeguarded⁷².

The establishment of a robust information and community technology (ICT) ecosystem and the encouragement of innovation have received the majority of ASEAN's strategic efforts during the last 10 years, with impressive outcomes. ICT has developed into an engine for economic growth with the announcement of the ASEAN ICT Masterplan 2015, leading to higher Internet adoption, infrastructure development, and cheaper prices for mobile cellular services⁷³.

⁷¹ *Overview of ITU's History*, <https://www.itu.int/en/history/Pages/ITUsHistory.aspx>, accessed: 21.06.2022.

⁷² *Taking action where we can stop cybercrime*, <https://www.unodc.org/unodc/en/front-page/2018/May/taking-action-where-we-can-to-stop-cybercrime.html>, accessed: 22.06.2022.

⁷³ E. Benincasa, *The role of regional organizations in building cyber resilience: ASEAN and the EU*, "Pacific Forum", vol 3.

Combating cybercrimes

It is very important to protect the citizens and the system against the ever-increasing attacks since we all are exposed to it. Awareness and presence of mind are the key to it. This part of the paper will focus on protection against cybercrime and how to deal with them.

Current System Of Protection Against Cybercrime

Constructing a system against cybercrime is a vital task. Governments are opting for various strategies in order to protect people from this hazard. The governments of various nations have a strategy that specifically covers authentication. Any cyber endeavor that does not put a priority on strong authentication is grossly underdeveloped, even if a good approach to authentication is just one component of a competent strategy for cyber risk management. Citizens must be aware of the security drawbacks of shared secrets. In order to encourage the adoption of more secure alternatives, such as those that use public-key cryptography and store keys permanently on the user's device, policymakers are now aware of the drawbacks of first-generation MFA (multi-factor authentication) technologies like OTPs that rely on shared secrets.

Conclusion

As machines are becoming more and more lively, we ourselves are becoming more and more inert. The politics of design and the purpose of cyberspace need to be explored to explain who is at risk in all of this. Cybercrime is certainly an organized crime of the 21st century and it is amplifying every day since our whole lives are becoming dependent on cyberspace. It has reached beyond borders, affecting the lives of millions around the globe.

Bibliography

Literature:

- Abeyratne R., *Cyber terrorism and aviation – national and international responses*, “Journal of Transportation Security” 2011.
- Benincasa E., *The role of regional organizations in building cyber resilience: ASEAN and the EU*, “Pacific Forum”, vol 3.
- Bryant R., *What Kind of Space is Cyberspace?*, “Minerva –An Internet Journal of Philosophy” 2001, no. 5.
- Callen-Naviglia J., James J., *Fintech, Regtech And The Importance Of Cybersecurity*, “Issues in Information Systems Volume 19” 2018, no. 3.
- Chertoff M., *A public policy perspective of the Dark Web*, “Journal of Cyber Policy” 2017, vol. 2, no.1.
- Chung W., Chen H., Chang W., Chou S., *Fighting cybercrime: a review and the Taiwan experience*, “Decision Support Systems” 2006, vol 41, no. 3.
- Cohen J. E., *Cyberspace as/and Space*, “Columbia Law Review” 2007, vol. 107, no. 1.
- Das S., Nayak T., *Impact Of Cyber Crime: Issues And Challenges*, “International Journal of Engineering Sciences & Emerging Technologies” 2013, vol. 6, no. 2.
- Eriksson J., Giacomello G., *Who Controls the Internet? Beyond the Obstnacy or Obsolescence of the State*, “International Studies Review” 2009, vol. 11, no. 1.
- Finklea K., *Dark Web*, “Congressional Research Service” 2017.
- Goldsmith J., *Who Controls the Internet? Illusions of a Borderless World*, “Strategic Direction” 2007, vol. 23, no. 11.
- Goodman M.D., Brenner S. W., *The Emerging Consensus on Criminal Conduct in Cyberspace*, “International Journal of Law and Technology” 2022, no. 3.
- Herrera G., *The politics of bandwidth: international political implications of a global digital information network*, “Review of International Studies” 2022.
- Jahankhani H., Al-Nemrat A., Amin Hosseinian-Far, *Cybercrime classification and characteristics* [in:] *Cyber Crime and Cyber Terrorism Investigator’s Handbook* 2014.
- Johnson D., Post D., *Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace*, “Stanford Law Review” 1996, vol. 48, no. 5.
- Lessing L., *The Zones of Cyberspace*, “Stanford Law Review” 1996, vol. 48, no. 5.
- Lewis J., *Economic Impact of Cybercrime*, “Centre for Strategic and International Studies” 2018.

- Lopez J., Patel A., *International Cooperation to Fight Transnational Cybercrime*, Conference: 2nd International Annual Workshop on Digital Forensics and Incident Analysis 2007.
- Putnam T., Elliott D., *International Responses to Cyber Crime*.
- Rao Y., *Digital Crime and its Impact in Present Society*, "International Journal of Engineering Research & Technology" 2020.
- Rugge F., *Cybercrime and international relations*, 2018.
- Samuel McQuade C., *Encyclopedia of Cybercrime*, United States of America 2008.
- Setiawan N., *Impact of cybercrime in e-business and trust*, "International Journal of Civil Engineering and Technology" 2018.
- State, "International Studies Review" 2009, vol. 11, no. 1.
- Susan B., Clarke L., *Distributed Security: Preventing Cybercrime*, "John Marshall Journal of Computer and Information Law" 2005, vol. 23, no. 4.
- United Nations Manual on the Prevention and Control of Computer Related Crime*, "International Review of Criminal Policy", no 199.
- Viano E.C., *Cybercrime: A New Frontier for Criminology*, "44 Int'l Annals Criminology 11" 2006.
- Yar M., Steinmetz K., *Cybercrime and Society*. 3rd edn. 2019, p. 55.
- Yiu-Chung Lau L., Chang L. Y.C., *Responding to cybercrime: current trend*, "An International Journal", vol. 9.

Netography:

- A UN treaty on cybercrime en route, <https://unric.org/en/a-un-treaty-on-cybercrime-en-route/#:~:text=A%20UN%20treaty%20on%20cybercrime%20is%20after%20years%20of%20discussion,important%20significance%20for%20human%20rights,> accessed: 20.06 2022.
- About Europol, <https://www.europol.europa.eu/about-europol> , accessed: 09.06.2022.
- Calcara G., *Role of INTERPOL and Europol in the Fight against Cybercrime, with Particular Reference to the Sexual Exploitation of Children Online and Child Pornography*, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/mujlt7&div=5&id=&page=>, accessed: 08.07.2022.
- Computer Fraud and Abuse Act (CFAA), *National Association of Criminal Defense Lawyers*, <https://www.nacdl.org/Landing/ComputerFraudandAbuseAct>, accessed: 07.06 2022.
- Cukier K., *Who Will Control the Internet?*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2005-10-01/who-will-control-internet>, accessed: 17.05.2022.

- Cybercrime Threat Response*, <https://www.interpol.int/en/Crimes/Cybercrime/Cybercrime-threat-response>, accessed: 09.06.2022.
- Developing Policy at ICANN*, <https://www.icann.org/policy>, accessed: 17.05.2022.
- European Crime Centre – EC3*, <https://www.europol.europa.eu/about-europol>, accessed: 09.06.2022.
- Hanna K., Fergusson K. L., *Rosencrance, Cyberwarfare*, <https://www.techtarget.com/searchsecurity/definition/cyberwarfare>, accessed 02.06.2022.
- <https://www.ispionline.it/it/publicazione/cybercrime-and-international-relations-20996>, accessed: 01.06.2022.
- Lewis J., *Economic Impact of Cybercrime*, <https://www.csis.org/analysis/economic-impact-cybercrime>, accessed: 01.06.2022.
- McGuire M., Dowling S., *Cyber crime: A review of the evidence*, *Home Office Research Report*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/246749/horr75-summary.pdf, accessed: 02.05.2022.
- Morgan S., *Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025*, <https://cybersecurityventures.com/hackerpocalypse-cybercrime-report-2016/>, accessed: 10.05.2022.
- Overview of ITU's History*, <https://www.itu.int/en/history/Pages/ITUHistory.aspx>, accessed: 21.06.2022.
- Rugge F., *Cybercrime and international relations*, *Secure Cyberspace and Critical Infrastructure*, Homeland Security, United States of America 2022, <https://libraryguides.vu.edu.au/oxford-referencing/internet-websites>, accessed: 30.04.2022.
- Taking action where we can stop cybercrime*, <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2018/May/taking-action-where-we-can-to-stop-cybercrime.html>, accessed: 22.06.2022.
- The Economic Impact of Cybercrime – No Slowing Down*, <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/executive-summaries/es-economic-impact-cybercrime.pdf>, accessed: 02.06.2022.
- What is Cyber Warfare*, <https://www.fortinet.com/resources/cyberglossary/cyber-warfare>, accessed 02.06.2022.
- Williams L., *What is Cybercrime? Types, Tools, Examples*, <https://www.guru99.com/cybercrime-types-toolsexamples.html>, accessed: 02.05.2022.

Artur Ryszkiewicz
Politologia
Uniwersytet Warszawski
ryszkiewicz.artur@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2458-7689

FENOMEN PRZYWÓDZTWA NAPOLEONA BONAPARTE – ZARYS PROBLEMATYKI

*The phenomenon of Napoleon Bonaparte's leadership –
an outline of issue*

Streszczenie

Działalność Napoleona Bonaparte i jego spuścizna mogą być analizowane przez badaczy wielu dziedzin nauki: nauk o polityce, nauk prawnych, psychologii czy socjologii. Okoliczności dojścia do władzy i późniejszego sprawowania władzy w jednym z najpotężniejszych imperiów nowożytności przez pochodzącego z Korsyki Napoleona Bonaparte (Buonaparte) dostarczają również obszernego materiału empirycznego do analizy fenomenu jego przywództwa. W artykule przeanalizowano ów fenomen biorąc pod uwagę cechy osobowości Napoleona. Główny nacisk położono na przeanalizowanie cech jednostkowych Bonaparte, które pozwoliły mu zdobyć i utrzymać władzę we Francji przełomu XVIII i XIX wieku. W analizie przeanalizowane zostały cechy przywódcze, styl przewodzenia oraz wymogi sytuacyjno-społeczne powstawania przywództwa. Wykazano ponadto, że przywództwo Napoleona Bonaparte ewoluowało, a wpływ na jego kształt miały przede wszystkim zmieniające się wymogi sytuacyjno-społeczne. Celem niniejszej pracy jest dokonanie analizy praktyki przywódczej Napoleona Bonaparte, z uwzględnieniem jego cech przywódczych.

Słowa kluczowe: przywództwo, Napoleon Bonaparte, cechy przywódcze, style przewodzenia

Summary

The activities of Napoleon Bonaparte and his legacy can be analyzed by researchers in many fields of science: political science, law, psychology, and sociology. The circumstances of the rise to power and subsequent exercise of power in one of the most powerful empires of modern times by the Corsican-born Napoleon Bonaparte (Bonaparte) also provide ample empirical material for the analysis of the phenomenon of his leadership. In this article, the author analyses this phenomenon taking into account Napoleon's personality traits. The main focus is on analyzing Bonaparte's traits that allowed him to gain and maintain power in late 18th and early 19th century France. The analysis is focused on the leadership traits, leadership style, and situational and social requirements of leadership emergence. It is further shown that Napoleon Bonaparte's leadership has evolved and has been mainly influenced by changing situational-social requirements. This article aims to analyze the leadership practice of Napoleon Bonaparte, taking into account his leadership traits.

Key words: leadership, Napoleon Bonaparte, leadership traits, leadership styles

Wstęp

Na przestrzeni dziejów pojawiło się wiele określeń opisujących Napoleona Bonaparte: Bóg wojny, Mars, Mąż Opatrznościowy, Mały Kapral, Potwór Korsykański. Była to postać, która na stałe wpisała się w historię nie tylko Francji, ale i całego świata. Andrzej Zahorski pisał o nim jako o człowieku „wielkiego rewolucyjnego żywiołu, który przewalił się nad światem na przełomie dwóch stuleci i decydująco wpłynął na kształtowanie się losów ludzkości”¹.

¹ J. Ziółek, W. Zajewski, *Echa napoleońskie*, „Rocznik Lubelski” 1986, nr 27-28, s. 294.

Badania nad epoką napoleońską, jej spuścizną prawną, polityczną czy społeczną, badacze prowadzą od lat. Naukowcy – na przykład wspomniany wyżej A. Zahorski, Marcelli Handelsman czy Jan Baszkiewicz – poświęcili życie na badanie meandrow politycznych aspektów rządów Bonapartego. Tak charyzmatycznych i umiejących przewidywać przywódców nie było w historii wielu. Aby jednak zrozumieć fenomen przywództwa Napoleona oraz legendy, która wokół niego wyrosła, poza analizą jego otoczenia, zwolenników i sytuacji, w której znalazła się Francja przełomu XVIII i XIX wieku, należy przeanalizować również aspekty psychologiczne i osobowościowe Napoleona.

Celem artykułu jest dokonanie analizy praktyki przywódczej Napoleona Bonaparte – analizę przeprowadzono z uwzględnieniem paradygmatu klasycznego, skupiającego się na cechach indywidualnych przywódcy. W części artykułu zatytułowanej „Podstawy teoretyczne oraz rys historyczny działalności Napoleona Bonaparte” zawarto syntetyczny opis dojścia do władzy późniejszego Cesarza Francuzów oraz założenia teoretyczne wykorzystane do przeprowadzenia analizy przywództwa Napoleona. W części zatytułowanej „Cechy przywódcze” wymieniono pięć głównych cech przywódczych, wchodzących w skład pięcioczynnikowego modelu osobowości oraz przeanalizowano sylwetkę Napoleona, biorąc pod uwagę każdy z wymienionych czynników. W kolejnej części artykułu dokonano przeglądu stylów przewodzenia oraz dokonano próby przyporządkowania praktyki przywódczej Napoleona do jednego z nich. W części zatytułowanej „Wymogi sytuacyjno-społeczne powstawania przywództwa” przeanalizowano czynniki sytuacyjno-społeczne, które miały wpływ na sposób przewodzenia Napoleona Bonaparte. Podsumowanie jest rekapitulacją rozważań przedstawionych w artykule.

Podstawy teoretyczne oraz rys historyczny działalności Napoleona Bonaparte

Nurt badań nad przywództwem, który najbardziej odpowiada przedmiotowi niniejszego artykułu zwany jest nurtem osobowościowym lub psychologicznym i został opisany przez Krzysztofa Zubę². Nurt ten zakłada, że

² K. Zuba, *Przywództwo w teorii nauk politycznych*, [w:] *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, red. L. Rubisz, K. Zuba, Toruń 2005, s. 11-29.

przywództwo należy badać przez pryzmat indywidualno-subiektywnych cech danego przywódcy i/lub jego cech osobowościowych. Ów nurt badawczy zakłada konieczność zbadania stylu przywództwa czy kompetencji danej jednostki³.

Takie podejście łączy się bezpośrednio z jednym z paradygmatów przedstawionych przez Gayle'a Avery'ego w jego pracy *„Przywództwo w organizacji. Paradygmaty i studia przypadków”*. Mowa o paradygmacie klasycznym, ustalającym wartościowe ramy teoretyczne dalszych rozważań przedstawionych w artykule. Paradygmat klasyczny zakłada, że przywództwo należy wyjaśniać przez pryzmat przywódcy, który zazwyczaj jest jednostką wybitną i ponadprzeciętną, posiadającą posłuch wśród podwładnych. Motywacji do posłuszeństwa przywódcy może być wiele, najczęściej będzie to strach (zwłaszcza w systemach autorytarnych lub totalitarnych) lub wręcz przeciwnie – szacunek, tudzież chęć zdobycia gratyfikacji za posłuch. Posłuch może być także objawem chęci uniknięcia kary. Legitymacja może wynikać z przeświadczenia podwładnych o dysponowaniu przez przywódcę prawem do rządzenia pochodzącego z tytułu bożego namaszczenia, bogactwa, urodzenia, siły gospodarczej, wojskowej, tradycji czy charyzmy⁴.

Pozostałe paradygmaty występujące w badaniach nad przywództwem nie odpowiadają w pełni sylwetce Napoleona. Paradygmat transakcyjny zakłada konsultacyjny styl podejmowania decyzji – najlepszym przykładem braku konsultacji z najbliższym otoczeniem podczas podejmowania decyzji były posunięcia Cesarza Francuzów podczas inwazji na Rosję. Błędy strategiczne wynikające ze zbytnej wiary we własny geniusz były widoczne zwłaszcza podczas odwrotu spod Moskwy. Napoleon nakazał wtedy kilkudniowy postój w Smoleńsku, co spowodowało na jego żołnierzy ogromne niebezpieczeństwo dostania się w okrążenie armii carskich. Adiutant Cesarza Philippe Paul de Ségur, w swoim pamiętniku opisuje głosy panujące wśród dowództwa niedobitków Wielkiej Armii w następujący sposób: „Cesarz łudzi się zapewne, że ta pięciodniowa zwłoka nada porażce wszelkie pozory powolnego i chlubnego odwrotu! Nie wiedząc, czy zdoła wyjść z miasta, udając, że jeszcze tu wróci, wydaje

³ Tamże.

⁴ G. C. Avery, *Przywództwo w organizacji. Paradygmaty i studia przypadków*, Warszawa 2009, s. 36-57.

rozkaz zburzenia okalających je murów i wieżyc, aby, jak mówi, nie zatrzymywały go dłużej w miejscu”⁵.

Również paradygmat organiczny nie wydaje mi się oddawać w pełni złożoności charakteru przywództwa Napoleona. Dyskusyjne wydaje się analizowanie przywództwa Napoleona przy uwzględnieniu paradygmatu wizjonerskiego. Główne zarzuty wobec wykorzystania tego paradygmatu mogą być formułowane ze względu na to, że podejście to zakłada możliwość modyfikowania wizji przywódcy przez jego zwolenników. W napoleońskiej Francji, a także poza nią, w państwach marionetkowych rządzonych przez dynastię Bonapartych czy w innych państwach będących pod kuratelą Cesarza, nie było przestrzeni na dialog. Ponadto Napoleon nie wspiał się na wyżyny polityczne rewolucyjnej Francji na skutek swoich zdolności politycznych, czy tego, że agitował wśród prominentnych polityków epoki. To, że w listopadzie 1799 r. został jednym z trzech konsuli było efektem spisku zawiązanego przez księdza Emmanuel-Josepha Sieyès, zakończonego zamachem stanu 18 brumaire’a⁶.

Nie oznacza to, że Napoleon nie był jednostką ponadprzeciętną. W toku rozwoju swojej kariery politycznej okazał się skutecznym mówcą, świetnie rozumiejącym Francuzów i swoich żołnierzy. Dobrze pokazywały to jego słowa skierowane do żołnierzy w „bitwie pod piramidami” stoczonej 21 lipca 1798 r. przeciwko Mamelukom, gdzie jeszcze jako generał krzyczał: „*Soldats, songez que du haut de ces pyramides, quarante siècles vous contemplent*”⁷, zagrzewając ich do walki.

Sam Napoleon w czasach przewrotu 18 brumaire’a był przeciętnym mówcą, lepiej odnajdującym się na polu bitwy, wśród żołnierzy, niż w zawiłościach polityki. J. Baszkiewicz opisywał, że w Radzie Pięciuset Napoleon przemawiał miernie, przy burzliwych reakcjach parlamentarzystów. Interweniować musiał oddział grenadierów i wyprowadzić z sali obrad późniejszego cesarza. Również przemówienie do wojska nie było spektakularne. J. Baszkiewicz wspomina, że

⁵ P. P. de Ségur, *Pamiętniki Filipa Pawła de Ségur, adiutanta Napoleona*, Warszawa 1967, s. 260.

⁶ W wyniku przewrotu 18 brumaire’a roku VIII (9 listopada 1799 r.) przeprowadzonego przez część parlamentarzystów (w tym brata Napoleona – Lucjana Bonaparte) oraz wojsko, obalono Dyktatoriat (egzekutywę), powołując w jego miejsce trzech konsuli. Organy legislatury (Rada Starszych oraz Rada Pięciuset) zostały sparaliżowane, a realna władza spoczęła w rękach konsuli (przede wszystkim Napoleona Bonaparte).

⁷ „Żołnierze! Pamiętajcie, że czterdzieści wieków patrzy na was z wysokości tych pomników!”.

Lucjan Bonaparte musiał uciec się do podstępu i przekonał grenadierów, że parlamentarzyści chcieli zamordować Napoleona. Rada Pięciuset została rozpuńczona. Dzień później – 10 listopada 1799 r. wojsku udało się zgromadzić część członków Rady Starszych i Rady Pięciuset, którzy sterroryzowani powierzyli władzę trzem konsulom: Napoleonowi, Emmanuelowi-Josephowi Sieyèsowi i Rogerowi Ducosowi⁸.

Po nieudanych początkach przywództwo Napoleona ewoluowało. Należy podkreślić, za Jerzym J. Wiatrem, że „przywództwo jest (...) relacją między tymi, którzy przewodzą a tymi, którzy za nimi podążają. (...). Przywództwo [polityczne – przypis własny] jest (...) dobrowolną relacją między przywódcą i jego zwolennikami. (...)”⁹. J. J. Wiatr zauważył, że przywódca może dzierżyć władzę, ale to dobrowolne poparcie udzielane przez zwolenników, a nie sama władza *sensu stricto*, decyduje o tym, że jest przywódcą¹⁰.

Poparcie społeczne, wojskowe i wśród elit, a także legitymizację swoich rządów późniejszy cesarz otrzymał szybko po listopadowym zamachu stanu. 24 grudnia 1799 r. przyjęto ogromną większością głosów w plebiscycie nową konstytucję. Trzy lata później, 2 grudnia 1802 r. społeczeństwo francuskie w drodze plebiscytu zgodziło się na powierzenie Bonapartemu urzędu dożywotniego konsula, wyznaczenia następcy oraz zmiany konstytucji. Szukanie legitymacji w masach społecznych wpisuje się w filozofię uprawianą przez Napoleona. Mówił on: „Ludzie, którzy zmieniali świat, odnosili sukces nie dzięki pozyskaniu sobie potężnych, ale tylko dzięki podburzeniu mas. Ta pierwsza metoda odwołuje się do intrygi i przynosi jedynie ograniczone rezultaty. Ta druga jest oczywiście dziełem geniuszu i zmieniania oblicze świata”¹¹.

W latach 1799-1815 przywództwo Napoleona ewoluowało. Miało na to wpływ wiele czynników – kampanie wojenne, zmieniające się sojusze, życie osobiste etc. Dalszą część artykułu poświęcono faktom zebranych w sposób syntetyczny, pozwalającym wyjaśnić fenomen przywództwa Napoleona na poziomie jednostkowym. Przeanalizowano główne parametry, które pozwalają ustalić charakter przywództwa Napoleona: cechy przywódcze, styl przewodzenia oraz wymogi sytuacyjno-społeczne powstawania przywództwa¹².

⁸ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław 1999, s. 373-374.

⁹ J. J. Wiatr, *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008, s. 23.

¹⁰ Tamże.

¹¹ A. Roberts, *Napoleon Wielki*, Warszawa 2015, s. 215.

¹² F. Pierzchalski, *Morfogeneza przywództwa politycznego. Pomiędzy strukturą a podmiotowością sprawczą*, Bydgoszcz 2013, s. 239.

Cechy przywódcze

Przy wielości cech, które są zwyczajowo utożsamiane z przywództwem, należy zastosować model, który pozwoli na syntetyczne przeanalizowanie praktyki przywódczej Bonapartego. Modelem pozwalającym na ową syntetyczną analizę jest pięcioczynnikowy model osobowości, wyodrębniający pięć cech i wymiarów osobowości przywódcy – ugodowość, ekstrawersyjność, neurotyczność, sumiennność, otwartość na doświadczenie¹³. Są to wymiary wchodzące w skład tzw. Wielkiej Piątki, modelu spopularyzowanego przez Lewisa Goldberga w latach osiemdziesiątych XX wieku¹⁴. Poniżej przeanalizowano każdy z tych wymiarów.

Ugodowość

Napoleona Bonapartego cechowała duża nieufność do otoczenia. Hagiograficzny opis przedstawiony przez Emila Marca de Saint-Hilaire'a w *Historii Napoleona* wydaje się temu przeczyć, lecz lektury tego typu należy traktować z dużą dozą wątpliwości, co do przedstawionych tam opisów. E. M. de Saint-Hilaire opisuje domniemane spotkanie Napoleona z oficerami, wśród których miało być kilku Korsykańczyków. Napoleon miał ich uściskać, a na pytanie postronnej osoby czy jest spokrewniony z oficerami miał odrzec: „Na naszej pięknej wyspie, jeżeli wendeta nie uczyni ludzi wrogami, każdy napotkany ziomek znaczy przyjaciel wierny aż do śmierci”¹⁵.

Napoleon potrafił jednak wykazać postawę ugodową w polityce. Bez skrupułów zmieniał sojusze, w swoich posunięciach uwzględniał też interesy innych państw. Tak było na przykład w sprawie polskiej. Na mocy pokoju w Tyłży z 1807 r. odtworzono namiastkę państwa polskiego. Powstało Księstwo Warszawskie, z własnym wojskiem, instytucjami politycznym, skarbem i władcą z dynastii Wettynów. Niewielkie terytorium księstwa nie satysfakcjonowało jednak Polaków, walczących u boku Napoleona i Francji od lat.

¹³ Tamże, s. 240.

¹⁴ L. R. Goldberg, *Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons*, [w:] *Review of personality and social psychology*, red. L. Wheeler, vol. 2, Beverly Hills 1981.

¹⁵ E. M. de Saint-Hilaire, *Historia Napoleona*, Warszawa 2013, s. 16-17.

M. Handelsman zauważył, że terytorium Księstwa Warszawskiego zostały ustalone w toku długich rozmów toczonych przez Napoleona i cara Aleksandra I na osobności. Warunki pokoju w Tylży zawierały w sobie to, czego życzył sobie Napoleon, ale na co godził się również Aleksander. Interesy obu władców zostały potraktowane wtedy równie poważnie, Napoleon nie podyktował brzmienia pokoju, który byłby sprzeczny z oczekiwaniami cara¹⁶.

Również w polityce wewnętrznej w toku swoich rządów Napoleon odszedł od radykalizmu i potrafił ustąpić, gdy wymagał tego interes jego i państwa. Próbował zyskiwać masy społeczne szeregiem decyzji. Jedną z nich były zachęty do powrotu z emigracji. Ogłoszono amnestię dla emigrantów, którą z czasem rozszerzono na prawie wszystkich przeciwników rewolucji. Również konkordat zawarty w 1801 r. służył rozładowaniu wrogości księży i katolików, którzy do tej pory wspierali kontrrewolucję¹⁷.

Ugodowość można było zaobserwować także w stosunku do osób, które odwróciły się od Napoleona po jego pierwszej abdykacji z 1814 r. Marszałkowie Joachim Murat, Michel Ney, Guillaume Brune, Louis Suchet i wielu innych porzuciło swojego wodza, lecz podczas „Stu dni”¹⁸ wróciło do niego – Napoleon nie ukarał ich w żaden sposób, widząc ich wartość. Zadry i poczucie krzywdy nie miały w tym wypadku znaczenia.

Sumiennosc

Od samego początku sprawowania urzędów publicznych Napoleon wykazywał się ogromną sumiennoscia i przywiazrywaniem uwagi do szczegółów. Taki sam etos pracy narzucał swoim współpracownikom. Być może analizując akurat ten wymiar osobowosci Napoleona można zaufać opisowi E. M. de Saint-Hilaire’a, paziowi w komnatach napoleońskich, który wspominał, że Napoleon latem budził się przed godziną piątą, zimą najpóźniej

¹⁶ M. Handelsman, *Napoleon a Polska*, Warszawa 1914, s. 1-2.

¹⁷ Por. J. Baszkiewicz, *Historia...*, s. 379.

¹⁸ „Sto dni Napoleona” lub „Lot Orła” to nazwa okresu od marca do czerwca 1815 r., kiedy Napoleon powrócił do Francji z włoskiej wyspy Elba, na której przebywał w latach 1814-1815, po tym jak francuski Senat ogłosił jego detronizację. Podczas „Stu dni” Napoleon powrócił do władzy we Francji, a król Ludwik XVIII musiał uciekać. Okres ten kończy się porażką wojsk wiernych Bonapartemu w bitwie pod Waterloo, po której Napoleon został wygnany przez zwycięzców na Wyspę św. Heleny.

o siódmej i od razu kierował się do gabinetu, gdzie powinni czekać już na niego sekretarze¹⁹. Sumienność widoczna była także przy dokonywaniu przeglądu wojsk przed i po bitwach, a także przy dokonywaniu dekoracji żołnierzy za udział w walce.

Napoleon do końca swoich rządów przykładął ogromną wagę do tego, by żołnierze widzieli jego zaangażowanie i sumienne wykonywanie obowiązków. Sposób traktowania żołnierzy bezpośrednio wiąże się z jego cytatem, który przytoczono już wcześniej – zdawał sobie sprawę, że jego władza będzie trwała dopóty, dopóki będzie cieszył się społeczną akceptacją i posłuchem w wojsku.

Z perspektywy dwustu lat można jednak dostrzec pewne braki w przygotowaniach, które zaważyły o ostatecznej porażce Napoleona, przypieczętowanej pod Waterloo w 1815 r. W swej ostatniej bitwie nie przyłożył dokładnej uwagi do przygotowania planów bitwy. Zlekceważył dowodzącego korpusem brytyjskim Arthura Wellesley'a, księcia Wellington, nazywając go „generałem sipajów”, wskazując, że ma on się nadawać wyłącznie do dowodzenia oddziałami kolonialnymi²⁰. Tuż przed bitwą miał stwierdzić w rozmowie ze swoimi dowódcami, że dzień bitwy będzie „piknikiem”²¹.

Ekstrawersyjność

Hans Eysenck postulował uznanie ekstrawersji i neurotyzmu jako dwóch głównych cech osobowości, zwanych również superczynnikami. Miały według niego determinować tworzenie bardziej specyficznych struktur²². Koncepcję zmodyfikował w późniejszych latach Jeffrey Alan Gray – uznał, że zarówno lęk, jak i impulsywność to podstawowe cechy temperamentu, które stanowią punkt wyjścia do opisywania innych cech. Ekstrawertyk według J. A. Gray'a to osoba o niskim poziomie lęku i dużej impulsywności, introwertyka charakteryzować będą odwrotne wskaźniki. Neurotyk dla przywoływanego badacza jest osobą

¹⁹ E. M. de Saint-Hilaire, *Historia...*, s. 121.

²⁰ J. Cummins, *Największy rywale w historii*, Warszawa 2010, s. 182.

²¹ Tamże.

²² Por. H. Eysenck, *Sense and nonsense in psychology*, Londyn 1957.

o wysokim poziomie lęku i impulsywności. Ostatnią figurą jest osoba stabilna emocjonalnie, o niskim poziomie lęku i niskiej impulsywności²³.

Obszar interakcji z otoczeniem ewoluował w toku rządów Napoleona. Napoleon-generał „(...) chętnie flirtował z intelektualistami (cenił sobie wybór do Instytutu, w Egipcie podpisywał się jako »generał dowodzący, członek Instytutu«)”²⁴, natomiast później, jako Napoleon-władca „źle się czuł w atmosferze swobodnej dyskusji, nie umiał zdobyć poparcia intelektualistów”²⁵. Można zatem założyć, że poziom ekstrawersji Napoleona spadał w toku jego rządów. Coraz częściej dominował introwertyzm, a wiele decyzji Cesarza, poczynwszy od 1812 r. było naznaczonych wysokim poziomem neurotyczności.

Neurotyczność

Dopóki cesarskie orły triumfowały na polach bitewnych a wrogowie Francji byli zmuszani do ustępstw (czego wynikiem były na przykład legitymizowanie przez papieża koronacji cesarskiej, ustanowienie Księstwa Warszawskiego czy ślub z córką cesarza Franciszka Habsburga – Marią Ludwiką), dopóty Napoleon Bonaparte wykazywał się stałością opinii i ponadprzeciętną wiarą we własne siły. Dość łatwo odnajdywał się w zmiennej sytuacji, zwłaszcza na polu bitwy.

Przełomem była kampania rosyjska, która ukazała słabość Francji. Gdy dotychczasowi przymusowi sojusznicy – Prusacy, Austriacy, Włosi, Westfalczyki – zauważyli słabość armii francuskiej, zaczęli unikać starć z Rosjanami, opóźniali marsze etc. Projekt Europy zjednoczonej pod kuratelą Napoleona został pogrzebany w rosyjskich śniegach. Już w trakcie kampanii Bonaparte wykazywał niestabilność emocjonalną, skłonność do depresji czy melancholii. Być może to ostatnie było pewnym znakiem czasów, przełomu XVIII i XIX wieku. Krystyna Zienkowska w biografii króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, opisując realia połowy XVIII wieku pisała, że „melancholia, nastroje zniechęcenia, apatii i nudy były wówczas w modzie i w dobrym tonie wśród ludzi dobrze urodzonych i dobrze usytuowanych”²⁶.

²³ Por. A. Jakubczyk, M. Wojnar, *Impulsywność – definicje, teorie, modele*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2009, nr 18 (4), s. 350-351.

²⁴ J. Baszkiewicz, *Historia...*, s. 378.

²⁵ Tamże.

²⁶ K. Zienkowska, *Stanisław August Poniatowski*, Wrocław 2004, s. 11.

Po klęsce w kampanii rosyjskiej i osłabieniu pozycji napoleońskiej Francji, cesarz jawił się jako osoba złamana. Opisany poniżej incydent wskazuje zarówno na neurotyczność, jak i na brak otwartości na doświadczenie.

Gdy sytuacja Francji w kwietniu 1814 r. stała się beznadziejna, otoczenie Napoleona i alianci wymuszali na nim abdykację. Sam cesarz zwlekał do ostatnich chwil. W pewnej chwili postanowił (według własnego mniemania) ratować Francję i zabezpieczyć interesy syna swojego i Marii Ludwiki. Wypił truciznę, lecz na skutek szybkiej interwencji pokojowca i lekarza, trucizna została usunięta z organizmu. Cesarz tłumaczył to tak: „Moje życie nie należało już do mojego kraju. Wydarzenia ostatnich kilku dni ponownie uczyniły mnie jego panem. Dlaczego miałbym znosić tak wiele cierpień – myślałem – a kto wie, czy moja śmierć nie sprawi, że na głowie mojego syna spocznie korona? Francja ocalała (...)”²⁷.

Po nieudanej próbie samobójczej Napoleon podpisał abdykację i został zesłany przez zwycięską koalicję antynapoleońską na włoską wyspę Elbę. W jego cesarskiej drodze czekała go jeszcze ostatnia bitwa – 18 czerwca 1815 r. miało dojść na belgijskim polu pod Waterloo do ostatecznego starcia napoleońskiej Francji z siłami aliantów. Również wtedy Napoleon wydawał się rozchwiany, popełniał błędy. Mówił po latach: „Czułem, że Fortuna mnie opuszcza. Nie towarzyszyło mi już przekonanie o ostatecznym zwycięstwie, a jeśli ktoś nie jest gotów podejmować ryzyka, gdy okoliczności do tego skłaniają, kończy, nie robiąc nic”²⁸.

Również zła kondycja fizyczna spowodowała rozedrganie i nieumiejętność podejmowania właściwych decyzji przez cesarza. „Rankiem 18 czerwca, zauważywszy, że nocna ulewa uczyniła grunt zbyt błotnistym do manewru, odłożył atak. Już to wskazywało, że nie był sobą – dawniej błoto na polu bitwy stanowiło co najwyżej pomniejszą przeszkodę w natarciu, szczególnie gdy czas naglił”²⁹. Błędy w dowodzeniu mogły być spowodowane również dolegliwościami fizycznymi – Napoleonowi podczas swojej ostatniej bitwy dokuczały bolesne hemoroidy, prawdopodobnie cierpiał również na zapalenie pęcherza, wzmagane niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi³⁰.

²⁷ A. Roberts, *Najwięksi rywale...*, s. 735.

²⁸ Tamże, s. 759.

²⁹ Tamże, s. 183.

³⁰ Tamże.

Niezdecydowanie Napoleona, braki w dowodzeniu i brak umiejętności reagowania na zmiany przesądziły losy bitwy. Na walońskim polu pogrzebano ostatnie nadzieje Napoleona na utrzymanie korony cesarskiej.

Otwartość na doświadczenie

Carl Rogers miał ogromny wkład w rozwój koncepcji ludzkiej otwartości na doświadczenie. Badacz ten wyodrębnił dwa czynniki, które składają się na otwartość na doświadczenie – otwartość wobec bodźców pochodzących z organizmu (bodźce wewnętrzne) oraz wobec bodźców pochodzących z otoczenia zewnętrznego³¹. Między obydwoma rodzajami bodźców zachodzi sprzężenie zwrotne – im bardziej świadoma swoich uczuć i postaw jednostka, tym większą świadomością otaczającej rzeczywistości się charakteryzuje³².

Krystyna Skarżyńska zauważyła, że dojście przez jednostkę do władzy powoduje zmianę jej percepcji wydarzeń politycznych. Związane jest to z przejściem z roli obserwatora do roli aktora politycznego. Przeistoczenie w aktora politycznego może powodować, że jednostka zaczyna przypisywać własne porażki czynnikom zewnętrznym lub obarczać nimi postronnych³³. Tę zależność widać wyraźnie na przykładzie kampanii przeciwko Rosji. Zaskoczony i zdruzgotany Napoleon nie był w stanie podejmować racjonalnych decyzji, szukał wrogów w swoim najbliższym otoczeniu, porażkę swojej *Grande Armée* przypisywał wszystkim i wszystkiemu, poza sobą.

Powyższy przykład łączy się z przedstawianą przez C. Rogersa teorią o dwuskładnikowości otwartości na doświadczenia. W przypadku Napoleona, zdruzgotanego porażką w inwazji na Rosję, można zauważyć ograniczenie drugiego komponentu – otwartości na bodźce z zewnątrz. Należy bowiem zauważyć, że jednostka otwarta na świat „za każdym razem, gdy spotyka się z czymś nowym, stara się odkryć unikalną strukturę tego doświadczenia. Wszystko jest dla niej zmienne, w nieustannym ruchu i jedynie stała otwartość na otaczającą ją świat może przyczynić się do jego zrozumienia i zaakceptowania w całej

³¹ C. Rogers, *O stawianiu się sobą*, Poznań 2002.

³² M. Szyszko, *Otwartość na doświadczenia jako kompetencja poznawcza*, „Studia Psychologica” 2007, nr 7, s. 213.

³³ Por. U. Jakubowska *Przywództwo polityczne*, [w:] *Podstawy psychologii politycznej*, red. K. Skarżyńska, Poznań 2002, s. 99.

krasie”³⁴. W przypadku Napoleona nie wystąpiła żadna forma refleksji nad wydarzeniami rosyjskimi. Cesarz pogrążył się w marazmie, nie rozumiejąc przyczyn swojej porażki.

Po kampanii rosyjskiej również mowy i odezwy do żołnierzy wydawane przez Napoleona uległy zmianie. Nie było już w nich energii i zapału, które Bonaparte wyrażał przed laty w mowach do Armii Włoch czy żołnierzy pod piramidami. Odezwy ze schyłkowego okresu rządów Napoleona zawierają wiele żalu i poczucia wyrządzonej mu krzywdy. I tak na przykład, po zdradzie księcia Raguzy Augusta Marmonta, Napoleon pisał do żołnierzy: „Żołnierz uczestniczy we wzlotach i upadkach swego generała. Religią jego jest honor. Książę Raguzy nie rozbudzał tych uczuć w swoich towarzyszach broni. (...) Senat ośmielił się przejąć rządy w państwie. Zapomniał, że swą władzę, której teraz nadużywa, zawdzięcza Cesarzowi. Zapomina, że to Cesarz uratował część jego członków przed burzą Rewolucji, a innych wydobył z mroków i ochronił przed nienawiścią narodu”³⁵.

Style przewodzenia

Urszula Jakubowska wymienia trzy style przewodzenia opracowane przez psychologów społecznych: autokratyczny (w którym przywódca sam określa cele grupowe, przydziela zadania poszczególnym członkom, sprawuje nadzór nad realizacją tychże, a także preferuje kary ponad nagrody); demokratyczny (w którym na uwagę zasługują partnerskie relacje między przywódcą a członkami grupy, ponadto cele grupy są ustalane wspólnie); oraz liberalny (gdzie grupa w zasadzie sama się kieruje, nie ma tu jasno wyłonionego przywódcy). Co ważne, U. Jakubowska zauważa, że style przewodzenia opracowane przez psychologów społecznych nie są do końca relewantne przy analizie stylów przewodzenia politycznego³⁶. Przede wszystkim wynika to z tego, że przywódca polityczny nie może absolutnie dowolnie modyfikować celów danej grupy czy państwa. Ponadto jest ograniczony przez kontekst społeczno-polityczny, w tym procedury legislacyjne³⁷.

³⁴ M. Szyszko, *Otwartość na doświadczeniu...*, s. 214.

³⁵ N. Bonaparte, *Mowy i rozkazy*, tłum. K. Znamierowski, Warszawa 2002, s. 166-167.

³⁶ U. Jakubowska, *Przywództwo polityczne...*, s. 86.

³⁷ Tamże, s. 87.

W toku analizy działalności politycznej Napoleona, obserwując sposób podejmowania przez niego decyzji i marginalizacji roli doradców, można przyjąć, że reprezentował styl autokratyczny. Doktryna bonapartyzmu, zwana również doktryną plebiscytarnej dyktatury, opierała się właśnie na wyniesieniu na najwyższe urzędy publiczne „szefa narodu”, który zdobywał je z powodu przymiotów osobistych, nie na skutek zwycięstwa reprezentowanej przez niego ideologii. Ten centralny aktor polityczny państwa, jako wybitna jednostka powołana przez lud, uosabia jego wolę. Najważniejszym elementem legitymizowania takiego reżimu były plebiscyty – wyraz woli ludu. Bonapartyzm deklaratywnie odwoływał się do najważniejszych haseł Wielkiej Rewolucji Francuskiej, czyli suwerenności ludu, wolności, równości, lecz państwo sterowane było w sposób autorytarny przez reprezentanta ludu – Napoleona³⁸.

Mimo, że Cesarstwo Francuskie było monarchią konstytucyjną, to jednak o kierunku polityki zagranicznej, wewnętrznej czy jakichkolwiek innych decydowała wola Napoleona. Dążył on do maksymalizacji kontroli oraz odbierania autonomii poszczególnym aktorom politycznym.

Warto zwrócić uwagę, że była to postać słuchająca rad, lecz i tak najważniejsze decyzje podejmowała samodzielnie. Napoleon zmarginalizował Ciało Prawodawcze i Radę Stanu. Prefekci zarządzający departamentami dopuszczali się w czasach jego rządów coraz większej arbitralności. W sądach zaostrożono system opresji, a przeciwników władzy Napoleona przetrzymywano w więzieniach lub bez wyroku sądu, umieszczano w zakładach psychiatrycznych³⁹. Przywództwo Napoleona nie znosiło krytyki, dlatego właśnie w 1810 r. oficjalnie przywrócono cenzurę⁴⁰.

Wymogi sytuacyjno-społeczne powstawania przywództwa

U. Jakubowska zauważyła, że wymogi środowiskowe i polityczne wpływają w niebagatelny sposób na kształtowanie się przywództwa politycznego jako takiego. To właśnie one determinują rozwijanie pewnych cech lub ich uśpienie.

³⁸ M. Sadowski, *Jan Baszkiewicz – historyk doktryn politycznych i prawnych*, [w:] *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej*, red. M. Maciejewski, M. Marszał, M. Sadowski, Wrocław 2014, s. 26.

³⁹ J. Baszkiewicz, *Historia...*, s. 401.

⁴⁰ Tamże.

Analiza praktyki przywódczej Napoleona jest o tyle skomplikowana, że przeprowadził Francji około szesnaście lat. To długi okres, podczas którego warunki środowiskowe zmieniały się niejednokrotnie. Francja nie była monolitem, składała się z różnych grup majątkowych i społecznych, wzajemnie zantagonizowanych. To właśnie między innymi antagonizmy międzygrupowe doprowadziły do buntu „stanu trzeciego” stanowiącego 96% populacji burbońskiej Francji, o czym pisał ks. E. Sieyès⁴¹.

Panowanie Napoleona drastycznie zmieniło zarówno skład społeczny, jak i terytorialny państwa. Po aneksjach z 1810 r. (przyłączono wtedy Niderlandy i północnoniemieckie regiony) Francja liczyła ok. 750 tys. km² oraz 44 miliony ludności. Wcześniej do państwa francuskiego włączono między innymi Piemont, Państwo Kościelne, Prowincje Iliryskie, Genuę czy Toskanię, natomiast najlepiej zunifikowane w tym czasie były prowincje dołączone do Francji wiele lat wcześniej (Nadrenia, Belgia, Piemont i Genua). Inne departamenty różniły się od państwa francuskiego tradycją rządów oraz ustrojem społecznym⁴².

Zarządzanie tak wielkim i złożonym organizmem państwowym wymagało od Napoleona dużej zdolności adaptacji do lokalnych warunków i liczenia się z opozycją wewnętrzną. Jego praktyka przywódcza wskazuje, że potrafił skutecznie pozyskiwać poparcie w poszczególnych klasach społecznych.

Francuski *Kodeks cywilny*, popularnie zwany *Kodeksem Napoleona* uzyskał szerokie poparcie społeczne, wprowadzając równość wobec prawa, wolność osobistą czy nienaruszalność własności prywatnej. Decyzje dotyczące gospodarki kreowały Napoleona jako orędownika burżuazji, którą pozyskiwał między innymi zamówieniami (w tym dla wojska), premiami czy kredytami. Ponadto ujarzmił robotników⁴³.

Dawną warstwę szlachecką Napoleon pozyskał w 1808 r. restytuując tytuły szlacheckie. J. Baszkiewicz zauważył, że „był to fragment szerszej polityki umacniania reżimu poprzez grę na próżności i interesach ludzi z armii i administracji”⁴⁴. Obłaskawienie starej szlachty nie do końca się powiodło, gdyż część z jej członków dalej pozostawała wierna Burbonom, z nieufnością traktując „nową szlachtę”. Jak zauważył francuski badacz epoki napoleońskiej Jean Tulard w pracy *Napoleon – mit zbawcy*: „System napoleoński opierał się

⁴¹ E. J. Sieyès, *Czym jest stan trzeci? Esej o przywilejach*, Warszawa 2016.

⁴² J. Baszkiewicz, *Historia...*, s. 398-399.

⁴³ Tamże, s. 399.

⁴⁴ Tamże, s. 400.

na istnieniu notabli, którzy zawładnęli gospodarką, administracją i sądownictwem państwa⁴⁵. Wśród notabli było także wielu urzędników państwowych – epoka napoleońska przyniosła wyraźny rozrost biurokracji i wytworzenia silnej warstwy urzędniczej.

Podczas rządów Napoleona również kler zyskał na znaczeniu. Zaczął nawet wskazywać swoim wiernym na istotność posłuszeństwa wobec władzy cesarskiej, płacenia podatków czy nowych poborów do wojska⁴⁶. Nawet po zerwaniu konkordatu kler nie był represjonowany. Dawało to pewność Napoleonowi, że jego władza nie zostanie naruszona.

Napoleon rozumiał swoje położenie i podwaliny swojej władzy, stąd widział konieczność pozyskiwania mas chłopskich. J. Tulard wspomniał, że „(...) aż do roku 1809 chłopci byli przywiązani do cesarskich rządów, które gwarantowały im przywrócenie bezpieczeństwa dzięki ograniczeniu bandytyzmu, sprawiedliwszy podział podatków i utrzymanie zdobyczy Rewolucji (likwidacja praw feudalnych) i, do pewnego stopnia, sprzedaż dóbr narodowych⁴⁷.

Podsumowanie

Przywództwo Napoleona Bonaparte jest zjawiskiem wieloskładnikowym, mogącym być analizowanym na wiele sposobów. Pełne zbadanie fenomenu tego przywódcy wymaga przeanalizowanie zarówno jego cech osobowościowych, jak i otoczenia, w którym działał. Artykuł był próbą przeanalizowania przywództwa Cesarza Francuzów z uwzględnieniem pierwszego z wymienionych komponentów.

Analizując długi okres przywództwa Napoleona trudno ustalić zbiór niezachwianych cech, które by go opisywały. Podczas kilkunastu lat sprawowania roli przywódcy Francji niektóre cechy się uwydatniały, inne traciły na znaczeniu. Ponadto niektóre z nich, w wyniku uwarunkowań sytuacyjnych mogły być tłumione – tak było na przykład z nieustępliwością.

W toku przeprowadzonej analizy i obszernej literatury przedmiotu można uznać, że pomimo nieustępliwości w wielu kwestiach, Napoleon potrafił w rozsądny sposób uwzględniać interesy grup społecznych wewnątrz ówczesnej

⁴⁵ J. Tulard, *Napoleon – mit zbawcy*, Warszawa 2003, s. 259.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ J. Tulard, *Napoleon...*, s. 263.

Francji oraz obcych mocarstw – służyło to zabezpieczeniu interesów państwa oraz jego władzy.

W przypadku Napoleona czas przyniósł obniżenie zdolności interpersonalnych i przystosowawczych. W toku zdobywania coraz wyższych urzędów państwowych Napoleon wykazywał coraz mniejszą chęć przebywania wśród autorytetów epoki. W toku rządów Bonaparte zatracił naturalną zdolność podejmowania rozsądnych decyzji – coraz częściej zauważano, że decyzje Cesarza są podejmowane impulsywnie, bez rozważenia ich mocnych i słabych stron, a porażki zaczęły coraz bardziej przytłaczać Napoleona (widoczne było to zwłaszcza podczas kampanii rosyjskiej). W toku rządów w widoczny sposób zredukowała się jego umiejętność dostrzegania własnych niedoskonałości oraz błędów.

Napoleon przyjął autokratyczny styl przywództwa. Wydarzenia z końcowego etapu jego rządów wykazały, że był to błąd. Marginalizowanie innych aktorów politycznych, pogarda dla autorytetów i odbieranie kompetencji ekspertom były ważnymi składnikami upadku Bonapartego.

Cesarz Francuzów Napoleon Bonaparte zmarł na wygnaniu na Wyspie Świętej Heleny w 1821 r. Pozostawił po sobie spuściznę, która przetrwała jednak wiele lat po jego śmierci. Fenomen przywództwa Bonapartego można analizować na wiele sposobów, z uwzględnieniem wielu czynników i wskaźników. Można jednak przypuszczać, że zestaw jego cech osobowościowych, wiara w siebie, podejście do przeciwności losu, a także osobisty zestaw wartości, były kluczowymi czynnikami na jego drodze do władzy.

Bibliografia

Literatura:

- Avery G. C., *Przywództwo w organizacji. Paradygmaty i studia przypadków*, Warszawa 2009.
- Baszkiewicz J., *Historia Francji*, Wrocław 1999.
- Bonaparte N., *Mowy i rozkazy*, tłum. K. Znamierowski, Warszawa 2002.
- Cummins J., *Najwięksi rywale w historii*, Warszawa 2010.
- Goldberg L.R., *Language and individual differences: The search for universals in personality lexicons*, [w:] *Review of personality and social psychology*, red. L. Wheeler, vol. 2., Beverly Hills 1981.

- Handelsman M., *Napoleon a Polska*, Warszawa 1914.
- Jakubczyk A., Wojnar M., *Impulsywność – definicje, teorie, modele*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii” 2009, nr 18 (4), s. 349-356.
- Jakubowska U., *Przywództwo polityczne*, [w:] *Podstawy psychologii politycznej*, red. K. Skarżyńska, Poznań 2002.
- Pierzchalski F., *Morfogeneza przywództwa politycznego. Pomiędzy strukturą a podmiotowością sprawczą*, Bydgoszcz 2013.
- Roberts A., *Napoleon Wielki*, Warszawa 2015.
- Rogers C., *O stawianiu się sobą*, Poznań 2002.
- Sadowski M., *Jan Baszkiewicz – historyk doktryn politycznych i prawnych*, [w:] *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej*, red. M. Maciejewski, M. Marszał, M. Sadowski, Wrocław 2014.
- Saint-Hilaire de E. M., *Historia Napoleona*, Warszawa 2013.
- Ségur de P. P., *Pamiętniki Filipa Pawła de Ségur, adiutanta Napoleona*, Warszawa 1967.
- Sieyès E. J., *Czym jest stan trzeci? Esej o przywilejach*, Warszawa 2016.
- Szysko M., *Otwartość na doświadczenia jako kompetencja poznawcza*, „Studia Psychologica” 2007, nr 7, s. 211-229.
- Tulard J., *Napoleon – mit zbawcy*, Warszawa 2003.
- Wiatr J. J., *Przywództwo polityczne. Studium politologiczne*, Łódź 2008.
- Zienkowska K., *Stanisław August Poniatowski*, Wrocław 2004.
- Ziółek J., Zajewski W., *Echa napoleońskie*, „Rocznik Lubelski” 1986, nr 27-28, s. 294-298.
- Zuba K., *Przywództwo w teorii nauk politycznych*, [w:] *Przywództwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, red. L. Rubisz, K. Zuba, Toruń 2005.

Marcin Szemraj

Politologia

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

marcinszemraj1@op.pl

**SPRAWOZDANIE Z XXIV TYGODNIA
SAMORZĄDNOŚCI ZORGANIZOWANEGO PRZEZ
NAUKOWE STUDENCKIE KOŁO SAMORZĄDOWCÓW
W DNIACH 9-13 MAJA 2022 ROKU**

***Report on the 24th Week of Local Government organized by the
Local Government Student Research Group on May 9-13, 2022***

W dniach 9-13 maja 2022 roku już po raz kolejny odbył się Tydzień Samorządności – sztandarowe wydarzenie realizowane przez Naukowe Studenckie Koło Samorządowców funkcjonujące na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie. Była to zarazem okazja do uczczenia 25-lecia istnienia Koła, które od lat działa na rzecz promocji dobrych praktyk samorządowych i rozwoju lokalnych społeczności. W programie tegorocznej edycji znalazły się: dwa spotkania, debata, wykład ekspercki oraz konkurs wiedzy o samorządzie terytorialnym. Zaproszeni goście reprezentowali różne ugrupowania polityczne, a także odmienne obszary administracji samorządowej. Cykl spotkań się z bardzo dużym zainteresowaniem odbiorców, którzy chętnie uczestniczyli w poszczególnych wydarzeniach. W związku ze stanem epidemii, podobnie jak przed rokiem, Tydzień Samorządności odbywał się w formie zdalnej.

XXIV Tydzień Samorządności rozpoczął się od minuty ciszy ku pamięci zmarłego dzień wcześniej Profesora Waldemara Parucha, wybitnego politologa i nauczyciela akademickiego związanego z Wydziałem Politologii i Dziennikarstwa UMCS. Następnie głos zabrał Dziekan, Profesor Wojciech Ziętara, który powitał wszystkich uczestników, podziękował organizatorom za trud włożony w przygotowanie przedsięwzięcia oraz w imieniu Władz Dziekańskich oficjalnie otworzył cykl spotkań.

Główny punktem pierwszego dnia było spotkanie z najmłodszym prezydentem miasta w Polsce – Włodarzem Chełma Jakubem Banaszkciem, który na tę funkcję został wybrany w 2018 roku, mając 27 lat. Gość spotkania na wstępie opowiedział o swojej kampanii wyborczej, którą wspomina jako czas intensywny, gdzie odbywało się wiele spotkań z mieszkańcami. Ponadto przybliżył początki kariery w samorządzie (wcześniej sprawował m.in. mandat radnego warszawskiej dzielnicy Ochota). Jako powód kandydowania na urząd Prezydenta Chełma wymienił możliwość realizowania własnych ambicji, chęć wykorzystania doświadczenia oraz zdobytych kontaktów, a także troskę o swoje rodzinne miasto. Opowiedział ponadto o zmianach, które weszły w życie w czasie bieżącej kadencji (wprowadzenie bezpłatnej komunikacji miejskiej, która cieszy się bardzo dużą popularnością, pozyskanie 500 mln złotych na inwestycje czy wymiana taboru autobusów na ekologiczne). Omówiony został także wątek oddłużenia miasta (na skutek uszczelnienia systemu i wprowadzonej restrukturyzacji dług wynosi obecnie około 150 mln złotych, choć na początku kadencji był o ponad 12 mln złotych wyższy). Uczestników zastanawiał wpływ epidemii na budżet miasta oraz poziom partycypacji społecznej. Odpowiadając, polityk zwrócił uwagę na mniejsze przychody z tytułów podatków oraz zawieszenie działalności firm, co nie spowodowało zagrożenia płynności finansowej miasta. Ponadto zaznaczył, że mieszkańcy są aktywni w wielu obszarach, ale sporo w tym zakresie jest jeszcze do poprawy, biorąc pod uwagę np. budżet obywatelski. Pytany o swoją przyszłość nie komentował możliwości startu w wyborach na Prezydenta Warszawy z ramienia Zjednoczonej Prawicy. Na koniec zachęcił młodych ludzi, aby realizowali swoje cele, zdobywali cenne doświadczenie oraz cieszyli się satysfakcją, jaką daje pokonywanie kolejnych przeszkód. Spotkanie prowadził Dawid Błaszkiwicz.

We wtorek wszyscy chętni mieli możliwość uczestnictwa w spotkaniu, którego gościem był Burmistrz Włodawy – Wiesław Muszyński. Dominującym tematem spotkania stały się kryzysy, z którymi w ostatnim czasie muszą mierzyć się samorządy. Samorządowiec obecną funkcję pełni od 2014 roku, wcześniej był radnym, a przed rozpoczęciem kariery politycznej pracował w biznesie. Zapytany o pierwszą reakcję po otrzymaniu wiadomości o nasilonych przypadkach nielegalnego przekraczania granicy polsko-białoruskiej, przyznał że o wszystkim dowiedział się z mediów. Następnie o sytuacji na bieżąco informowali go przedstawiciele Straży Granicznej. Zaznaczył, że do wydażeń starał się podejść ze zrozumieniem, wiedząc że są to osoby potrzebujące

pomocy, szukające lepszych warunków do życia. Uznał, że najbardziej zasadna będzie pomoc matkom z dziećmi.

Inaczej wyglądała sytuacja ludności z Ukrainy, kiedy to sprawdzili się obawy o możliwym wybuchu wojny. Ogromna rzesza mieszkańców niosła bezinteresowną pomoc, a urząd skupił się na zadaniach administracyjnych, związanych z wdrożeniem odpowiednich procedur, w tym poszukiwaniem miejsc, gdzie uchodźcy, mogliby w dalszej perspektywie znaleźć schronienie. Za zasadną uznał decyzję o wprowadzeniu stanu wyjątkowego, podkreślił jednak, że do wprowadzonej strefy zakazu przebywania¹ można było podejść bardziej elastycznie, ponieważ skutki jej wprowadzenia były/są bardzo dotkliwe, zwłaszcza dla małych, rodzinnych firm, z których część musiała zostać zlikwidowana. Uczestnicy spotkania zainteresowali się także tym, jak zaproszony gość ocenia nowelizację ordynacji wyborczej sprzed 4 lat, która zakłada wydłużenie kadencji władz jednostek samorządu terytorialnego oraz ograniczenie możliwości sprawowania funkcji wójta, burmistrza i prezydenta miasta do maksymalnie dwóch kadencji. Burmistrz podkreślił, że wydłużenie okresu sprawowania władzy jest bardzo dobrym rozwiązaniem i umożliwi realizację programu wyborczego od początku do końca. Nie był jednak w stanie jednoznacznie odnieść się do limitu kadencyjności. Poinformował, że weźmie udział w kolejnych wyborach na urząd Burmistrza Włodawy.

Trzeciego dnia odbyła się debata sołtysów, do której zaproszenie przyjęli: Wioleta Dzienniak (sołtyska Spławia, niewielkiej wsi w województwie wielkopolskim, zdobywczyni nagrody „Sołtys Roku 2020”), Alicja Rogoz (sołtyska Nowakowa pod Elblągiem, która w 2019 roku mając 19 lat, została najmłodszą Panią sołtys w Polsce) oraz Paweł Szakiewicz (sołtys sołectwa Szyleny, uczestnik programu telewizyjnego „Rolnik szuka żony”). Goście przedstawili okoliczności powołania na funkcję sołtysa, podzielili się największymi sukcesami z tej działalności oraz przybliżyli problemy, z którymi borykają się ich sołectwa. Na pytanie o wady i zalety sprawowanego urzędu Wioleta Dzienniak zwróciła

¹ Utworzona na mocy Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 lutego 2022 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej z Republiką Białorusi (Dz. U. z 2022 r. poz. 488). Strefa zakazu przebywania związana była z próbami nielegalnego przekraczania granicy polsko-białoruskiej. W miejsce obowiązujących na mocy stanu nadzwyczajnego ograniczeń pojawił się czasowy zakaz przebywania na określonych obszarach w strefie nadgranicznej, którego celem było zagwarantowanie bezpieczeństwa na granicy.

uwagę na brak czasu wolnego, ale również możliwość dzielenia się własnym doświadczeniem. Alicja Rogoz podkreśliła, że najtrudniejsze stały się konflikty, w których musi brać udział jako mediator, rekompensuje jej to jednak duża rozpoznawalność, którą zyskała po objęciu stanowiska. Paweł Szakiewicz natomiast za największą zaletę wskazał satysfakcję, którą daje omawiana działalność. Wśród przedsięwzięć, uważanych za swoje największe osiągnięcia, wskazywali budowę placów zabaw, rozbudowę infrastruktury sportowej czy pozyskanie środków zewnętrznych na inwestycje. Jeżeli chodzi o trudności, z którymi się mierzą to Alicja Rogoz wskazała problem z drogami, oświetleniem oraz wysokością opłaty śmieciowej. Wioleta Dzienniak dodatkowo wspominała o kłopotach życia codziennego mieszkańców jej sołectwa, z którymi się do niej zgłaszają, a Paweł Szakiewicz omówił zjawisko wysokiego bezrobocia, na obszarze sołectwa. Uczestnicy dopytywali m.in. czy sołtyśki spotykają się z lekceważącym podejściem i dyskryminacją jako kobiety w do niedawna uznawanym za męski – zawodzie. Słuchaczy interesowało również, dlaczego są gminy w Polsce, które nie przyjmują uchwały dotyczącej wprowadzenia funduszu sołectkiego. Wydarzenie poprowadzili Łucja Wieleba i Dawid Błaszczewicz.

Ostatnim spotkaniem otwartym Tygodnia Samorządności był wykład, poprowadzony przez Krzysztofa Jakubowskiego – działacza pozarządowego, Prezesa Zarządu Fundacji Wolności oraz absolwenta Wydziału Politologii i Dziennikarstwa UMCS. Spotkanie moderował przewodniczący Koła Marcin Szemraj. Fundacja Wolności zaangażowana jest w kontrolę obywatelską, sprawdzanie wydatków oraz zawieranych umów jednostek samorządu terytorialnego, a także we współpracę z samorządami. Podczas wydarzenia zaprezentowano cechy przejrzystości samorządu oraz problemy, z jakimi musi mierzyć się Fundacja w procesie pozyskiwania informacji publicznej. Krzysztof Jakubowski zwrócił uwagę na dużą rolę Biuletynów Informacji Publicznej, które powinny być pierwszy miejscem, gdzie zainteresowani mogą znaleźć informacje o działalności poszczególnych instytucji. Podkreślił ponadto istotę otwartych danych, które mogą przyczynić się do poprawy codziennego życia mieszkańców miast oraz funkcjonowania samorządu. Przybliżył też kwestię przejrzystości w Ukrainie, gdzie wprowadzony elektroniczny system zamówień publicznych ProZorro, przyczynił się do znacznych oszczędności dla budżetu państwa. Uczestników ciekawiło to, w jaki sposób układają się relacje Fundacji z samorządowcami np. miejskimi radnymi oraz jak reagują na działalność strażniczą Fundacji. W odpowiedzi gość zwrócił uwagę na markę, jaką wypracowała

sobie przez lata organizacja oraz prowadzenie badania jakości pracy radnych (ich udział w głosowaniach, frekwencja, wnoszone interpelacje). Informacje te docierają do wyborców, co jest narzędziem mobilizującym radnych do działania i poprawiania swojej aktywności.

Zwieńczeniem XXIV Tygodnia Samorządności był konkurs wiedzy o samorządzie terytorialnym, który poprowadzili członkowie Naukowego Studenckiego Koła Samorządowców. W skład komisji konkursowej weszli: dr Justyna Wasił (opiekun Koła), mgr Ewelina Makoś, Arkadiusz Plewik oraz Marcin Szemraj. Zwyciężył Rafał Kozłowski (student na kierunku Politologia II rok I stopnia), zaraz za nim uplasował się Jakub Sarek (student kierunku Dziennikarstwo i komunikacja społeczna III rok I stopnia), a trzecie należało do Jolanty Jaroń (studentki na kierunku Politologia II rok I stopnia).

Wydarzenie patronatem honorowym objęli: Prezydent Miasta Lublin Krzysztof Żuk, Fundacja Wolności, Europejski Dom Spotkań – Fundacja Nowy Staw oraz Europe Direct Lublin. Patronat medialny sprawowali Radio Lublin, Radio Centrum, TV UMCS oraz magazyn studentów Wydziału Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie „Polformance”.

